

การแพร่ของนวัตกรรมระบบเงินตราชุมชน "เบี้ยกุดชุม" ในอำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร

นางสาวมานิดา คอยระจับ

สถาบันวิทยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต

สาขาวิชาศึกษาศาสตร์พัฒนาการ ภาควิชาการประชาสัมพันธ์

คณะศึกษาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2543

ISBN 974-13-1357-8

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

THE DIFFUSION OF THE COMMUNITY CURRENCY SYSTEM "BIA KUD CHUM" IN AMPHOE
KUDCHUM, YASOTHON PROVINCE

Miss Manida Koyra-ngub

สถาบันวิทยบริการ

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Communication Arts in Development Communication

Department of Public Relation

Faculty of Communication Art

Chulalongkorn University

Academic Year 2000

ISBN 974-13-1357-8

หัวข้อวิทยานิพนธ์	การแพร่ของนกอกรระบบเงินตราชุมชน "เบี้ยกุดชุม" ในอำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร
โดย	นางสาวมานิดา คอยระงับ
สาขาวิชา	นิเทศศาสตร์พัฒนาการ
อาจารย์ที่ปรึกษา	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปาริชาติ สถาปิตานนท์ สโรบล

คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยเป็นส่วน
หนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญามหาบัณฑิต

..... คณบดีคณะนิเทศศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ จุมพล รอดคำดี)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.ธนวดี บุญลือ)

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปาริชาติ สถาปิตานนท์ สโรบล)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร. ประมะ สตะเวทิน)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

มานิดา คอยระงับ : การแพร่ของนวัตกรรมระบบเงินตราชุมชน "เบียกุดชุม" ในอำเภอภูคุดชุม จังหวัดยโสธร. (The Diffusion of Innovation Community Currency System "BIA KUD CHUM" Amphoe KudChum ,Yasothon Province.) อ. ที่ปรึกษา : ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปาริชาติ สถาปิตานนท์ สโรบล, จำนวนหน้า 210 หน้า. ISBN 974-13-1357-8.

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษา (1)การแพร่ของนวัตกรรมระบบเงินตราชุมชน "เบียกุดชุม" ที่อำเภอภูคุดชุม จังหวัดยโสธร (2)ปัจจัยที่เอื้ออำนวยต่อการรับนวัตกรรมของชาวบ้าน และ (3)รูปแบบการสื่อสารต่อสาธารณะเกี่ยวกับการจัดการปัญหาที่เกิดขึ้นจากการตัดสินใจรับนวัตกรรมโดยใช้การเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ(Key Informants)และใช้การสังเกตโดยมุ่งเน้นที่รูปแบบการสื่อสารที่เอื้ออำนวยต่อการแพร่นวัตกรรมรวมทั้งใช้การสังเคราะห์ข้อมูลเชิงอุปนัย(Inductive Approach)เพื่อวิเคราะห์หาข้อสรุปร่วมอันนำไปสู่การสรุปทางแนวคิด

ผลการวิจัยสามารถสรุปได้ว่า การแพร่นวัตกรรมของเบียกุดชุมมีลำดับขั้นตอนของการนำความคิดเข้าสู่ชุมชนภูคุดชุมโดยเน้นที่การใช้สื่อบุคคลด้วยเชื่อมโยงกับผู้นำความคิดและการสร้างแกนนำของนวัตกรรมในชุมชนเพื่อสื่อสารต่อไปยังผู้รับนวัตกรรมในระดับชาวบ้าน และมีการใช้สื่อเชิงสัญลักษณ์รวมถึงการใช้สื่อพื้นบ้านโดยเน้นความสอดคล้องของนวัตกรรมกับทัศนคติการพึ่งตนเองของชุมชน

ปัจจัยที่มีผลต่อการรับนวัตกรรมพบว่า ลักษณะเฉพาะของชุมชนและคนในชุมชน คุณลักษณะผู้นำ แรงกดดันทางเศรษฐกิจของชุมชน การกระจายอำนาจสู่ชุมชน และคุณลักษณะของนวัตกรรมที่สอดคล้องกับค่านิยมของคนในชุมชน เป็นสิ่งที่มีอิทธิพลต่อการยอมรับนวัตกรรมระบบเงินตราชุมชนในครั้งนี้

ในการแก้ไขปัญหาช่วงวิกฤติของข่าวสาร ได้มีการใช้ข่ายการสื่อสารในชุมชนเพื่อกระตุ้นกำลังใจชาวบ้านและใช้เครือข่ายพันธมิตรภายนอกชุมชนนำเสนอผ่านสื่อมวลชนเพื่อการสื่อสารต่อสาธารณะ

ภาควิชา การประชาสัมพันธ์
สาขาวิชา นิเทศศาสตร์พัฒนาการ
ปีการศึกษา 2543

ลายมือชื่อนิติ.....
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม.....

4285262428 : MAJOR DEVELOPMENT COMMUNICATION

KEY WORD: INNOVATION DIFUSSION / DEVELOPMENT COMMUNICATION / CURRENT COMMUNITY SYSTEM / COMMUNICATION TO PUBLIC SPHERE / CRISIS MANAGEMENT

MANIDA KOYRA-NGUB : THESIS TITLE. (THE DIFUSION OF THE COMMUNICATION CURRENCY SYSTEM "BIA KUD CHUM" IN AMPHOE KUDCHUM ,YASOTHON PROVINCE) THESIS ADVISOR : [ASSIST. PROF. DR. PARICHAT STHAPITANONDA SAROBOL], 210 pp. ISBN 974-13-1357-8.

The purpose of this research is to study(1) the diffusion of "Bia Kud Chum" a community currency system, at Amphoe Kud chum Yasothon Province, (2) factors that effect the adoption of the villagers and (3) the public communication style to solve problems resulting from the adoption of the innovation. The information was collected by in depth interview with the key informants and the field observations.

The results of this research are as follows : The diffusion of Bia Kud Chum began with the introduction of its concept to the community through leaders. Then, the core group was created in order to carry the message to the villagers. The symbolic media and local communication patterns were used to carry the message which were in line with the self-reliance concept.

The factors which relate to the innovation adoption included the specific nature of community, leaders' characteristics, economic pressure, decentralization and the characteristics of the innovation which are in line with the community's value.

In the crisis period of the innovation diffusion, local community network was used to encourage the villagers. The external alliances were used to solve problem of the innovation adoption by carrying the message to public via mass media, which were useful for the expansion of the idea to the people sector.

Department Public Relations Student's signature.....

Field of study Development Communication Advisor's signature

Academic year 2543 Co-advisor's signature.....

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้สามารถลุล่วงไปได้ด้วยความร่วมมืออย่างดียิ่งจากชาวบ้านที่กุดชุม โดยเฉพาะการต้อนรับอย่างเป็นกันเองและความอนุเคราะห์ทั้งอาหารและที่พักอาศัยอันอบอุ่นที่บ้าน พ่อมัน สามลี ตลอดจนต๋าบักหุงรสแซบและน้ำเต้าหู้ฝีมือ แม่บ้านสันติสุข ที่ช่วยให้ผู้วิจัยดำรงชีวิตอยู่ในชุมชนเพื่อเก็บข้อมูลวิจัยภาคสนามได้จนสำเร็จ และงานชิ้นนี้คงจะสำเร็จลงไม่ได้เช่นกันถ้าปราศจากการให้ความสะดวกด้านข้อมูลและความเอื้ออาทรจากพ่อๆที่โรงสีชมรมรักษัธรรมาติทุกคน พ่อวิจิตร บุญสูง พ่อประดิษฐ์ แก้วใส และพ่อคนอื่นๆ รวมถึงเจ้าหน้าที่พัฒนาขององค์กรเอกชนที่ทำงานอยู่ในหมู่บ้าน ได้แก่ พี่วัชรชัย โตสิตระกูล น้องพรพิตรรา คลังภูเขียว น้องชุติมา สามลี น้องโก๊ะหรือวัลลภ พิชญ์พงศ์ศา เจ้าหน้าที่ผู้ประสานงานในกรุงเทพฯผู้ตรวจร่างผลการวิจัยให้ข้าพเจ้า และคุณ MENNO SALVODA ที่อุทิศส่ให้ข้อมูลการสัมภาษณ์ทาง E-Mail อันเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง แม้จะกลับฮอลล์แลนด์ไปแล้ว

เหนือสิ่งอื่นใด คำขอบคุณสำหรับกำลังใจที่ข้าพเจ้าได้จากครอบครัว มารดาที่รักยิ่งผู้ให้ชีวิตและความห่วงใยดูแลข้าพเจ้าเป็นอย่างดีตั้งแต่เด็กจนโต รวมถึงบิดาผู้ล่วงลับที่ไม่มีแม้โอกาสได้รับรู้ถึงความสำเร็จด้านการศึกษาทั้งระดับปริญญาตรีและโทของข้าพเจ้า และอีกบุคคลที่ขาดไม่ได้คือ คุณขุนทอง ลอเสวีวานิช พลังใจหลักของข้าพเจ้าตั้งแต่เริ่มการศึกษาจนกระทั่งสำเร็จ เป็นผู้ให้ทั้งกำลังใจและความช่วยเหลือด้านกำลังสมอง ทั้งเคียงข้างให้คำชี้แนะแนวทางด้วยความหวังดีมาโดยตลอด

ขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์ทุกท่าน ผู้ให้คำแนะนำอันมีประโยชน์ยิ่งต่องานชิ้นนี้ของข้าพเจ้า

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

มานิดา คอยระงับ

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญแผนภูมิ.....	ฌ
บทที่	
1. บทนำ.....	1
-ปัญหานำวิจัย.....	5
-วัตถุประสงค์การวิจัย.....	6
-ขอบเขตการวิจัย.....	6
-นิยามศัพท์.....	6
-ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	8
2. แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	9
-แนวคิดเกี่ยวกับระบบเงินตราชุมชน.....	9
-แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมและการรวมกลุ่ม ของประชาชนและประชาสังคมในการพัฒนา และทฤษฎีการกระทำทาง สังคม.....	14
-แนวคิดที่ว่าด้วยการแพร่ระบาดของความคิดหรือพฤติกรรมบางอย่าง (Tipping Point).....	23
-แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการยอมรับนวัตกรรม (Adoption of Innovation Theories).....	25
-แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยเกี่ยวกับการสื่อสารกับสาธารณะที่เกี่ยวข้องกับ การจัดการปัญหาในชุมชน และแนวคิดการปฏิบัติการในแง่ประชา สัมพันธ์เมื่อเกิดภาวะวิกฤติ.....	34
-แนวคิดการสื่อสารกับพื้นที่สาธารณะ ของ Jurgen Habermas.....	36
-แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวกับรูปแบบการสื่อสารและเครือข่าย	

สารบัญ

	หน้า
การสื่อสาร.....	41
-แนวคิดการแก้ไขความขัดแย้งกรณีนโยบายของรัฐและกิจกรรมของรัฐ กับชุมชน.....	49
3. ระเบียบวิธีวิจัย.....	51
-กลุ่มเป้าหมาย.....	51
-เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	51
-กรอบการวิจัย และ แนวคิด.....	52
-การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	53
-การวิเคราะห์ข้อมูล.....	55
4. ผลการวิจัย.....	57
5. สรุป อภิปราย และข้อเสนอแนะ.....	131
-สรุปผลการวิจัย.....	131
-อภิปรายผลการวิจัย.....	147
-ข้อเสนอแนะ.....	175
-ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป.....	176
รายการอ้างอิง.....	177
ภาคผนวก.....	181
ประวัติผู้วิจัย.....	210

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิประกอบ	หน้า
-แผนภาพที่ 1 : แผนที่แสดงที่ตั้งอำเภอกุศุม	59
-แบบจำลองที่ 2 : ลำดับขั้นตอนของการแพร่แนวคิดระบบเงินตราชุมชน	68
-แผนภาพที่ 3 : ตัวอย่างสื่อที่ใช้ในการถ่ายทอดแนวคิดเชิงสัญลักษณ์ให้ชาวบ้าน	82
-แบบจำลองที่ 4 : ปัจจัยที่มีผลต่อการรับนวัตกรรม “เบี้ยกุศุม”	101

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 1

บทนำ

ที่มา และ ความสำคัญของปัญหา

แนวคิดเรื่องการพัฒนาชุมชนชนบทของไทย เป็นเรื่องที่มีการให้ความสำคัญกันในช่วงหลายสิบปีที่ผ่านมา โดยในช่วงต้นมักมีการให้ความสำคัญของการพัฒนาชนบทให้เจริญขึ้นด้วยการตีความว่า การทำให้ชนบทเจริญหรือพัฒนาขึ้นนั้นหมายถึงการทำให้ชนบทมีสภาพใกล้เคียงกับความเป็นเมืองมากขึ้น โดยมีทฤษฎีที่อยู่เบื้องหลังแนวคิดการพัฒนาในแนวนี้คือเรื่อง ความทันสมัย (Modernization) (อภิชัย พันธเสน : 2539 ,34)

แต่ในขณะเดียวกัน การพัฒนาที่ผ่านมา เมื่อมองในด้านความคิดและความรู้แล้ว รัฐบาลและเอกชนกลับไม่ค่อยให้ความสำคัญในภูมิปัญญาชาวบ้าน (local wisdom) หรือความรู้ดั้งเดิมของสังคมไทย โดยมักจะสนใจและนำความรู้จากต่างประเทศเข้ามาเป็นแม่แบบในการพัฒนา ก่อให้เกิดปัญหาหลายประการที่ขัดแย้งกับสภาพความเป็นจริงของท้องถิ่นหรือสังคมไทย อันเป็นเหตุให้การพัฒนาไม่สามารถก้าวไปสู่ความสำเร็จ (ประเวศ วะสี : 2533,13)

ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากแนวทางการพัฒนาดังกล่าว โดยเฉพาะในช่วงเกิดวิกฤติเศรษฐกิจของประเทศไทยเมื่อปี 2540 ทำให้หลายๆส่วนของสังคมมีแนวคิดตรงกันว่าควรจะเน้นการพัฒนาที่เพิ่มศักยภาพของชุมชนให้พึ่งตนเองได้ จึงเกิดการเคลื่อนไหวจากทั้งภาครัฐ ธุรกิจเอกชน และองค์กรพัฒนาเอกชน สนับสนุนเรื่องเศรษฐกิจชุมชน เศรษฐกิจพอเพียง เพื่อสร้างฐานของชุมชนให้เข้มแข็งทั้งทางด้านคน สังคม วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น เศรษฐกิจ และทรัพยากรธรรมชาติ (เอกสารสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา : 2543,6)

กระแสของขบวนการชุมชน-ประชาสังคม กลายเป็นกระแสใหญ่ที่กำลังเกิดขึ้นทั่วโลก (ประเวศ วะสี : 2541,11) และได้ถูกระบุไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ของประเทศไทยถึงแนวทางการกระจายอำนาจไปสู่ภาคประชาชนและชุมชนท้องถิ่นให้เป็นผู้กำหนดอนาคตตัวเอง(ประเวศ วะสี : 2541,32) โดยเฉพาะในประเด็นเรื่องการพัฒนา ซึ่งเทียบเคียงกับที่ กาญจนา และ กนกศักดิ์ แก้วเทพ ได้ระบุในงานวิจัยปี 2530 ว่าการพัฒนาในกรอบแนวคิดการเพิ่มศักยภาพของชุมชนให้พึ่งตนเองได้ จะต้องไม่ถือว่าประชาชนเป็นเพียงวัตถุ (object) สำหรับรองรับการพัฒนา หากแต่ต้องถือว่าประชาชนนั่นเองเป็นองค์ประธาน(Subject) ของการพัฒนา หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง งาน

พัฒนานั้นต้องมีชิ้นงานที่กระทำโดยบุคคลภายนอกแต่จะต้องเป็นงานที่ประชาชนเป็นเจ้าของและมีส่วนร่วม ดังนั้น เป้าหมายของการพัฒนาจึงต้องเป็นการช่วยให้ประชาชนสามารถพึ่งตนเองได้อย่างแท้จริง

ชุมชนกุดชุม จ.ยโสธร เป็นชุมชนทางภาคอีสานของไทย ที่มีภาพชัดเจนของความพยายามพึ่งตนเองด้วยการรวมกลุ่มกันดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจของชุมชนเอง และมีการรื้อฟื้นภูมิปัญญาดั้งเดิมของพ่อแม่ปู่ย่าตายายมาใช้กัน โดยมีเหตุผลผลักดันมาจากปัญหาความยากจนและหนี้สิน อันเป็นผลพวงมาจากการพัฒนาที่ล้มเหลวของภาครัฐ (ประดิษฐ์ แก้วใส : สัมภาษณ์ ,2543)

ชุมชนกุดชุม ได้มีการตั้งกลุ่มอันมาจากการรวมตัวของชาวบ้านใช้ชื่อว่า “กลุ่มเฮ็ดอยู่เฮ็ดกิน” (ทำอยู่ทำกิน) โดยกลุ่มจะเน้นการทำมาหากินแบบต้องให้ตัวเองมีกินก่อนเหลือจึงขาย แทนที่จะมุ่งว่าทำทุกสิ่งทุกอย่างขายให้ได้เงินแล้วก็ไปซื้อทุกสิ่งทุกอย่างที่จะบริโภค ซึ่งเป็นไปตามพระราชดำริของในหลวงเรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียง”

หลังจากที่ชาวบ้านมีการรวมตัวขึ้นเป็นกลุ่ม “เฮ็ดอยู่เฮ็ดกิน”แล้ว ชาวบ้านกุดชุมก็มีการหันมาทำ “เบี้ยกุดชุม” ไปพร้อมกัน โดยที่ “เบี้ยกุดชุม” ถือเป็นระบบ “เงินตราชุมชน” รูปแบบหนึ่ง โดยเงินตราชุมชน (Community Currency) คือสื่อที่ใช้ในการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการของสมาชิกในชุมชน ซึ่งถูกกำหนดขึ้นเองโดยชุมชน และถือเป็นการสร้างระบบการแลกเปลี่ยนที่จัดได้ว่าเป็นอีกปัจจัยหนึ่งซึ่งเข้ามาช่วยเสริมกระบวนการพึ่งตนเองของชุมชน เพราะทำให้เกิดการหมุนเวียนทุนและทรัพยากรอยู่ในชุมชน เป็นการลดการไหลออกของทรัพยากรท้องถิ่น และเป็นการกระตุ้นการผลิตเพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชน (สรุปการดำเนินการระบบเบี้ยกุดชุมสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา : 2543,2)

“เบี้ยกุดชุม” หรือระบบเงินตราชุมชนซึ่งถือว่าเป็นนวัตกรรมที่เกิดขึ้นจากความพยายามชุมชนกุดชุม จ.ยโสธร ในการกำหนดอนาคตทางเศรษฐกิจของตนเอง และเป็นความคิดสร้างสรรค์ในการแสวงหาวิธีการ และเครื่องมือที่จะพึ่งพาตนเองให้ได้ภายในชุมชน (อ้างจาก อธิคม คุณาวุฒิ : 2543) และเบี้ยกุดชุมยังจัดเป็นนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาที่มีความแปลกใหม่ในสังคม โดยเฉพาะในสังคมชนบท

ในขณะที่กิจกรรมด้านการสื่อสารนั้น ถือเป็นกลไกสำคัญที่เข้ามามีบทบาทในการรวมตัวของคนในชุมชนเป็นองค์กรประชาชน หรือประชาคม ที่เน้นการมีส่วนร่วมในการตระหนักถึงปัญหา เพราะการรวมกลุ่มของประชาชนจะต้องอาศัยความเข้าใจที่ตรงกัน จิตสำนึกร่วมกัน ในการร่วมกันคิด ร่วมกันแก้ไข และทำงานร่วมกัน โดยการสื่อสารจะมีบทบาทกระตุ้นให้คนในสังคม หรือชุมชน เกิดจิตสำนึกร่วมกัน แลกเปลี่ยนความคิดเห็น รับรู้ปัญหาาร่วมกัน และประสานกันในการแก้ไข ปัญหาต่างๆในชุมชน และยังรวมไปถึงการสร้างเครือข่ายความร่วมมือจากฝ่ายต่างๆอีกด้วย ไม่ว่าจะ เป็นภาครัฐหรือองค์กรเอกชนต่างๆ เพื่อนำไปสู่การเป็นชุมชนพึ่งตนเองที่มีความเข้มแข็ง (กาญจนา แก้วเทพ : 2543,12)

และรวมทั้งกิจกรรมการสื่อสาร ยังจัดเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการแพร่กระจายและสร้าง การยอมรับนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาด้วย โดยในการศึกษาถึงกระบวนการแพร่ของนวัตกรรม “เบียร์กูด ชุม” จะทำให้เข้าใจถึงกระบวนการสื่อสารในฐานะที่เป็นกระบวนการหลายขั้นตอน (Multi –Step flow) ดังนั้นการศึกษาถึงการเผยแพร่ของนวัตกรรมจะต้องศึกษาถึงความคล่องตัวของ การสื่อสาร โดยเฉพาะสื่อบุคคลจะมีบทบาทสำคัญในการที่จะเปลี่ยนแปลงทัศนคติของผู้รับสารที่มีผลต่อนวกรร ม (Rogers และ Shoemaker : 1971) ดังนั้นจึงเป็นที่มาของความสำคัญในการมุ่งเน้นการศึกษา การแพร่ของนวัตกรรมเพื่อการพัฒนา “เบียร์กูดชุม” ซึ่งจัดเป็นนวัตกรรมที่ก่อตัวขึ้นมาจากระบบเศรษฐกิจ ชุมชนพึ่งตนเอง และการมีส่วนร่วมของชาวบ้านอย่างแท้จริง

ชุมชนกูดชุมได้เข้ามาอยู่ในกระแสการรับรู้ของประชาชนในวงกว้าง เมื่อ “เบียร์กูดชุม” ถูก สื่อสารออกสู่สาธารณะด้วย กรณีมีการระบุว่า “เบียร์กูดชุม” ซึ่งถือได้ว่าเป็นนวัตกรรมในการ พึ่งตนเองทางเศรษฐกิจของชาวบ้านนั้น กลายเป็นสิ่งที่มีปัญหาต่อภาครัฐ โดยมีความเป็นห่วงว่า “เบียร์กูดชุม”จะเป็นตัวที่สร้างความกระทบกระเทือนต่อความมั่นคงของชาติ (นสพ. ไทยรัฐ : 13 เมษายน 2543) พร้อมทั้งได้ถูกธนาคารแห่งประเทศไทยสั่งให้มีการระงับใช้ และชาวบ้านเกิดความ กลัวที่จะทดลองใช้เบียร์ จึงทำให้ไม่สามารถทราบผลได้ว่าเบียร์มีประโยชน์ต่อการพัฒนาของชุมชน จริงหรือไม่ (บัวทอง บุญศรี ,สัมภาษณ์ : 2543)

เจ เซอร์เวียส์ (J.Servaes :1996) ได้ประมวลข้อสรุปเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องการพัฒนาและ เรื่องการสื่อสารเอาไว้หลายประการ แต่ที่เกี่ยวข้องกับเป้าหมายการพัฒนาโดยตรง คือชุมชน อาทิ หน่วยการวิเคราะห์ในการศึกษาเรื่องการสื่อสาร และการพัฒนาไม่ใช่เรื่องของระดับโลกเท่านั้น แต่ ผนวกเอาระดับกลุ่มในหมู่บ้าน ระดับหมู่บ้าน ระดับเครือข่ายหมู่บ้านเข้าด้วยกัน การวิเคราะห์มี

ลักษณะเป็นองค์รวม และถือเอาปัญหาของชุมชนเป็นตัวตั้ง (problem - oriented approach) ยุทธศาสตร์การพัฒนามีลักษณะเชิงโครงสร้างและเป็นระดับนโยบาย เช่น การคืนอำนาจให้ประชาชนกำหนดชะตากรรมของชุมชนเอง ซึ่งต้องใช้นโยบายการพัฒนาแบบกระจายอำนาจ (Decentralization)

และโดยที่ประเด็นของ "เบี้ยกุดชุม" ไม่ใช่ประเด็นที่จำกัดอยู่แค่ที่กุดชุมเท่านั้น แต่มีการเชื่อมโยงถึงโครงสร้างสังคมภายนอก ดังแนวคิดของ เสน่ห์ จามริก (เสวนา "เบี้ยกุดชุม วัดสวนแก้ว 23 ก.ย. 2543) ซึ่งระบุว่าจริงๆแล้ว สังคมเรากำลังต้องการสิ่งที่เรียกว่า "ระเบียบเศรษฐกิจสังคมใหม่" ทั้งประเทศ เป็นระเบียบเศรษฐกิจสังคมที่ไม่ได้ปฏิเสธการคบค้ากับสังคมภายนอก ไม่ได้ปฏิเสธธุรกิจ หรืออุตสาหกรรม แต่ต้องทำภายใต้พื้นฐานความเข้มแข็งของชุมชนเราเอง

ในแวดวงการสื่อสาร อาจกล่าวได้ว่า เหตุการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นในสังคม ล้วนมีส่วนผลักดัน และมีผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงด้านการสื่อสารในสังคมไทยทั้งทางตรงและทางอ้อม และในมุมมองกลับกันการเปลี่ยนแปลงต่างๆที่เกิดขึ้นในแวดวงการสื่อสาร อาทิ สิทธิในการสื่อสารสู่สาธารณะ (right to communicate) เป็นต้น ก็ส่งผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงต่างๆในสังคม เช่นกัน (ปาริชาติ สถาปิตานนท์ สโรบล: 2543 ,14)

ชุมชนกุดชุม ได้มีการดำเนินการที่จะพยายามสื่อสารถึงสังคมภายนอกต่อกรณีการถูกกล่าวหาว่า ชุมชนกำลังพยายามที่จะตั้งตนเป็นรัฐอิสระ (นสพ.ไทยรัฐ :14 เมษายน 2543) เนื่องจากได้มีการผลิตเงินตราขึ้นมาใช้เอง โดยพยายามระบุว่ากรณีของ "เบี้ยกุดชุม" นั้น เป็นระบบเงินตราชุมชนที่ปรากฏภาพชัดเจนของสังคมชนบทไทย ถูกมองว่าเป็นเรื่องผิดกฎหมาย (พระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. 2501 มาตรา 9) ซึ่งเป็นเรื่องที่ควรจะมีการถกเถียงในสังคมเกี่ยวกับความถูกต้องโดยเฉพาะเมื่อตีความตามเจตนารมณ์ของชาวบ้านในการใช้เบี้ยเพื่อการพึ่งตนเอง(รัชชัย โดสิตตระกูล :เสวนา "เบี้ยกุดชุม วัดสวนแก้ว 23 ก.ย. 2543) และเป็นประเด็นการพัฒนาในระดับรากหญ้า (grass root) อย่างแท้จริงหรือไม่

แนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในสื่อระดับต่างๆ เป็นจุดเปลี่ยนโค้ง (Turning Point) ด้านแนวคิดทางการสื่อสารเพื่อการพัฒนาอีกครั้ง จากที่เคยคิดว่าผู้ส่งสารนั้นจะเป็นคนภายนอก เป็นผู้ควบคุมและเป็นเจ้าของการสื่อสาร ส่วนประชาชนเป็นเพียงผู้รับสารที่คอยรอรับผลกระทบการสื่อสารที่เกิดขึ้น แต่แนวคิดด้านการสื่อสารเพื่อพัฒนานี้กลับเห็นว่า ประชาชนเป็นผู้ที่ active ในกระบวนการสื่อสาร ไม่ว่าจะอยู่ในฐานะใดก็ตาม เช่นเมื่อเป็นผู้รับสาร ก็เป็นผู้รับ

สารที่ active รวมทั้งยังมีสิทธิที่จะใช้สื่อเพื่อการสื่อสาร ซึ่งสิทธิดังกล่าวเป็นอภิสิทธิของกลุ่มผู้นำสังคมเท่านั้น (กาญจนา แก้วเทพ : 2543,12)

“เบียดกุม” เป็นเครื่องมือตัวหนึ่งของชุมชนที่สร้างกันขึ้นมาให้มีหน้าที่ในการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการ เป็นเครื่องมือที่ก่อให้เกิดการไว้เนื้อเชื่อใจกันของคนในชุมชน เหมือนเป็นข้อสัญญาในการที่จะแลกเปลี่ยนของหรือสินค้าหรือบริการ แร่งงานต่างๆซึ่งกันและกันของคนในชุมชน แต่ถูกเข้าใจว่ามันเป็นคือเงิน (ธวัชชัย โสสิตระกูล : เสวนา)เบียดกุม วัดสวนแก้ว 23 ก.ย. 2543) โดยเมื่อกรณีนี้ได้เกิดปัญหาจากสังคมภายนอกซึ่งส่งผลถึงการบริหารจัดการภายในชุมชน จึงเป็นที่น่าสนใจว่าชุมชนจะมีรูปแบบการจัดการต่อกรณีปัญหาดังกล่าวอย่างไร รวมทั้งยุทธวิธีการสื่อสาร ด้วยการจัดกิจกรรมการสื่อสารต่อสาธารณะต่างๆ ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้นำมาซึ่งพันธมิตร ความเข้าใจ และการได้รับการสนับสนุนจากสังคมภายนอกได้อย่างไร

ดังนั้น เครือข่ายการสื่อสารได้ถูกนำมาเป็นเครื่องมือวิเคราะห์หรือให้การอธิบายการเผยแพร่ นวัตกรรมและปัจจัยที่มีผลต่อการยอมรับนวัตกรรม “ระบบเงินตราชุมชน” เนื่องจากมีความสัมพันธ์ในการเชื่อมโยงข่าวสารจากแหล่งถึงผู้รับ เครือข่ายจึงเสมือนช่องทางทางการเดินของข่าวสาร (Rogers, 1983:293-294) ดังนั้นการศึกษาในประเด็นการแพร่ของนวัตกรรม “เบียดกุม” ตลอดจนปัจจัยที่ทำให้เกิดการยอมรับการใช้เบียดหรือระบบเงินตราชุมชนของสมาชิกในชุมชนในบริบทต่างๆ โดยเฉพาะด้านการสื่อสาร จึงเป็นประเด็นที่นักศึกษาหาคำตอบว่ามีกระบวนการ (Process) อย่างไร และรวมไปถึงการจัดการปัญหาในรูปแบบการสื่อสารต่อสาธารณะของชุมชน จากกรณีการถูกระงับใช้เบียดกุมมีรูปแบบการดำเนินการอย่างไร เพื่อที่จะสามารถใช้เป็นทิศทางในการศึกษากรณีชุมชนอื่นๆ และเพื่อเป็นกรณีศึกษาให้กับการจัดการเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นตามแนวคิดการพึ่งตนเองในชุมชน หรือประชาคมในเขตชนบทของพื้นที่อื่นๆต่อไป

ปัญหานำการวิจัย

1. การแพร่ของระบบเงินตราชุมชน หรือ “เบียดกุม” มีลักษณะและรูปแบบอย่างไร และมีระบบการสื่อสารในขั้นตอนของการริเริ่มอย่างไร

2. ปัจจัยใดบ้างที่ส่งผลต่อการรับนวัตกรรม “เบี้ยกุดชุม” ของชาวบ้านชุมชนกุดชุม
3. ชุมชนกุดชุม มีกระบวนการสื่อสารกับสาธารณะเกี่ยวกับการจัดการปัญหาที่เกิดขึ้นจากกรณีการถูกระงับใช้เบี้ยกุดชุมอย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์การแพร่ของนวัตกรรมระบบเงินตราชุมชน หรือ “เบี้ยกุดชุม”
2. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการรับนวัตกรรม “เบี้ยกุดชุม” ของสมาชิกชุมชนกุดชุม จังหวัดยโสธร
3. เพื่อศึกษาการสื่อสารกับสาธารณะเกี่ยวกับการจัดการปัญหาที่เกิดขึ้นจากการตัดสินใจรับนวัตกรรม “เบี้ยกุดชุม” ของชุมชนกุดชุม จังหวัดยโสธร

ขอบเขตการวิจัย

มุ่งศึกษาการแพร่ของนวัตกรรม “เบี้ยกุดชุม” ตลอดจนปัจจัยด้านต่างๆที่มีผลต่อการรับนวัตกรรมระบบเงินตราชุมชนดังกล่าว ของชุมชนใน อ.กุดชุม จังหวัดยโสธร ที่มีการใช้ระบบ “เบี้ยกุดชุม” โดยวิเคราะห์ภายใต้บริบทการสื่อสาร และการจัดการ

นิยามศัพท์

1. การแพร่ของนวัตกรรม (Innovation defusion) หมายถึง ขั้นตอนที่นวัตกรรม “เบี้ยกุดชุม” และกระบวนการที่ความคิดใหม่ๆของระบบเงินตราชุมชน ได้ถูกส่งผ่านเข้าไปในระบบสังคมของชุมชนกุดชุม โดยพิจารณาในแง่การเกิดขึ้น ลำดับขั้นตอนหรือพัฒนาการและระบบการใช้ จาก “ผู้นำความคิด” และกลไกการสื่อสาร จากบุคคลสู่บุคคล โดยเฉพาะบุคคลภายในชุมชน หรือสมาชิกเบี้ยกุดชุม
2. การรับนวัตกรรม หมายถึง การตัดสินใจใช้ “เบี้ยกุดชุม” เป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการในชุมชนกุดชุมโดยการใช้ควบคู่ไปกับเงินบาทในกลุ่มของสมาชิกเบี้ยกุดชุม

3. ระบบเงินตราชุมชน (Community Currency System) หมายถึง รูปแบบของสื่อกลางที่ใช้ในการแลกเปลี่ยนสินค้าหรือบริการของสมาชิกในชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการแลกเปลี่ยนซื้อ-ขายสินค้า กันเองภายในชุมชน และเพื่อลดการพึ่งพิงระบบเงินตราภายนอก เงินตราชุมชนมีลักษณะ 3 ประการคือ

-ใช้ได้เฉพาะในชุมชนที่จำกัด ซึ่งได้มีข้อตกลงการจัดการระบบเงินตราชุมชนของชุมชนนั้นๆ

-ปลอดดอกเบี้ย

-ใช้ควบคู่กับเงินตราประจำชาติ

4. เบี้ยกุดชุม หมายถึง ระบบเงินตราชุมชน ที่ชาวบ้านจาก 5 หมู่บ้านในอำเภอกุดชุมจังหวัดยโสธรที่เข้าร่วมเป็นสมาชิกเบี้ยกุดชุม ได้ร่วมกันทำขึ้นเพื่อเป็นสื่อกลางการแลกเปลี่ยนสินค้าหรือบริการของชุมชนกุดชุม เพื่อใช้ร่วมกับเงินบาท โดยมีวัตถุประสงค์เรื่องของการออมในระบบการพึ่งตนเอง

5. การสื่อสารกับสาธารณะ หมายถึง ลักษณะของการสื่อสารจากบุคคลหรือกลุ่มคนในชุมชนต่อสังคมภายนอก ในรูปแบบต่างๆเช่น ผ่านสื่อมวลชน การจัดเวทีสาธารณะ ฯลฯ

6. ปัจจัย หมายถึง ลักษณะภายในชุมชน หรือเงื่อนไขต่างๆที่มีผลต่อการรับนวัตกรรม "เบี้ยกุดชุม" ได้แก่ กิจกรรมทางเศรษฐกิจของชุมชน / บทบาทของผู้นำทางความคิด / ลักษณะความสัมพันธ์ของคนในชุมชน / วัฒนธรรมชุมชน เป็นต้น

7. การจัดการ หมายถึง การดำเนินงานของชุมชนกุดชุมในการร่วมกันพัฒนา เผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร จัดกิจกรรมต่างๆในเชิงรุกซึ่งเป็นการดำเนินกิจกรรมของประชาคมในลักษณะของการส่งเสริมภาพลักษณ์ของชุมชน และ เพื่อสร้างความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน และกิจกรรมการแก้ไขปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นภายในชุมชน

8. ชุมชน หมายถึง การรวมตัวของกลุ่มชนที่มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีเป้าหมายที่จะกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งคล้ายกัน อาจเป็นการรวมตัวกันตามพื้นที่หรือไม่ใช่พื้นที่ก็ได้ สมาชิกของชุมชนมีการ

ติดต่อสื่อสารกัน มีความเชื่ออาทรต่อกัน มีการกระทำกิจกรรมร่วมกัน มีความสนใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่งคล้ายคลึงกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ และมีการจัดการ

9. **ชุมชนกุดชุม** หมายถึง การรวมตัวกันของประชาชนในเขต อำเภอ กุดชุม จังหวัดยโสธร จำนวน 5 หมู่บ้าน ประกอบด้วย บ้านโสกชุมปูน ตำบลนาไผ่ ,บ้านท่าลาด ตำบลนาไผ่ ,บ้านสันติสุข ตำบลนาไผ่ ,บ้านกุดหิน ตำบลกำเม็ด , บ้านโคกกลาง ต.ไผ่ อ. ทรายมูล และดำเนินกิจกรรมในระบบเศรษฐกิจชุมชนร่วมกันอันได้แก่ โรงสีชุมชน การปลูกพืชสมุนไพร เบี้ยกุดชุมฯลฯ

10. **สมาชิกเบี้ยกุดชุม** หมายถึง การรวมตัวกันของชาวบ้านจาก 5 หมู่บ้านในอำเภอ กุดชุม จังหวัดยโสธร จำนวนประมาณ 120 คน โดยสมาชิกเบี้ยกุดชุมแต่ละคนจะมีสิทธิเบิกเบี้ยเพื่อเอาไปใช้ในระบบแลกเปลี่ยนสินค้าในหมู่บ้านได้ และเมื่อครบกำหนดสมาชิกแต่ละคนจะต้องหาเบี้ยมีคืนให้กับกองกลางตามจำนวนเบี้ยทั้งหมดที่ได้เบิกไปใช้

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ผลการวิจัยนี้จะเป็นประโยชน์ในการศึกษาและเลือกใช้รูปแบบการแพรวนกรรม ตลอดจนขั้นตอน กระบวนการ และปัจจัยที่มีผลต่อการรับนวัตกรรมเพื่องานพัฒนาชุมชน โดยเฉพาะนวัตกรรมเกี่ยวกับงานพัฒนาทางเศรษฐกิจด้วยระบบการจัดการของสมาชิกภายในชุมชนหรือระบบเศรษฐกิจพึ่งพาตนเอง ซึ่งจัดเป็นแนวโน้มที่มีความสำคัญมากขึ้นในปัจจุบัน
2. เพื่อเป็นประโยชน์ในการศึกษาด้านการสื่อสารเพื่องานพัฒนาชุมชน ซึ่งจะสามารรถเข้าใจถึงการเลือกรูปแบบของการสื่อสารอย่างเหมาะสมในงานพัฒนา โดยเฉพาะสื่อบุคคล และรูปแบบของการใช้สื่อเฉพาะกิจเพื่อสร้างความเข้าใจต่อกลุ่มเป้าหมายได้อย่างดียิ่งขึ้น

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัย “การสื่อสารและปัจจัยที่มีผลต่อการรับนวัตกรรม “เบี้ยกุดชุม” ผู้วิจัยได้กำหนดแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องไว้ 5 แนวคิดหลักด้วยกันคือ

1. แนวคิดเกี่ยวกับระบบเงินตราชุมชน (Community Currency System)
2. แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมและการรวมกลุ่มของประชาชนและประชาสังคมในการพัฒนา และทฤษฎีการกระทำทางสังคม (Theories of Social Action)
3. แนวคิดว่าด้วยการแพร่ระบาดของความคิดหรือพฤติกรรมบางอย่าง (Tipping Point)
4. แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการยอมรับนวัตกรรม (Adoption of Innovations Theories)
5. แนวคิดการสื่อสารกับพื้นที่สาธารณะ ของ Jurgen Habermas
6. แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยการสื่อสารกับสาธารณะที่เกี่ยวข้องกับการจัดการปัญหาในชุมชน และแนวคิดการปฏิบัติการในแง่ประชาสัมพันธ์เมื่อเกิดภาวะวิกฤติ
7. แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการสื่อสารและเครือข่ายการสื่อสาร
8. แนวคิดการแก้ไขความขัดแย้งกรณีนโยบายของรัฐและกิจกรรมของรัฐกับชุมชน

ซึ่งในแต่ละทฤษฎีและแนวคิดมีรายละเอียดที่ใช้เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

ความเข้าใจเกี่ยวกับระบบเงินตราชุมชน

ความหมายของ “เงินตราชุมชน”

เงินตราชุมชน (Community Currency) คือสื่อที่ใช้ในการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการของสมาชิกในชุมชน ซึ่งถูกกำหนดขึ้นเองโดยชุมชน โดยมีลักษณะสำคัญดังนี้

- 1) ใช้ได้เฉพาะในชุมชนที่จำกัด ซึ่งได้มีข้อตกลงการจัดการระบบเงินตราชุมชนของชุมชนนั้นๆ
- 2) ปลอดภัย
- 3) ใช้ควบคู่กับเงินตราประจำชาติ

ปัจจุบันมีชุมชนที่ใช้ระบบเงินตราชุมชนของตนเองประมาณ 2,000 ระบบ ใน 40 ประเทศทั่วโลก เช่น แคนาดา สหรัฐอเมริกา อังกฤษ เนเธอร์แลนด์ เยอรมันนี ออสเตรเลีย เม็กซิโก อาร์เจนติน่า ฯลฯ

สำหรับมูลค่าของเงินตราชุมชนนั้นจะถูกกำหนดโดยสมาชิกในชุมชน ซึ่งต่างจากการทำงานหรือกำหนดโดยการแลกเปลี่ยนระหว่างสมาชิก

การศึกษา พัฒนาและเผยแพร่ระบบเงินตราชุมชนในประเทศไทย

วิกฤติเศรษฐกิจและวิกฤติการเงินของประเทศไทยเมื่อปี 2540 เป็นต้นมา ทำให้เกิดผลกระทบทวอลบกันหลายๆส่วนของสังคม ไม่ว่าจะเป็นธุรกิจเอกชนในหลายสาขา สถาบันการเงินซึ่งมีผลทำให้พนักงานของบริษัทธุรกิจและสถาบันการเงิน รวมทั้งแรงงานในโรงงานจำนวนหนึ่งถูกเลิกจ้าง หมู่บ้านในชนบทและการผลิตในภาคเกษตรถูกมองว่าเป็นฐานที่จะรองรับแรงงานที่ถูกเลิกจ้างที่มีพื้นเพจากชนบท อย่างไรก็ตามภาคชนบทเองก็ได้รับผลกระทบจากวิกฤตดังกล่าว ตัวอย่างเช่น เงินที่ถูกส่งมาจากเมืองสู่ชนบทลดน้อยลงเมื่อลูกหลานที่เข้าไปทำงานในเมืองถูกเลิกจ้าง และจากการที่ค่าเงินบาทลอยตัวทำให้ชาวบ้านต้องซื้อสินค้าแพงขึ้น เช่น น้ำมันเชื้อเพลิง ปุ๋ยเคมี ซึ่งต้องนำเข้ามาจากต่างประเทศ นอกจากวิกฤตเศรษฐกิจเมื่อ 3 ปีที่ผ่านมา ได้ส่งผลกระทบต่อชนบทแล้วหากพิจารณาในระยะ 4 ทศวรรษที่ผ่านมา แนวทางการพัฒนาประเทศที่มุ่งการส่งเสริมการส่งออกและพัฒนาภาคอุตสาหกรรมได้ทำให้เกิดการดูดทรัพยากรจากชนบทเข้าไปตอบสนองการเจริญเติบโตตามแนวทางการพัฒนาของประเทศ

จากผลกระทบที่เกิดขึ้นจากแนวทางการพัฒนาประเทศที่ผ่านมา ทำให้หลายๆส่วนของสังคมมีแนวคิดตรงกันว่าควรจะเน้นการพัฒนาที่เพิ่มศักยภาพของชุมชนให้พึ่งตนเองได้ ดังนั้นจึงเกิดการเคลื่อนไหวจากทั้งภาครัฐ ธุรกิจเอกชนและองค์กรพัฒนาเอกชน สนับสนุนเรื่องเศรษฐกิจชุมชน เศรษฐกิจพอเพียง ชุมชนเข้มแข็ง เพื่อสร้างฐานของชุมชนให้เข้มแข็ง ทั้งทางด้านคน สังคม วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น เศรษฐกิจ และทรัพยากรธรรมชาติ การสร้างระบบการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการระหว่างสมาชิกในชุมชนก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่เข้ามาเสริมกระบวนการพึ่งตนเองของชุมชน เพราะทำให้เกิดการหมุนเวียนทุนและทรัพยากรอยู่ในชุมชน เป็นการลดการไหลออก

ของทรัพยากรท้องถิ่น และเป็นการกระตุ้นการผลิตเพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชน เป็นการลดการไหลออกของทรัพยากรท้องถิ่น และเป็นการกระตุ้นการผลิตเพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชน อย่างไรก็ตามการที่ชุมชนใช้เงินประจำชาติ(เงินบาท)เพียงอย่างเดียวในการแลกเปลี่ยนยังมีข้อจำกัดหลายประการ กล่าวคือ ในกรณีที่ชุมชนมีสินค้าและบริการที่จะแลกเปลี่ยนกันแต่ขาดแคลนเงินบาทในชุมชน ทำให้ไม่สามารถจะแลกเปลี่ยนกันได้ อีกประการหนึ่งคือ เงินบาทสะดวกต่อการไหลออกจากชุมชน และค่าเงินบาทจะถูกกำหนดโดยปัจจัยภายนอก เช่นสถานการณ์การเงินระดับโลกหรือการเก็งกำไรค่าเงิน ฉะนั้นเงินบาทที่หมุนเวียนอยู่ในชุมชนจะมีค่าขึ้นหรือลงอยู่นอกเหนือการควบคุมของชุมชน ดังนั้นชุมชนจำเป็นต้องสร้างเครื่องมือที่ทำให้ระบบการแลกเปลี่ยนในชุมชนนำไปสู่การพึ่งตนเอง นั่นคือ ระบบเงินตราชุมชน

การศึกษา พัฒนาและเผยแพร่ ระบบเงินตราชุมชนในประเทศไทยได้เริ่มขึ้นเมื่อเดือนธันวาคม 2540 ภายใต้โครงการระบบเงินตราชุมชน (Thai Community Currency Systems Project) ดำเนินการโดยสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากมูลนิธิญี่ปุ่น หน่วยงานอาสาสมัครแคนาดา (CUSO) หน่วยงานอาสาสมัครอังกฤษ (VSO) โครงการศึกษาและปฏิบัติการงานพัฒนา โดยโครงการมีวัตถุประสงค์เพื่อ

- ศึกษาและระบบเศรษฐกิจทางเลือกซึ่งมุ่งเน้นการพึ่งตนเองของชุมชนทั้งในบริบทของไทยและต่างประเทศ
- แลกเปลี่ยนข้อมูลในเรื่องบทบาทของระบบเงินตราชุมชนในการพัฒนา ระหว่างองค์กรพัฒนาเอกชนและองค์กรชุมชนต่างๆทั้งในและต่างประเทศ
- พัฒนาและประเมินผลระบบเงินตราชุมชนไทยที่สร้างขึ้นจากประสบการณ์ในการทำงานพัฒนาชุมชนขององค์กรพัฒนาเอกชนไทย และประสบการณ์ในการดำเนินงานระบบเงินตราชุมชนขององค์กรระหว่างประเทศ
- เผยแพร่ข้อมูลและประสบการณ์ของการจัดตั้งระบบเงินตราชุมชนในประเทศไทย และขยายผลในชุมชนอื่นๆทั้งในประเทศไทยและประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

การดำเนินโครงการแบ่งออกเป็น 4 ระยะ

ระยะแรก ศึกษาและระบบเงินตราชุมชนในต่างประเทศและระบบเศรษฐกิจทางเลือกในประเทศไทย ในระหว่างเดือนมกราคมถึงมีนาคม 2541 โครงการฯ ได้ศึกษาแนวทางพื้นฐานการ

บริหารจัดการ ประโยชน์ อุปสรรคของระบบเงินตราชุมชนที่ใช้ในทวีปยุโรปและทวีปอเมริกาเหนือ หลังจากนั้นโครงการฯ ยังได้ศึกษากิจกรรมในระบบเศรษฐกิจทางเลือกในประเทศไทย ซึ่งดำเนินกิจกรรมอยู่ในชุมชนต่างๆ โดยเฉพาะภาคใต้และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เช่นกลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มเครดิตยูเนียน ธนาคารมุสลิม ประเพณีการลงแขก และกลุ่มสันติอโศก ทั้งนี้เพื่อทำความเข้าใจกับระบบเงินตราชุมชนจากประสบการณ์ในต่างประเทศและกิจกรรมในระบบเศรษฐกิจทางเลือกในประเทศไทย เพื่อวิเคราะห์หายุทธศาสตร์ที่เหมาะสมที่จะเผยแพร่ระบบเงินตราชุมชนในประเทศไทยต่อไป

ระยะที่สอง เผยแพร่แนวคิดเรื่องระบบเงินตราชุมชนและคัดเลือกชุมชนเพื่อจัดตั้งระบบเงินตราชุมชน โครงการฯ ได้จัดเสวนากับกลุ่มนักวิชาการถึงปัญหาของการพัฒนาในปัจจุบันที่มีต่อชุมชนและทางออก และโครงการฯ ยังได้จัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการในภาคต่างๆ ของประเทศไทยอันได้แก่ภาคใต้ (วันที่ 3-5 สิงหาคม 2541 ที่จังหวัดสงขลา) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (วันที่ 21-23 กันยายน 2541) และภาคเหนือ (วันที่ 16-17 ตุลาคม 2542 ที่จังหวัดเชียงใหม่) เพื่อสร้างความเข้าใจเรื่องผลกระทบของระบบเศรษฐกิจภายนอกต่อชุมชน และเพื่อแนะนำ เผยแพร่แนวคิดและวิธีการทำงานของระบบเงินตราชุมชน โดยมีตัวแทนของกลุ่มองค์กรชุมชน นักพัฒนา และนักวิชาการเข้าร่วม จากการสัมมนาดังกล่าว ตัวแทนจากองค์กรชุมชนที่ร่วมสัมมนาได้ให้ความสนใจที่จะจัดทำระบบเงินตราชุมชนขึ้นในชุมชนของตนเองทั้งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือภาคใต้ และได้กลับไปปรึกษาหารือกับสมาชิกในชุมชน ผลปรากฏว่ากลุ่มองค์กรจากอำเภอภูซุ่ม จังหวัดยโสธร มีความสนใจ และต้องการที่จะจัดทำระบบเงินตราชุมชนขึ้นในชุมชนของตนเอง เมื่อเจ้าหน้าที่โครงการฯ ได้เข้าไปสำรวจชุมชนแล้วเห็นว่า ชุมชนมีความพร้อมในหลายด้าน กล่าวคือ ชุมชนมีประสบการณ์ในการทำงานร่วมกันเพื่อการพึ่งตนเองมาเป็นเวลานาน มีผู้นำและกลุ่มองค์กรชุมชนที่เข้มแข็ง มีการผลิตที่หลากหลายในชุมชน (เช่น โรงสีข้าว กลุ่มผลิตน้ำเต้าหู้ กลุ่มผลิตแชมพูและน้ำยาล้างจาน ศูนย์สุขภาพ กลุ่มเห็ดอยู่เห็ดกิน ฯลฯ) ดังนั้นระบบเงินตราชุมชนจึงได้ถูกจัดทำขึ้นที่อำเภอภูซุ่ม จังหวัดยโสธร

สำหรับการเผยแพร่แนวคิดและสร้างความเข้าใจเรื่องระบบเงินตราชุมชนนั้น โครงการฯ ได้ทำอย่างต่อเนื่อง โดยเจ้าหน้าที่ของโครงการฯ ได้รับเชิญไปบรรยายและจัดกิจกรรมสร้างความเข้าใจเรื่องระบบเงินตราชุมชนจากองค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรชุมชน สถาบันการศึกษา สถาบันวิจัย และองค์กรต่างๆ เช่น สมิทธาคนจน , NIDA , สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น ฯลฯ นอกจากนี้โครงการฯ ยังได้เผยแพร่แนวคิดเรื่องระบบเงินตราชุมชนผ่านสื่อต่างๆ ในรูปแบบของบทความในหนังสือพิมพ์ต่างๆ และอินเทอร์เน็ต

ระยะที่สาม จัดตั้งระบบเงินตราชุมชนในชุมชน หลังจากที่ได้ตกลงร่วมกันระหว่างแกนนำในชุมชนของโครงการฯ ที่จะจัดตั้งระบบเงินตราชุมชนขึ้นในชุมชน เจ้าหน้าที่โครงการฯ ก็ได้เข้าพื้นที่เพื่อศึกษากิจกรรมในด้านงานพัฒนาเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชนและวัฒนธรรมประเพณี จากนั้นได้จัดเวทีประชุมในหมู่บ้านต่างๆ เพื่อสร้างความเข้าใจในเรื่องแนวคิดและวิธีการทำงานของระบบเงินตราชุมชนให้แก่สมาชิกในชุมชน พร้อมกับค้นหาผู้ที่มีความสนใจจะเข้ามาร่วมจัดตั้งระบบเงินตราชุมชน ในที่สุดมี 5 หมู่บ้านตกลงที่จะร่วมกันจัดทำระบบเงินตราชุมชนขึ้น และได้มีตัวแทนจาก 5 หมู่บ้านเป็นคณะทำงานจำนวน 14 คน โดยได้ร่วมกันทำงานกับโครงการฯ เพื่อพัฒนารูปแบบของระบบเงินตราชุมชน กำหนดวัตถุประสงค์ การออกแบบบัตร วางแผนและนโยบายการจัดการระบบโดยเรียกเงินตราชุมชนที่ตั้งขึ้นว่า “เบี้ยกุดชุม”

ระยะที่สี่ ติดตามประเมินผล พัฒนาระบบเงินตราชุมชน และขยายผลในชุมชนอื่น
โครงการฯ ได้วางแผนที่จะติดตามและประเมินผลหลังจากที่ชุมชนได้ใช้เงินตราชุมชนไประยะหนึ่ง และนำเสนอผลการประเมินมาพัฒนาระบบเงินตราชุมชนที่ตอบสนองความต้องการของชุมชน และใช้ทรัพยากรท้องถิ่นหมุนเวียนอยู่ในชุมชน ในขณะเดียวกันในกรณีที่มีชุมชนอื่นที่มีความน่าสนใจที่จะจัดทำระบบเงินตราชุมชนขึ้น โครงการฯ ก็สามารถสนับสนุนจัดตั้งระบบเงินตราชุมชนได้ ถึงอย่างไรก็ตามการดำเนินงานในระยะที่สี่ยังไม่สามารถทำได้เต็มที่ เนื่องจากหลังจากพิธีเปิดการใช้เบี้ยกุดชุมเมื่อวันที่ 29 มีนาคม 2543 ที่ผ่านมา ปรากฏว่าสื่อต่างๆ ได้ให้ความสนใจและนำเสนอเรื่องราวของเบี้ยกุดชุมอย่างกว้างขวาง ทำให้เป็นที่สนใจจากฝ่ายต่างๆ อีกทั้งแนวความคิดเรื่องระบบเงินตราชุมชนยังเป็นวลีใหม่สำหรับประเทศไทย ทำให้หลายฝ่ายที่ได้รับข้อมูลไม่เพียงพอและยังไม่เข้าใจแนวคิดเกิดความเข้าใจผิดและมีมุมมองด้านลบ มีผลทำให้หน่วยงานราชการต่างๆ เข้าไปในพื้นที่เพื่อหาข้อมูลและตรวจสอบการใช้เบี้ยกุดชุม จากนั้นคลังจังหวัดยโสธร ได้ยื่นเรื่องต่อธนาคารแห่งประเทศไทยขอให้พิจารณากรณีเบี้ยกุดชุม ทางธนาคารแห่งประเทศไทยได้วินิจฉัยว่าการใช้เบี้ยกุดชุมนั้นเข้าข่ายละเมิดกฎหมาย 2 มาตรา กล่าวคือ เป็นการทำให้ จำหน่าย ใช้ หรือนำออกวัตถุแทนเงินตราโดยมิได้รับอนุญาตจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง อันเป็นการต้องห้ามตามบทบัญญัติมาตรา 9 แห่งพระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ.2501 และบุคคลใดนอกจากธนาคารพาณิชย์จะใช้ชื่อหรือคำแสดงชื่อในธุรกิจว่าธนาคารมิได้ ซึ่งเป็นการต้องห้ามตามมาตรา 9 แห่งพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505

หลังจากทราบผลการพิจารณาของธนาคารแห่งประเทศไทย คณะทำงานเบี้ยจึงได้มีมติให้ระงับใช้เบี้ยชั่วคราว และเปลี่ยนชื่อจาก “ธนาคารเบี้ยกุดชุม” เป็น “กลุ่มพัฒนาชุมชนพึ่งตนเอง” และจะขอให้สภานายความยื่นเรื่องถึงกระทรวงการคลังพิจารณากรณีเบี้ยกุดชุมใหม่ และขออนุญาตใช้เบี้ยกุดชุมต่อไป

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา

แนวคิดในการพัฒนาชุมชนในรูปแบบใหม่ๆ จะเปลี่ยนมุมมอง มาเป็นการให้ความสำคัญกับประชาชนในการดูแลและพัฒนาท้องถิ่นหรือชุมชนของตนเอง โดยให้คนในชุมชนได้มีโอกาสพบปะและเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน และร่วมกันแก้ปัญหา วางแผน วางระบบจัดการภายในชุมชนของตนเองเพื่อที่จะได้แนวทางในการพัฒนาที่เหมาะสมกับท้องถิ่น หรือชุมชนของตนเอง ดังนั้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนจึงเป็นเรื่องที่ควรพิจารณา เพราะการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญปัจจัยหนึ่งที่ทำให้กิจกรรม หรือการพัฒนาชุมชนเกิดผลสำเร็จได้

โดยสรุปความหมายจากนักวิชาการหลายท่านเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

1. ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจในการเข้าร่วมด้วยตัวเอง
2. การให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมก็เพื่อจะเป็นการพัฒนาขีดความสามารถของประชาชนในการพัฒนาตนเอง
3. กระบวนการพัฒนาควรจะเริ่มจากประชาชน โดยรัฐจะต้องกระจายอำนาจให้แก่กลุ่มชน

นอกจากนี้มีการศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ ได้อธิบายไว้ว่า ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในรูปแบบต่างๆ คือ การเข้าร่วมประชุม การร่วมออกวัสดุอุปกรณ์ การร่วมเป็นผู้นำ การร่วมเป็นคณะกรรมการ การร่วมเป็นผู้นำ และการร่วมเป็นผู้ริเริ่ม โดยการมีส่วนร่วมในการประชุมมากที่สุด รองลงมาคือ ร่วมออกแรงและร่วมเป็นผู้ชักนำดังที่ได้ศึกษาและสรุปรูปแบบของการมีส่วนร่วมเป็น 10 ประการ (กรรณิกา ชมดี, 2524 : 11)

1. การมีส่วนร่วมประชุม
2. การมีส่วนร่วมออกเงิน
3. การมีส่วนร่วมเป็นกรรมการ
4. การมีส่วนร่วมเป็นผู้นำ
5. การมีส่วนร่วมสัมภาระ
6. การมีส่วนร่วมเป็นผู้ชักชวน
7. การมีส่วนร่วมเป็นผู้บริโภค
8. การมีส่วนร่วมเป็นผู้ริเริ่ม หรือ ผู้ริเริ่มการ

9. การมีส่วนร่วมเป็นผู้ใช้แรงงาน

10. การมีส่วนร่วมออกวัสดุอุปกรณ์

การใช้แนวคิดการมีส่วนร่วมเข้ามาวิเคราะห์กระบวนการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชน กุดชุม โดยเฉพาะสมาชิกเบ็ญกุดชุมเพื่อดูลำดับขั้นตอนและพัฒนาการตลอดจนการใช้เบ็ญกุดชุม ซึ่งในเรื่องของขั้นตอนการมีส่วนร่วมนั้นสามารถแบ่งแยกประเด็นในการพิจารณาได้ดังนี้

อคิน รพีพัฒน์ (2527 : 101) ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนว่า มีขั้นตอนคือ

1. การค้นหาปัญหา สาเหตุของปัญหา ตลอดจนแนวทางการแก้ไขปัญหา
2. การตัดสินใจเลือกแนวทาง และวางแผนพัฒนาแก้ไขปัญหา
3. การปฏิบัติงานในกิจกรรมการพัฒนาตามแผน
3. การประเมินผลงานกิจกรรมพัฒนา

ซึ่งสอดคล้องกับเจมส์ค็อกซ์ ปิ่นทอง (2526 : 10) ที่อธิบายถึงขั้นตอนที่ประชาชนควรมีส่วนร่วมไว้ 4 ขั้นตอน คือ

1. การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา สาเหตุของปัญหา
2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม
3. การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน
4. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมิน

การใช้ขั้นตอนการมีส่วนร่วมเพื่อวิเคราะห์การเกิดขึ้นและการแพร่ของเบ็ญกุดชุม จะเป็นการแสดงให้เห็นว่า การแพร่ของนวัตกรรมเบ็ญกุดชุมนั้น คนในชุมชนเองหรือสมาชิกของเบ็ญกุดชุม ได้ดำเนินการร่วมกันในขั้นตอนการค้นหาสาเหตุของปัญหา การวางแผน การปฏิบัติ และการติดตามประเมินผลเบ็ญกุดชุมอย่างไร

แนวคิดการรวมกลุ่มของประชาชน และประชาสังคม

ความหมายของกลุ่ม

เอ็ดเจอร์ เชน (Edger Schein) (อ้างในพงษ์ศักดิ์ ศุภรสัท , 2536 : 16) ได้ให้คำจำกัดความของกลุ่มว่า กลุ่มเป็นบุคคลจำนวนหนึ่งที่ติดต่อสื่อสารระหว่างกันในช่วงระยะเวลาหนึ่งและมี

จำนวนน้อยพอที่จะทำให้บุคคลแต่ละคนติดต่อสื่อสารกับบุคคลอื่นได้ทั้งหมด และเป็นการติดต่อสื่อสารแบบเผชิญหน้า

เฟลดมาร์ และ อาร์โนลด์ (Feldmars and Arnold) (อ้างใน บุญเกิด มาอ่อน, 2537 : 8) ให้คำนิยามไว้ว่า “กลุ่ม” หมายถึง คนตั้งแต่สองคนขึ้นไปมารวมตัวกัน โดยมีลักษณะสำคัญคือ มีความสัมพันธ์กัน ระบุว่าตนมีความสนใจและเป้าหมายร่วมกัน และมารวมตัวกันเพื่อความสำเร็จของกิจกรรมในการทำงาน

มาร์วิน ชอว์ (Marvin Shaw) (อ้างใน ยุบล เบญจรงค์กิจ และ คณะ , 2534 : 70) ได้ให้ความหมายว่า กลุ่ม คือ บุคคลสองคนหรือมากกว่า ซึ่งมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ในลักษณะที่บุคคลแต่ละคนมีอิทธิพลและได้รับอิทธิพลซึ่งกันและกัน และจากการที่กลุ่มบุคคลมีการปะทะสัมพันธ์ซึ่งกันและกันนี้เองทำให้กลุ่มมีลักษณะที่แตกต่างจากการรวมตัวกันเฉยๆ

กระบวนการสำคัญกระบวนการหนึ่งในการร่วมการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมของประชาชน คือ กระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (Participatory Communication Process) ซึ่งเป็นเรื่องกระบวนการสนทนาโต้ตอบกัน (Dialogical Process) ของสมาชิกในสังคม บนพื้นฐานของความเท่าเทียมกัน (Equal basis) เพื่อค้นหาแนวทางในการเปลี่ยนแปลงสังคม และดำเนินการร่วมกัน โดยเชื่อว่าการสนทนาโต้ตอบกันของสมาชิกในสังคม คือการระดมสมองของสมาชิกในสังคม (Brain Storming) ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้สมาชิกในสังคมได้หันหน้าเข้าหากัน พูดคุย เจรจากัน เพื่อทำความเข้าใจกับข้อมูลข่าวสารเบื้องต้น หลักการและแนวทางที่หลากหลายสำหรับการตัดสินใจร่วมกันเกี่ยวกับสังคมตนซึ่งจะนำไปสู่การเกิดสำนึกเชิงสาธารณะร่วมกัน (Public Conscientization) กระบวนการเรียนรู้ (Learning Process) ระหว่างสมาชิกในสังคม เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงสังคมที่เหมาะสม และเป็นที่เห็นพ้องต้องกันของสมาชิกในสังคม (ปาริชาติ สภาพิदानนท์ สโรบล :2543,19)

และการที่ประชาชนจะเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนตนเองจะต้องอาศัยการรวมพลังกันของทุกฝ่ายในชุมชน เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดเห็นซึ่งกันและกัน และร่วมกันหาทางออกในการแก้ไขปัญหา นั่นก็คือ การรวมกลุ่มกันของคนในชุมชนนั่นเอง

ตั้งคำถามของดิเรก เต็งจำรูญ (อ้างใน สุวีริรัตน์ กฤษณะรังสรรค์ ,2540 : 9) ว่า การรวมพลังประชาชน จัดตั้งเป็นองค์ประชาชน เพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ของชุมชน ด้วยกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน คิดปรึกษาหารือ วางแผนและร่วมกันลงมือกระทำ จนกระทั่ง

ถึงที่สุดท้ายคือการได้รับการแบ่งปันผลประโยชน์ที่ได้รับจากการเปลี่ยนแปลงนั้น ซึ่งการรวมตัวกันเป็นองค์ประชาชนนั้น ไม่ใช่เป็นการรวมตัวกันเพื่อต้องการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าเท่านั้น แต่จะต้องครอบคลุมทุกด้านที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ในการพัฒนาชุมชน จึงถือได้ว่า กลุ่มเป็นหัวใจสำคัญในการทำงาน เพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแก่ชุมชน

โดยเฉพาะที่นิธิ เอียวศรีวงศ์ (อ้างจาก มติชน : 5 พ.ค. 2543) กล่าวถึงตัวกลางในการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการกันหรือนวกรรมเงินตราชุมชนว่า ถือเป็นสิ่งที่ชุมชนในท้องถิ่นสร้างขึ้นเองด้วยการตกลงปลงใจร่วมกัน ความศักดิ์สิทธิ์ของตัวกลางจึงตั้งอยู่บนความไว้นือเชื่อใจกัน ส่วนความไว้นือเชื่อใจกันนั้นเกิดขึ้นได้จากความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกันของชุมชนเอง ความสัมพันธ์ในเชิงเกื้อกูลกันหรือความเป็นปึกแผ่น จึงมักเป็นหัวใจของการรวมกลุ่มเพื่อสร้างตัวกลางสำหรับการแลกเปลี่ยนในท้องถิ่นเหล่านี้เสมอ

จะเห็นได้ว่าการจัดการด้านต่างๆภายในชุมชนประชาชนในชุมชนจะมีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มเพื่อรวมพลังกันในการพัฒนาชุมชน และในงานวิจัยนี้จะสนใจศึกษาการรวมกลุ่มกันของชุมชนกุดชุม เพื่อที่จะร่วมกันทำงานในการพัฒนาชุมชนโดยเฉพาะในประเด็นการยอมรับนวกรรมเพื่อการพัฒนาอย่างระบบเงินตราชุมชนเข้ามาใช้ในชุมชน ซึ่งถ้าอิงตามหลักการของประชาสังคมตามความเห็นของเอนก เหล่าธรรมทัศน์ (อนุชาติ พวงสำลี และกฤตยา อาชวนิจกุล , 2542 : 38) แล้ว การรวมกลุ่มของประชาชนจะหมายถึงการรวมกลุ่มและองค์กรที่ไม่ผิดกฎหมายแต่ชอบธรรมซึ่งจะมีลักษณะดังต่อไปนี้คือ

1. เป็นการรวมกลุ่มของคนแปลกหน้า หมายถึงคนทั่วไปที่ไม่ใช่เป็นเครือญาติกัน หรือเพื่อฝูงสนิทกันเท่านั้น แต่ต้องเป็นกลุ่มที่เปิดรับสมาชิกที่เป็นคนแปลกหน้า หรือคนอื่นคนไกลเข้ามาด้วยให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้
2. สมาชิกมารวมตัวกันอย่างสมัครใจ และสามารถเข้าหรือจากสมาชิกภาพของกลุ่มหรือองค์กรนั้นโดยเสรี
3. การทำงานในองค์กร หรือ กลุ่มนั้นต้องเป็นไปอย่างคนที่ค่อนข้างเท่าเทียมกัน แต่ไม่ได้หมายความว่า จะไม่มีการบังคับบัญชากันเลย ยิ่งถ้าเป็นองค์กร หรือกลุ่มใหญ่ขึ้นเท่าไรก็ย่อมต้องมีความสัมพันธ์แบบสูงกว่าต่ำกว่าของสมาชิกเข้ามาเกี่ยวข้อง แต่การทำงานจะไม่ถือปฏิบัติกับแบบผู้ใหญ่กับผู้น้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องไม่เป็นแบบมุลนายกับไพร่ ซึ่งจะไม่ถือว่าระบบอุปถัมภ์ที่มีอยู่มากมายในสังคมไทยเป็นส่วนหนึ่งของการรวมตัวกันเป็นกลุ่มตามหลักประชาสังคม

นอกจากนี้ ได้มีการสรุปกระบวนการเกิดกลุ่มของนักวิชาการหลายท่านไว้ในแนวเดียวกัน (อ้างใน สุวีริรัตน์ กฤษณะรังสรรค์ , 2540 : 10) ดังนี้

1. ขั้นตอนก่อตัวของกลุ่ม ที่เกิดจากการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นจนกระทั่งกลายเป็นการกระตุ้นจิตสำนึกถึงสิ่งที่เผชิญอยู่
2. ขั้นตอนดำเนินการเคลื่อนไหว หรือ การรวมตัวกันจัดตั้งกลุ่ม หลังจากที่พูดคุยตกลงกันจึงต้องมีการวางแผนงาน วางระเบียบและวางแนวทางในการทำงานกลุ่ม
3. ขั้นตอนการเจริญเติบโตและการขยายกิจกรรมของกลุ่ม ระดมทรัพยากรจากภายในและภายนอกชุมชน ใช้กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน ในการสร้างเครือข่ายกลุ่ม

ดังนั้นแนวคิดในเรื่อง ประชาสังคม จึงเป็นแนวคิดเกี่ยวกับการรวมกลุ่มของประชาชนในอีกรูปแบบหนึ่ง ซึ่งในปัจจุบันกระแสการรื้อฟื้นชุมชน (Community rebuilding) หรือการรวมกลุ่มของประชาชนเพื่อดูแลรักษาชุมชนของตนเองนั้น อาจกล่าวได้ว่ามีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับกระแสการสร้างแนวคิด “ประชาสังคม” และนักคิดคนสำคัญของไทยได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับประชาสังคมไว้ดังนี้

ประเวศ วะสี (อ้างใน อนุชาติ พวงสำลี และวีรบุรณ วิสารทสกุล , 2540 : 4) ได้ให้ความหมายของประชาสังคมว่า เป็นการสร้างความเป็นชุมชน (Community Building) คือการที่ประชาชนจำนวนหนึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกันในบางเรื่อง ในการติดต่อสื่อสารกัน หรือมีการรวมกลุ่มกัน จะอยู่ห่างกันก็ได้ มีความเอื้ออาทรกัน มีความรัก มีมิตรภาพ มีการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติบางสิ่งบางอย่างและมีระบบการจัดการในกลุ่ม”

แนวคิด และทฤษฎี ที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยที่มีผลต่อการรวมกลุ่ม

ความพยายามทั้งหลายของชาวบ้านกุดชุมตั้งแต่การรวมตัวครั้งแรก จนถึงกรณีเบ็ญกุดชุมนั้น ไม่ได้เกิดเพราะความต้องการของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง หากแต่เป็นความต้องการของกลุ่มชาวบ้านจำนวนไม่น้อยของชุมชนนั้น ที่จะร่วมมือกันแก้ไขปัญหาของตนเอง ความพยายามนี้มีรากฐานที่สำคัญมาจากระบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีมาเนิ่นนาน ประกอบด้วยความศรัทธาซึ่งกันและกันซึ่ง ระบบความสัมพันธ์ทางสังคมนี้ อรรถจักร สัตยานุรักษ์ (2541) เรียกว่า วัฒนธรรมการรวมตัวของชาวบ้านในการสร้างกิจกรรมใหม่ เพื่อแก้ไขปัญหาของพวกเขาโดยมีรากฐานทางวัฒนธรรมเป็นการสร้างความยืดหยุ่นในการปะทะกับปัญหาใหม่ๆที่จะเกิดขึ้น ความยืดหยุ่นนี้มีค่า

มากกว่าการใช้เงินสร้าง “ตาสายนิรภัยทางสังคม” ของรัฐตามคำแนะนำของกองทุนการเงินระหว่างประเทศ

การที่บุคคลจะเข้ามารวมกลุ่มกันเพื่อทำกิจกรรมต่างๆร่วมกัน โดยเฉพาะการรวมกลุ่มของประชาชนในการร่วมกันพัฒนาชุมชนของตนเอง สิ่งหนึ่งที่เราควรพิจารณาได้แก่ ปัจจัยที่ดึงดูดให้บุคคลเหล่านั้นเข้ามารวมตัวกัน ซึ่งในการเข้ากลุ่มของบุคคลมักประกอบไปด้วย เหตุผลส่วนตัว และส่วนรวม มาวิน อี.ชอว์ (Marvin E.Shaw) (หลุยส์ จัปาทเทศ, 2522 : 48) ได้เน้นไว้ว่าสาเหตุที่คนเข้ารวมกลุ่มนั้นมีอยู่ด้วยกัน 5 ประการสำคัญคือ

1. ความน่าสนใจอันเกิดจากความสัมพันธ์ส่วนตัว (Interpersonal Attraction) Shaw ได้เน้นถึงกลุ่มคนที่รวมกันว่ามีส่วนสร้างความใกล้ชิดสนิทสนมกัน การติดต่อกันบ่อยๆ จนกระทั่งเกิดผลแห่งการมีปฏิกริยาร่วมกันในการปฏิบัติแก่กัน เกิดความรักชอบกันเป็นการส่วนตัว อันอาจเกิดจากความเหมือนกันในทัศนคติ รูปร่าง ความสามารถ ฯลฯ การมีลักษณะท่าทาง และบุคลิกที่น่าศรัทธาก็เป็นได้
2. กิจกรรมของกลุ่ม (Group Activities) การที่คนเราเข้าร่วมกลุ่ม กิจกรรมของกลุ่มมีความสำคัญไม่น้อย กิจกรรมของสมาชิกกลุ่ม หรือผู้ไปร่วมกลุ่มกับกิจกรรมที่กลุ่มจัดนั้น สอดคล้องพ้องกับความสนใจของผู้เข้าร่วม ความสนใจในกิจกรรมในที่นี้มิจำเป็นว่าผู้เข้ากลุ่มจะต้องมีความสามารถ แต่เขามีความสนใจในกิจกรรมนั้น
3. เป้าหมายของกลุ่ม (Group Goal) การมีเป้าหมายของกลุ่มที่น่าสนใจ หรือเป้าหมายเดียวกันในคนอาชีพเดียวกัน มีความสนใจเหมือนกัน แม้ต่างอาชีพกันแต่หากมีงานอดิเรกที่มีเป้าหมายตรงก็ก็คบกันได้และรวมกลุ่มกันได้ ซึ่งเห็นอยู่เสมอๆ เพราะฉะนั้นจึงพอสรุปได้ว่า เป้าหมายของกลุ่มที่ทำให้คนรวมกัน หรือเข้ากลุ่มกันก็เพราะเขามีความรับผิดชอบในเป้าหมายของกลุ่มที่วางไว้เหมือนกันนั่นเอง
4. ความเป็นสมาชิกของกลุ่ม (Group Membership) ในการเป็นสมาชิกของกลุ่มใดก็ตาม สมาชิกย่อมได้รับรางวัลอยู่ด้วยเสมออย่างน้อยก็คือ ความใกล้ชิดสนิทสนมกัน เป็นพี่เป็นน้องกัน มีภาพรภาพอย่างไม่เคยคิดมาก่อน ความสบายใจ ชื่อเสียง (prestige) จะติดตามมา มีการยอมรับกันในกลุ่ม สิทธิในกลุ่ม ฯลฯ ในการจูงใจการเป็นสมาชิกของกลุ่มให้แน่นแฟ้น จี.ไวรท์ส และ เบร์ (Gewirts และ Bear) เน้นว่า “การตัดสิทธิบางประการของสมาชิกเมื่อทำผิดกติกาจะเป็นการส่งเสริมให้คนระวัง และกระตือรือร้นในการอยู่ร่วมกลุ่มได้อย่างดี

5. การเอาความเป็นสมาชิกกลุ่มเป็นเครื่องมือหาประโยชน์ (Instrumental Effects of Group Membership) จากการศึกษาเรื่องกลุ่ม ได้ค้นพบว่า สมาชิกบางคนเข้าร่วมกลุ่มเพื่อหวังประโยชน์บางประการมิใช่เป็นเป้าหมายของการรวมกลุ่ม การเข้าสมาคมที่มีชื่อเสียงเพราะได้มีโอกาสสนิทสนมกับผู้ใหญ่อันจะเป็นประโยชน์แก่งานที่ทำงาน หรือภารกิจที่ประกอบอยู่ เพราะคนที่อยู่ในกลุ่มเดียวกันก็อยากที่จะให้กลุ่มบรรลุถึงเป้าหมายเหมือนกันและทุกคน แต่หากเป้าหมายส่วนตัวของคนในกลุ่มยังไม่บรรลุ การเห็นอกเห็นใจกันก็จะเกิดขึ้น การช่วยเหลือส่วนตัวมักก็จะเกิดขึ้น

แนวความคิดเรื่อง “การพึ่งตนเอง”

การพึ่งตนเอง เป็นแนวคิดที่มีความสำคัญมาก โดนความเข้าใจและการให้คำนิยามของการพึ่งตนเอง นั้น ยังมีความแตกต่างหลากหลายกันออกไป เช่น

-การให้ความหมายในเชิงปัจเจก การพึ่งตนเองหมายถึง กิจกรรมทั้งหลายที่กระทำโดยปัจเจกชนและครัวเรือน เพื่อบรรลุถึงการมีหลักประกันของการดำรงชีพของเขา

-การให้ความหมายในลักษณะของกลุ่ม การพึ่งตนเองหมายถึง สังคม (กลุ่ม) ที่มีการจัดระบบเพื่อให้ประชาชนสามารถดำเนินการตอบสนองความต้องการของตนเอง (Self fulfillment) ด้วยวิธีการช่วยเหลือตนเอง ด้วยความร่วมมือกับคนอื่นที่อยู่ในสถานการณ์เดียวกัน ทั้งนี้การพึ่งตนเองอย่างแท้จริงต้องกินความรวมถึงว่า กลุ่มชนนั้นมีอิสระในการตั้งเป้าหมาย และมีอิสระในการดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายโดยอาศัยความพยายามและกำลังของตนเอง

หากศึกษาในประเด็นของวิธีการรวมกันเป็นกลุ่ม ความหมายของ “กลุ่มช่วยเหลือตัวเอง” ในที่นี้คือ องค์กรหรือปัจเจกชนมารวมกัน ดำเนินกิจกรรมร่วมกันเพื่อจุดมุ่งหมายในการบรรลุเป้าประสงค์ร่วมบางอย่างที่จะสามารถให้หลักประกันการดำรงชีพแก่ทุกคนได้ และเนื่องจากสภาพข้อเท็จจริงในชนบทที่ว่า นอกจากชาวบ้านจะไม่สามารถแสวงหาปัจจัยการผลิตได้มากขึ้นกว่าเดิม พวกเขาจึงไม่สามารถจะเข้าถึงปัจจัยการผลิตเดิมที่มีอยู่อีกด้วย ฉะนั้นในแง่นี้ความหมายของ “วิธีการช่วยเหลือตนเอง” จึงมีความหมายในลักษณะที่แคบเฉพาะลงมา นั่นคือหมายถึง “ความสามารถและความเป็นไปได้ที่จะใช้แหล่งทรัพยากรที่มีอยู่และใช้งบประมาณที่มีอยู่” (กาญจนา และ กนกศักดิ์ แก้วเทพ :2530)

ความหมายและความสำคัญของเงินตราชุมชน หรือ อาจเรียกอีกอย่างหนึ่งเพื่อให้สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาทางเลือก (Alternative Development paradigm) ว่า “เงินตราทางเลือก” (alternative currency) หมายถึง เงินตราที่ถูกกำหนดขึ้นเองโดยชุมชน เพื่อช่วยให้การ

แลกเปลี่ยนหมุนเวียนของสินค้าและบริการเป็นไปอย่างสะดวกมากขึ้นกว่าระบบแลกเปลี่ยนของ (barter system) และอาจกล่าวได้ว่าบทบาทและความสำคัญของระบบเงินตราชุมชนยังมีส่วนเป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งที่สำคัญในการกระบวนทัศน์เศรษฐกิจศาสตร์ใหม่ที่กำลังก่อตัวขึ้นในขณะนี้ (กนกศักดิ์ แก้วเทพ :2542,154)

โดยหลักการแล้ว ระบบเงินตราชุมชนจะไม่สามารถก้าวขึ้นมาเป็นเงินตราของโลกได้ หากแต่จะทำหน้าที่เป็นทางเลือกที่น่าจะเป็นไปได้สำหรับผู้ที่ยังไม่พร้อมใช้เป็นที่หลบภัยทางเศรษฐกิจโลกานุวัตรเท่านั้น หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งคือ เป็นระบบเงินตราของชุมชนที่ดำรงอยู่ในท่ามกลางระบบเงินตราหลักของโลก ในแง่นี้ก็เปรียบเสมือนกับ “หนึ่งประเทศ หลายระบบเงินตรา” เฉกเช่นฐานะและที่ทางของเศรษฐกิจพึ่งตนเองในระบบเศรษฐกิจชาติหรือเศรษฐกิจโลกที่รู้จักกันดีในชื่อของ “หนึ่งครัวเรือน สองวิถีการผลิต” หรือ “หนึ่งประเทศ หลายวิถีการผลิต” (localization in globalization) หรือในท้ายที่สุดก็คือ จากการพึ่งพาเศรษฐกิจโลกสู่การพึ่งพาซึ่งกันและกันของเศรษฐกิจชุมชน (from global dependence to community interdependence) (กนกศักดิ์ แก้วเทพ : 2542,155)

พอร์เตอร์ และ คลาร์ค (Porter and Clark) (1985 อ้างจาก กาญจนา และ กนกศักดิ์ แก้วเทพ : 2530,11) ได้ตั้งข้อสังเกตว่า ในช่วงทศวรรษปี พ.ศ. 2513 นั้น ในบรรดาองค์กรที่ทำงานเกี่ยวข้องกับงานพัฒนานั้น แม้จะมีความแตกต่างในแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา แต่ก็มีแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา แต่ก็มีแนวคิดร่วมพื้นฐานอยู่อย่างน้อย 3 แนวคิด คือ หนึ่ง การให้ความสำคัญกับสถาบันชุมชน (Community) โดยถือเป็นองค์ประกอบพื้นฐานและเป็นรากฐานของการพัฒนา สอง แนวคิดเรื่องการพึ่งพาตนเอง (Self-help or Self-reliance) และ สาม แนวคิดเรื่องความสัมพันธ์ฉันมิตรที่เท่าเทียมกัน (Partnership) ระหว่างองค์กรชาวบ้านกับองค์กรพัฒนา หรือระหว่างองค์กรพัฒนาท้องถิ่นกับองค์กรสนับสนุนทางการเงิน

กาญจนา และ กนกศักดิ์ แก้วเทพ : 2530 ได้กล่าวถึง กลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องกับงานพัฒนาว่ามีอยู่ 2 ส่วนใหญ่ๆ คือ

1. ประชาชนที่จัดตั้งกลุ่ม จัดตั้งองค์กรของตนเองขึ้นมาที่เรียกว่า องค์กรเพื่อการพัฒนาช่วยเหลือตนเองของชาวบ้าน (Self-help Organization) องค์กรลักษณะนี้มี ความสำคัญอย่างยิ่งในฐานะที่เป็นสถาบันที่ประสานเป้าหมายที่จะปรับปรุง สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของกลุ่มประชากรที่เสียเปรียบในสังคม พร้อมกับมีเป้าหมายที่จะดำเนินการให้ประชาชนส่วนนี้ได้เข้ามามีส่วนร่วมโดยตรงในการ

กำหนดวัตถุประสงค์และในกระบวนการตัดสินใจ องค์กรดังกล่าวนี้อาจจะเป็นกลุ่มสหกรณ์ ซึ่งเป็นรูปแบบที่รู้จักกันแพร่หลายที่สุด หรืออาจอยู่ในรูปแบบอื่นๆ ตามแต่ความต้องการ ปัญหา และสภาพการณ์ในแต่ละท้องถิ่นที่แตกต่างกันออกไป

2. บรรดากลุ่มหรือองค์กรจากภายนอก ที่เข้าไปให้ความร่วมมือ ช่วยเหลือ สนับสนุน ที่เราเรียกว่า “องค์กรสนับสนุนการช่วยเหลือตนเอง” (Self Help Promotion Institution) ซึ่งแบ่งได้เป็น 2 ส่วนคือ สถาบันหรือองค์กรที่ทำงานติดต่อกับชาวบ้านโดยตรง เช่นกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนต่างๆ ฯลฯ อีกส่วนหนึ่งได้แก่กลุ่มหรือสถาบันที่ให้การสนับสนุนผ่านองค์กรที่ทำงานกับชาวบ้านโดยตรง เช่นองค์กรเงินทุนระหว่างประเทศ เป็นต้น

กระบวนการพัฒนาจึงเป็นการแปรสภาพจากการช่วยตนเองไม่ได้ของชาวบ้านหรือช่วยตนเองได้แต่น้อย (ที่เป็นจริงอยู่ในปัจจุบัน) ไปสู่สภาพที่ทำให้ชาวบ้านพึ่งตนเองได้มากยิ่งขึ้นทุกที (กาญจนา และ กนกศักดิ์ แก้วเทพ : 2530)

ผลจากงานวิจัยหลายชิ้นได้ยืนยันถึงข้อสรุปที่อ้างถึงข้อสรุปที่สอดคล้องต้องกันประการหนึ่งว่า กลุ่มประชาชนในชนบทนั้นมีศักยภาพในการช่วยเหลือตนเองอยู่ แต่สิ่งที่ยังคงเป็นปัญหาอยู่ก็คือ เหตุใดศักยภาพนี้จึงถูกปิดกั้นมิให้แสดงออกมา เราอาจจะกล่าวได้ว่า สิ่งที่เป็นเงื่อนไขบีบรัด (Constraint) ปิดกั้นมิให้ศักยภาพดังกล่าวออกมา มีทั้งเงื่อนไขภายใน เช่น ความนึกคิดที่คนจนมีต่อตนเอง เป็นต้น และเงื่อนไขภายนอก เช่น ระบบการกักขังที่คิดดอกเบี้ยในอัตราสูง เป็นต้น และเงื่อนไขทั้งสองนี้ได้ทำงานประสานกันอยู่ตลอดเวลา

จะเห็นได้ว่า รูปแบบของการเกิดขึ้นของการตระหนักในปัญหาร่วมกัน ตลอดจนขั้นตอนการมีส่วนร่วมและการรวมกลุ่มของคนในชุมชนในระบบของการพึ่งพาตนเองนั้น มีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะแสดงให้เห็นภาพการเชื่อมโยงและลำดับขั้นของการแพร่กระจายในชุมชน โดยเฉพาะรูปแบบการสื่อสารของชุมชนในขั้นตอนการริเริ่มระบบเงินตราชุมชน ดังนั้นแนวคิดการมีส่วนร่วมและการรวมกลุ่มของประชาชนและประชาสังคมในการพัฒนาจึงนำมาสู่ปัญหานำการวิจัยที่ 1

แนวคิดที่ว่าด้วยการแพร่ระบาดของความคิดหรือพฤติกรรมบางอย่าง (Tipping Point) ของ มาล์คอล์ม แกรดเวลล์ (Malcom Gladwell)

Tipping Point คือช่วงเวลาของปรากฏการณ์ที่มีการระบาดอยู่แล้ว และการระบาดนั้นมาถึงจุดหนึ่งที่ทุกสิ่งทุกอย่างเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลัน (Malcom Gladwell : 2000, 23)

แนวคิดของ แกรดเวลล์ (Gladwell) คือ ความคิด (ideas) สาร (message) สินค้า / ผลิตภัณฑ์ (products) และพฤติกรรม (behavior) แพร่กระจายเหมือนไวรัส (อ้างจาก กิตติ กัณภัย : 2543,5) โดยการแพร่กระจายหรือการระบาดนี้ให้ความสำคัญที่พฤติกรรม หรือที่เรียกว่า “การระบาดเชิงพฤติกรรม” (epidemic in action)

ลักษณะที่สำคัญของการแพร่ระบาด มี 3 ประการ

1. มีการแพร่ระบาดและมีการติดต่อกัน
2. การเปลี่ยนแปลงเล็กๆทำให้เกิดผลกระทบที่ใหญ่
3. การเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดในทันทีทันใดเช่นกรณีโรคระบาด หรือ

การหา

อย่างไรก็ตาม แนวคิด Tipping Point นั้น ไม่ใช่ว่าการระบาดทุกอย่างจะเกิด tipping point ได้ จะต้องมึลักษณะ 3 ประการคือ

1. *The Law of The few* คือ คนที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง(คนแพร่เชื้อ) เกิดจากคนไม่กี่คน หรือคนกลุ่มเล็กๆ หรือเกิดจากพฤติกรรมเล็กๆน้อยๆ (ไม่ได้เกิดจากการโฆษณาใหญ่โต)

ลักษณะของคนแพร่เชื้อ จะมีลักษณะเด่นๆ 3 แบบ ได้แก่

ประเภทแรก Connector คือคนที่มีคนรู้จักเยอะหรือคนที่มีสายสัมพันธ์กับคนจำนวนมาก โดยอาจกล่าวได้ว่า คนกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่มีพรสวรรค์ในการเชื่อมต่อส่วนต่างๆของสังคมและวัฒนธรรมย่อย (subworld, subcultures) เข้าไว้ในเครือข่ายที่มีลักษณะคล้ายปิรามิด โดยตัวเองอยู่บนยอดปิรามิด และสามารถเข้าถึงคนจำนวนมากภายใน/ภายนอกได้เครือข่ายตามลำดับชั้นอย่างกว้างขวางในเวลาอันรวดเร็ว คนในกลุ่มนี้รู้จักคนจำนวนมากเพราะมีความอ่อนไหวอย่างยิ่งยวดต่อการแสวงหามิตร ความสนิทสนมคุ้นเคย (acquaintances) ในระดับที่พอจะทำให้เกิดการติดต่อ (weak tie) นี้จะเป็นแหล่งพลังทางสังคม (source of social power) ที่แข็งแกร่ง ก่อให้เกิดการเชื่อมต่อประสานที่เป็นเครือข่ายกว้างขวางอัจฉริยะ

ความไม่ธรรมดาของพวกเขา “connectors” นี้ เป็นผลพวงของบุคลิกพิเศษ ซึ่งเกิดจากการหลอมรวมของความอยากรู้อยากเห็น (curiosity) ความมั่นใจในตนเอง (self-confidence) ความสามารถในการเข้าสังคม (sociability) และความเป็นคนไม่อยู่เฉย (กิตติ กันภัย : 2543,6)

ประเภทที่สองคือ Mavens ได้แก่คนที่คนเลื่อมใสศรัทธาในลักษณะที่เป็นผู้รู้มาก หรือเป็นพหูสูตร หรือกลุ่มฐานข้อมูลเคลื่อนที่ (กิตติ กันภัย : 2543) คนกลุ่มนี้รู้ข้อมูลกว้างขวางมากมายที่พวกเราไม่รู้ มีนิสัยชอบสะสมข้อมูลความรู้ และที่สำคัญเป็นพิเศษคือ ชอบช่วยย้่าให้ข้อมูลและความรู้แก่ผู้อื่นในการตัดสินใจเรื่องต่างๆ “Mavens” จึงอุปมาคล้าย “ครู” หรือ Information brokers” ที่ชอบสะสม ซื่อขาย และแลกเปลี่ยนข้อมูลอยู่เสมอ

ประเภทที่สามคือ Salesmen หรือนักขาย

ในขณะที่ “Connectors” มีลักษณะเป็น “Social glue” และ “mavens” เป็น “data bank” คนกลุ่มสุดท้ายใน 20% ที่ Gladwell เสนอ มีลักษณะเหมือนคนขายของที่เก่งกาจ คนกลุ่มนี้มีทักษะในการโน้มน้าวใจที่ดีเยี่ยม สามารถตรึงผู้ฟังให้คล้อยตามได้อย่างง่ายดาย หากวิเคราะห์บุคลิกท่าทางของ “salesman” แล้วจะพบลักษณะเด่นคือ เป็นคนที่ไม่ชอบอยู่เฉย (energetic) มีความกระตือรือร้น (enthusiasm) สูง มีเสน่ห์ (Charm) ใครเห็นใครชอบ (likability)

คน 3 จำพวกซึ่งเป็นสัดส่วน 20% ของสังคมนี้ มีความพิเศษสุดในแง่การประสานเชื่อมโยงคนในสังคม (Social connections) การมีพลังในการประกอบกิจกรรมทางสังคมด้วยความกระตือรือร้น (energy and enthusiasm) และการมีบุคลิกภาพ (personality) ที่เยี่ยมยอดในการโน้มน้าว ความพิเศษนี้จะก่อให้เกิดกระแสการพูดแบบปากต่อปาก (spread the word) ซึ่งถือว่าเป็นจุดขั้วจุดแรกของการแพร่ระบาดเชิงพฤติกรรมทุกชนิด (กิตติ กันภัย : 2543 , 7)

2 The stickiness factor หรือความเข้มข้นของเรื่อง หรือข้อความ/เนื้อหา (message) ที่ส่งออกมา มีผลกระทบ (impact) มาก ทุกคนจะติดอยู่ในหัวหรือติดอยู่ในความทรงจำ คือการทำอย่างไรที่ทำให้สารที่ส่งออกมาหรือแพร่ระบาดนั้นเป็นที่จดจำของคน ซึ่งหากมองจากสายตาค้นนอกแล้ว กรณีของการใช้เบียร์กูดซุมสามารถพิจารณาในแง่ความแปลกใหม่ที่มีการใช้ระบบเงินตราซุมชนเป็นแห่งแรกของประเทศไทยและถือเป็นการท้าทายอำนาจรัฐ ในการที่ซุมชนสร้างระบบการแลกเปลี่ยนขึ้นมาเองอีกระบบหนึ่ง ควบคู่ไปกับระบบเงินตราประจำชาติ

3 *The Power of context* คือ อำนาจของสิ่งแวดล้อม เช่น ช่วงเวลา สภาพแวดล้อม หรือ ผู้คนที่แวดล้อม ซึ่งในกรณีของเบี้ยกุดชุม จะพิจารณาได้ในเรื่องของสภาพแวดล้อมชุมชน ความพร้อมด้านพื้นฐานทางความคิด การรวมตัวทำระบบเศรษฐกิจพึ่งตนเอง เช่น การทำโรงสีชุมชน ฯลฯ และโดยเฉพาะช่วงเวลาที่มีการนำเบี้ยกุดชุมมาใช้เป็นช่วงเวลาที่สังคมไทยได้รับบทเรียนของการเติบโตทางเศรษฐกิจแบบพองสบู่ ค่าเงินบาทถูกโจมตีจากภายนอกและอยู่นอกเหนือการควบคุมจากรัฐบาลไทย หรือเห็นจุดอ่อนเรื่องเศรษฐกิจเงินตรา ทำให้แนวคิดเรื่องการนำระบบเงินตราชุมชนมาใช้ได้รับการสนใจ

ทฤษฎีการยอมรับนวัตกรรม (Adoption of Innovations Theories)

กอล์เซน และ เรลส์ (Golsen and Rails) (อ้างจากเสถียร เขยประทับ :2531) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการยอมรับนวัตกรรมไว้ 3 ประการ คือ

1. เป็นการยอมรับครั้งแรกหรือเป็นการทดลองใช้นวัตกรรมของคนใดคนหนึ่งหรือของกลุ่ม
2. เป็นการใช้นวัตกรรมนั้นต่อไปเรื่อยๆ
3. เป็นความคิดเห็นว่าเป็นการยอมรับภายในจิตใจของคนแต่ละคนที่มีต่อก่อนหน้านั้น เมื่อคนเหล่านี้มีวิถีชีวิตในสังคมเดียวกัน

ดังนั้นการที่จะถือว่าเป็นการยอมรับนวัตกรรมอย่างสมบูรณ์นั้น จะต้องรวมแนวความคิดทั้ง 3 ข้อเข้าด้วยกันแต่ในการวิจัยนี้จะศึกษาถึงแนวความคิดที่ 1 และ 3 เท่านั้น โดยไม่คำนึงว่าจะมีการใช้นวัตกรรมนั้นต่อไปหรือไม่

ทฤษฎีการยอมรับนวัตกรรมนี้จะเกี่ยวกับการสื่อสารและการเผยแพร่ นวัตกรรมโดยถือว่าการเผยแพร่ นวัตกรรมนี้เป็นส่วนหนึ่งของการสื่อสาร ต่างกันที่ว่าการสื่อสารเป็นการเผยแพร่ข่าวสารทุกประเภทไม่ว่าเก่าหรือใหม่ แต่ในการเผยแพร่ นวัตกรรมนั้น ข่าวสารที่ผู้รับสารได้รับจะเป็นสิ่งใหม่เท่านั้น ผู้รับสารจึงต้องเสี่ยงต่อการยอมรับหรือไม่ยอมรับนวัตกรรม

ในการเผยแพร่ นวัตกรรมจะทำให้เข้าใจถึงกระบวนการสื่อสารในฐานะที่เป็นกระบวนการหลายขั้นตอน (Multi –Step flow) ดังนั้นการศึกษาถึงการเผยแพร่ นวัตกรรมจะต้องศึกษาถึงความคล่องตัวของการสื่อสาร โดยพิจารณาถึงบทบาทของช่องทางการสื่อสารที่ต่างกัน สื่อมวลชนจะมีความสำคัญในการที่จะให้คนรับรู้และให้ความรู้เกี่ยวกับนวัตกรรมนั้นแก่ผู้รับสาร และสื่อบุคคลจะมีบทบาทสำคัญในการที่จะเปลี่ยนแปลงทัศนคติของผู้รับสารที่มีผลต่อก่อนนวัตกรรม โรเจอร์ และ ชูมาร์ค

เกอร์ (Rogers and Shoemaker : 1971) สรุปว่า ในการเผยแพร่ นวัตกรรม จะต้องประกอบด้วย องค์ประกอบสำคัญ 4 ประการ

1. นวัตกรรม (Innovation) จะต้องเป็นสิ่งใหม่หรือความคิดใหม่ที่ต้องการจะเผยแพร่
2. สื่อหรือช่องทางการสื่อสาร (Communication Channel) นวัตกรรมจะเผยแพร่ไปสู่ ผู้รับนวัตกรรม โดยผ่านสื่อ หรือช่องทางการสื่อสาร
3. ระยะเวลา (Over time) ในการเผยแพร่ นวัตกรรม จะต้องใช้ระยะเวลาในการที่ เขาจะ ตัดสินใจยอมรับหรือไม่ยอมรับ นวัตกรรม
4. ผู้รับนวัตกรรม (Adopter) ได้แก่ สมาชิกในสังคมที่มี นวัตกรรมนั้นเกิดขึ้น

นอกจากนี้ โรเจอร์ และ ชูมาร์คเกอร์ (Rogers and Shoemaker :1971) ได้ให้ข้อสังเกตไว้ ว่า ในการเผยแพร่ นวัตกรรม ไปสู่ ผู้รับ นวัตกรรม จะต้องประกอบด้วย

1. ความคิดใหม่
2. บุคคลที่รู้เรื่องความคิดใหม่นี้
3. บุคคลที่ไม่รู้เรื่องความคิดใหม่นี้มาก่อน
4. ช่องทางการสื่อสารที่บุคคลรู้เรื่องความคิดใหม่จะใช้ติดต่อถึงบุคคลที่ไม่รู้เรื่อง ความคิดใหม่นี้

องค์ประกอบที่สำคัญอีกประการหนึ่งของการเผยแพร่ นวัตกรรมคือ คุณลักษณะของ นวัตกรรม ซึ่งมีอิทธิพลทำให้ นวัตกรรมนั้น ถูกยอมรับเร็วหรือช้าแค่ไหน เอฟเวอร์เรจ เอ็ม โรเจอร์ส (Everett M. Rogers : 1995) ชี้ให้เห็นว่า นวัตกรรมต่างๆ มีลักษณะที่สำคัญ 5 ประการด้วยกัน คือ

1. ความได้ประโยชน์เชิงเทียบ (Relative Advantage) หมายถึง การที่ผู้ยอมรับ นวัตกรรม คิดว่า นวัตกรรมดีกว่า มีประโยชน์มากกว่าความคิดเก่า สิ่งเก่า หรือวิธีปฏิบัติเก่าที่เคยใช้
2. ความเข้ากันได้ หรือความสอดคล้องกัน (Compatibility) หมายถึง การที่ผู้รับ นวัตกรรม คิดว่า นวัตกรรมนั้น เข้ากันได้กับค่านิยม ประสบการณ์ในอดีต ตลอดจนความต้องการของผู้ยอมรับ
3. ความสลับซับซ้อน (Complexity) หมายถึง การที่ผู้ยอมรับ นวัตกรรม เห็นว่า นวัตกรรมนั้น ยากแก่การเข้าใจและยากแก่การนำไปใช้
4. ความสามารถในการนำไปทดลองใช้ (Trialability) หมายถึง การที่ผู้ยอมรับ นวัตกรรม สามารถนำ นวัตกรรมนั้น ไปทดลองใช้ในปริมาณน้อยๆ ได้

5. ความสามารถสังเกตได้ (Observability) หมายถึง การที่ผลของนวักรรรมเป็นสิ่งที่สามารถมองเห็นได้โดยสมาชิกภายในระบบสังคม

นวักรรรมใดที่มีความได้เปรียบเชิงเทียบสูง มีความเข้ากันได้ง่าย มีความสลับซับซ้อนน้อย สามารถนำไปทดลองใช้ได้ง่าย และสามารถสังเกตเห็นผลได้ง่าย จะถูกยอมรับในระยะเวลาที่รวดเร็วกว่านวักรรรมที่มีลักษณะตรงกันข้าม

แต่ลักษณะของนวักรรรมเพียงปัจจัยเดียว ไม่ได้เป็นเครื่องประกันความสำเร็จของการเผยแพร่ นวักรรรม จำเป็นต้องคำนึงถึงปัจจัยอื่นๆที่มีอิทธิพลต่อการยอมรับนวักรรรมด้วย คือ

1. *ประเภทของการตัดสินใจในการยอมรับนวักรรรม* โดยทั่วไปการตัดสินใจของผู้มีอำนาจจะทำให้เกิดอัตราการยอมรับนวักรรรมที่เร็วที่สุด ทั้งนี้เพราะบุคคลเข้ามาเกี่ยวข้องกับกระบวนการตัดสินใจน้อยที่สุด การตัดสินใจโดยเอกชนจะทำให้มีการยอมรับนวักรรรมที่เร็วเป็นอันดับสอง ส่วนการตัดสินใจร่วมกันหรือการตัดสินใจโดยกลุ่ม จะทำให้เกิดอัตราการรับนวักรรรมที่ช้ากว่าการตัดสินใจ 2 ประเภทที่ผ่านมา ทั้งนี้เพราะการตัดสินใจร่วมกันต้องมีการจูงใจสมาชิกส่วนมากในระบบสังคมให้เห็นด้วยกับนวักรรรม ส่วนการตัดสินใจที่ขึ้นอยู่กับมติชนส่วนน้อยจะช้าที่สุด ทั้งนี้เพราะเกี่ยวข้องกับมติชนตั้งแต่สองประเภทขึ้นไปซึ่งต้องเกิดขึ้นก่อนหลังตามลำดับ
2. *ช่องทางที่ใช้ในการเผยแพร่* นวักรรรมอาจมีอิทธิพลต่ออัตราการยอมรับนวักรรรมด้วย เช่น ถ้าต้องใช้ช่องทางระหว่างบุคคลเพื่อก่อให้เกิดการตื่นตัวว่ามีนวักรรรมอุบัติขึ้นแล้ว ดังที่ปรากฏเสมอในกลุ่มเป้าหมายที่เป็นเกษตรกรที่ไม่มีช่องทางการสื่อสารมวลชนเข้าถึง ก็จะทำให้เกิดอัตราความรู้และอัตราการยอมรับนวักรรรมต่ำ
3. *ตัวแปรอีกประการหนึ่งที่มีอิทธิพลต่ออัตราการยอมรับนวักรรรม คือ ธรรมชาติของระบบสังคม* โดยเฉพาะอย่างยิ่งบรรทัดฐานของระบบสังคม ในระบบสังคมที่มีบรรทัดฐานทันสมัย จะมีอัตราการยอมรับนวักรรรมสูง ทั้งนี้เพราะสมาชิกของระบบสังคมมีทัศนคติที่เอื้ออำนวยต่อการเปลี่ยนแปลง ตรงกันข้าม ในระบบสังคมที่มีบรรทัดฐานตามแบบประเพณีจะมีอัตราการยอมรับนวักรรรมต่ำ
4. *ระดับความพยายามของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมในการเผยแพร่* นวักรรรมเป็นตัวแปรอีกตัวหนึ่งที่มีอิทธิพลต่ออัตราการยอมรับนวักรรรม ความสัมพันธ์ระหว่างอัตราการยอมรับนวักรรรมและระดับความพยายามของเจ้าหน้าที่ส่งเสริม ไม่มีลักษณะโดยตรง (direct) และเป็นเส้นตรง (linear) หมายความว่า การเพิ่มระดับความพยายามของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมจะไม่ทำให้เกิดผลโดยตรงต่ออัตราการยอมรับนวักรรรม และการเพิ่มระดับความพยายามทุกๆ

หนึ่งหน่วย จะไม่ทำให้เกิดการเพิ่มอัตราการยอมรับนวัตกรรมทุกๆหนึ่งหน่วยเสมอไป โดยปกติความพยายามในระยะแรกของผู้จำหน่ายที่ส่งเสริมอาจจะไม่มีผลต่ออัตราการยอมรับนวัตกรรม แต่เมื่อมีการใช้ความพยายามจนถึงระดับหนึ่ง ก็จะทำให้อัตราการยอมรับนวัตกรรมเพิ่มสูงขึ้นเร็วกว่าปกติ

นอกจากปัจจัยต่างๆที่กล่าวแล้ว ยังต้องคำนึงถึงความเห็นของ “ผู้นำความคิดเห็น” และ “กลุ่มอิทธิพลหรือกลุ่มผลประโยชน์ในระบบสังคม” ด้วย ผลการวิจัยจำนวนมากชี้ให้เห็นว่า ทักษะคนที่ดีต่อนวัตกรรมของผู้จำหน่ายทางความคิดอาจจะเป็นสิ่งสำคัญที่สุดที่ทำให้เกิดอัตราการยอมรับนวัตกรรมที่สูง (อ้างจากเสถียร เชยประทับ :2531, 63)

ในการเผยแพร่ นวัตกรรมโดยเฉพาะที่เป็นนวัตกรรมด้านการเกษตร โรเจอร์ (Rogers : อ้างจากเสถียร เชยประทับ :2531, 64) กล่าวว่า สามารถกระทำได้ 4 แนวทาง คือ

1. อย่างไม่เป็นทางการ ได้แก่ เพื่อบ้าน ญาติ
2. พนักงานเดินตลาดและพ่อค้าขายปลีก
3. เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานของรัฐ ได้แก่ เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร
4. สื่อมวลชน ได้แก่ วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ และเอกสารสิ่งพิมพ์ทุกชนิด

เมื่อนวัตกรรมเผยแพร่ผ่านแนวทางทั้งสี่แนวไปยังสมาชิกในสังคมแล้ว ก็ได้หมายความว่าสมาชิกของระบบสังคมนั้นจะยอมรับนวัตกรรมนั้นทีเดียว สมาชิกจะยอมรับนวัตกรรมเร็วหรือช้าต่างกันเพราะในแต่ละสังคมมีปัจจัยอื่นๆ เช่น ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมต่างกัน

บีล และ บอห์เลน (Beal and Bohlen : 1960) นักสังคมวิทยาชนบท ได้เสนอขั้นตอนในการยอมรับ นวัตกรรมไว้ 5 ขั้นตอนดังนี้

1. ขั้นการรับรู้ (Awareness stage) เป็นขั้นที่คนเริ่มรับรู้และเรียนรู้ นวัตกรรมนั้น แต่ยังไม่ทราบรายละเอียด
2. ขั้นสนใจ (Interest stage) เป็นขั้นที่คนมีความสนใจในนวัตกรรมนั้นและแสวงหารายละเอียดเพิ่มเติม
3. ขั้นประเมินผล (Evaluation stage) เป็นขั้นที่คนนำนวัตกรรมมาไตร่ตรองดูว่านวัตกรรมนั้นดีหรือไม่ ควรยอมรับหรือไม่ยอมรับ การประเมินผลนี้จะอยู่ในจิตใจของแต่ละคน

4. ขั้นทดลองปฏิบัติ (Trial stage) เป็นขั้นที่คนเอานวัตกรรมนั้นมาทดลองปฏิบัติด้วยตนเอง

5. ขั้นยอมรับ (Adoption stage) เป็นขั้นสุดท้าย เมื่อได้ทดลองปฏิบัติจนเป็นที่พอใจแล้ว ถ้าเขาเห็นว่านวัตกรรมนี้ดี ก็จะยอมรับนวัตกรรมนั้นและนำไปปฏิบัติต่อไป

ขั้นตอนการยอมรับนวัตกรรมทั้ง 5 ขั้นตอน จะเป็นไปตามลำดับ จะข้ามขั้นตอนใดตอนหนึ่งไม่ได้

โรเจอร์ (Rogers) ได้สรุปแนวคิดเกี่ยวกับการยอมรับนวัตกรรม จะประกอบด้วยขั้นตอน 5 ขั้นตอน คือ

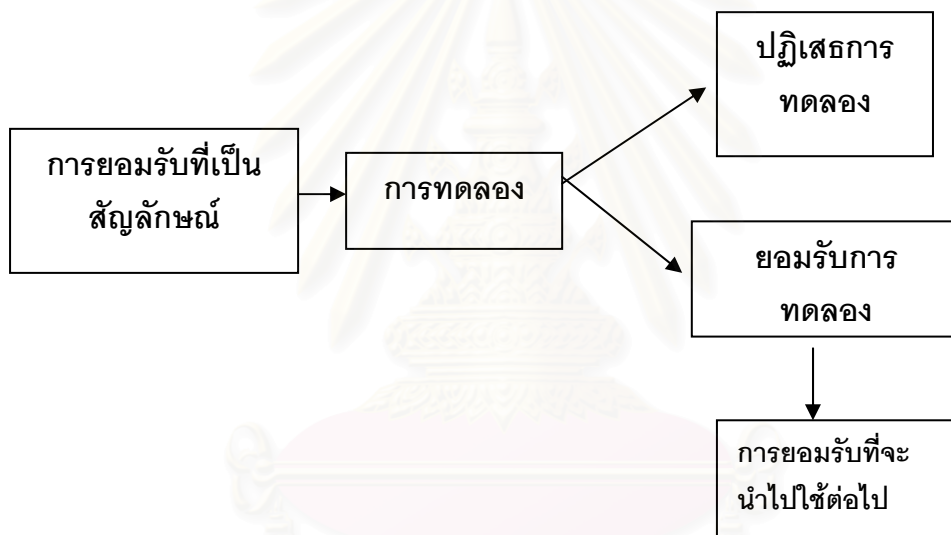
1. ขั้นความรู้ (Knowledge stage) เกิดขึ้นเมื่อบุคคลหรือหน่วยการตัดสินใจใดๆ รับรู้ว่ามีนวัตกรรมอยู่ และทำความเข้าใจในการทำงานของนวัตกรรมนั้น
2. ขั้นการโน้มน้าวใจ (Persuasion stage) เกิดขึ้นเมื่อบุคคล หรือหน่วยการตัดสินใจใดๆ สร้างทัศนคติด้านบวกหรือลบต่อนวัตกรรมนั้นๆ
3. ขั้นตัดสินใจ (Decision Stage) เกิดขึ้นเมื่อบุคคล หรือหน่วยการตัดสินใจใดๆ มีส่วนเกี่ยวข้องในกิจกรรมซึ่งนำไปสู่การเลือกรับ หรือปฏิเสธนวัตกรรม
4. ขั้นลงมือปฏิบัติ (Implementation) เกิดขึ้นเมื่อบุคคล หรือหน่วยการตัดสินใจใดๆ นำนวัตกรรมนั้นๆ ไปใช้
5. ขั้นยืนยัน (Confirmation stage) เกิดขึ้นเมื่อบุคคล หรือหน่วยการตัดสินใจใดๆ ยืนยันการตัดสินใจเดิม เพื่อยอมรับหรือปฏิเสธนวัตกรรม หากมีการเปิดรับข้อมูลที่ขัดแย้งกับนวัตกรรมนั้น

สำหรับลำดับก่อนหลังในการยอมรับนวัตกรรมนั้น Lionberger ได้แบ่งผู้ยอมรับนวัตกรรมออกเป็น 5 พวก คือ

1. ผู้นำการเปลี่ยนแปลง Innovators)
2. พวกยอมทำตามเร็ว (Early adopters)
3. พวกส่วนใหญ่ที่ยอมรับทำตาม (Early Majority)
4. พวกส่วนใหญ่ที่ยอมรับทำตามช้ากว่า (Late Majority)
5. พวกล่าช้า (Laggards)

พวกต่างๆ เหล่านี้ จะมีความแตกต่างกันในการหาแหล่งข่าวสารเพื่อช่วยในการตัดสินใจ อย่างเช่น ผู้นำการเปลี่ยนแปลง และพวกยอมทำตามเร็ว จะใช้การศึกษาและเทคนิคอื่นๆ ใน ขณะเดียวกัน เพื่อนบ้านจะเป็นแหล่งข่าวสารสำคัญของพวกส่วนใหญ่ที่ยอมรับทำตาม และพวก ส่วนใหญ่ที่ยอมรับทำตามช้ากว่า

คลองลิ่ง และ โคเวิร์ด (Klontlan และ Coward) กล่าวว่า การยอมรับที่เป็นสัญลักษณ์ (Symbolic Adoption) เป็นการยอมรับทางจิตใจซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการยอมรับ ดังนั้น การยอมรับความคิดเห็นในเรื่องนวัตกรรมหลังจากได้ประเมินผลแล้ว แต่ยังไม่ได้ปฏิบัติ การริเริ่มนำ ความรู้ใหม่ๆ ไปใช้ การยอมรับการปฏิบัติเช่นนั้นเป็นความคิดที่ดี การยอมรับหลังจากได้ทดลองทำ แล้วซึ่งเหล่านี้เป็นกระบวนการยอมรับ สามารถเขียนเป็นแผนภูมิได้ดังนี้

ได้มีผู้สรุปความเห็นอย่างกว้างๆ ในเรื่อง การตัดสินใจยอมรับนวัตกรรมไว้ดังนี้

1. ผู้ที่ยอมรับนวัตกรรมก่อนจะมีอายุไม่แตกต่างจากผู้ยอมรับนวัตกรรมในภายหลัง
2. ผู้ที่ยอมรับนวัตกรรมก่อนยอมจะเป็นผู้อ่านออกเขียนได้มากกว่าผู้ที่ยอมรับนวัตกรรมในภายหลัง
3. ผู้ที่ยอมรับนวัตกรรมก่อนยอมจะเป็นผู้มีสถานภาพทางสังคมสูงกว่าผู้ที่ยอมรับนวัตกรรมในภายหลัง
4. ผู้ที่ยอมรับนวัตกรรมก่อนยอมจะมีขนาดที่ดินมากกว่าผู้ที่ยอมรับนวัตกรรมในภายหลัง
5. ผู้ที่ยอมรับนวัตกรรมก่อนยอมจะเข้าร่วมในกิจกรรมสังคมมากกว่าผู้ที่ยอมรับนวัตกรรมในภายหลัง

6. ผู้ที่ยอมรับนวัตกรรมก่อนย่อมมีประสบการณ์ภายนอกสังคมมากกว่าผู้ที่ยอมรับนวัตกรรมในภายหลัง
7. ผู้ที่ยอมรับนวัตกรรมก่อนย่อมติดต่อกับผู้นำการเปลี่ยนแปลงมากกว่าผู้ที่ยอมรับนวัตกรรมในภายหลัง
8. ผู้ที่ยอมรับนวัตกรรมก่อนย่อมเปิดรับสื่อมวลชนมากกว่าผู้ที่ยอมรับนวัตกรรมในภายหลัง
9. ผู้ที่ยอมรับนวัตกรรมก่อนย่อมมีการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลมากกว่าผู้ที่ยอมรับนวัตกรรมในภายหลัง
10. ผู้ที่ยอมรับนวัตกรรมก่อนย่อมจะเสาะหาข่าวสารเกี่ยวกับนวัตกรรมนั้นมากกว่าผู้ที่ยอมรับนวัตกรรมในภายหลัง

ทฤษฎีการกระทำทางสังคม (Theories of Social Action)

ทฤษฎีการกระทำทางสังคมนี้พยายามจะอธิบายพฤติกรรมของคนในสังคม ซึ่งทฤษฎีเหล่านี้จะบอกถึงปัจจัยบางอย่างที่มีผลต่อพฤติกรรมของคน ในการวิจัยนี้จะศึกษาถึงพฤติกรรมผู้รับนวัตกรรม ดังนั้นจึงได้เอาทฤษฎีการกระทำทางสังคมมาเกี่ยวข้องด้วย

วิลเลียม ดับบลิว รีเดอร์ (William W. Reeder) ได้อธิบายแนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีการกระทำทางสังคมไว้ว่า ทฤษฎีนี้สามารถที่จะเข้าใจ วิเคราะห์ และอธิบายพื้นฐานเบื้องต้นทางด้านจิตวิทยาของตน ซึ่งเป็นสิ่งที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมและการตัดสินใจของคนเป็น 3 ประเภทใหญ่ๆ คือ ปัจจัยดึงดูด (Pull Factors) ปัจจัยผลักดัน (Push Factor) และปัจจัยสนับสนุน (Able Factors) การวิจัยครั้งนี้จะศึกษาปัจจัยที่ทำให้ชาวชุมชนกุดชุมดัดตัดสินใจรับนวัตกรรมเปียกุดชุม ซึ่งขึ้นอยู่กับความรู้สึกภายในจิตใจ และเหตุผลตามความรู้สึกนึกคิด

องค์ประกอบที่เป็นเหตุผลในการตัดสินใจ

1. ปัจจัยดึงดูด

- 1.1 เป้าหมาย (Goals) การกระทำทุกอย่างจะต้องมีเป้าหมายหรือมีวัตถุประสงค์ อาจจะเป็นความเชื่อ ความรู้สึก แลกเปลี่ยนของราชการ และอาจจะเป็นจากเงื่อนไขที่ตนเองหรือคนอื่นเป็นผู้กำหนดขึ้นให้เป็นไปตามความปรารถนา
- 1.2 ความเชื่อ (Beliefs) เป็นความคิดหรือความรู้สึกที่เกิดขึ้นเอง โดยปราศจากการอ้างอิงใดๆ ความเชื่อนี้จะมีอิทธิพลมากต่อการตัดสินใจ เพราะคนส่วนมากจะเลือกกระทำตามความเชื่อพื้นฐานที่เขามีอยู่ดั้งเดิม

- 1.3 ค่านิยม (Value) เป็นระบบหนึ่งของความเชื่อ การดำรงชีวิตอยู่ในสังคมนั้นๆ จะต้องสร้างเงื่อนไขในการดำรงชีวิต การที่จะทำหรือไม่ทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดมีพื้นฐานมาจากการที่สังคมตัดสินแล้วว่าดีหรือเลว
 - 1.4 ความเคยชินและขนบธรรมเนียมประเพณี (Habits and Customs) เป็นรูปแบบที่สร้างขึ้นมาจากความรับผิดชอบภายในกลุ่ม ซึ่งคนในสังคมจะยอมรับด้วยความเต็มใจเป็นแบบอย่างที่เหมาะสมและมีเหตุผล การกระทำที่แสดงออกมาเช่นนี้เป็นเพราะความเคยชิน และเป็นประเพณีดั้งเดิมที่ยึดถือกันมานาน
2. ปัจจัยผลักดัน
- 2.1 ความคาดหวัง (Expectation) เป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นภายในตัวเรา หรือที่เกิดขึ้นจากบุคคล กลุ่ม และสังคม ที่ได้คิดหรือหวังให้ตัวเราควรจะมี ความเชื่อ มีความรู้สึก หรือแสดงการกระทำออกมาตามที่เขาต้องการ
 - 2.2 ข้อผูกพัน (Commitments) เมื่อมีการรวมกลุ่มกิจกรรมพิเศษขึ้นในสังคม ก็จะมีข้อผูกพันที่สมาชิกในกลุ่มที่จะต้องทำตามสัญญาหรือข้อผูกพันตามที่กลุ่มได้ตั้งขึ้น
 - 2.3 การบังคับ (Force) เป็นความรู้สึกของคนที่จะต้องกระทำให้สิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยไม่มีทางเลือก อาจจะถูกบังคับโดยกฎหมาย หรือกฎหมายก็ได้ การบังคับนี้จะรุนแรงกว่าการสมัครใจทำเอง
3. ปัจจัยสนับสนุน
- 3.1 โอกาส (Opportunity) เป็นความเชื่อของคน ที่คิดว่าตนอยู่ในสถานการณ์ที่สามารถจะเลือกกระทำให้สิ่งใดสิ่งหนึ่งได้ตามโอกาสที่ตนมีอยู่ แต่บางคนก็ไม่มีโอกาสจะเลือกกระทำได้ เพราะสถานการณ์ไม่เอื้ออำนวย
 - 3.2 ความสามารถ (Ability) การที่คนยอมรับว่าตนเองมีขีดความสามารถเพียงใด ที่จะสามารถกระทำให้สิ่งที่ตนต้องการให้สำเร็จลุล่วงไปได้
 - 3.3 การสนับสนุน (Support) เป็นส่วนหนึ่งของการช่วยเหลือ หรือต่อต้านซึ่งเกิดจากตัวบุคคลหรือกลุ่มให้ความสนับสนุนด้านความคิด หรือเป็นแรงกระตุ้นให้คนกระทำให้สิ่งใดสิ่งหนึ่งลงไป เนื่องจากเขารู้สึกว่ามีผู้สนับสนุนให้เขาทำ

องค์ประกอบของการกระทำทางสังคมที่กล่าวแล้วข้างต้น จะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของคน และ Reeder ได้อธิบายต่อไปว่าการกระทำทางสังคมนี้จะแสดงออกได้ 5 รูปแบบด้วยกัน คือ

1. ความคิดเห็น (Opinions)
2. อารมณ์ หรือความรู้สึก (Sentiments)
3. การกระทำที่สมมุติขึ้นมา (Hypothetical Actions)
4. การตอบสนองโดยแสดงพฤติกรรมแปลกๆ (Gross Behavioral Responses)
5. ความชำนาญ หรือเล่ห์เหลี่ยม (Artifacts)

แนวคิดผู้นำตามธรรมชาติในกระบวนการชุมชน

ศ.นพ. ประเวศ วะสี ให้คำจำกัดความว่า ผู้นำคือผู้ที่สามารถก่อให้เกิดสังคมมีจุดหมายร่วมกันและรวมพลังกันปฏิบัติให้ประสบความสำเร็จตามจุดหมาย

ผู้นำตามธรรมชาติในกระบวนการชุมชน ในกระบวนการชุมชนที่สมาชิกร่วมคิดร่วมทำจะเกิดผู้นำตามธรรมชาติเกิดขึ้นเสมอ เรียกว่าเกิดขึ้น 100 เปอร์เซ็นต์ ผู้นำตามธรรมชาติจะมีลักษณะดังนี้คือ

1. ฉลาด ผู้นำตามธรรมชาติจะเป็นคนที่ฉลาดเสมอ แต่ผู้นำ (ผู้ดำรงตำแหน่ง) ที่ได้มาจากการแต่งตั้งหรือโดยการเลือกตั้งไม่แน่ว่าจะเป็นคนฉลาด เพราะการแต่งตั้งและการเลือกตั้งมีเหตุปัจจัยที่ทำให้ไม่ได้ของแท้ แต่ในกระบวนการร่วมคิดร่วมทำ ของแท้จะปรากฏตัวให้สมาชิกได้รับรู้เสมอ
2. เป็นคนเห็นแก่ส่วนรวม คนเห็นแก่ส่วนรวมทำให้ส่วนรวมมีกำลัง คนเห็นแก่ตัวทำให้ส่วนรวมอ่อนกำลัง ในกระบวนการทำงานร่วมกัน ความเป็นแก่ตัวหรือความเห็นแก่ส่วนรวมจะปรากฏให้ผู้คนรับรู้ แต่ในการแต่งตั้งและเลือกตั้งคุณสมบัติเหล่านี้ก็ยังไม่เป็นที่ปรากฏ
3. เป็นคนติดต่อสื่อสารกับผู้คนรู้เรื่อง คนฉลาดและเห็นแก่ส่วนรวม แต่เป็นคนไม่ติดต่อสื่อสารหรือติดต่อสื่อสารไม่รู้เรื่องก็เป็นผู้นำไม่ได้
4. เป็นที่ยอมรับของสมาชิกโดยอัตโนมัติ ผู้นำตามธรรมชาติจะเป็นที่ยอมรับของสมาชิกโดยอัตโนมัติ ทำให้การทำงานในองค์กรราบรื่น มีความสุข และมีประสิทธิภาพ ซึ่งต่างจากการได้ผู้นำโดยวิธีอื่น ซึ่งมักเป็นเรื่องขัดแย้งแตกแยกเรื้อรังและทอนกำลังขององค์กร

ผู้นำตามธรรมชาติที่เกิดขึ้นในกระบวนการชุมชนจะมีหลายคน และมีทั้งหญิงและชาย ตามธรรมชาติของความเหมาะสม การมีผู้นำหลายคนช่วยประกันความยั่งยืนและต่อเนื่อง ต่างจากผู้นำเดี่ยวที่แม้ดีก็มีความเป็นอนิจจังไม่ยั่งยืน

คนที่มีศักยภาพจะเป็นผู้นำ หากไม่ได้ผ่านกระบวนการทำงานร่วมกัน ก็ไม่ทราบว่าตัวเองมีความเป็นผู้นำและคนอื่นก็ไม่ทราบ ฉะนั้นถ้าคนยังไม่เคยทำงานร่วมกันมาก่อน อยู่ดี ๆ ก็ให้เลือกตั้งก็จะเลือกไม่ถูกตัว แต่กระบวนการทำงานร่วมกันจะทำให้ความเป็นผู้นำไหลออกมา (Emerge) นี่เป็นเช่นเดียวกับคำกล่าวที่ว่า “สถานการณ์สร้างผู้นำ” กุญแจของเรื่องนี้คือ กระบวนการทำงานร่วมกันอันจักก่อให้เกิดผู้นำตามธรรมชาติปรากฏตัวขึ้น

ปัจจัยต่างๆ ที่มีผลต่อการยอมรับ อาทิ ผู้เผยแพร่แนวคิด ผู้นำทางความคิด ลักษณะของนวัตกรรม ช่วงเวลาที่เหมาะสมในการแพร่แนวคิด ตลอดจนลักษณะการแพร่ของนวัตกรรมนั้น เรื่องของกรอบแนวคิดเรื่องการยอมรับนวัตกรรม หรือแนวคิดว่าด้วยการแพร่ระบาดของความคิดหรือพฤติกรรมบางอย่างหรือ Tipping Point เพื่อดูลักษณะการแพร่ระบาด ตลอดจนแนวคิดทางสังคม และผู้นำตามธรรมชาตินับได้ว่ามีความสำคัญในการวิเคราะห์กระบวนการการรับนวัตกรรมเบียดขุมในครั้งนี้ตามปัญหาคำถามวิจัยที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวกับการสื่อสารกับสาธารณะและการจัดการในชุมชน

กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในอนาคต จำเป็นที่จะต้องกระทำในรูปของการร่วมคิด ร่วมทำของฝ่ายต่างๆ อาทิ การเปิดเวทีสาธารณะ โดยเฉพาะในการเปิดโอกาสให้สาธารณชนได้มีส่วนร่วมตั้งแต่ขั้นตอนของการ “ค้นพบปัญหา” จนถึง “การแสวงหาทางออก” เพื่อให้ประชาชนได้ร่วมพิจารณาปัญหา ร่วมศึกษา ข้อมูลเพื่อใช้เทคนิคแก้ปัญหา ร่วมวางแผนการทำโครงการ และร่วมตัดสินใจกับภาครัฐในการดำเนินโครงการ ตลอดจนร่วมติดตามผลกระทบจากโครงการที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต (ปาริชาติ สถาปัตตานนท์ สโรบล: 2543)

ในการศึกษาครั้งนี้จะศึกษาในเรื่องของการสื่อสาร และการจัดการการสื่อสารต่อสาธารณะของชุมชนชนบทซึ่งเป็นการรวมกลุ่มของประชาชนในการร่วมกันพัฒนาตนเอง ประเด็นที่สนใจศึกษาเกี่ยวกับการจัดการของชุมชนคือ การติดต่อสื่อสาร การเผยแพร่ข่าวสาร การจัดกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชน วิธีการของประชาคมในการแก้ไขปัญหา โดยเฉพาะกรณีการต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิอย่างชอบธรรมในการใช้ระบบเงินตราชุมชน

อย่างไรก็ตามเงื่อนไขที่จะทำให้กระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเป็นแนวทางการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพในการเปลี่ยนแปลงสังคม ได้แก่ แนวคิดด้านประชาธิปไตยทางการสื่อสาร (Democratic Communication) กล่าวถึง กระบวนการสนทนาโต้ตอบกันระหว่างสมาชิกในสังคม จำเป็นต้องดำเนินไป โดยคำนึงถึงการเท่าเทียมกันของบุคคล สิทธิ และเสียงของบุคคลในการแสดงความคิดเห็น (Right to Communication) โอกาสในการรับรู้ และเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้อง (Accessibility to Information) การมีจิตสำนึกในเชิงประโยชน์ของสาธารณชนเหนือประโยชน์ส่วนตน การตระหนักในบทบาทและหน้าที่ของตน การยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น และการปฏิบัติตามทางที่ได้รับการเห็นชอบจากสมาชิกส่วนใหญ่ โดยเชื่อกันว่า ปรัชญาการสื่อสารในเชิงประชาธิปไตยจะนำไปสู่การเพิ่มพลัง (Empowerment) ให้กับสมาชิกในสังคม การกระตุ้นให้ประชาชนรู้สึกเป็นเจ้าของกิจกรรม หรือ โครงการต่างๆ ที่ได้ร่วมกำหนดตลอดจนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการ ดูแลและตรวจสอบโครงการต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง (ปารีชาติ สถาปิตานนท์ สโรบล, 2542 : 4)

นอกจากนี้ สก็อต พิค (Scott Peck :1987) ได้เสนอว่าการที่จะเกิดการรวมตัวของคนในชุมชนได้เมื่อเกิดภาวะวิกฤติในชุมชน หรือ คนในชุมชนเห็นปัญหาร่วมกันในชุมชนแล้วจึงรวมตัวกันเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และร่วมกันแก้ไขปัญหา และเมื่อปัญหาต่างๆ หายไป การรวมตัวของคนในชุมชนจะลดลงไปด้วยเช่นเดียวกัน แต่อย่างไรก็ตามเราสามารถที่จะสร้างสรรค์การรวมตัวของคนในชุมชนขึ้นมาได้ โดยจะเรียกการรวมตัวในลักษณะนี้ว่า “Communication By Design” โดยได้เสนอพื้นฐานต่างๆ ในการรวมตัวของประชาชนในลักษณะนี้ไว้ 6 ประการคือ

1. มีกระบวนการในการรวมตัว ซึ่งกระบวนการต่างๆ เหล่านี้จะใช้การสื่อสารเป็นกลไกหลักในกระบวนการต่างๆ
2. มีการสื่อสารระหว่างบุคคลต่างๆ ที่เข้ามารวมตัวกัน ซึ่งเป็นพื้นฐานที่สำคัญในการรวมตัว และความมีการสื่อสารที่ดีเป็นพื้นฐานในการรวมตัวกัน
3. ควรมีกระบวนการทำงานที่ชัดเจน เพื่อให้คนที่เข้าร่วมได้มีการเรียนรู้ เพื่อที่จะนำไปสู่การสนใจเข้าร่วมในที่สุด
4. การรวมตัวกันเป็นชุมชน สามารถที่จะถ่ายทอดให้คนในชุมชนได้รู้ได้ในวิธีการต่างๆ
5. การสื่อสารในการสร้างชุมชนควรมีการเรียนรู้จากความเคยชิน

6. คนในชุมชนส่วนใหญ่จะรับรู้ว่าการทำตามกระบวนการเข้าร่วมเป็นอย่างไร ถ้าพวกเขาว่าการเข้าร่วมเป็นไปเพื่ออะไร จะทำให้เกิดการมีส่วนร่วมที่แท้จริง

แนวคิดการสื่อสารกับพื้นที่สาธารณะ ของ ฮาร์เบอร์มาส (Habermas)

เจอร์เกน ฮาร์เบอร์มาส (Jurgen Habermas) (อ้างจากกาญจนา แก้วเทพ : 2543, 165) ให้ความสำคัญกับเรื่องความมีเหตุผลในการสื่อสารที่เรียกว่า Communication rationality ก็คือ หากมีการสื่อสารกันระหว่างคนในชุมชน จะทำให้แต่ละฝ่ายสามารถเข้าถึงอัตวิสัยของกันและกัน (Intersubjectivity) หรือพูดภาษาชาวบ้านว่า การพูดจากันทำให้เราเข้าถึงและเข้าใจกันและกัน ทำให้มีภาษาที่จะพูดกันรู้เรื่อง (Intersubjective language) และสามารถบรรลุถึงข้อเห็นพ้องต้องกันได้ในท้ายที่สุด (Consensus)

3 Rationality / 3 Interest

Habermas ได้กล่าวว่า การกระทำทุกอย่างของมนุษย์นอกจากจะมีเหตุผลแล้ว ก็ยังมีผลประโยชน์ (Interest) เกี่ยวกันอยู่ด้วย ความรู้ทุกอย่างที่มนุษย์คิดค้นขึ้นมาก็แล้วแต่ตอบสนองผลประโยชน์ในแง่ใดแง่หนึ่ง

Habermas เสนอว่าในการวิเคราะห์จะต้องพิจารณากิจกรรมทางสังคมของมนุษย์ ซึ่งแบ่งได้เป็น 3 มิติ คือ

1. **Work** กิจกรรมนี้จะเกี่ยวกับการใช้เหตุผลเพื่อพยายามที่จะจัดการกับธรรมชาติที่เรียกว่าเป็น Strategic /Instrumental rationality และเนื่องจากความพยายามจัดการกับธรรมชาตินั้นจะต้องใช้เทคนิควิทยาต่างๆ ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจึงเป็น technical Interest ตัวอย่างมากมายในการทำงานด้านเทคโนโลยีการสื่อสารล้วนแล้วแต่เกี่ยวกับมิติ “work” ทั้งสิ้น

2. **Interaction** เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวกับการใช้ภาษาและสัญลักษณ์ต่างๆ ที่เรียกว่า Communication rationality เพื่อจัดการเรื่องความสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ทั้งนี้เนื่องจากสังคมจะดำรงอยู่ได้ต่อเมื่อมีความเข้าใจกันและกัน การร่วมมือกันเท่านั้น ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากกิจกรรม Interaction จึงเป็น practical Interest ซึ่งมองเห็นได้ในการใช้เหตุผลเพื่อตีความหมาย (Hermeneutic) เพื่อแสดง ปฏิบัติการ เพื่อสร้างความสัมพันธ์กับคนอื่นในบริบทสังคมต่างๆ เช่น ครอบครัว กลางถนน ฯลฯ Habermas เห็นว่า Interaction นี้จะทำให้มนุษย์เคลื่อนเข้ามาใกล้อัตวิสัยของกันและกันมากขึ้น ที่เรียกว่า Intersubjectivity

3. **Power** เนื่องจากโครงสร้างสังคมทั้งที่เคยมีมาในอดีตและกำลังเป็นอยู่ในปัจจุบันเป็นโครงการที่มีการจัดลำดับชั้นทางสังคมลดหลั่นกันไป (Social order) ทำให้มีการใช้

อำนาจกระจายกันไปตามแต่ละลำดับชั้นอย่างไม่เท่าเทียมกัน อำนาจทางสังคมที่ไม่เท่าเทียมกัน ส่งผลให้เกิดการใช้อำนาจเพื่อครอบงำการสื่อสาร และทำให้การสื่อสารบิดเบือนไป แต่ในเวลาเดียวกัน ก็ได้มีการใช้อำนาจอย่างไม่เสมอภาคหรือไม่เป็นธรรม ที่นั่นก็จะมีแรงต่อต้านหรือแรงหนีจากการครอบงำนั้น ดังนั้นจึงมีผลประโยชน์ 2 ชั้นที่เกี่ยวข้องกับการใช้อำนาจคือ ผลประโยชน์ที่จะครอบงำ (Domination interest) และผลประโยชน์ที่จะปลดปล่อยตัวเองให้เป็นอิสระ (emancipatory interest)

เราอาจประยุกต์เอาการวิเคราะห์มิติทั้ง 3 ของ Habermas มาใช้วิเคราะห์กิจกรรมของชุมชนอย่างเบี่ยงเบนได้ โดยในกรณีหากพิจารณาว่าเบี่ยงเบนหรือระบบเงินตราชุมชนที่มีการแสวงหาและรวมรวมข้อมูลในเชิงเศรษฐศาสตร์ถึงกลไกการทำงานต่างๆ ในมิตินี้เป็น work แต่เมื่อกระบวนการทางเลือกที่ดีที่สุดในการนำระบบเงินตราชุมชนเข้ามาทดลองใช้ในชุมชนถูกระงับการใช้โดยรัฐ มิติของ Interaction จึงเกิดขึ้น โดยทางชุมชนได้มีการใช้การสื่อสาร (Communicative action) เพื่อเจรจากับภาครัฐ (ซึ่งในที่นี้จะสามารถเห็นการขัดแย้งระหว่าง rationality ปราบปรามอยู่ด้วย) พร้อมทั้งการใช้พื้นที่สาธารณะ(Public Sphere) เช่นสื่อมวลชน และเวทีแสดงความคิดเห็นสาธารณะเช่นจัดเวทีการเสวนาในสถานที่ต่างๆ

เมื่อเกิดความขัดแย้งระหว่าง rationality มิติที่ 3 คือ Power จะเข้ามาเป็นตัวกำหนดกระบวนการคลี่คลายและผลลัพธ์ของปรากฏการณ์ดังกล่าว เช่น ในกรณีที่รัฐบาลมีอำนาจเหนือกว่าชาวบ้าน รัฐบาลก็จะใช้อำนาจนั้นตัดสินใจโดยใช้เหตุผลเชิงเรื่องความรู้เชิงเทคนิค(ข้อกฎหมายของรพราชบัญญัติธนาคารฯ) และผลักดันเหนือไม่รับฟังเหตุผลเชิง practical interest ของชาวบ้าน (หลักการดำเนินเศรษฐกิจพึ่งตนเอง) โดยคาดหวังว่ากลุ่มคนที่มีอำนาจน้อยกว่าจะต้องปฏิบัติตามผลการ

กลไกประการหนึ่งที่จะช่วยแก้ไขความขัดแย้งดังกล่าวคือ การมีระบบการสื่อสารแบบเปิด (open communication) ระบบการสื่อสารแบบเปิดจะช่วยสร้างสมดุลย์ให้เกิดการกระจายอำนาจไปยังทุกๆส่วนที่เกี่ยวข้อง

นอกจากนี้ Habermas ได้กล่าวถึงสังคมที่มีเงื่อนไขการสื่อสารอย่างเป็นอิสระว่า จะสามารถสร้างวาทกรรมในระดับสูงๆได้ ซึ่งสภาพะการสื่อสารดังกล่าวนั้น Habermas เรียกว่า ideal speech situation ซึ่งเป็นสภาพการสื่อสารที่มีคุณลักษณะสำคัญ 3 ประการคือ

- เป็นสภาพการณ์ที่ผู้สื่อสารสามารถพูดทุกอย่างออกมาได้โดยไม่มีข้อบังคับ หรือข้อจำกัดอันใดมายับยั้ง
- เป็นสภาพการณ์ที่ปัจเจกบุคคลทุกคนมีโอกาสเข้าร่วมสนทนาได้อย่างเท่าเทียมกัน
- เป็นการสื่อสารที่อยู่ภายในบริบททางสังคมที่มีการกระจายอำนาจให้ทุกกลุ่มทุกชนชั้นได้แสดงออก จะต้องไม่มี “ชนชั้นที่ไม่มีปากเสียง” ต้องไม่มีมาตรการการปราบให้ “สงบปากสงบคำ” ในสังคมนั้นๆ

โดยสรุป ideal speech situation นั้นวางอยู่บนความเชื่อที่ว่า “คำพูดนั้นจะจริงเมื่อได้พูดอย่างเป็นอิสระ และสัจจะจะเปิดเผยต่อเมื่อโอกาสที่จะได้สื่อสารนั้นมีอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน

แนวคิดการปฏิบัติการในแง่ประชาสัมพันธ์เมื่อเกิดภาวะวิกฤติ

เมื่อเกิดภาวะวิกฤติขึ้น จำเป็นต้องนำการประชาสัมพันธ์เข้ามาเพื่อแก้ไขเหตุการณ์ ซึ่งผู้เชี่ยวชาญได้แนะนำไว้ว่า (อำนาจ วิวรรธ 2527)(อ้างจาก อัจฉราพร ณ สงขลา , งานวิจัย , 2535 :10)

-การแก้ไขปัญหาวิกฤตการณ์จะต้องว่าไปตามลักษณะของปัญหา ต้องใช้ไหวพริบในการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า ถึงแม้จะมีการวางแผนระยะยาวไว้แล้วก็ตาม จะทำตามแผนที่วางไว้ตลอดไปไม่ได้ ในบางครั้งต้องมีความยืดหยุ่นบ้างพอสมควร

-เมื่อเกิดปัญหาขึ้นไม่ควรรอนาน ควรรีบแก้ไขทันที เพราะการแก้ไขภาพพจน์ครั้งแรกสำคัญมาก ถ้าแก้ไขไม่ดีอาจทำให้ปัญหายิ่งวิกฤติมากขึ้น และทำให้การแก้ไขต้องยืดเยื้อ

-การตอบคำถามหรือการแก้ไขข่าว ควรพูดเฉพาะในสิ่งที่เป็นจริง มีหลักฐานอ้างอิงอย่างเด่นชัด และควรพูดตามแนวที่เตรียมไว้ ไม่ควรพูดแบบแก้ปัญหาเฉพาะหน้าและไม่ควรพูดในลักษณะกลบเกลื่อนความจริง

-ควรให้ข่าวกับพรรคพวก หรือคนในองค์กรก่อน เพราะเป็นกลุ่มที่เข้าใจเหตุการณ์ได้ง่ายที่สุด และเป็นกลุ่มที่จะต้องถูกซักถามมากที่สุด คนกลุ่มนี้จะช่วยแก้ไขให้ได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้จะต้องพยายามกระจายความจริงออกไปให้มากที่สุดเพื่อกลบข่าวลือที่ไม่ถูกต้อง

-ควรแถลงความจริงให้สื่อมวลชนทราบโดยเร็วที่สุด เพราะสื่อมวลชนจะต้องเสนอข่าวทุกวัน เมื่อสื่อมวลชนทราบความจริง การเสนอเรื่องข่าวลือจะได้ลดน้อยลง

สำหรับการปฏิบัติการในแง่ประชาสัมพันธ์เมื่อเกิดภาวะวิกฤตินั้น เจมส์ อี. ลูคัสซิวสกี (James E. Lukaszewski ,1990 : 68-69) ได้สรุปการดำเนินการประชาสัมพันธ์ในภาวะวิกฤติ ซึ่งจะใช้เปรียบเทียบกับดำเนินการแก้ไขภาวะวิกฤติข่าวเชิงลบกรณี”เบียร์กูดซุม” ไว้ดังนี้

ผู้บริหารงานประชาสัมพันธ์ส่วนหนึ่งใช้วิธีการประชาสัมพันธ์ที่ผิด เช่น

1. แกล้งข่าวโดยไม่มีเตรียมการ
2. ให้ข้อมูลยุ่งยากสับสน
3. ปล่อยให้มีการเล่าต่อกันไป
4. แกล้งข่าวแบบหลบเลี่ยง
5. ผู้บริหารสูงสุดไม่ลงมาแก้ปัญหาด้วยตนเอง
6. ไม่แกล้งขอเท็จจริงแก่สาธารณชน

ลูคัสซิวสกี ได้เสนอแนวความคิดที่ผู้บริหารงานประชาสัมพันธ์ควรดำเนินการเมื่อเกิดภาวะฉุกเฉิน ดังนี้

1. การวิเคราะห์เหตุการณ์ วิเคราะห์เหตุการณ์ที่กำลังเกิดอะไรขึ้น การตัดสินใจที่จะแจ้งข่าวสารแก่ฝ่ายบริหารและสาธารณชน โดยมุ่งที่จะสร้างความเข้าใจและให้เกิดการรับรู้ที่ถูกต้องแก่ผู้รับสาร และควรให้ข้อมูลอย่างต่อเนื่อง พยายามประสานงานและควบคุม กระแสข่าวสาร เนื้อหาข่าว ผู้แกล้งข่าว และแผนต่างๆให้ได้

2. จัดคณะทำงาน ควรมีการจัดเตรียม หรือมีคณะทำงาน ผู้แกล้งข่าวและทีมงานสนับสนุน เพื่อให้มีอิสระในการปฏิบัติงานในภาวะฉุกเฉิน

3. การสร้างเครือข่ายข่าวสาร ควรสร้างขอบข่ายข่าวสารให้มีประสิทธิภาพสูง โดยอาศัยผู้แกล้งข่าว และข่าวสารที่เหมาะสมทั้งในและต่างประเทศ

โดยสรุปแล้ว องค์ประกอบในการสร้างความเข้าใจ และกลยุทธ์การสื่อสารทั้งภายในและภายนอกในภาวะฉุกเฉิน คือ พยายามลดความกดดัน และความรุนแรงลงให้ได้

นอกจากนี้ ยังมีเรื่องของยุทธวิธีตอบโต้วิกฤตการณ์ (Crisis-Response Strategies) (อ้างจากรสวรรณ สุขศรีเลิศวิชัย ,งานวิจัย ,2539 :78) ซึ่งเป็นความพยายามที่จะ “ซ่อมแซม” ความเสียหาย โดยเลือกว่าสาธารณชนควรรับรู้อย่างไร เป็นการสร้างเหตุผลขึ้นมาเองเพื่อใช้เป็นทางออกที่ดีที่สุดของการตอบโต้วิกฤตการณ์ คือ ข่าวสาร ข้อความที่ออกแบบมาโดยเฉพาะ เพื่อการ “ซ่อมแซม”ภาพลักษณ์องค์กร

1. วิธีการขจัดวิกฤตการณ์ (The Nonexistence Strategies) มี 4 วิธี

- 1.1 การปฏิเสธโดยสิ้นเชิง เป็นคำพูดที่บอกว่าไม่มีอะไรเกิดขึ้น ไม่มีวิกฤตการณ์ (Marcus & Goodman, 1991 : Sharkey & Stafford, 1990)
- 1.2 การแสดงความกระฉ่าง เป็นการเพิ่มเติมยุทธวิธีจากแรก ว่าเหตุใดจึงบังไม่มีวิกฤตการณ์ (Allen & Caillouet, 1994)
- 1.3 การตอบโต้แบบต่อสู้ เป็นยุทธวิธีที่ก้าวร้าวขึ้นมา เป็นวิธีการเผชิญกับผู้ที่ยื่นรายงานข่าวสารพัดผลาด (Mettes & Cupach , 1989)
- 1.4 การทำให้หาย คือวิธีรุนแรงที่สุด เป็นการคุกคามโดยอาศัยอำนาจของบริษัท ต่อตัวแสดงอื่นๆ (Allen & Caillouet, 1994)

2. การใช้ระยะห่างระหว่างองค์กรกับวิกฤตการณ์ (The Distance Strategies) สร้างการยอมรับของสาธารณชน ให้รับรู้ถึง วิกฤตการณ์กับองค์กรห่างกันมาก หรือมีความเกี่ยวข้องกันน้อย เป็นการอ้างว่า บริษัทมีความรับผิดชอบมากต่อเหตุการณ์ดังกล่าว วิธีการอ้างนั้น หมายรวมถึงการปฏิเสธความตั้งใจ หรือเจตนาละเมิดและวิธีการสร้าง “แพะรับบาป” เป็นส่วนหนึ่งของวิธีนี้ ในกรณีองค์กรไม่อาจควบคุมเหตุการณ์ได้ จำเป็นต้องหาเมื่อที่สามหรือบุคคลที่สาม มารับผิดชอบ วิกฤตการณ์ (Allen & Caillouet , 1994 : Metts & Cupach , 1989)

3. วิธีการตัดสิน (Justification) เป็นการลดความเสียหายอันเกี่ยวเนื่องจากวิกฤตการณ์ (Metts & Cupach, 1989 : Sharkey & Staafford, 1990) องค์กรตั้งใจ ที่จะทำให้สาธารณชน เชื่อว่าสถานการณ์ที่เกิดขึ้น มิได้ร้ายแรงเท่ากับสถานการณ์เดียวกันที่เคยเป็นมา และเป็นแนววิธีที่ใช้กล่าวรวมถึงการปฏิเสธความเคร่งเครียดของสถานการณ์ การกล่าวอ้างว่า เหยื่อหรือผู้เคราะห์ร้ายนั้นเหมาะสมแล้ว ที่จะรับในสิ่งดังกล่าว โดยกล่าวอ้างว่า เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนั้นเป็นความเข้าใจผิด (Allen & Caillouet, 1994)

4. ยุทธวิธีหว่านล้อมสาธารณะให้ชื่นชอบ (The Ingratiation Strategies) ขอความเห็นจากสาธารณชนให้แก่องค์กร (Allen & Caillouet, 1994) เป็นการเน้นย้ำการให้ความสำคัญต่อมติของสาธารณชน เพื่อให้เห็นถึงข้อดีขององค์กร โดยองค์กรต้องการพยายามลบล้างข้อไม่ดีขององค์กรออกไป

5. ยุทธวิธีที่จะทำให้วิกฤตการณ์ดูใหม่ขึ้น และอยู่ในภาพที่ดีขึ้น (Transcendence) เป็นความพยายามขององค์กร ในการที่พยายามจะให้กลุ่มเป้าหมายชื่นชอบ (Allen & Caillouet, 1994)

6. วิธีการที่องค์กรพยายามทำให้สาธารณชนยกโทษให้ และพร้อมกันนั้นก็ยอมรับในวิกฤตการณ์นั้นด้วย (The Mortification) การสารภาพผิดจะเป็นการหยิบยื่นสิ่งทดแทน ช่วยเหลือผู้เคราะห์ (Maruce & Goodman, 1991: Sharkey & Stafford, 1990) การยอมรับผิด สำนึกผิด

เกี่ยวข้องกับอาการโศกเศร้า โดยองค์กร ขอภัยต่อวิกฤตการณ์ แสดงถึงวิธีการป้องกันมิให้มีเกิดขึ้นอีกของวิกฤตการณ์ในอนาคต เนื่องจากองค์กรต้องการแสวงหาการยกโทษจากสาธารณะ เพราะเป็นกลไกที่ป้องกันต่อการคุกคามในอนาคตอีก

7. การพยายามทำให้สังคมสงสาร (The suffering strategy's) เป็นการสร้างภาพว่าองค์กรโดนรังแก โดนความเลวร้ายจากภายนอกครั้งแ

การใช้กรอบของการแก้วิกฤติด้วยวิธีการเชิงประชาสัมพันธ์ จะนำมาใช้ในการพิจารณา รูปแบบของการแก้ไขปัญหากรณีวิกฤติข่าวเชิงลบกรณีของเบียร์กูดซุม

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวกับรูปแบบการสื่อสารและเครือข่ายการสื่อสาร

ในการศึกษาเกี่ยวกับการจัดการชุมชนของกูดซุม ซึ่งเป็นการรวมตัวกันของประชาชนในชุมชนเพื่อพัฒนาชุมชนของตนเอง ซึ่งจะต้องมีการประสานงานและสร้างความสัมพันธ์กันระหว่างประชาชนทั่วไปในชุมชน สมาชิกประชาคม และหน่วยงานภายนอก ดังนั้นจึงนำแนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบและเครือข่ายการสื่อสารเข้ามาพิจารณาเกี่ยวกับการสื่อสารในการจัดการชุมชนกูดซุมด้วย

เราสามารถจำแนกรูปแบบของการสื่อสารออกได้ตามทิศทางการสื่อสาร ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ทิศทางได้แก่

การสื่อสารทางเดียว (One – way Communication) หมายถึง การสื่อสารที่ผู้ส่งสารถ่ายทอดข่าวสารหรือคำสั่งไปยังผู้รับสาร มีลักษณะเป็นเส้นตรง ไม่มีการย้อนกลับหรือดู ปฏิกริยาของผู้รับสาร โดยทั่วไปจะเป็นในรูปแบบของนโยบาย คำสั่ง และอาจจะผ่านสื่อมวลชนในการเสนอข่าวสาร หรือ รายงานข่าวสารต่างๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์

การสื่อสารแบบสองทาง (Two-way Communication) หมายถึง การสื่อสารที่ผู้ส่งสารและผู้รับสารสามารถส่งข่าวสาร และแลกเปลี่ยนความเห็นระหว่างกันและกัน ผู้ส่งสารจะให้ความสนใจกับปฏิกริยาโต้ตอบกลับของผู้รับสาร (Feedback) ซึ่งเป็นสิ่งที่สำคัญมาก เป็นการเปิดโอกาสให้อีกฝ่ายได้แสดงความคิดเห็นและความเข้าใจในเรื่องราวต่างๆ นับว่าเป็นการลดช่องว่างทางการสื่อสารที่ดี ป้องกันการตีความหมายผิด และสามารถสร้างขวัญและกำลังใจในการดำเนินการได้ และสร้างความรู้สึกในการเป็นเจ้าของผลงานร่วมกัน ซึ่งการสื่อสารในลักษณะนี้จะออกมรในลักษณะของการประชุมหรือการปรึกษาหารือ ซึ่งบุคคลมีการทำการ

สื่อสารในลักษณะนี้ควรเป็นบุคคลที่กระตือรือร้น (Active) ในการแสวงหาและรับฟัง รวมทั้งกระจายข่าวสารไปยังฝ่ายตรงข้ามไม่ควรนิ่งเฉย (Passive) รอให้ข่าวสารมาถึงตัวเองตลอดเวลา

นอกจากนี้ยังมีการจำแนกการสื่อสารได้ตามช่องทางเดินสาร ได้เป็น 3 ลักษณะคือ

การสื่อสารจากบนลงล่าง (Downward Communication) เป็นข้อมูลที่ส่งจากบุคคลที่อยู่ในตำแหน่งสูงกว่าลงมายังผู้ปฏิบัติงาน รูปแบบของการสื่อสารอาจเป็นคำสั่งด้วยวาจาเป็นลายลักษณ์อักษรหรือภาพ อาจเป็นข่าวสารเกี่ยวกับวิธีการทำงาน นโยบาย เป้าหมายในการดำเนินงาน ผลการปฏิบัติงาน เสนาะ ตีเยวาร์ (2542 :441) กล่าวว่า การสื่อสารในแบบนี้เป็นแนวคิดแบบดั้งเดิมที่ผู้บริหารย่อมมีสิทธิที่จะสั่งการไปยังผู้ใต้บังคับบัญชาได้ และการสื่อสารในลักษณะจะทำให้ตัวสารมีน้ำหนัก มีความน่าเชื่อถือ เนื่องจากเป็นสารที่ส่งมาจากผู้ที่ได้รับการยอมรับ ทำให้เป็นข่าวสารที่น่าสนใจ

การสื่อสารจากล่างขึ้นบน (Upward Communication) เป็นข้อมูลที่ส่งจากบุคคลที่อยู่ในระดับต่ำกว่าไปยังบุคคลที่มีตำแหน่งหรือระดับสูงกว่า ซึ่งการสื่อสารในรูปแบบนี้จะทำให้ฝ่ายบริหาร หรือ ผู้ที่มีตำแหน่งสูงกว่ารับรู้ข้อมูลต่างๆ ในระดับการปฏิบัติ และสามารถนำข้อมูลในส่วนนี้ไปใช้ประโยชน์ได้

การสื่อสารในแนวนอน (Horizontal Communication) เป็นการสื่อสารที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลในระดับเดียวกัน จะเป็นสิ่งแวดล้อมให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เพราะพื้นฐานของการสื่อสารนี้ขึ้นอยู่กับบรรยากาศของความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ที่เกิดขึ้นโดยสมัครใจของแต่ละคนโดยไม่ต้องมีสิ่งจูงใจ (เสนาะ ตีเยวาร์)

เนื่องจากการสื่อสารในแนวนอน เป็นกิจกรรมทางการสื่อสารที่เสริมสร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคคลให้ดีขึ้น แต่ก็มีผลกระทบต่อการสื่อสารในรูปแบบอื่นๆ ซึ่งปัญหาและอุปสรรคที่ควรระวังมี 3 ประการ คือ

การขาดความไว้วางใจซึ่งกันและกัน เนื่องจากการสื่อสารในแนวนอนมีลักษณะค่อนข้างจะเป็นการสื่อสารที่ไม่เป็นทางการ คือ มักจะเป็นเรื่องส่วนตัวไม่ว่าจะเป็นการประสานงาน การแลกเปลี่ยนข้อมูล หรือ การสร้างความเข้าใจร่วมกัน ความไว้วางใจจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่จะทำให้การสื่อสารดังกล่าวบรรลุวัตถุประสงค์

ผลกระทบต่อการใช้สื่อสารในแนวตั้ง เมื่อบุคคลในระดับเดียวกันติดต่อกับตนเองแม้จะทำให้การดำเนินงานสำเร็จลุล่วงอย่างรวดเร็ว แต่บางครั้งการประสานงานกันอาจเกิดความผิดพลาดได้ ทำงานอาจไม่เป็นแบบอย่างเดียวกัน ก่อให้เกิดการแข่งขันซึ่งกันและกันระหว่างเพื่อร่วมงาน ซึ่งผลการแข่งขันจะกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลได้

ทั้งนี้ สเวน วินดาล (Sven Windahl) และคณะ (1992:46) (อ้างจาก เวทีนี้ สตะเวทิน : วิทยานิพนธ์ 2543 : 44) ได้ระบุถึงรูปแบบการสื่อสารโดยเฉพาะในประเด็นที่เกี่ยวกับปฏิกริยาระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร ว่ามีส่วนที่จะทำให้การสื่อสารนั้นเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยได้ศึกษาถึงปฏิกริยาระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารใน 4 ลักษณะ คือ

1. ผู้รับสารและผู้ส่งสารตื่นตัว จะทำให้เกิดสภาพการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน
2. ผู้ส่งสารตื่นตัว ผู้รับสารเป็นฝ่ายรับเดียว รูปแบบการสื่อสารจะเป็นลักษณะที่ผู้ส่งสารส่งสารอย่างเดียวแต่ผู้รับสารไม่มีปฏิกริยาตอบโต้ใดๆ
3. ผู้ส่งสารเป็นฝ่ายรับอย่างเดียว แต่ผู้รับสารตื่นตัว คือ ผู้ส่งสารมีข้อมูลข่าวสารและมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน
4. ทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสารตั้งรับทั้งคู่ จะไม่เกิดผลอะไรขึ้น เพราะข้อมูลข่าวสารทุกอย่างจะถูกเก็บไว้

ดังนั้นในการที่ประชาชนจะเข้ามาดำเนินกิจกรรมต่างๆ ร่วมกับการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ ควรที่จะสร้างความตื่นตัวทั้งผู้รับและผู้ส่งเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันของสมาชิกในชุมชน

การศึกษาคณะแพรวนกรรม “เบ็ญกุดชุม” ของชาวบ้านในอำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร ครั้งนี้ ให้ความสำคัญกับกระบวนการสื่อสารที่ประชาชนมีส่วนร่วม ตามที่ ดร. ปารีชาติ สถาปิตานนท์ สโรบล (2542:4) ได้ระบุถึงกระบวนการสื่อสารแบบทางเลือก ซึ่งเน้นการสื่อสารแบบสองทางอย่างต่อเนื่อง (Two-way interactive communication) ในแนวระนาบ (Horizontal communication) ในหมู่สมาชิกของสังคมโดยอาจใช้วิธีการสื่อสารหลากหลายกันไป เช่น การสื่อสารแบบตัวต่อตัว การสื่อสารของกลุ่มบุคคล ตลอดจนการใช้สื่อมวลชน หรือ สื่อสมัยใหม่รูปแบบต่างๆ

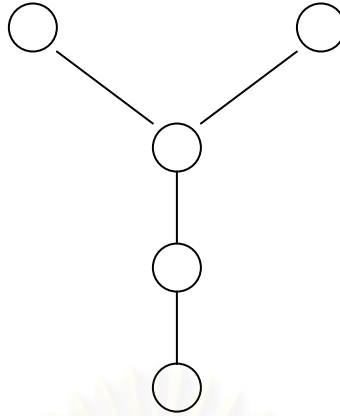
ดังนั้นในการดำเนินการโดยการมีส่วนร่วมของสมาชิกจึงต้องมีการแลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสารและความคิดระหว่างกันตลอดเวลา และการแลกเปลี่ยนข่าวสารกันนี้เองย่อมก่อให้เกิด ความร่วมมืออันดีระหว่างกันและนำไปสู่การบรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน และยิ่งช่วยในการยึด สมาชิกในกลุ่มให้รวมตัวกันได้อย่างมั่นคง และการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและความคิดระหว่าง กันของสมาชิกในกลุ่มนี้เองเราจะเรียกว่าเครือข่ายการสื่อสาร (Communication network) (Monge อ้างใน B.Aubrey Fisher และ Donald G. Ellis, 1990 : 69) กล่าวว่า เครือข่ายการ สื่อสารของกลุ่มจะประกอบด้วยรูปแบบการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคล ซึ่งมีการปฏิสัมพันธ์กับ บุคคลอื่นภายในกลุ่ม และนอกกลุ่มด้วย และเครือข่ายการสื่อสารมีทั้งเครือข่ายแบบไม่เป็นทางการ และเครือข่ายแบบเป็นทางการ ผู้เชี่ยวชาญเรื่องพฤติกรรมองค์การ กล่าวว่า เครือข่ายที่เป็ฯ ทางการที่สมาชิกได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติงานมีการวางแผน จะเป็นประโยชน์ต่อการแก้ปัญหา ต่างๆได้มาก (ถิรนนท์ อนุวัชศิริวงศ์, 2534 : 47)

เครือข่ายการสื่อสาร สามารถจำแนกออกได้เป็น 5 ประเภทใหญ่ๆ คือ

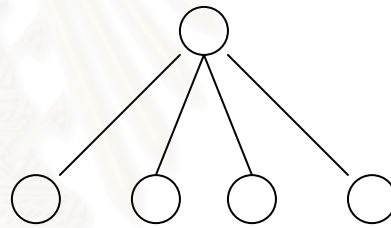
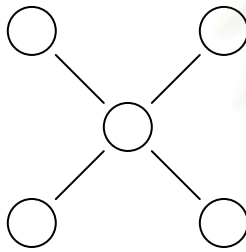
1. เครือข่ายการสื่อสารแบบลูกโซ่ (Chain Network) เป็นเครือข่ายการสื่อสารที่ สมาชิกแต่ละคนจะติดต่อไปยังสมาชิกคนอื่นที่อยู่ถัดไปเท่านั้น เนื่องจากมีข้อจำกัดในเรื่องการ ประสานงาน และการติดต่อระหว่างสมาชิกในกลุ่ม บางครั้งจึงเป็นความลำบากที่กลุ่มจะทำงานได้ สำเร็จ และการขาดความเป็นอิสระในการติดต่อสื่อสาร เพราะสมาชิกจะติดต่อกับบุคคลอื่นได้ เพียง 1 หรือ 2 คนเท่านั้น จึงทำให้ความพอใจของสมาชิก

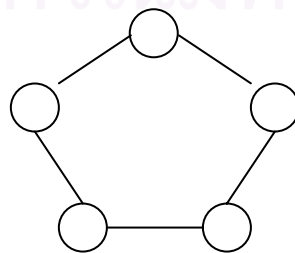
2. เครือข่ายการสื่อสารแบบตัววาย (Y Network) เป็นเครือข่ายการสื่อสารที่มีสมาชิก ที่อยู่ตรงกลางเพียง 2 คน ซึ่งจะทำหน้าที่ประสานงานและส่งข้อมูลที่รับจากสมาชิกส่งต่อไปยัง สมาชิกคนอื่นๆที่อยู่รอบนอก การสื่อสารแบบนี้มีความเหมาะสมมากกว่าแบบลูกโซ่ในแง่ที่ทำให้ งานสำเร็จ เพราะข้อมูลสามารถผ่านทิศทางต่างๆได้มากกว่า แต่สมาชิกที่อยู่ตรงกลาง 2 คน เท่านั้นที่จะพอใจต่อรูปแบบการสื่อสารนี้ แต่ส่วนผู้ที่อยู่รอบนอกจะมีความพอใจต่ำ เครือข่ายการ สื่อสารแบบนี้มักจะเกิดขึ้นในกลุ่มที่มีสมาชิกเพียง 1 หรือ 2 คนที่เต็มใจที่จะรับผิดชอบต่อผลงาน ในขณะที่ส่วนที่เหลือของกลุ่มจะไม่ยอมรับผิดชอบ

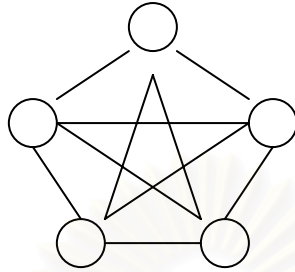
3. เครือข่ายการสื่อสารแบบมีศูนย์กลาง (Wheel Network) เป็นเครือข่ายที่มีสมาชิกคนหนึ่งที่เป็นผู้รับข่าวสารจากสมาชิกคนใดคนหนึ่งแล้ว ส่งข่าวสารนั้นไปยังสมาชิกคนอื่นๆ บุคคลที่อยู่ตรงกลางของกลุ่มจะเป็นผู้ที่มีอำนาจอย่างแท้จริง และเป็นผู้นำของกลุ่ม เพราะเป็นผู้เดียวที่รับผิดชอบผลสำเร็จของงาน

4. เครือข่ายการสื่อสารแบบวงกลม (Circle Network) เป็นเครือข่ายการสื่อสารที่สมาชิกในกลุ่มทุกคนสามารถติดต่อสื่อสารกับสมาชิกที่อยู่ถัดจากตนทั้ง 2 ข้าง สถานะของทุกคนมีความเท่าเทียมกันและทุกคนมีความพอใจ อย่างไรก็ตามปัญหาเรื่องความรับผิดชอบจะเกิดขึ้นเพราะจะหาคนรับผิดชอบไม่ได้เพราะแต่ละคนมีฐานะเท่าเทียมกันจะหาใครมาเป็นศูนย์รวมของกลุ่มไม่ได้

5. เครือข่ายการสื่อสารที่ติดต่อกันได้หมดทุกคน (All-Channel Network) เป็นเครือข่ายการสื่อสารที่สมาชิกทุกคนสามารถติดต่อกับสมาชิกคนอื่นได้โดยตรง ไม่ต้องผ่านสมาชิกคนอื่น ๆ ทั้งในการรับข่าว การส่งข่าว เครือข่ายการสื่อสารแบบนี้มีทั้งผลดีและผลเสียเท่ากันทั้งในแง่ความพอใจและความสำเร็จของงาน

จากรูปแบบของเครือข่ายการสื่อสารที่สำคัญทั้ง 5 นั้น อาจสรุปได้เป็น 2 ลักษณะใหญ่ คือ รูปแบบของเครือข่ายการสื่อสารแบบรวมอำนาจ (Centralized network) ซึ่งได้แก่ เครือข่ายแบบลูกโซ่ แบบตัว Y และแบบมีศูนย์กลาง และรูปแบบของเครือข่ายการสื่อสารแบบกระจายอำนาจ (Decentralized network) คือ แบบวงกลม และแบบติดต่อกันได้หมดทุกคน

เสนาะ ตีเขาว์ (2542 : 193) ได้ให้ความเห็นว่าอิทธิพลของเครือข่ายการสื่อสารจะมีอิทธิพลต่อลักษณะความสัมพันธ์ภายในกลุ่ม เพราะลักษณะความสัมพันธ์ของสมาชิกจะขึ้นกับว่าในกลุ่มมีเครือข่ายการสื่อสารอย่างไร ซึ่งผลกระทบดังกล่าวเราสามารถพิจารณาได้จาก

1. การเกิดขึ้นของความเป็นผู้นำกลุ่ม (Group Leaderships) เครือข่ายการสื่อสารจะมีผลโดยตรงกับการเกิดผู้นำ เพราะบุคคลที่มีระดับศูนย์กลางรวมในกลุ่ม (Relative Centrality) สูง ซึ่งความสามารถที่จะมีอิทธิพลต่อกลุ่มก็จะสูงและบุคคลนั้นก็จะเป็นผู้นำของกลุ่มไปในที่สุด ซึ่งทำให้บุคคลดังกล่าวมีอำนาจควบคุม หรือ สั่งการในกลุ่ม และสามารถยืดขยายงานที่สำคัญที่เป็นหัวใจของกลุ่ม ดังนั้นการตัดสินใจของเขาจึงก่อให้เกิดผลกระทบต่องานของกลุ่มได้มากกว่าคนอื่น ๆ จะเห็นได้ชัดในเครือข่ายแบบมีศูนย์กลาง (Wheel network) บุคคลที่อยู่ตรงกลางจะเป็นผู้นำ ซึ่งต่างจากเครือข่ายแบบติดต่อกันหมด และแบบวงกลม ซึ่งไม่มีผู้ที่อยู่ตรงกลางเพราะทุกคนมีระดับศูนย์กลางเท่ากันหมด และสมาชิกแต่ละคนจะสลับกันทำหน้าที่เป็นผู้นำ ดังนั้นการเกิดขึ้นของความเป็นผู้นำจะเกิดขึ้นในเครือข่ายการสื่อสารแบบมีศูนย์กลางมากกว่า แต่ก็อาจเกิดปัญหาได้มากเช่นกัน อย่างไรก็ตามการเกิดความหนาแน่นมากเกินไปของกิจกรรมทางการสื่อสาร เพราะข้อมูลและการตัดสินใจมักจะรวมอยู่ที่ผู้นำ หรือ ศูนย์กลางของกลุ่มทำให้รับภาระมากเกินไปและผลงานที่ออกมาอาจขาดประสิทธิภาพได้

2. การแก้ปัญหาของกลุ่ม (Group Problem Solving) ประสิทธิภาพของเครือข่ายการสื่อสารที่นำมาใช้ในการแก้ไขปัญหาของกลุ่มจะมีมากน้อยเพียงใด จะขึ้นกับชนิดของปัญหา และความยุ่งยากซับซ้อนของปัญหา ถ้าเป็นปัญหาง่ายๆที่ไม่ต้องใช้ความคิดลึกซึ้งมากในการแยกแยะปัญหาจะเหมาะสมกับเครือข่ายแบบรวมอำนาจ (Centralization network) แต่สำหรับปัญหาที่ต้องอภิปรายเพื่อหาข้อสรุปที่เหมาะสมจะต้องใช้เครือข่ายแบบกระจายอำนาจจะมีประสิทธิภาพมากกว่า เพราะปัญหายุ่งยากลึกซึ้งนี้ ต้องอาศัยการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันอย่างรอบคอบ และต้องผิดพลาดน้อยที่สุด

3. ผลกระทบต่อขวัญของกลุ่ม (Group Morale) กลุ่มที่มีลักษณะเครือข่ายแบบกระจายอำนาจ จะทำให้ความพึงพอใจในการทำงานสูงกว่ากลุ่มที่มีลักษณะเครือข่ายแบบรวมอำนาจ ซึ่งระดับความพึงพอใจของสมาชิกที่อยู่รอบนอกของกลุ่มต่ำกว่าระดับความพึงพอใจของสมาชิกที่อยู่ตรงศูนย์กลางของกลุ่ม จะเห็นได้ว่ารูปแบบการสื่อสารในกลุ่มที่ทำให้ขาดความเป็นอิสระทางการสื่อสารมากเท่าใดความพึงพอใจในการทำงานยิ่งลดลง และในแง่ความสัมพันธ์ต่อกันระหว่างสมาชิกในกลุ่มเครือข่ายการสื่อสารแบบรวมอำนาจจะทำให้สมาชิกมีความสัมพันธ์ต่อกันในทางลบ เมื่อเปรียบเทียบกับเครือข่ายการสื่อสารแบบกระจายอำนาจ

นอกจากนี้ ในเรื่องของบทบาทของแต่ละบุคคลที่อยู่ในเครือข่าย (Thomas E. Harris, 1993 : 181) เป็นแนวคิดที่สามารถนำมาใช้ในการวิเคราะห์เครือข่ายการสื่อสารในที่นี้ได้ โดยบทบาทของคนที่อยู่ในเครือข่ายสามารถแบ่งออกได้เป็น 5 ประเภท คือ

1. ผู้ประสานงาน (Liasons) ทำหน้าที่ติดต่อประสานงานกับบุคคลต่างๆภายในกลุ่ม โดยจะเป็นผู้รับความคิดเห็น ผลงานจากสมาชิกในกลุ่ม และจะนำไปแจกจ่าย หรือ มอบหมายให้กับผู้ที่เกี่ยวข้องกับงานนั้นได้ทำต่อ ดังนั้นผู้ประสานงานจึงเป็นผู้ที่รู้ข้อมูลต่างๆภายในกลุ่มเป็นอย่างดี และสามารถแก้ไขปัญหาต่างๆภายในกลุ่มได้ ผู้ประสานงานจึงเป็นที่คาดหวังว่าจะต้องเป็นบุคคลที่ทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. ผู้ควบคุมการไหลของข่าวสาร (Gatekeeper) เป็นผู้ควบคุมการไหลของข่าวสารจากภายนอกเข้ามาสมควรให้เข้ามาเผยแพร่ภายในกลุ่มได้หรือไม่ และมีหน้าที่สำคัญมากเช่นเดียวกัน เพราะถ้าผู้ควบคุมการไหลของข่าวสารไม่เปิดโอกาสให้ข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อกลุ่มเข้ามาในกลุ่ม ก็จะทำให้ขาดข้อมูลข่าวสารในส่วนนั้นไป

3. ผู้นำความคิดเห็น (Opinion leader / Star) จะเป็นผู้ที่ เป็นจุดรวมของการสื่อสาร ภายในกลุ่ม ซึ่งเป็นผู้ที่มีความสัมพันธ์ที่ดีกับสมาชิกคนอื่นๆ ในกลุ่ม และมีแนวโน้มที่จะเป็นผู้ที่มีความคิดก้าวไกล เป็นที่ยอมรับ นับถือ และมีอิทธิพลเหนือสมาชิกคนอื่นในกลุ่ม

4. ผู้ที่ติดต่อกับบุคคลภายนอก (Cosmopolite) คือ ผู้ที่มีการติดต่อหรือมีความสัมพันธ์กับบุคคลภายนอก หรือ สภาพแวดล้อมภายนอกสูง ซึ่งจะมีบทบาทในการหาข้อมูล ข่าวสารใหม่ๆ ให้กับกลุ่ม และ นำข้อมูลข่าวสารของกลุ่มที่ต้องการเผยแพร่ไปเผยแพร่ให้กับคนนอก

5. ผู้ที่แยกตัวเอง (Isolate) คือผู้ที่มีแนวโน้มที่จะไม่ติดต่อกับสมาชิกอื่นๆ ในกลุ่มและไม่เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของกลุ่ม ซึ่งสาเหตุของการไม่เข้ากับกลุ่ม คือ การไม่เข้าร่วมในการตัดสินใจบางอย่างเพราะคิดว่าตนไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง หรือ คิดว่างานบางอย่างควรเป็นไปอย่างอิสระไม่ควรมีหน้าที่เฉพาะเจาะจง ซึ่งผลจากการที่บุคคลในกลุ่มบางคนแยกตัวออกมาจะทำให้การไหลของข้อมูลข่าวสารขาดช่วงไป และการขาดข้อมูลนี้เองทำให้เป็นการยากที่จะดูแลและปรับปรุงกลุ่มการสื่อสาร หรือ ร่วมกันทำกิจกรรมภายในกลุ่ม และอีกประการหนึ่งคือ คนกลุ่มนี้จะไม่กระตือรือร้นที่จะเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่ม เพราะตนเองปิดการรับรู้ข่าวสารข้อมูลของกลุ่ม

นอกจากนี้ ธอร์มาส อี แฮร์ริส (Thomas E. Harris :1993) ยังได้ระบุถึงเครือข่ายการสื่อสารอีกประเภทหนึ่ง ที่ควรพิจารณาคือ “ความแนบแน่นของความสัมพันธ์แบบหลวม” (The Strength of Weak Ties) ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ของคนที่อยู่ห่างไกลกันไม่ได้เป็นบุคคลที่อยู่ในกลุ่มหรือ สภาพแวดล้อมเดียวกัน ซึ่งเมื่อคนเหล่านี้ได้มาพบปะกันแบบเป็นครั้งคราวก็จะรับรู้เกี่ยวกับข้อมูลข่าวสารจากที่อื่นๆ เพิ่มมากขึ้น ซึ่งต่างจากการพบปะกันของคนกลุ่มเดียวกัน เพราะพวกเขาจะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นข้อมูลข่าวสารในเรื่องเดิมๆ ที่พวกเขารับรู้กันอยู่แล้ว จะเห็นว่าความแนบแน่นของความสัมพันธ์แบบหลวมจะมีส่วนสัมพันธ์กับการเผยแพร่ แลกเปลี่ยน ข้อมูลใหม่ๆ เข้าไปยังกลุ่มต่างๆ และเป็นการเชื่อมโยงเครือข่ายต่างๆ เข้าด้วยกัน และเราสามารถได้ประโยชน์จากความแนบแน่นของความสัมพันธ์แบบหลวมในการจัดการของกลุ่มได้ เช่น ในการตัดสินใจและควบคุมวิกฤตการณ์ของกลุ่ม , ช่วยสนับสนุนในการตัดสินใจ , ช่วยให้คำปรึกษาแนะนำ ติดตามกิจกรรมของกลุ่ม หรือช่วยเป็น “สะพาน” ในการขยาย หรือสร้างความสัมพันธ์กับกลุ่มอื่นๆ ต่อไป

แนวคิดการแก้ไขความขัดแย้งกรณีนโยบายของรัฐและกิจกรรมของรัฐกับชุมชน

ความขัดแย้งมีมากมายหลายลักษณะซึ่งรวมทั้งความขัดแย้งจากข้อมูล ความขัดแย้งจากผลประโยชน์ ความขัดแย้งจากปัญหาเชิงโครงสร้าง ความขัดแย้งจากปัญหาความสัมพันธ์ และความขัดแย้งจากค่านิยม (Moore 1986)

ทั้งนี้ พฤติกรรมเมื่อเกิดความขัดแย้ง (Conflict Behavior) นั้น มีงานวิจัยบางส่วนกล่าวถึงแนวทางในการจัดการความขัดแย้ง 5 แนวทางคือ

Competin, Forcing or Compelling : การแข่งขันเอาชนะ

การแข่งขันเอาชนะ เกิดขึ้นเมื่อบุคคลมีความต้องการที่จะผลักดันให้บรรลุเป้าหมายของตนเองโดยไม่คำนึงถึงการประสานความร่วมมือกับผู้อื่น อาจเป็นการแสดงถึงคนที่มีความแข่งขันสูง ผู้ซึ่งอาจจะใช้อำนาจอะไรก็ได้ที่จะทำให้บรรลุเป้าหมาย วัตถุประสงค์ ถึงแม้จะต้องทำให้ผู้อื่นสูญเสีย หรือบางครั้งเราอาจแข่งขันเมื่อเห็นว่ามันจำเป็นต้องลุกขึ้นสู้ (Stand up) สำหรับหลักการหรือสิทธิ

Accommodating or smoothing : การยอมรับ

การยอมรับ อาจเป็นวิธีที่ใช้เมื่อมีความใส่ใจในการประสานความร่วมมือมาก และมีความสนใจในการผลักดันให้บรรลุเป้าหมายของตนเองน้อย จิตมุ่งหมายอาจเป็นข้อตกลงที่เหมาะสมกับบุคคลอื่นโดยที่ตนเองเสียประโยชน์ พฤติกรรม การยอมรับเป็นการเชื่อฟังคำสั่ง การยอมรับในแนวคิด หรือยอมตามความต้องการของบุคคลอื่นๆ ลักษณะในการยอมรับนี้จะถูกมองว่าเป็นความอ่อนแอ หรือสามารถปิดปากด้วยสินบนได้ในสังคมตะวันตก

Compromising or Sharing : การประนีประนอม

เป็นรูปแบบที่เดินสายกลางระหว่างการผลักดันให้บรรลุเป้าหมายของตนเองและการประสานความร่วมมือ เป็นการหาสิ่งที่เหมาะสมกัน หรือแยกสิ่งที่เป็นไปไม่ได้ออกไป การประนีประนอมอาจจะไม่เหมาะสมหรือใช้ไม่ได้ผลในกรณีที่มีความขัดแย้งเป็นเรื่องเกี่ยวกับโลกทัศน์ (World view) หรือค่านิยมพื้นฐาน (fundamental values)

Avoiding or Withdrawing : การหลีกเลี่ยงหรือถอนตัว

การหลีกเลี่ยง หมายถึง การเลื่อน การเลี่ยงปัญหา หรือการถอนตัว ซึ่งในอเมริกาเหนือ การหลีกเลี่ยงหมายถึงการไม่ยื่นหยัดให้บรรลุวัตถุประสงค์ และไม่ประสานความร่วมมือ

(unassertive and uncooperative) Thomas-Killmann (1974,10) และ Augsburg (1992) (อ้างจากเอกสารวิชาการ,กระทรวงมหาดไทย : 2539) ให้ความหมายว่าเป็นการแสดงถึงความสำคัญต่อความสัมพันธ์ การบรรลุเป้าประสงค์น้อย อย่างไรก็ตามการศึกษาวิจัยในสังคมของพวกเขา (Collectivist) ซึ่งได้แก่หลายประเทศในเอเชียและลาตินอเมริกาได้ระบุว่า การหลีกเลี่ยงและการยอมรับเป็นสิ่งที่ถูกมองว่า เป็นการช่วยรักษาความสัมพันธ์และเห็นว่าเป็นการช่วยรักษาหน้า (face-preserving) ของตนเองและของบุคคลอื่น (Ting-Toomey,1994)

การจัดการของชุมชนในการสื่อสารกับพื้นที่สาธารณะเพื่อคลี่คลายปัญหา(ประเด็นความขัดแย้งกันภาครัฐ) และเป็นการสื่อสารเหตุผลให้กลุ่มประชาชนที่บริเวณข่าวสารได้รับรู้ เหตุผลตามความต้องการของชุมชน รวมทั้งสื่อให้กับหน่วยงานภาครัฐผู้ทำหน้าที่ตัดสินใจต่อการทดลองใช้ระบบเงินตราชุมชนของชาวบ้านโดยเฉพาะการใช้สื่อเพื่อสร้างผลกระทบในแง่ที่ชุมชนสามารถเปิดพื้นที่สาธารณะ (Public sphere) ที่ส่งข่าวสารต่อสังคม เช่น การนำเสนอแนวคิดใหม่ๆ ต่อสังคม เช่นชุมชนพึ่งตนเอง ระบบเงินตราชุมชน ฯลฯ นั้น มีความสำคัญต่อการอธิบายกระบวนการสื่อสารกับสาธารณะของชุมชนกุดชุมและนำไปสู่การให้คำอธิบายต่อปัญหานำวิจัยที่

3

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

ในการดำเนินการวิจัยเรื่อง “การแพร่ของนวัตกรรมระบบเงินตราชุมชน ‘เบี้ยกุดชุม’ ในอำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร” ผู้วิจัยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อให้ได้ข้อมูลต่างๆ สำหรับการตอบการวิจัย โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

1. กำหนดกลุ่มเป้าหมาย
2. การกำหนดเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
3. กรอบการวิจัย และ แนวคิด
4. การเก็บรวบรวมข้อมูล
5. การวิเคราะห์ข้อมูล

การกำหนดกลุ่มเป้าหมาย

ผู้วิจัยได้แบ่งกลุ่มเป้าหมายในการวิจัยครั้งนี้เป็น 3 กลุ่ม คือ

- กลุ่มแกนนำของชุมชนกุดชุม
- กลุ่มประชาชนใน 5 หมู่บ้านที่มีการร่วมใช้เบี้ยกุดชุม ซึ่งประกอบด้วยประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขต บ้านโสกชุมพูน ตำบลนาไผ่ , บ้านท่าลาด ตำบลนาไผ่ , บ้านสันติสุข ตำบลนาไผ่ , บ้านกุดหิน ตำบลกำแมด , บ้านโคกกลาง ต.ไผ่ อ. ทราชมูล
- กลุ่มบุคคลภายนอกที่ดำเนินงานร่วมกับชุมชนกุดชุม ได้แก่ สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา , มูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม , มูลนิธิศูนย์สุขภาพไทย , อาจารย์-นักวิชาการ

การกำหนดเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ได้แก่

1. แบบสัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้าง ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นคำถามไว้ล่วงหน้า และใช้คำถามปลายเปิดเพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลสามารถเล่าเรื่องได้อย่างเต็มที่ตามประเด็นที่ผู้วิจัยตั้งไว้ และยืดหยุ่นประเด็นคำถามตามสถานการณ์ในการสัมภาษณ์
2. แบบบันทึกภาพสนามของผู้วิจัย ซึ่งผู้วิจัยใช้ในการบันทึกข้อมูลที่รวบรวมได้จากการสังเกต สัมภาษณ์ พูดคุย กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลตลอดการวิจัย

ขั้นตอนการเตรียมตัวในขั้นแรก

ผู้วิจัยเริ่มการเตรียมตัวด้วยการศึกษาจากเอกสารข่าวที่มีความเกี่ยวข้องกับกรณีเบียดขุมเพื่อศึกษาดูว่าใครที่จะสามารถเป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก หรือ key informant ให้กับผู้วิจัยในครั้งนี้ ในขณะเดียวกัน ก็ได้ทำการประสานงานไปยังสื่อมวลชนที่มีความรู้จักคุ้นเคยเป็นการส่วนตัว เพื่อให้ช่วยแนะนำช่องทางในการเข้าถึงแหล่งข่าว หรือ Key informant ซึ่งเป็นกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) ในช่วงแรก และอาศัยกลุ่ม NGOs ในการแนะนำการเข้าถึงกลุ่มชาวบ้านขุมต่ออีกชั้นหนึ่ง

กรอบการวิจัย และ แนวคิด

สำหรับกรอบการวิจัยในในครั้งนี้ สนใจการสื่อสารแบบแนวนอน (Horizontal Communication) และสนใจเรื่องกระบวนการ (Process) ที่เป็นหัวใจของการสื่อสาร และอาศัยการศึกษากระบวนการ (Process study)

ในขณะที่กรอบแนวคิดนั้น กลุ่มทฤษฎีการสื่อสารเพื่อการพัฒนาสำหรับงานวิจัยครั้งนี้ เป็นลักษณะ กระแสทางเลือก (Alternative / Multiplicity Paradigm) ทฤษฎีนี้เน้นว่า การพัฒนานั้นไม่ได้มีสูตรสำเร็จเพียงสูตรเดียว แต่ทว่ามีหลากหลายและต้องออกแบบให้เหมาะสมกับสภาพความเป็นจริงทางวัฒนธรรมและทางประวัติศาสตร์ของแต่ละประเทศ แต่หลักที่สำคัญก็คือ การพัฒนาที่แท้จริงต้องเป็นการพัฒนาของ “ประชาชน” เพื่อ “ประชาชน” และ “โดย “ประชาชน” ในเรื่องของการสื่อสารก็เช่นเดียวกัน ดังนั้นแนวคิดเรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชน” จึงเป็นหัวใจในแนวทางนี้ (กาญจนา แก้วเทพ : 2534)

กรอบแนวคิด Alternative / Multiplicity Paradigm ได้มีการนำเสนอทัศนะใหม่ที่ทำทนายว่า การพัฒนาไม่จำเป็นต้องมีเพียงกระบวนการทัศน์เดียวที่ใช้กันอย่างเป็นสากลทั่วโลก แต่เส้นทางใน

การพัฒนาของแต่ละท้องถิ่น สังคม และประเทศอาจมีความหลากหลายแตกต่างกันในเชิงเป้าหมาย กระบวนการ และผลที่ได้รับ โดยคำนึงถึงความต้องการของ “คน” ในท้องถิ่นเป็นสำคัญ รวมทั้งเมื่อเจาะลงไปที่สื่อแต่ละประเภท สำหรับสื่อที่มีคุณูปการอย่างมากต่อการพัฒนาชนบท คือ “สื่อบุคคล” นั้น ข้อเท็จจริงนี้สะท้อนให้เห็นโครงสร้างสังคมในชนบทที่ยังคงมีความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและสายสัมพันธ์ภายในกลุ่มแบบต่างๆเอาไว้ ในการศึกษาสื่อบุคคลที่แบ่งแยกย่อยได้เป็น “สื่อบุคคลนอกชุมชน” และ “สื่อบุคคลในชุมชน”

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาถึงปรากฏการณ์ของการก่อรูปและการจัดกิจกรรมในสถานะต่างๆของชาวชุมชนกุดชุม ดังนั้นการเก็บรวบรวมข้อมูลจึงเป็นการเก็บข้อมูลจากปรากฏการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชนกุดชุม พร้อมกับการเก็บรวบรวมเอกสาร โดยใช้วิธีการเก็บข้อมูลดังนี้

การแนะนำตัว ผู้วิจัยทำการแนะนำตัวกับผู้ให้ข้อมูลและกำหนดสถานภาพและบทบาทของผู้วิจัยโดยเปิดเผย (Overt Role) และแจ้งให้ผู้ให้ข้อมูลทุกคนได้ทราบถึงวัตถุประสงค์ของการวิจัยในครั้งนี้ หรืออาจใช้บุคคลที่เป็นสื่อกลางที่เป็นที่ยอมรับของคนในชุมชนเป็นผู้แนะนำ

การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) ซึ่งเป็นการสังเกตชนิดที่ผู้สังเกตเข้าไปใช้ชีวิตร่วมกับกลุ่มคนที่ถูกศึกษา และมีการร่วมทำกิจกรรมด้วย (สุภาวงศ์ จันทวานิช ,2542) โดยผู้วิจัยได้เข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆที่ชุมชนจัดขึ้น เพื่อเก็บข้อมูลตามประเด็นที่ต้องการศึกษา นอกจากนี้ผู้วิจัยได้ทำการพูดคุยและสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการไปด้วย

การสัมภาษณ์ (Interview) โดยผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ ในช่วงแรกของการเข้าพื้นที่ ผู้วิจัยได้ดำเนินการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการต่อกลุ่มผู้นำชุมชน เพื่อสร้างความคุ้นเคยและความไว้นิ่งเชื่อใจ โดยทำการซักถามกลุ่มเป้าหมายในรูปแบบการสนทนาทั่วไป เน้นที่พื้นฐานของการดำเนินกิจกรรมต่างๆของชุมชน สภาพแวดล้อม ความเป็นอยู่ของชุมชนชาวบ้านโดยทั่วไป และยึดหยุ่นประเด็นคำถามไปตามสถานการณ์ และใช้หลายวิธีผสมผสานกัน ได้แก่การสัมภาษณ์โดยเปิดกว้างไม่จำกัดคำตอบ และการสัมภาษณ์แบบมีจุดสนใจเฉพาะ

ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร ข่าว และบทความเชิงวิชาการ รวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อทำการสังเคราะห์ข้อมูลร่วมกับการเก็บข้อมูลภาคสนามด้วย

ทั้งนี้การเก็บข้อมูลโดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และสัมภาษณ์จะอยู่ในกรอบประเด็นที่
ต้องการศึกษาเพื่อตอบการวิจัยดังนี้

1. การแพร่ของ “เบี้ยกุดชุม”

1. รูปแบบการเกิดขึ้น ลำดับขั้นตอนหรือพัฒนาการ ตลอดจนระบบการใช้
- 1.1 จุดเริ่มของการเกิด “เบี้ยกุดชุม”
- 1.2 ความคิดพื้นฐานของระบบการทำงานของเบี้ยกุดชุม
- 1.3 บุคคลที่เข้ามามีส่วนร่วมและมีบทบาทหลักในกระบวนการใช้เบี้ยกุดชุม
- 1.4 การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนต่อการเริ่มใช้เบี้ยกุดชุม
- 1.5 การเจรจาความร่วมมือจากหน่วยงานภายนอก
- 1.6 ลักษณะการดำเนินกิจกรรมในการใช้เบี้ยกุดชุมในระยะต่างๆ
- 1.7 การถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับเบี้ยกุดชุมให้กับกลุ่มชาวบ้าน

2. กลไกการสื่อสาร

- 2.1 การสื่อสารระหว่างกลุ่มผู้นำชุมชนในการดำเนินกิจกรรม “เบี้ยกุดชุม”
- 2.2 การสื่อสารระหว่างกลุ่มผู้นำชุมชนกับชาวบ้านที่เข้าร่วมกิจกรรม “เบี้ยกุดชุม”
- 2.3 การสื่อสารระหว่างกลุ่มผู้นำชุมชนกับบุคคลภายนอกในการดำเนินกิจกรรม “เบี้ยกุดชุม”
- 2.4 การสื่อสารระหว่างกลุ่มผู้นำชุมชนในการดำเนินกิจกรรมแก้ไขปัญหากรณี เบี้ยกุดชุม
- 2.5 การสื่อสารระหว่างกลุ่มผู้นำชุมชนกับชาวบ้านในการดำเนินกิจกรรมแก้ไขปัญหากรณี เบี้ยกุดชุม
- 2.6 การสื่อสารระหว่างกลุ่มผู้นำชุมชนและบุคคลภายนอกในการดำเนินกิจกรรม แก้ไขปัญหากรณี เบี้ยกุดชุม
- 2.7 ปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับการสื่อสารและแนวทางการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ในการดำเนินกิจกรรม

2. ปัจจัยที่มีผลต่อการรับนวัตกรรม “เบี้ยกุดชุม”

- ความพร้อมของชุมชน เช่น พื้นฐานการประกอบอาชีพเกษตรกรรมในระบบ เศรษฐกิจพึ่งตนเอง
- คุณลักษณะหรือวัตถุประสงค์ของเบี้ย

- เหตุผลที่ร่วมใช้เบี่ยงกลุ่ม
- ผลตอบแทนที่ได้รับจากการเข้าร่วมใช้เบี่ยงกลุ่ม
- ผู้นำในชุมชน
- บริบท (Context) เช่น สถานการณ์ทางเศรษฐกิจของประเทศไทยในช่วงวิกฤติการณ์เศรษฐกิจ ที่ส่งผลกระทบต่อถึงภาคชนบทด้วย
- ผู้นำนอกรวมเข้าไปสู่ชุมชน ได้แก่ องค์กรพัฒนาเอกชน

3. การมีส่วนร่วมและรูปแบบการจัดการปัญหาที่เกิดขึ้นจากผลการรับนวัตกรรม “เบี่ยงกลุ่ม”

- 3.1 ความคิดของสมาชิกเบี่ยงกลุ่มหลังเกิดปัญหาถูกรัฐห้ามใช้เบี่ยงกลุ่ม
- 3.2 ขั้นตอนการดำเนินการและกระบวนการตัดสินใจต่อกรณีปัญหา
- 3.3 รูปแบบการสื่อสารในชุมชนหลังเกิดปัญหาถูกรัฐห้ามใช้เบี่ยง
- 3.4 รูปแบบการสื่อสารสู่สาธารณะกรณีเบี่ยงกลุ่ม
- 3.5 รูปแบบการแก้ปัญหาการใช้เบี่ยงกลุ่ม

4. ระยะเวลาเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมภายในเวลาประมาณ 3 เดือน (ธันวาคม 2543-กุมภาพันธ์ 2544)

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลไปพร้อมกับการเก็บรวบรวมข้อมูล ตามหลักของการวิจัยเชิงคุณภาพและทำการตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวม โดยใช้การตรวจสอบความเชื่อถือได้ของข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) ซึ่งเป็นการแสวงหาข้อมูลจากแหล่งที่แตกต่างกัน คือกลุ่มผู้นำชุมชน ชาวบ้านในชุมชน และหน่วยงานภายนอกอันได้แก่องค์กรพัฒนาเอกชนที่เกี่ยวข้องในกิจกรรมด้านต่างๆของชุมชนกลุ่ม โดยนำข้อมูลทั้งหมดเก็บรวบรวม มาเปรียบเทียบซึ่งกันและกันในประเด็นที่ต้องการศึกษา

โดยผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลแบบอุปนัย (Inductive Approach) โดยเก็บข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ และสังเกต ผู้ให้ข้อมูลแต่ละคน แล้วนำมาหาประเด็นหลัก และข้อสรุปร่วมกัน จากนั้นทำการจำแนกข้อมูลตามประเด็นต่างๆ และนำข้อมูลมาเปรียบเทียบกันและวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้เพื่อตอบปัญหานำการวิจัย

รวมทั้งผู้วิจัยได้พยายามที่จะทำการจำแนกประเภทข้อมูลระดับจุลภาค ด้วยการจำแนกข้อมูลระดับคำหรือประโยคที่เรียกกันว่า การวิเคราะห์กลุ่มคำ (Domain Analysis) และการจำแนกสาขาระบบจำแนกประเภท (Taxonomy) หรือกลุ่มคำทางวัฒนธรรมด้วย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 4

ผลการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “การแพร่ของนวัตกรรมระบบเงินตราชุมชน “เบี้ยกุดชุม” ในอำเภอกุดชุม
จังหวัดยโสธร” ในครั้งนี้ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อตบตันใจการวิจัย
ดังต่อไปนี้

1. การแพร่ของระบบเงินตราชุมชน หรือ “เบี้ยกุดชุม” มีลักษณะและรูปแบบอย่างไร และมี
ระบบการสื่อสารในขั้นตอนของการริเริ่มอย่างไร
2. ปัจจัยใดบ้างที่ส่งผลต่อการรับนวัตกรรม “เบี้ยกุดชุม” ของชาวบ้านชุมชนกุดชุม
3. ชุมชนกุดชุม มีกระบวนการสื่อสารกับสาธารณะเกี่ยวกับการจัดการปัญหาที่เกิดขึ้น
จากกรณีการถูกระงับใช้เบี้ยกุดชุมอย่างไร

Formatted

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants)
จำนวน 15 ท่าน ซึ่งแบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนจำนวน 5 ท่าน ผู้นำความคิดใน
ชุมชนและสมาชิกเบี้ย จำนวน 8 ท่าน และนักวิชาการที่เข้าไปทำงานในพื้นที่จำนวน 2 ท่าน

ผู้วิจัยได้แบ่งการนำเสนอผลการวิจัยออกเป็น 2 ส่วนคือ

1. ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับพื้นที่เป้าหมาย
2. ผลการวิจัย

1. ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับพื้นที่เป้าหมาย

การศึกษาถึงระบบการแพร่กระจายแนวความคิดระบบเงินตราชุมชน หรือ “เบี้ยกุดชุม” ใน
ครั้งนี้ พื้นที่ที่ได้ลงไปศึกษา คือชุมชนหมู่บ้านที่อยู่ในเขตภาคอีสานตอนใต้ ในเขตอำเภอกุดชุม
จังหวัดยโสธร และเพื่อช่วยให้เกิดภาพของชุมชนที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น อันเป็นจะช่วยให้เกิดความ
เข้าใจของพื้นฐานที่สำคัญของชุมชนอันมีส่วนให้การรับนวัตกรรมระบบเงินตราชุมชนครั้งนี้ดำเนิน
ไปได้ต่อเนื่อง จึงขอนำเสนอข้อมูลเบื้องต้นอันได้มาจากการรวบรวมสรุปจาก

1. เอกสาร อันได้แก่

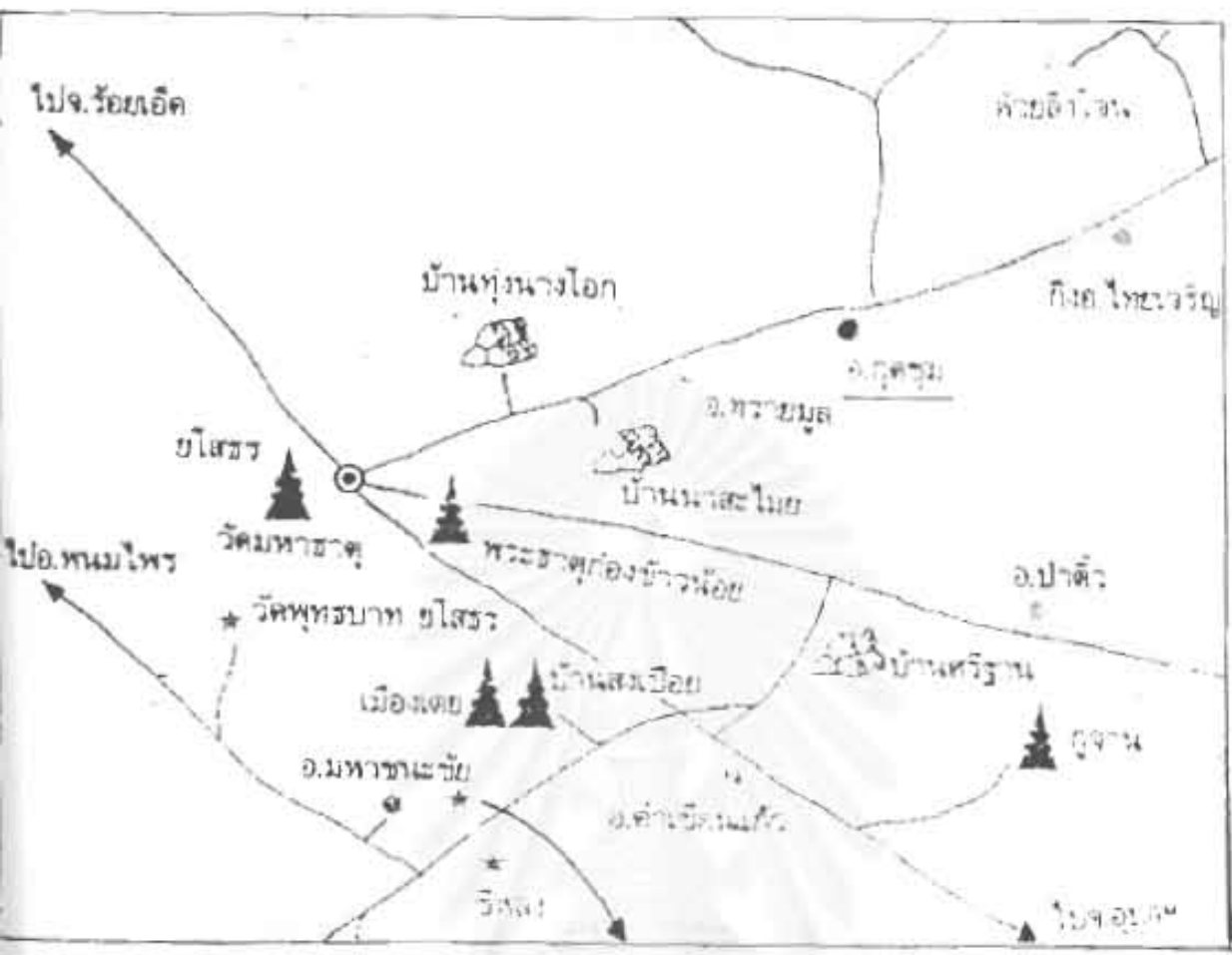
- 1.1 เอกสารเกี่ยวกับโครงการระบบเงินตราชุมชน ของสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา
 - 1.2 หนังสือพิมพ์ และนิตยสาร อันได้แก่ ข่าว ตลอดจนสารคดีเชิงข่าว และบทความต่างๆที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเบี้ยกุดชุม
 - 1.3 แผ่นพับ หรือเอกสารแจกจากชุมชนกุดชุมเกี่ยวกับเรื่องเบี้ยกุดชุม
 - 1.4 เอกสารประกอบการประชุม และจากการสรุปการประชุม สัมมนา ว่าด้วยเรื่องระบบเงินตราชุมชน
2. เทปบันทึกรายการโทรทัศน์ “ลานบ้านลานเมือง” ซึ่งทำการถ่ายทำเรื่อง “เบี้ยกุดชุม” และออกอากาศในช่วงเดือนกรกฎาคม 2543 จำนวน 2 ตอน
 3. งานภาคสนาม อันได้แก่ การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ร่วมกับการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม โดยลงพื้นที่วิจัยที่อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร จำนวน 7 ครั้ง ครั้งละเฉลี่ย 3-5 วัน และอยู่ในชุมชนอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา โดยเริ่มต้นในการหาข้อมูลเบื้องต้นตั้งแต่ช่วงเดือนพฤษภาคม 2543 และลงพื้นที่เพื่อหาข้อมูลอย่างจริงจังอีกครั้งในช่วงตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน 2543 ถึง กลางเดือนมีนาคม 2544

ชุมชนกุดชุม

“ชุมชนกุดชุม” ซึ่งเป็นพื้นที่เป้าหมายในการวิจัยครั้งนี้ตั้งอยู่บนพื้นที่ตำบลนาไผ่ และเป็นพื้นที่ที่เบี้ยกุดชุมกระจายไปในชุมชนจำนวน 5 หมู่บ้าน (โดยสภาพทางภูมิศาสตร์จริงๆ มีพื้นที่ 2 ใน 5 หมู่บ้านที่มีตั้งอยู่ในเขตของอำเภอใกล้เคียงคือตำบลกำเม็ด และไผ่)

ชุมชนกุดชุม ถือได้ว่าเป็นแหล่งชุมนุมของกิจกรรมเพื่อการพัฒนาในแนวคิด “การพึ่งตนเอง” และมีวิวัฒนาการในการดำเนินการเติบโตและขยายตัวขึ้นเป็นเวลามากกว่า 20 ปี

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนภาพที่ 1 : แผนที่แสดงที่ตั้งอำเภอ กุดชุม

ที่มาของชื่อ "กุดชุม"

จากการศึกษาพบข้อสันนิษฐานถึงที่มาของชื่ออำเภอ กุดชุมว่า มีการตั้งชื่อหมู่บ้านหรือชุมชนตามลักษณะเชิงกายภาพของพื้นที่ โดยมีการใช้คำเรียกตามภาษาท้องถิ่น อย่างที่ราษฎรอาวุโสท่านหนึ่งของชุมชนเล่าให้ฟังว่า "สมัยก่อน พ่อแม่ปู่ย่าที่อยู่ที่นี่ มักจะตั้งชื่อเรียกพื้นที่ตามลักษณะอย่าง "บ้านสร้างช้าง" "สร้าง" ภาษาอีสานแปลว่า "หลุม" ก็มีการเล่ากันว่า เมื่อสมัยก่อนสร้างของบ้านนี้มีช้างตกลงไปแล้วขึ้นไม่ได้ก็เลยเรียกว่าบ้านสร้างช้าง อย่าง "กุดชุม" ก็เหมือนกัน "กุด" ภาษาอีสานแปลว่าบ่อ "ชุม" ก็คือ "ชุกชุมหรือมีมาก" ดังนั้นกุดชุมก็เลยสงสัยกันว่ามาจาก ที่เดิมที่นี่มีกุดชุม หรือมีบ่อชุกชุมกันเอง"

หมู่บ้านจุดเริ่มต้นของ “เบี้ยกุดชุม”

จุดเริ่มต้นของ “เบี้ยกุดชุม” นั้น จากการศึกษาพบว่า หมู่บ้าน “โสกชุมพลู” ในตำบลนาโง อ.กุดชุม หรือที่ชาวบ้านเองเรียกให้สั้นว่า “บ้านโสก” นับเป็นสถานที่แรกที่ถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการเชื่อมโยงแนวคิดเกี่ยวกับระบบเงินตราชุมชน มาจากนักพัฒนานอกชุมชน

“บ้านโสก” จัดได้ว่าเป็นสถานที่ที่มีความเด่นชัดที่สุดแห่งหนึ่ง ในฐานะศูนย์กลางของงานพัฒนาของชุมชน และเป็นสถานที่ที่บ่มเพาะผู้นำทางความคิดและบรรดานักพัฒนารุ่นใหม่หลายคน และเป็นจุดเริ่มของการศึกษาการแพร่วงจรรบบเงินตราชุมชน “เบี้ยกุดชุม” ซึ่งเกิดจากการเชื่อมโยงระหว่างผู้นำชุมชนที่นี่ กับอาสาสมัครชาวต่างประเทศ ก่อนที่ความคิดนี้จะได้รับการถ่ายทอดต่อไปในรูปแบบของสมาชิกจากชาวบ้านอีก 4 หมู่บ้านในครั้งนี้

ประวัติศาสตร์งานพัฒนาชุมชนกุดชุม

การศึกษาพบว่า หากนับย้อนหลังไปเมื่อประมาณ 20 ปีของการพัฒนาชุมชนกุดชุมที่ผ่านมา จุดเริ่มต้นของความพยายามหรือการก่อตัวของชาวชุมชนที่นี่ที่ได้เริ่มคิดที่จะสร้างฐานการผลิตเป็นของตนเองขึ้น ตั้งแต่สมัยบ้านโสกชุมพลูยังไม่มีถนนตัดจากอำเภอเข้าหมู่บ้าน มีเพียงทางเกวียนซึ่งรถยนต์เข้าออกไม่ได้ โดยกิจกรรมแรกเริ่มของการรวมตัวกันตามแนวคิดเพื่อการช่วยเหลือกันและพึ่งพาตนเองของชาวบ้านได้แก่ การจัดตั้งร้านค้าชุมชน ต่อจากนั้นจึงมีการก้าวเข้ามาสู่งานด้านสุขภาพ-สมุนไพร และขยายไปสู่งานด้านเกษตรอินทรีย์ เกษตรปลอดภัยสารพิษ ตลอดจนแนวทางการพัฒนาเพื่อการพึ่งตนเองอื่นๆ โดยเฉพาะ “ระบบการแลกเปลี่ยน” ภายในชุมชนในปัจจุบัน

วิวัฒนาการการพึ่งตนเอง

มัน สามสี หรือที่ชาวบ้านเรียกกันอย่างคุ้นเคยว่า “พอมัน” ผู้ใหญ่บ้านหมู่บ้านโสกชุมพลู และแกนนำชาวบ้านในเรื่องเกษตรอินทรีย์และแนวคิดการพึ่งตนเองของชุมชน เคยให้สัมภาษณ์กับหนังสือ “ผู้จัดการรายเดือน” ฉบับเดือนมิถุนายน 2543 ว่า สมัยเมื่อ 20 ปีก่อนนั้น ภายในตำบลมีร้านขายสินค้าของใช้จำเป็นในชีวิตประจำวันอยู่ 3 ร้าน ของคนไทยเชื้อสายจีนที่เรียกกันว่า “ร้านเจ๊ก” ซึ่งผูกขาดการขายข้าวของเครื่องใช้ทุกอย่าง ซึ่งทำให้ชาวบ้านเริ่มคิดหาหรือ และรวมตัวกันทำร้านค้าขึ้นเอง ในลักษณะร้านค้าของชุมชนโดยแท้จริง และไม่มุ่งกำไรแต่เน้นการขายของราคาต่ำกว่า “ร้านเจ๊ก” เพื่อช่วยสมาชิก

พอมันเล่าด้วยว่าในประมาณปี 2523 “ร้านค้ากองทุนพัฒนาหมู่บ้านโสภณชุมพูน ตำบลนาไส” ได้เกิดขึ้น โดยมี**พระครูสุภาจารวัฒน์** (หลวงพ่อสีหา สุภาจาโร) เจ้าอาวาสวัดท่าลาด ซึ่งเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้านที่นี่ และเป็นผู้นำความคิดในเรื่องงานพัฒนาคนสำคัญของชุมชน คอยให้คำปรึกษาและให้การสนับสนุนแนวคิดการพัฒนาแบบพึ่งตนเองนี้

ตามข้อมูลจากการศึกษาของผู้วิจัยทั้งจากเอกสารข่าวและการสัมภาษณ์แกนนำชุมชนพบว่า ความสำเร็จของร้านค้าชุมชนในครั้งนั้น ได้นำไปสู่การพึ่งตนเองในด้านอื่นๆของชุมชน เริ่มจากที่ชาวบ้านตำบลนาไส สามารถตั้ง “ชมรมหมอยาพื้นบ้านและผู้สนใจสมุนไพรอำเภอภูซุ่ม” ได้ ในปี 2526 จากความคิดริเริ่มของชาวบ้านที่ต้องการลดค่าใช้จ่ายด้านยารักษาโรค

พ่อประดิษฐ์ แก้วใส แกนนำอีกคนหนึ่งของบ้านโสภณเล่าว่า จากที่มีการคิดตัวเลขกันเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายด้วยระยะเวลาเป็นปี ปรากฏว่าชาวบ้านต้องจ่ายเงินในการซื้อยาจากนอกชุมชนเป็นจำนวนมาก จึงมีการหันมาพึ่งยาสมุนไพรพื้นบ้าน ภูมิปัญญาจากบรรพบุรุษที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมาแทนยาฝรั่งจากนอกชุมชน จนปรากฏผลว่าชาวบ้านในหมู่บ้านสามารถจ่ายเงินซื้อยาจากภายนอกชุมชนลดลง

ในการตั้งชมรมหมอยาพื้นบ้านฯขึ้นนั้น ผลการศึกษาเอกสารและสัมภาษณ์พบว่า เกิดขึ้นจากการที่ผู้นำความคิดในชุมชนเป็นผู้ผลักดันและพยายามที่จะกระจายแนวคิดและสร้างกิจกรรมเพื่อการพึ่งตนเองขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม โดยการให้การสนับสนุนจากมูลนิธิพัฒนาเอกชนจากภายนอกชุมชน

“เรื่องนี้คณะแพทย์พยาบาลประจำโรงพยาบาลอำเภอภูซุ่ม และ “พระครูสุภาจารวัฒน์” ที่สนใจเรื่องสมุนไพรและพยายามจัดตั้งกลุ่มสมุนไพรในหมู่บ้านมาระยะหนึ่งเป็นตัวตั้งตัวตี พร้อมกับได้ชักชวนโครงการสมุนไพรเพื่อการพึ่งตนเอง องค์การพัฒนาเอกชนในสังกัดมูลนิธิโกมลคีมทอง ซึ่งทำงานรณรงค์การใช้สมุนไพรผ่านสื่อต่างๆอยู่ก่อนแล้ว เข้าร่วมรณรงค์อีกแรง จน“ชมรมหมอยาพื้นบ้านฯ” ได้มีการพัฒนาขยายตัวออกเป็น “ศูนย์สุขภาพวัดท่าลาด” ในปี 2533 โดยมีที่ตั้งอยู่ที่วัดท่าลาด ต.นาไส จัดเป็นองค์กรศูนย์กลางเพื่อซื้อและจัดจำหน่ายวัตถุดิบสมุนไพร รวมทั้งแปรรูปสมุนไพรเป็นตำรับยาบางชนิด รวมทั้งมีการทำเป็นตัวอย่างแจกจ่ายและจำหน่ายบ้างสู่ชุมชนอื่นด้วย”

(อ้างจาก นิตยสารผู้จัดการรายเดือน : มิถุนายน ,2543:119)

ตามข้อมูลที่ได้จากการศึกษาระบุว่า หลังจากพัฒนาเรื่องงานสมุนไพรมาได้ระดับหนึ่ง ชาวบ้านที่ชุมชนกุดชุมได้เริ่มพัฒนาแนวคิดการพึ่งตนเองไปสู่กิจกรรมอื่น ๆ มากยิ่งขึ้น โดยชาวบ้านให้การตระหนักถึงปัญหาเรื่องของคุณภาพที่เกี่ยวข้องกับการกินของชาวบ้านในชุมชน โดยเฉพาะจากแหล่งวัตถุดิบที่เป็นอาหารในชุมชน เช่น ข้าวที่ปลูกในชุมชน ปลา กบ โคนา ฯลฯ ซึ่งกลายเป็นจุดเริ่มของแนวคิดเกี่ยวกับการทำเกษตรแบบยั่งยืน การลดจนถึงดใช้สารเคมีไม่ว่าจะเป็นยาฆ่าแมลง ปุ๋ยเคมี ฯลฯ ควบคู่ไปกับการนำสูตรการทำปุ๋ยอินทรีย์ที่ชาวบ้านสามารถทำใช้ได้ในชุมชนและเป็นวัตถุดิบจากธรรมชาติกลับมาใช้

“การที่ชุมชนทำงานสมุนไพรมาเป็นระยะเวลาาน ก็เริ่มมองเห็นว่า ยาไม่ใช่วิถีแห่งการพัฒนาเพียงตัวเดียว ที่จะทำให้สุขภาพของคนดีขึ้นได้ เพราะแม้มีสมุนไพรอย่างได้ผล แต่ปรากฏชาวบ้านยังเจ็บป่วยอยู่มากเช่นเดิม มีโรคแปลกๆเกิดขึ้น โดยเฉพาะในปี 2528-2529 เกิดปลาบูในนาข้าวตายจำนวนมาก ในช่วงเดือนพฤศจิกายน เมื่อนักวิชาการนำไปตรวจพบว่าเป็นโรคแพ้อาหารเคมีในนาข้าว ซึ่งสันนิษฐานกันว่ามาจากปุ๋ยเคมีนั่นเอง”

(พ่อม่น สามสี: นิตยสารผู้จัดการรายเดือน : มิถุนายน 2543 :121)

“เรื่องข้าว เราก็คุยกันว่า ทำไมชาวบ้านยังทำยิ่งจน ที่ทำไว้ก็หมดไปกับค่ายา ค่าปุ๋ย เป็นหนี้เป็นสิน แถมพวกกบ ปลาในนาก็มีอาการ มีตาย เอาไปตรวจก็ปรากฏว่าเกิดจากปุ๋ย และยาเคมีที่หลวงส่งเสริมให้มาใช้ในนาข้าวนี้แหละเป็นต้นเหตุ”

(พ่อประดิษฐ์ แก้วใส-สัมภาษณ์ 19 ส.ค.43)

“ชาวบ้านก็ยากจน หนี้สินก็มาก ที่หนี้มากก็มาจากค่าปุ๋ยค่ายาที่ต้องไปติดหนี้เค้าไว้เพื่อมาลงในนาข้าว ถ้าข้าวไม่ได้หรือทำข้าวไม่ได้ ก็ติดหนี้เขาอยู่อย่างนั้น ไม่มีตั้งค้ไปใช้หนี้ค่าปุ๋ย ค่ายา แถมราคามันก็แพงขึ้นเรื่อยๆอีก พวกพ่อก็มานั่งคิดหาทางออกกัน ก็ได้ความคิดซึ่งเป็นความรู้สมัยรุ่นพ่อรุ่นแม่เรานี่แหละ ที่จะทำปุ๋ยใช้กันเอง ไม่ต้องไปซื้อปุ๋ยเคมี เพราะจะได้ไม่เป็นหนี้ และไม่เกิดผลกระทบต่อธรรมชาติด้วย ต่างคนก็พากันไปหาตำราเก่าๆมาทำปุ๋ยอินทรีย์ใช้กัน”

(แกนนำชุมชน : สัมภาษณ์ - 19 ส.ค.43)

ชุมชนกุศุม-ชุมชนพึ่งตนเอง

ผลการศึกษาพบว่า “บ้านโสก” ซึ่งเป็นสถานที่ตั้งของโรงสีข้าวชุมชน ที่ก่อสร้างและเติบโตมาจากการร่วมแรงร่วมใจของชาวบ้านจำนวนหนึ่งและผู้นำความคิดในพื้นที่และมีการรวมกลุ่มกันในนาม “ชมรมรักษัรชรรวมชาติ” โดยมี “พ่อวิจิตร บุญสูง” หนึ่งในแกนนำหลักของบ้านโสกฯ เป็นประธานชมรมฯ ซึ่งการดำเนินงานของโรงสีจะมีการเชื่อมโยงกับนักพัฒนาเอกชนจากนอกชุมชน ที่ทำหน้าที่เชื่อมประสานแหล่งผลิตในชุมชนกับตลาดภายนอกหรือผู้รับซื้อข้าวจากนอกชุมชนให้อีกชั้นหนึ่ง

“ชมรมรักษัรชรรวมชาติ” ถือได้ว่าเป็นองค์กรแม่ รวบรวมกิจกรรมต่างๆที่ดำเนินการผ่านมาทั้งหมดรวมเป็นองค์กรเครือข่ายสังกัดชมรมฯ เพื่อให้เป็นเอกภาพ และใช้คณะกรรมการบริหารชมรมฯบริหารจัดการโรงสีข้าวโดยตรง พ่ออมได้ร่วมกับ “กลุ่มเกษตรกรทำนา นาโสด” ซึ่งจดทะเบียนเป็นนิติบุคคลตามกฎหมาย และคณะกรรมการทั้งหมดก็คือแกนนำชาวบ้านกลุ่มเดียวกันที่ร่วมก่อตั้งโรงสี จึงใช้ชื่อโรงสีว่า “โรงสีข้าว ชมรมรักษัรชรรวมชาติ กลุ่มเกษตรกรทำนา นาโสด” ตั้งแต่นั้นมา และในปี 2539-40 ชมรมรักษัรชรรวมชาติได้ตกลงสร้างโรงสีแห่งที่ 2 มูลค่าประมาณ 2.8 ล้านบาท ตั้งอยู่นอกหมู่บ้านและใช้เป็นที่ตั้งสำนักงานศูนย์กลางเครือข่ายต่างๆของชมรมรักษัรชรรวมชาติ

และในนามของ ชมรมรักษัรชรรวมชาตินี้เอง ก็ยังเป็นจุดเริ่มของกิจกรรมพัฒนาชุมชนอีกหลายอย่าง เช่น งานรณรงค์เกษตรอินทรีย์ งานพัฒนาเยาวชนในชุมชน งานด้านวัฒนธรรมชุมชน ฯลฯ โดยมีเจ้าหน้าที่จากองค์กรพัฒนาเอกชนเข้ามาร่วมสนับสนุนและดำเนินงานชุมชนในส่วนนี้

โรงสีข้าว กิจกรรมโดดเด่นของชุมชน

การศึกษาพบว่า ในปัจจุบันโรงสีข้าวของชมรมรักษัรชรรวมชาติ ถือได้ว่าเป็นหนึ่งในจำนวนไม่กี่แห่งของธุรกิจชุมชนประเภทเดียวกันที่ยังคงหลงเหลือและประดับประดาตนเองให้รอดพ้นจากการ “เจ๊ง”มาได้จนถึงวันนี้กว่า 10 ปีแล้ว เพื่อพยายามที่จะลบคำสบประมาทที่ว่า “ชาวนาทำธุรกิจไม่เป็น”

จากข้อมูล เมื่อชาวบ้านเริ่มตื่นตัวจากกระแสการบริโภคเพื่อสุขภาพ และไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม จนมีการพากันทำเกษตรธรรมชาติซึ่งเกิดการจับกลุ่มทำนาทำนาแบบไม่ทำลาย

ธรรมชาติและขยายตัวขึ้นอย่างต่อเนื่อง ประกอบกับการได้รับการสนับสนุนจากองค์กรพัฒนาเอกชนซึ่งทำงานด้านสุขภาพ ทำหน้าที่เชื่อมโยงกับกลุ่มผู้บริโภคในกรุงเทพฯ จึงได้มีการร่วมกันจัดตั้งคณะทำงานและวางแผนในการแปรรูปข้าวเปลือกที่ได้จากนาธรรมชาติ เป็นข้าวสารจำหน่ายสู่ผู้บริโภคในรูปแบบการตั้งเป็น “โรงสี” ขึ้นเอง ด้วยการเชื่อมโยงและได้รับการสนับสนุนจากองค์กรพัฒนาเอกชน

“ปัญหาผลผลิตไม่เพียงพอและปัญหาการปนเปื้อนจากการนำข้าวไปสีโรงสีเอกชน ทำให้ความคิดที่จะก่อตั้งโรงสีเองเกิดขึ้น คณะทำงานจึงได้ตระเวนหาความรู้เรื่องการบริหารจัดการโรงสี จากนั้นได้เริ่มระดมเงินจากชาวบ้านในชุมชนและพื้นที่ใกล้เคียง พร้อมระดมทุนจากกลุ่มผู้บริโภคในกรุงเทพฯ โดยการประสานงานของโครงการสมุนไพรรฯ สามารถระดมทุนไปประมาณ 3 แสนบาท ส่วนใหญ่เป็นทุนจากผู้บริโภคในกรุงเทพฯ ประมาณ 2 แสน พร้อมได้รับการสนับสนุนชื่อข้าวสารล่วงหน้าจากมูลนิธิเด็ก จึงมีเงินเพียงพอที่จะดำเนินการจัดตั้งโรงสีข้าวขนาด 12 ตัน / วัน และสามารถขยายกำลังการผลิตขึ้นเป็นเท่าตัวตามความต้องการของตลาด”

(แกนนำชุมชน—สัมภาษณ์ 13 ต.ค. 43)

การศึกษาพบว่า โรงสีฯยังเป็นศูนย์รวมของงานพัฒนาในชุมชนอีกหลายประเภท โดยเฉพาะกิจกรรมที่เกิดขึ้นตามแนวคิดเพื่อการพึ่งตนเองของชาวบ้านในชุมชนและลดการพึ่งพิงปัจจัยการผลิตจากภายนอก เช่น การส่งเสริมให้ชาวบ้านหันมาใช้วิธีการเกษตรอินทรีย์เพื่อลดการใช้ปุ๋ยเคมี การผลิตปุ๋ยอินทรีย์ใช้เอง และการส่งเสริมการปลูกข้าวปลอดสารพิษ ลดการใช้ยาฆ่าแมลง รวมทั้งเรื่องของ “เบี้ยกุดชุม” ก็ถือได้ว่าเป็นหนึ่งของกิจกรรมเพื่อการพึ่งตนเองที่มีจุดตั้งต้นจากโรงสีฯเช่นกัน โดยเริ่มจากผู้นำความคิดในกลุ่มผู้ร่วมก่อตั้งโรงสี และได้รับการกระจายแนวคิดโดยผู้ทำงานพัฒนาให้กับโรงสี

อาชีพและกิจกรรมพึ่งตนเองของชาวกุดชุม

ภาพรวมของอาชีพส่วนใหญ่ของชาวบ้านที่ชุมชนกุดชุม คือการทำนา และข้าวก็เป็นสินค้าหลักของชุมชน แต่ในขณะเดียวกัน นอกเหนือจากอาชีพหลักแล้ว ชาวบ้านก็จะมีการรวมกลุ่มเพื่อทำการผลิตผลิตภัณฑ์โดยเน้นการใช้วัตถุดิบในชุมชนเป็นส่วนเสริมด้วย โดยมีวัตถุประสงค์ทั้งเพื่อการเสริมรายได้และการผลิตเพื่อบริโภคเองหรือที่ชาวบ้านเรียกว่าการทำอยู่ทำกิน(ภาษาอีสานเรียกว่า การเฮ็ดอยู่เฮ็ดกิน)โดยต้องการลดการพึ่งพิงในลักษณะการซื้อสินค้าจากนอกชุมชนด้วย เช่นที่บ้านท่าลาด มีแกนในเรื่องการพัฒนาสมุนไพรรฯ และภูมิปัญญาพื้นบ้าน อย่างเช่น หมอนวด

หมอบอบ และการรักษาโรคด้วยวิธีการแผนโบราณที่มีการสั่งสมกันมาจากบรรพบุรุษอีสาน หรือ
 อย่างกรณีของกลุ่มแม่บ้านสันติสุข ที่มีกิจกรรม การทำนมถั่วเหลือง การผลิตยาสมุนไพร น้ำยาล้าง
 จาน ทอผ้า ฯลฯ โดยไม่นับรวมกิจกรรมอื่นๆอย่างการปลูกผัก เลี้ยงปลา ที่เน้นทำเพื่อบริโภคเอง
 เหลือจึงค่อยขาย

กลุ่มผู้นำชุมชนของกุดชุม

เศรษฐกิจในระบบชุมชนพึ่งตนเองของชุมชนกุดชุม ไม่ใช่มีแต่เฉพาะที่บ้านโลกเท่านั้น แต่
 ยังต้องนับรวม “ท่าลาด” หมู่บ้านติดๆกันที่มีระยะเวลาพัฒนาตัวเองมายาวนานไม่แพ้บ้านโลกชุม
 ปูน ซึ่งจากการศึกษาพบว่า ผู้ทำทางความคิดของท่าลาด อันได้แก่ พระสงฆ์ผู้ใหญ่ในชุมชน ซึ่ง
 เป็นพระสายพัฒนาและได้พาชาวบ้านคิดและทำเรื่องงานพัฒนาพึ่งตนเองมาเป็นระยะเวลา
 ยาวนาน ก็ได้มีส่วนร่วมกับเรื่องของเบี้ยกุดชุมในช่วงของการกระจายแนวคิดด้วย

นอกจากผู้นำที่เป็นพระสงฆ์ในชุมชนจะมีความโดดเด่นในการเผยแพร่แนวคิดเรื่องการ
 พัฒนาชุมชนแบบพึ่งตนเองแล้ว ยังพบว่า ในชุมชนมีผู้นำทั้ง ผู้นำอย่างเป็นทางการ และไม่เป็น
 ทางการ ที่มีการรวมกลุ่มกันประมาณ 3-4 คน โดยผู้นำแต่ละคนจะมีบุคลิกลักษณะที่น่าเชื่อถือ
 หรือมีความสามารถในการโน้มน้าวใจชาวบ้านสูง ซึ่งบุคลิกต่างๆของผู้นำชุมชนกุดชุม เป็นไปใน
 ลักษณะเสริมซึ่งกันและกันในการทำงานชุมชนแต่ละด้าน

ผู้นำความคิดเหล่านี้ ซึ่งประกอบขึ้นด้วยแกนนำที่เป็นคนในชุมชน โดยมีคนที่มาจาก
 ภายนอกชุมชนเข้าร่วมด้วย ซึ่งกลุ่มแกนนำแต่ละคนมีความสามารถตลอดจนความถนัดที่หลากหลาย
 หลากและสามารถประสานงานกันอย่างเป็นทีม จะเป็นแกนนำในการพาชาวบ้านทำกิจกรรมเพื่อ
 การพึ่งตนเองหลายเรื่อง และได้รวบรวมชาวบ้านเพื่อพัฒนาหมู่บ้านที่มีการจับตัวกันด้วยเรื่องของ
 แนวคิดมาเป็นกลุ่มอย่างเป็นทางการ ในรูปแบบของชมรมฯซึ่งดำเนินธุรกิจชุมชนและมีการ
 เชื่อมโยงกันภายนอกด้วย

*“ส่วนใหญ่กิจกรรมพัฒนาอะไรต่างๆที่นี้ มักเกิดจากผู้นำ ความเปลี่ยนแปลงอะไรหลายๆ
 อย่างมันเกิดจากคนไม่กี่คนที่ริเริ่ม แล้วพาชาวบ้านทำ และมีความเห็นว่า ที่นี้ถือว่าเป็น
 ทีม ถ้ามองในแง่ความสำคัญ คือขาดผู้นำใครคนใดคนหนึ่งไป ชุมชนก็คงเดินมาไม่ได้
 จนถึงทุกวันนี้ แต่ว่าความเด่นก็เด่นกันไปคนละแบบ”*

(ธวัชชัย โตสิตระกูล—สัมภาษณ์ 13 ต.ค.43)

อย่างไรก็ดี ผู้นำอย่างเป็นทางการในระดับสายปกครองตั้งแต่นายอำเภอ หรือเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานราชการประจำพื้นที่ หรือแม้กระทั่งครู ไม่ปรากฏว่ามีบทบาทเด่นชัดมากนักในงานพัฒนาชุมชนกุดชุม และกลับมีลักษณะค่อนข้างจะเป็นไปในทางตรงกันข้ามด้วยซ้ำสำหรับผู้นำภาครัฐในบางกลุ่ม และมีการแสดงออกว่าไม่เห็นด้วยกับงานพัฒนาที่กลุ่มแกนนำชาวบ้านดำเนินการค่อนข้างชัดเจน

“อย่างกลุ่มครูในพื้นที่ค่อนข้างจะมีปัญหาเกี่ยวกับงานชุมชน นอกจากไม่เอื้ออำนวยแล้ว ยังเป็นไปในลักษณะเป็นอุปสรรคด้วย ชาวบ้านที่นี่จะมีปัญหาเกี่ยวกับเรื่องระบบโรงเรียนในหมู่บ้านพอสมควร จนหลายบ้านต้องส่งลูกไปอยู่โรงเรียนประจำในเมือง เพราะไม่ยอมเอาลูกเข้าโรงเรียนที่นี่”

(ชาวบ้าน—สัมภาษณ์ 14 ต.ต.2543)

จากผลการศึกษาข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า พื้นฐานด้านงานพัฒนาของชุมชนกุดชุม ซึ่งเน้นในเรื่องการพึ่งพาตนเอง โดยเฉพาะในด้านเศรษฐกิจและการดำรงชีวิต ที่มีระยะเวลาต่อเนื่องและยาวนานกว่า 20 ปี ทำให้เกิดการรวมกลุ่มกันอย่างเด่นชัดในการที่จะดำเนินกิจกรรมเพื่อการพัฒนาด้านอื่นๆ ในเวลาต่อมา โดยผู้นำของชุมชนมีบทบาทโดดเด่นในการรวบรวมและขับเคลื่อนกลุ่ม รวมทั้งการขยายวงออกไปในลักษณะเครือข่ายชุมชน ทั้งมีส่วนกระตุ้นเรื่องแนวคิดการทำอยู่ทำกินให้กับกลุ่มชาวบ้าน และพระสงฆ์ก็มีบทบาทเด่นชัดในการเผยแพร่แนวความคิดเรื่องระบบการพึ่งตนเองให้กับชาวบ้าน และเป็นศูนย์รวมจิตใจสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ ซึ่งมีส่วนส่งผลให้งานพัฒนาเพื่อการพึ่งตนเองหลายอย่างในชุมชนมีความเข้มแข็งขึ้น ในขณะที่ตัวแทนจากหน่วยงานภาครัฐไม่สู้จะเด่นชัดในบทบาทส่วนนี้มากนัก

ผลการวิจัย

ในการวิจัยเกี่ยวกับการแพร่ของ “เบี้ยกุดชุม” ในครั้งนี้ ผู้วิจัยทำการนำเสนอผลการวิจัยโดยแยกออกเป็น 3 ส่วนหลักๆ ตามปัญหาคำวิจัยได้แก่

1. การแพร่ของนวัตกรรมระบบเงินตราชุมชนในประเทศไทย
2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการรับนวัตกรรมระบบเงินตราชุมชน
3. กระบวนการสื่อสารต่อสาธารณะเกี่ยวกับการจัดการปัญหาที่เกิดขึ้นจากกรณีการถูกระงับใช้นวัตกรรม

ส่วนที่ 1 : การแพร่ของระบบเงินตราชุมชน

เนื่องจากเรื่องของระบบเงินตราชุมชน ในฐานะที่เป็นเครื่องมือเพื่อการพัฒนาชุมชนนั้น เป็นแนวคิดที่ค่อนข้างใหม่สำหรับสังคมไทย แต่ปรากฏมีการดำเนินการในสังคมต่างประเทศ มาแล้วหลายแห่ง ผลจากการวิจัยพบว่าผู้นำนวัตกรรมนี้เข้ามาสู่สังคมไทย คืออาสาสมัครพัฒนา ชุมชนจากองค์กรพัฒนาเอกชน(NGOs) ต่างประเทศ 2 คน โดยอาสาสมัครฯได้ทำการเชื่อมโยงถึง ชุมชน พร้อมกับเข้าไปเป็นผู้นำเสนอความคิดเรื่องระบบเงินตราชุมชนในหมู่บ้านด้วยตนเอง

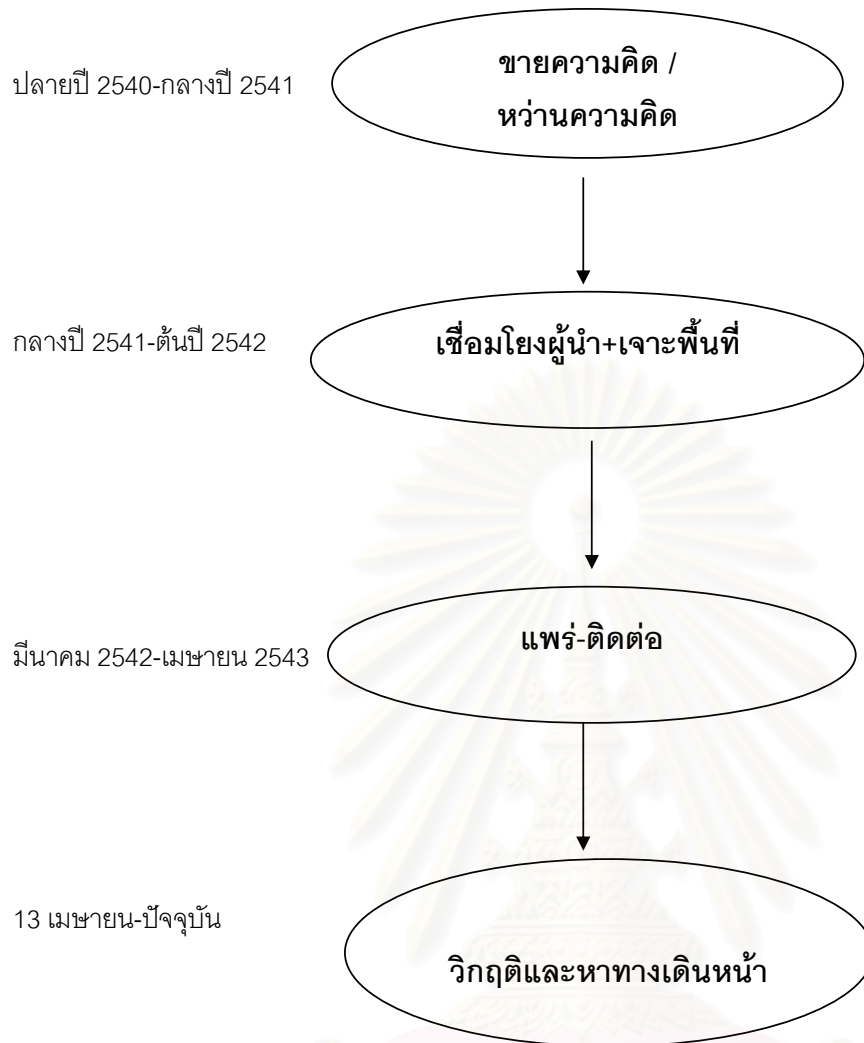
ผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลสามารถสรุปได้ว่า ระยะของการนำเสนอแนวความคิดเรื่อง ระบบเงินตราชุมชน เข้าไปในชุมชนกุดชุมนั้น แบ่งออกเป็นการดำเนินการหลักๆได้ 4 ระยะ คือ

ระยะขายความคิด หรือ ระยะหว่านความคิด เป็นช่วงเวลาที่อาสาสมัครต่างประเทศ เข้ามาแนะนำแนวความคิดต่อสังคมไทยในรูปแบบต่างๆ เพื่อทำการสำรวจหาพื้นที่ที่เหมาะสมต่อการขยายผลการนำเสนอแนวคิดให้เกิดเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนขึ้น โดยรวมถึงการประสานเครือข่าย ในลักษณะพันธมิตรกับองค์กรเอ็นจีโอในประเทศไทย

ระยะเชื่อมโยงผู้นำและเจาะพื้นที่ เป็นช่วงที่อาสาสมัครจากต่างประเทศสามารถเลือก พื้นที่ที่ต้องการ โดยเน้นที่กลุ่มเป้าหมายเป็นมีระบบชุมชนและมีการรวมตัวกันอยู่ก่อนแล้ว และทำการประสานงานกับผู้นำความคิดในชุมชน เพื่อลงพื้นที่จริงและเริ่มต้น การแนะนำนวัตกรรมสู่ชุมชน รวมทั้งการสร้างทีมงานในการเผยแพร่แนวคิดระบบเงินตราชุมชน

ระยะแพร่ หรือ ระยะติดต่ เป็นขั้นตอนที่อาสาสมัครและทีมงานเริ่มดำเนินการ นำเสนอในลักษณะจุดประกายความคิดสู่คนในชุมชน โดยมีการใช้รูปแบบการสื่อสารในลักษณะ ต่างๆ เพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับประโยชน์ที่คนในชุมชนจะได้รับจากนวัตกรรมนี้ รวมถึงการใช้ สื่อบุคคลในชุมชน ในการกระจายความคิดและสร้างกิจกรรมเพื่อดึงให้ชาวบ้านเข้ามาเป็นสมาชิก เพื่อทดลองใช้นวัตกรรม

ระยะวิกฤติ และหาทางเดินหน้า เป็นขั้นตอนที่การแพร่นวัตกรรมเกิดการหยุดชะงัก เนื่องมาจากการนำเสนอลบต่อจนนวัตกรรมโดยสื่อมวลชน และเป็นช่วงที่ชุมชนร่วมระดม แก้ปัญหา ในขณะเดียวกันก็เป็นช่วงทบทวนการรับนวัตกรรม และการวางแผนเดินหน้าโครงการต่อ

แบบจำลองที่ 2 ลำดับขั้นการแพร่แนวคิดระบบเงินตราชุมชนในประเทศไทย

ระยะขยายความคิด / หว่านความคิด

ผลจากการวิจัยพบว่า ช่วงริเริ่ม ในระยะขยายใจเดียวหรือการหว่านความคิดนี้ เริ่มขึ้นจากอาสาสมัครชาวต่างประเทศ 2 คน ซึ่งงานวิจัยครั้งนี้จะเรียกว่า “ผู้นำเข้านวัตกรรม” ได้แก่ **เจฟ โพลเวล** (Mr.Jeff Powell) ชาวแคนาดา และ **เมนโน ซาลเวดา** (Mr.Menno Salverda) ชาวฮอลแลนด์ จากหน่วยงานอาสาสมัครแคนาดา (CUSO) และ หน่วยงานอาสาสมัครอังกฤษ (VSO) นำ

แนวคิดเรื่องระบบเงินตราชุมชน (Community Currency System : CCS) เข้าทำการจัด
กระบวนการเผยแพร่ในประเทศไทยเป็นครั้งแรกในช่วงปี 2541

● ปุ่มหลังผู้นำเข้านวัตกรรม

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ทำให้ทราบว่า ปุ่มหลังในเรื่องของการทำงานและความสนใจการ
พัฒนาชุมชนด้วยรูปแบบการพึ่งตนเองของอาสาสมัคร 2 คนมีส่วนผลักดันให้เกิดการนำแนวคิดนี้
มาเผยแพร่ในประเทศไทย และจากการวิเคราะห์ข้อมูลยังพบว่า การเผยแพร่แนวคิดระบบ
เงินตราชุมชนต่อสังคมไทยในช่วงดังกล่าวจากอาสาสมัครชาวต่างประเทศ 2 คน ยังมีความ
เกี่ยวข้องกับบริบทในเรื่องของระยะเวลาที่ประเทศไทยเกิดวิกฤติเศรษฐกิจในปี 2540 ด้วย ซึ่ง
ปัญหาใหญ่ของระบบเศรษฐกิจในขณะนั้นคือการที่ค่าเงินบาทถูกโจมตีจากนักเก็งกำไร
ต่างประเทศ และแนวทางการพัฒนาชุมชนก็มีกระแสความสนใจแนวคิดการพึ่งตนเองและลดการ
พึ่งพิงต่างประเทศมากขึ้น อันเป็นช่วงเวลาที่สุดอดคล้องที่จะนำเสนอแนวคิดดังกล่าวต่อสังคมไทย

“แรงดลใจของฝรั่ง 2 คนนี้ เห็นว่าวิกฤติเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นเมื่อต้นปี 2540 ที่เกิดขึ้น
มันเป็นวิกฤติที่เป็นรูปธรรมที่เห็นได้ชัดว่าระบบเงินตราของรัฐมันมีจุดอ่อนอย่างไรบ้าง และ
เค้าคิดว่าระบบเงินตราชุมชนจะเข้ามาเป็นตัวแก้ไขจุดอ่อนของระบบเงินตราของรัฐที่ใช้กันอยู่
โดยทั่วไป แล้วน่าจะเหมาะสมกับสังคมไทย โดยเฉพาะช่วงวิกฤติที่เห็นปัญหาชัด”

(แกนนำชุมชน—สัมภาษณ์ 20 ม.ค. 44)

เมื่อนั้น ซาลโวดา หนึ่งในอาสาสมัครที่ร่วมในการเผยแพร่ นวัตกรรมระบบเงินตราชุมชนครั้ง
นี้เล่าถึงแรงบันดาลใจในการนำนวัตกรรมระบบเงินตราชุมชนเข้ามาเผยแพร่ในประเทศไทยว่า
“โครงการนี้เกิดขึ้นเพราะคิดว่า ระบบเงินตราชุมชน จะตอบปัญหาบางอย่างที่เกี่ยวข้องกับงาน
พัฒนาได้ โดยเฉพาะ โฟเวลล์ มีประสบการณ์ด้านธุรกิจชุมชน ส่วนผมเองทำงานด้านการตลาด
ทางเลือก หรือ alternative marketing และจากประสบการณ์ทำให้ผมเชื่อว่า เกษตรกรพึ่งพา
ตลาดมากเกินไป ทำให้ชะตากรรมของเกษตรกรขึ้นอยู่กับตลาดโลก ซึ่งอยู่นอกเหนือการควบคุม
ของพวกเขา เมื่อการพึ่งพามากขึ้น ทำให้ประชาชนไม่สามารถกำหนดชีวิตความเป็นอยู่ของพวกเขา
เขาเองได้ บางทีแนวทางแบบพึ่งตัวเอง (self reliance) อาจจะช่วยได้มากกว่า และแน่นอนว่า
เศรษฐกิจแบบพอเพียง หรือที่เรียกว่า self-sufficiency ไม่สามารถเกิดขึ้นได้ในระดับครัวเรือน แต่
ถ้ามีการรวมตัวกันในระดับชุมชน ก็จะทำให้ง่ายขึ้น และนี่ทำให้พวกผมสนใจในเรื่อง CCS ที่ย่อมา
จาก Community currency systems เราคิดว่า นี่เป็นสิ่งที่น่าสนใจสำหรับประเทศไทย”

ผลการศึกษาโดยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ยังทำให้ทราบด้วยว่า เนื่องจากอาสาสมัครชาวต่างประเทศ 2 คน เคยทำงานพัฒนาในเมืองไทยมาก่อนที่จะเริ่มงาน เผยแพร่แนวความคิดเรื่องเงินตราชุมชน เพราะฉะนั้นจึงมีพื้นฐานความเข้าใจเรื่องสังคมไทยและชุมชนไทยในระดับหนึ่ง และมีความคุ้นเคยในเรื่องของภาษา โดยเฉพาะเจฟ สามารถพูดภาษาท้องถิ่นอย่างภาษาอีสานได้ จึงเป็นปัจจัยเอื้ออำนวยต่อการเข้าถึงชาวบ้านเพื่อทำการถ่ายทอดนวัตกรรมการนี้ได้ง่ายขึ้น

“อย่างคนที่ชื่อเจฟ พาเวล เขาก็เคยทำงานในเมืองไทยมาซัก 3-4 ปี ก่อนที่จะมาเริ่มเรื่องเงินตราชุมชน ส่วนแมนโน้ จะเข้ามาเมืองไทยหลังเจฟประมาณ 1 ปีเศษๆ เพราะงั้นทั้ง 2 คนที่มาจับงานนี้ก็นับว่าได้มีโอกาสสัมผัสกับชุมชนไทย สังคมไทยระยะหนึ่งมาแล้ว”

(แกนนำในชุมชน—สัมภาษณ์ 22 พ.ย. 43)

- **ตั้งพันธมิตรและสร้างเครือข่ายขั้นต้น**

จากการศึกษาข้อมูลเอกสารประกอบการสัมภาษณ์พบว่า อาสาสมัคร 2 คนได้ดำเนินการขอทุนจากมูลนิธิญี่ปุ่น (Japan Foundation) เพื่อใช้สำหรับการเผยแพร่แนวคิดและดำเนินโครงการในลักษณะผลักดันให้เกิดขึ้นจริงอย่างเป็นรูปธรรมในประเทศไทย โดยรูปแบบการนำเสนอแนวคิดของอาสาสมัครต่างประเทศ 2 คน เริ่มต้นที่การเผยแพร่ความคิดโดยเริ่มจากการ “หาพันธมิตรหรือแนวร่วม” ในระดับเอ็นจีโอด้วยกัน และมีการจัดหาคณะทำงานและคณะกรรมการของโครงการนี้ โดยตั้งนักวิชาการและ เอ็นจีโอ ที่มีความรู้ความเข้าใจเรื่องระบบเงินตราชุมชน ร่วมเป็นคณะกรรมการและผู้ให้คำปรึกษา และจัดเป็นลักษณะการฟอรัมเครือข่ายที่ทำงานภายในประเทศในช่วงแรก

“ในโครงการที่เขาเขียนขอทุนในระยะเวลา 2 ปี ก็จะมีทั้งเรื่องการเผยแพร่แนวคิด ในขณะเดียวกันในปีที่ 2 ก็จะพยายามผลักดันให้เกิดรูปธรรมของการใช้จริงในชุมชนใดชุมชนหนึ่งในประเทศไทย นี่คือเป้าหมายของโครงการนี้เลย”

(แกนนำในชุมชน—สัมภาษณ์ 20 ม.ค. 2544)

“โครงการนี้เริ่มต้นโดย การขอความสนับสนุนจากเอ็นจีโอ ในไทย หลังจากนั้นเราได้ร่วมกับกลุ่มแกนหลัก ซึ่งรวมทั้งไฟกัสและLDI ในการดำเนินงาน เช่น การจัดการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ”

(Menno Salverda—สัมภาษณ์ 15 ก.พ. 2544)

- ใช้สื่อมวลชนหว่านความคิด

จากการศึกษาพบว่า การดำเนินการเผยแพร่แนวคิดของระบบเงินตราชุมชนสู่สังคมไทยในช่วงต้นนั้น ผู้นำเข้านวัตกรรมหรืออาสาสมัครทั้ง 2 คนใช้วิธีการเผยแพร่แนวคิดเรื่องระบบเงินตราชุมชนสู่สังคมไทยด้วยการใช้ “สื่อมวลชน” โดยมีการเขียนบทลงในหนังสือพิมพ์ และนิตยสารในเครือข่ายขององค์กรพัฒนาเอกชนไทยที่เป็นพันธมิตรในการเผยแพร่แนวคิดระบบเงินตราชุมชนขึ้นต้น ซึ่งการดำเนินการครั้งนี้ยังปรากฏผลเป็นการเชื่อมโยงแนวความคิดเข้าสู่ชุมชนที่กุดชุมทางอ้อมด้วย เนื่องจากมี เจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชนที่เข้ามาทำงานในหมู่บ้านเป็นเวลาเกือบ 20 ปี จนมีสถานะกลายเป็นแกนนำที่เป็นคนภายนอกของชุมชนกุดชุม ได้อ่านและเกิดการรับรู้เกี่ยวกับแนวคิด และเกิดความสนใจในเบื้องต้น

“ก่อนที่ชุมชนฯจะได้รับเชิญไปร่วมสัมมนาที่สุรินทร์ พี่เองอาจจะถือได้ว่าเป็นคนแรกในชุมชนนี้ที่รู้เรื่องนี้ โดยการอ่าน พี่ได้อ่านบทความนี้ทั้งจากหนังสือพิมพ์ และนิตยสารอยู่หลายชิ้น ก็เกิดความสนใจ”

(ธวัชชัย ไตสีตระกูล –สัมภาษณ์ 20 ม.ค. 2544)

- เวทีสัมมนา...จุดเริ่มการเชื่อมโยงแนวคิดเข้าสู่ชุมชนฯ

หลังจากการเผยแพร่แนวความคิดเรื่องระบบเงินตราชุมชนต่อสังคมไทยในเบื้องต้นโดยผ่านสื่อมวลชนด้านสิ่งพิมพ์แล้ว ขั้นตอนการดำเนินการต่อจากนั้นคือ การใช้รูปแบบจัดการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ (workshop) โดยการประสานงานเอ็นจีโอซึ่งเป็นพันธมิตรและเอ็นจีโอในพื้นที่ เพื่อดึงความร่วมมือให้ช่วยประสานงานและดึงชุมชนชาวบ้านหรือองค์กรชุมชนในพื้นที่ต่างๆที่สนใจมาเข้าร่วมสัมมนา ซึ่งมีการจัดครั้งใหญ่ 2 ครั้ง ครั้งแรกที่ภาคใต้ ที่จังหวัดสงขลา และอีกครั้งหนึ่งที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่จังหวัดสุรินทร์ ในเดือนกันยายน ปี 2541 ซึ่งในครั้งนั้น ชาวบ้านจากอำเภอกุดชุมได้รับเชิญให้เข้าร่วมด้วยการประสานงานของเอ็นจีโอท้องถิ่น

“ครั้งนั้นพอดีเค้ามาขอความร่วมมือที่ช่วยในการร่วมจัด ในฐานะที่เป็นเอ็นจีโอที่สนใจเรื่องนี้ แล้วก็จัด workshop ที่จ.สุรินทร์ ที่ศูนย์ฝึกอบรมมูลนิธิ เนท์และพีก็ได้ชวนผู้นำชาวบ้านจากที่นี้ แล้วก็กลุ่มเกษตรกรสงเปลือย และกลุ่มเกษตรกรบาคเรือ 3 กลุ่มที่อยู่เครือข่ายกลุ่มเกษตรกรยโสธร ไปร่วม workshop ครั้งนั้น”

(ธวัชชัย ไตสีตระกูล—สัมภาษณ์ 20 ม.ค. 44)

นอกจากการจัดสัมมนาใหญ่ 2 ครั้ง ยังมีการจัดย่อยอีกหลายครั้งในพื้นที่ที่คิดว่าเป็นการกระจายและครอบคลุมชุมชนทั่วประเทศไทย เช่นที่ภาคเหนือ จ.เชียงใหม่ และที่ชุมชนศรีษะอโคก

ในการจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการของผู้นำเข้านวนกรรมในครั้งนี้ ได้มีการตั้งวัตถุประสงค์ไว้หลายประการ ในการนำนวนกรรมระบบเงินตราชุมชนเพื่อไปลงได้อย่างเป็นรูปธรรม ได้แก่

-การสร้างการรับรู้และกระตุ้นความสนใจให้องค์กรชุมชนต่างๆ คือ การจัด workshop หรือการประชุมเชิงปฏิบัติการในพื้นที่ภาคต่างๆ เพื่อที่จะให้แวดวงและองค์กรชุมชนต่างๆ ได้เกิดการรับรู้สนใจ มีการพูดคุยกับถึงประเด็นความสำคัญและประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจจากระบบเงินตราชุมชน โดยเฉพาะต่อระบบเศรษฐกิจแบบการพึ่งพาตนเอง

-การสร้างความเข้าใจต่อระบบเงินตราชุมชนในเชิงลึก คือ การสร้างรูปแบบการนำเสนอ เพื่อให้เกิดความเข้าใจในเรื่องระบบเงินตราชุมชนต่อผู้เข้าร่วมด้วยการใช้ เกมส์ หรือ การเล่นบทบาทสมมติ (role play) เพื่อสร้างความเข้าใจระบบเงินตราชุมชนอย่างถึงแก่น

-เก็บข้อมูลเพื่อการประเมินผลหาชุมชนที่เหมาะสม คือ การที่ผู้นำเข้านวนกรรม ได้มีการเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมสัมมนาแสดงความคิดเห็นและให้ข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่ของตน เช่นเรื่องของระบบเศรษฐกิจของชุมชน การรวมตัวเป็นองค์กรชุมชน ระบบการบริหารจัดการชุมชน ฯลฯ โดยมีการแยกสัมมนากลุ่มย่อย เพื่อสร้างโอกาสในการนำเสนอและประเมินระดับความสนใจต่อนวนกรรมจากแต่ละชุมชนมากขึ้น

● เลือก“กุดชุม”เป็นพื้นที่เผยแพร่

หลังจากการจัดสัมมนาแล้ว ผู้นำเข้านวนกรรมจะทำการประเมินความสนใจของผู้เข้าร่วม รวมถึงข้อมูลความพร้อมของแต่ละชุมชนในเบื้องต้นในประเด็นปัจจัยที่เหมาะสมกับการ

นำแนวคิดระบบเงินตราชุมชนมาใช้ และการให้ความสนใจของผู้นำชาวบ้านที่เข้าร่วมการ
 สัมมนา ซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งที่น่ามาสู่การกำหนดพื้นที่ที่อำเภอภูทอก จังหัดยโสธร ให้เป็น
 พื้นที่เป้าหมายในการดำเนินโครงการเผยแพร่แนวความคิดระบบเงินตราชุมชน และ
 เป็นไปตามคำเชิญของแกนนำชาวบ้าน

“พวกผมก็เชิญเค้าว่า ถ้าอยากจะไปร่วมทางรุ่นก็เชิญ เค้าก็ยังไม่มั่นใจ ก็ยังไปหาที่อื่นอยู่
 ด้วย เค้าไปเปิดสัมมนาทั่วประเทศ แต่ปรากฏว่าที่ต่างๆก็ยังไม่พร้อมที่จะทำ เค้าก็มาขอ
 ทำอยู่ที่นี้ ซึ่งพวกเราก็นิดี”

(แกนนำชุมชน – สัมภาษณ์ 22 ม.ค.2544)

“เจฟเดินทางไปประเมินผล กลุ่มผู้เข้าร่วมการสัมมนาครั้งใหญ่ที่สุรินทร์ และจากการ
 ประเมินผลนี้ ชัดเจนว่า ชาวบ้านจากภูทอกมีความสนใจมากที่จะร่วมโครงการ และสร้าง
 ระบบเงินตราชุมชนให้เป็นจริง”

(Menno Salverda—สัมภาษณ์ 15 ก.พ.44)

ในบรรดาชุมชนที่เข้าร่วมงานสัมมนาเชิงปฏิบัติการเพื่อนำเสนอแนวคิดระบบเงินตรา
 ชุมชนขององค์กรพัฒนาเอกชนในครั้งนั้น ปรากฏว่า “ชุมชนภูทอก” เป็นชุมชนที่มีระดับความสนใจ
 ในเรื่องดังกล่าวสูงเนื่องจากพบว่าแนวทางของระบบเงินตราชุมชนนั้นตรงกับความต้องการด้าน
 การพัฒนาของชุมชนภูทอก ดังที่ วัชชัย ไตสิตระกูล แกนนำชุมชนที่มาจากภายนอกและเป็นผู้ที่มี
 โอกาสได้สัมผัสเรื่องระบบเงินตราชุมชนเป็นคนแรกๆในชุมชนแล้วว่า “พี่เองกับพวกพ่อที่เข้าร่วม
 สัมมนาเชิงปฏิบัติการครั้งนั้น ก็ได้มานั่งคุยกันต่อว่า จริงๆน่าจะสนใจนะใช้สิ่งนี้เนี่ย เพราะว่าในแง่
 เรา เราเห็นว่ามันเป็นเครื่องมือตัวหนึ่งที่จะมาช่วยกระตุ้นหรือช่วยในการทำงานที่จะทำให้บรรลุเป้า
 ในเรื่องของชุมชนพึ่งตนเองได้ เพราะเราชัดเจนกันอยู่ในหมู่ผู้นำว่า ทิศทางของการพัฒนาที่จะทำ
 ให้ชุมชนเข้มแข็งนั้น ชุมชนจะต้องพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจให้ได้มากยิ่งขึ้น แล้วเราก็เห็นว่าตัวนี้มัน
 เป็นเครื่องมือ ในขณะที่เงินตราชุมชนมันต้องอาศัยการมีทรัพยากรที่หลากหลายเราก็เลยใช้วิธีว่า
 เอาเงินตราชุมชนมาเป็นตัวกระตุ้นการผลิต เมื่อเงินตราชุมชนกระตุ้นการผลิต มันก็จะทำให้ระบบ
 เศรษฐกิจในชุมชนเข้มแข็งขึ้น พึ่งตนเองกันได้มากยิ่งขึ้น นี่ก็คือความคิดของเรา ว่าทำไมในระดับ
 ผู้นำถึงได้สนใจเอาแนวคิดนี้มาใช้”

ในขณะที่ผู้นำทางความคิดคนสำคัญของบ้านโลกขอย่างพอวิจิตร บุญสูงก็มีความเห็นว่า

“เราก็มีองค์กร มีเครือข่ายมีพรรคพวกเยอะแยะ ทำไมเราไม่ลองทำดู ประกอบกับว่า แนวคิดในเรื่องเงินตราชุมชน เป็นแนวคิดเกี่ยวกับการพึ่งตนเองทางด้านเศรษฐกิจอย่างหนึ่ง ซึ่งก็เป็นที่น่าสนใจ ในระยะนั้น ก็อยากทำอยู่ เราก็เลยเชิญเค้าทำที่กุตชุม ”

● วิเคราะห์พื้นที่-เลือกกลุ่มเผยแพร่

จากข้อมูลการสัมภาษณ์ทำให้ทราบเหตุผลการตัดสินใจของผู้นำเข้านวัตกรรมในการเลือกพื้นที่ชุมชนกุตชุมเป็นพื้นที่การดำเนินโครงการอันนอกเหนือจากประเด็นความสนใจและความต้องการของชุมชนจากการสัมภาษณ์แล้ว ปัจจัยสนับสนุนในเรื่องความพร้อมทางเศรษฐกิจของชุมชน คือประเด็นสำคัญที่ผลักดันทำให้เกิดความลงตัวในการตัดสินใจลงโครงการระบบเงินตราชุมชนที่อำเภอกุตชุม ปัจจัยต่างๆประกอบด้วย

-การมีระบบบริหารจัดการชุมชนมาอย่างต่อเนื่อง อันมาจากประสบการณ์ในการทำกิจกรรมในชุมชนเกี่ยวกับระบบการบริหารจัดการการทำสมุนไพรรักษาโรคเพื่อความเป็นอยู่ดีขึ้น ด้วยเกษตรอินทรีย์และเกษตรปลอดสารพิษของหมู่บ้านที่มีระยะเวลาการดำเนินการมากกว่า 20 ปี ซึ่งพ่อวิจิตรบอกว่า “ก็มีการนำเสนอในการสัมมนา ที่มีการแบ่งกลุ่มย่อยนำเสนอ ของเรานี้ค่อนข้างเป็นรูปธรรมในการนำเสนอเรื่องราวของชุมชน ว่าชุมชนเรามีรูปแบบอย่างไรในการบริหารจัดการชุมชน จริงๆมันเป็นรูปธรรมอยู่แล้ว ก็เสนอง่าย”

-การมีระบบธุรกิจชุมชน/การผลิตที่หลากหลาย ซึ่งแกนนำชุมชนคนหนึ่งอธิบายว่า องค์ประกอบของชุมชนมีหลากหลาย มีเรื่องธุรกิจชุมชน มีเรื่องป่าชุมชน มีเรื่องการทำมาหากินกัน ทำเกษตรผสมผสาน การผลิตที่ครบวงจรและมีสินค้าด้านการเกษตรที่ค่อนข้างหลากหลาย ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่จำก่อให้เกิดกิจกรรมการแลกเปลี่ยนได้

“องค์ประกอบพวกนี้ มันมีอยู่แล้ว คล้ายๆกับว่ามันครบถ้วน เจฟ กับเมนนี่ ที่เป็นตัวหลักในการสัมมนา เค้าก็เกิดความสนใจ เพราะพวกนี้เวลาแบ่งกลุ่มปุ๊บมันจะมีกลุ่มจังหวัดนั้น จังหวัดนี้ มันก็เห็นชัด เค้าก็สนใจจังหวัดด้วยไซ้”

(พ่อวิจิตร บุญสูง—สัมภาษณ์ 22 ม.ค. 44)

-การมีพื้นฐานการรวมกลุ่ม มีเครือข่ายชาวบ้าน โดยจากการศึกษาพบว่า มีทั้งการรวมกลุ่มอย่างเป็นทางการ และกลุ่มไม่เป็นทางการ โดยกลุ่มที่เห็นได้อย่างในลักษณะเครือข่ายคือ

กลุ่มชาวบ้านที่เข้าร่วมเป็นเครือข่ายเกษตรกรและร่วมงานกับโรงสีชุมชนซึ่งเป็นกลุ่มที่ได้รับการประเมินว่ามีความเชื่อถือในระบบการจัดการกลุ่ม โดยกลุ่มนี้มักจะเป็นกลุ่มต่อเนื่องที่ได้รับแนวคิดในงานพัฒนาด้านอื่นๆจากฝ่ายส่งเสริมของโรงสีตามมาด้วย

“สาเหตุที่เลือกพื้นที่นี้เป็นหลัก...เนื่องจากสมาชิกในชมรมเองส่วนมากจะอยู่แถบนี้ ก็เอาพวกนี้เป็นเป้า แล้วก็มีการนัดกัน นัดกันนี้ไปแลกเปลี่ยนกัน การที่จะลงกับชุมชนนี้ ต้องดูว่าชุมชนมีฐานความสนใจในการบริหารจัดการกลุ่ม มีความร่วมมือกับกลุ่มมากน้อยเพียงใด ต้องเลือกตัวนี้ก่อน”

(ผู้ประสานงานโครงการ—สัมภาษณ์ 15 ก.พ. 44)

“ที่ได้เลือกเราเพราะเค้าเห็นว่าเรามีกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่หลากหลาย ขณะเดียวกันเราก็เลือกเค้า ว่าเออน่าสนใจถ้าเรื่องนี้จะใช้เป็นเครื่องมือ ในแง่เราก็จะได้มีกิจกรรมเพิ่มอีกตัวหนึ่งที่จะมาเป็น กระบวนการผลักดันให้ชุมชนมีความสามารถในการพึ่งตนเองมากขึ้น”

(แกนนำในชุมชน—สัมภาษณ์ 15 ธ.ค. 44)

จากการศึกษาสรุปว่า ในระยะแรกของการเข้ามาของนวัตกรรมการระบบเงินตราชุมชนในประเทศไทยเริ่มจากบทบาทหลักในการประสานงานของกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนในไทยซึ่งมีการติดต่อประสานงานกันในลักษณะเครือข่าย พร้อมกับที่ผู้นำเข้านวัตกรรมได้เริ่มกระบวนการวางแผนความคิดอันถือเป็นการแนะนำนวัตกรรมการระบบเงินตราชุมชนผ่านทาง “สื่อมวลชน” ในลักษณะบทความ ซึ่งจากการนี้ได้มีการเชื่อมต่อถึงแกนนำชุมชนที่ถูกรวมที่อ่านพบบทความระบบเงินตราชุมชน และเกิดความสนใจในเบื้องต้น จนกระทั่งมีการเชื่อมโยงและประสานให้คณะผู้นำชุมชนได้เข้าไปมีส่วนร่วมกับการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ ควบคู่ไปกับการที่แกนนำจากองค์กรพัฒนาเอกชนและกลุ่มผู้นำชุมชนได้มีโอกาสเข้าร่วมในกระบวนการสร้างเรียนรู้ในเชิงลึกต่อยอดระบบเงินตราชุมชนในการสัมมนาเชิงปฏิบัติการดังกล่าว ซึ่งปรากฏว่ากลุ่มผู้นำชุมชนมีความสนใจต่อระบบเงินตราชุมชนค่อนข้างมาก และประกอบกับความพร้อมของชุมชน จึงทำนวัตกรรมการเริ่มมีทิศทางที่จะเข้าสู่ชุมชนกลุ่มที่มีความชัดเจนขึ้น

ระยะเชื่อมโยงผู้นำ และเจาะพื้นที่

เมื่อผ่านขั้นตอนการขยายไต่เต้าจนสามารถสรุปพื้นที่นำร่องสำหรับโครงการระบบเงินตราชุมชนได้แล้ว ผู้นำเข้านวัตกรรมจึงเริ่มลงพื้นที่เพื่อเริ่มโครงการในขั้นต่อไป โดยผู้วิจัยวิเคราะห์ว่า ในช่วงนี้เป็น

ช่วงการ “เจาะพื้นที่” ด้วยรูปแบบวิธีการเชื่อมโยงกับผู้นำความคิดในชุมชน พร้อมกับการดึงแนวร่วมเป็นคนในพื้นที่ให้เข้าร่วมเป็นผู้ประสานงานโครงการฯ ในลักษณะการสร้างทีมงานในการเผยแพร่แนวคิดและรวมกลุ่มชาวบ้านเริ่มต้นนำเสนอแนวความคิดสู่ชุมชนด้วยวิธีการทางตรง

- ใช้ผู้นำความคิดเป็นตัวเชื่อมนวัตกรรมเข้าสู่ชุมชน

จากข้อมูลการสัมภาษณ์ทำให้ทราบว่า สัมมนาเชิงปฏิบัติการที่ จ. สุรินทร์ ซึ่งมีชาวบ้านจากอำเภอกุตุชุมได้รับเชิญให้ไปเข้าร่วมด้วยจำนวนประมาณ 5 คนโดยในจำนวนนั้นประกอบไปด้วยแกนนำของชุมชนกุตุชุม ซึ่งแกนนำของโรงเรียนโรงเรียนของชมรมรักษารัฐธรรมนูญ และเป็นผู้ที่เผยแพร่และพาชาวบ้านทำเกษตรอินทรีย์ ตามแนวคิดเศรษฐกิจพึ่งตนเอง โดยเมื่อกลับมาแล้ว ทั้ง 5 คนนี้ ก็มาถ่ายทอดต่อกับชาวบ้านคนอื่นในกุตุชุมให้ได้รับรู้ถึงแนวคิดระบบเงินตราชุมชนอีกต่อหนึ่ง อันเป็นการเชื่อมโยงแนวคิดระบบเงินตราชุมชน เข้าสู่กุตุชุมเป็นครั้งแรก แต่เป็นการกระจายข้อมูลเฉพาะในระดับแกนนำชุมชนด้วยกันเท่านั้น ยังไม่ลงถึงระดับชาวบ้านทั่วไป

“การคุยให้ชาวบ้านฟังหลังจากไปรับแนวคิดที่งานสัมมนาสุรินทร์ แรกสุดก็เอาแกนนำชาวบ้านมาคุยกันก่อน เป็นแกนนำในหมู่บ้านเป้าหมายที่เราตั้งไว้ว่าจะลงไป แต่หนักๆคือบ้านท่าลาด กับโสกชุมพล แล้วก็มีการสนทนาอยู่บ้าง”

(พ่อวิจิตร บุญสูง—สัมภาษณ์ 22 ม.ค.2544)

- สร้างทีมงาน-ดึงการมีส่วนร่วมจากชุมชน

ข้อมูลที่ได้จากการลงไปศึกษาในพื้นที่พบว่า พื้นที่บ้านโสกชุมพล ซึ่งเป็นที่ตั้งของโรงเรียนชุมชนนั้น จะมีเจ้าหน้าที่จากมูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม(มอส.)อยู่ทำงานในพื้นที่เพื่อส่งเสริมในเรื่องงานพัฒนาต่างๆ เช่น การส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ ฯลฯ ซึ่งหนึ่งในนั้นคือ “พรพิตรรา คลังภูเขียว”

“พรพิตรรา” หรือ “พร” เป็นคนพื้นเพอยู่ที่จังหวัดชัยภูมิ และเคยเป็นเจ้าหน้าที่จากมอส.ที่เข้ามาทำงานในพื้นที่อำเภอกุตุชุมเมื่อประมาณปี 2539 ปัจจุบัน หลังจากนั้น 2 ปี เมื่อหมดสัญญา กับมอส. พรก็ตัดสินใจที่จะทำงานในพื้นที่ต่อไป โดยปัจจุบัน เธอมีสถานะเป็นลูกจ้างชาวบ้าน ในตำแหน่งเจ้าหน้าที่ส่งเสริมงานพัฒนาชุมชน

พรเป็นหนึ่งในทีมแกนนำชาวบ้าน ที่ได้รับการถ่ายทอดประสบการณ์จากการที่ไปสัมมนาที่จังหวัดสุรินทร์ เรื่องระบบเงินตราชุมชนของกลุ่มแกนนำชาวบ้านกุดชุม ซึ่งเธอก็เกิดความสนใจ และเมื่อถึงเวลาที่อาสาสมัครต่างประเทศลงมาเริ่มขยายแนวคิดในพื้นที่ พรจึงได้รับเลือกจากกลุ่มแกนนำชุมชนให้ทำหน้าที่ประสานงานกับชาวบ้านในพื้นที่และเรียนรู้เรื่องราวของระบบเงินตราชุมชนทุกอย่าง และเริ่มการสร้างกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับระบบเงินตราชุมชนให้กับกลุ่มแกนนำชาวบ้านในพื้นที่ที่พรรับผิดชอบเรื่องงานพัฒนาอยู่

“เค้ามาขอความร่วมมือว่าอยากให้ในชุมชนร่วมกัน ไม่ใช่ว่าโครงการนี้เป็นของเค้า แต่ต้องเป็นโครงการร่วมกันมีคนจากในชุมชนเป็นคนทำงานร่วมกันกับเค้า ไม่ใช่เค้ามาทำโดยการหยิบยื่นโครงการเข้ามา เรายเองก็ให้ความสนับสนุนโดยการเปิดช่องให้เจ้าหน้าที่บางส่วนของชมรมรักษ์ธรรมชาติเข้าไปช่วยเค้าทำงานหรือร่วมทำงานกับเค้า ซึ่งก็คือพรพิตรา”

(ธวัชชัย โตสิตระกูล—สัมภาษณ์ 20 ม.ค. 44)

การศึกษาพบว่า ในระยะนี้เป็นช่วงที่นวัตกรรมระบบเงินตราชุมชนเริ่มที่จะเคลื่อนย้ายจากภายนอกเข้าสู่ในชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม โดยการเชื่อมโยงจากผู้นำชุมชนซึ่งไปรับแนวความคิดนี้มาจากการสัมมนาเชิงปฏิบัติการที่จังหวัดสุรินทร์ และมีการถ่ายทอดต่อชาวบ้านในระดับแกนนำชุมชนกลุ่มหนึ่ง ซึ่งเมื่อผู้นำเข้านวัตกรรมตกลงที่จะใช้พื้นที่อำเภอกุดชุมเป็นสถานที่นำร่องในการเริ่มโครงการระบบเงินตราชุมชนแล้ว ในส่วนของพื้นที่ก็มีการจัดกระบวนการของทีมงานที่จะรองรับการปฏิบัติงานการกระจายความคิดตามโครงการ โดยมีเจ้าหน้าที่พัฒนาของชุมชนเป็นผู้มีบทบาทหลักในการประสานงานในพื้นที่ควบคู่ไปกับผู้นำเข้านวัตกรรม

ระยะเผยแพร่ หรือ ระยะติดต่อก

ผลการวิจัยจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) สามารถสรุปขั้นตอนการเผยแพร่แนวความคิดระบบเงินตราชุมชนเข้าสู่พื้นที่หรือการดำเนินกระบวนการแพร่แนวความคิดในหมู่บ้านโดยผู้นำเข้านวัตกรรมโดยสามารถแบ่งได้เป็น 7 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนแรก สร้างการรับรู้ และความไว้วางใจซึ่งกันและกัน

ขั้นตอนที่สอง แนะนำ CCS โดยใช้การสัมมนาเชิงปฏิบัติการ และการจัดบทบาทสมมุติ (role play)

ขั้นตอนที่สาม การวิเคราะห์ชุมชน (Community led research)

ขั้นตอนที่สี่ ออกแบบระบบเงินตราชุมชนที่มีลักษณะเฉพาะสำหรับชุมชน

ขั้นตอนที่ห้า เริ่มดำเนินการระบบเงินตราชุมชน

ขั้นตอนที่หก ตรวจสอบและประเมินผล

ขั้นตอนที่เจ็ด สร้างความยั่งยืนในระยะยาว

- **ขั้นตอนแรก** สร้างการรับรู้ และความไว้วางใจซึ่งกันและกัน

จากผลการรวบรวมข้อมูลสรุปได้ว่า **ขั้นตอนแรก** ของการเริ่มกระบวนการเผยแพร่แนวความคิดระบบเงินตราชุมชนในหมู่บ้าน ได้เริ่มต้นด้วยวิธีการ “สร้างการรับรู้” และ “ความไว้วางใจซึ่งกันและกัน” และเป็นช่วงที่อาสาสมัครผู้นำนวัตกรรรมเข้ามาในชุมชนได้รับการ “แนะนำตัว” ให้ชาวบ้านในชุมชนรู้จักโดยแกนนำของชุมชน และให้คำอธิบายกับชาวบ้านว่าอะไรจะเกิดขึ้น โดยเป็นการสานต่อการที่กลุ่มผู้นำชุมชนที่เข้าร่วมงานสัมมนาที่ จ.สุรินทร์ได้มาถ่ายทอดแนวคิดระบบเงินตราชุมชนไว้ในระดับหนึ่งแล้ว แต่ยังไม่มีการลงลึกในรายละเอียดของการแนะนำนวัตกรรรม

ในขั้นตอนนี้ ผู้นำนวัตกรรรมเข้าสู่ชุมชน ได้ใช้เวลาในการเรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่น ศึกษา กลุ่มที่มีบทบาทสำคัญ (key group) ในพื้นที่ ศึกษาโครงสร้างสังคม และประวัติศาสตร์การค้าและการพัฒนาเศรษฐกิจของชาวบ้านเพื่อเป็นและสร้างความเข้าใจกับสภาพพื้นที่ อันมีความสำคัญกับสร้างระบบเงินตราชุมชนที่เหมาะสมกับพื้นที่ด้วย ซึ่งแกนนำชาวบ้านเล่ากระบวนการช่วงนั้นให้ฟังว่า “หลังจากนั้นก็ถึงกระบวนการที่ฝรั่งเข้ามาในชุมชน แล้วก็มาจัด workshop ทำนองเดียวกันภายในชุมชนเองเพื่อที่จะขยายแนวคิดนี้ภายในชุมชน ซึ่งแน่นอนเค้าต้องขอความร่วมมืออย่างเราที่เป็นองค์กรอยู่ในชุมชน เราก็เอื้ออำนวยกันเค้าในการจัดกิจกรรม ตอนนั้นฝรั่งเค้ามาเค้าก็รู้ข้อจำกัดของเค้าชัดเจนว่า เค้าต้องมีข้อจำกัดเรื่องการสื่อสารภาษากับชาวบ้านแน่ และก็ข้อจำกัดด้านวัฒนธรรมเพราะว่าเค้าคงไม่สามารถเข้ากับชาวบ้านได้ดีเหมือนกันคนในชุมชนเข้าใจกันเอง เค้าก็เลยพยายามมาขอความร่วมมือว่าอยากให้อะไรในชุมชนร่วมกัน”

- **ขั้นตอนที่สอง** แนะนำ CCS โดยใช้การสัมมนาเชิงปฏิบัติการ และการจัดบทบาทสมมุติ (role play)

สำหรับขั้นตอนที่สองนี้ ผลการวิจัยจากการสัมภาษณ์ และสังเกต สรุปได้ว่า ในช่วงนี้เป็นช่วงที่ผู้นำนวัตกรรรมเข้ามาในชุมชนได้เริ่มกระบวนการแนะนำระบบเงินตราชุมชน หรือ CCS โดยใช้

การสื่อสารแนวคิดสู่ชาวบ้านในหลายรูปแบบ โดยมีการผสมผสานระหว่างรูปแบบพื้นบ้าน และ ลักษณะการใช้สัญลักษณ์ที่ผู้นำเข้านวัตกรรมเป็นผู้นำเข้ามาเพื่อการสื่อสารกับชุมชน

1. “โหลเหล” เวทีการสื่อสารของชาวบ้าน

พรเลือกการขยายแนวคิดในพื้นที่งานส่งเสริมเดิมที่เธอรับผิดชอบอยู่ในชุมชน และกลุ่ม ีตอยู่เ็ดกินก็คือกลุ่มเป้าหมายแรกที่พรและเจฟ(อาสาสมัครต่างชาติ) ได้ลงไปทำการนำเสนอ แนวคิดด้วยรูปแบบการรวมตัวประชุมกัน หรือคุยกันอย่างไม่เป็นทางการ ที่ชาวบ้านอีสานเรียกกัน ว่าการ “โหลเหล”

ข้อมูลวิจัยจากการสังเกต และการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ พบว่า “โหลเหล” เป็น กิจกรรมด้านการสื่อสารที่สำคัญในการแพร่่นวกรรมหรือแนวคิดเชิงพัฒนาหลายเรื่องในชุมชนมา เป็นเวลานาน ปรากฏจากคำบอกเล่าก็เริ่มมีการ “โหลเหล” กันตั้งแต่สมัยที่ผู้นำของชุมชนมีการ รวมตัวกันในยุคแรกๆ โดยเป็นรูปแบบของการรวมกลุ่มกันเพื่อหารือแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันใน กลุ่มชาวบ้านคล้ายการประชุมแต่ดำเนินการในรูปแบบไม่เป็นทางการ

“ตอนคิดทำเรื่องสมุนไพร ทำเรื่องเกษตรอินทรีย์แรกๆ พ่อก็ใช้การโหลเหลนี้แหละ คุยกัน หาทางออกร่วมกัน ว่าเราจะมีวิธีแก้ปัญหาของชุมชนเราได้อย่างไร”

(พ่อประดิษฐ์ แก้วใส—19 พ.ค. 43)

“วิธีการโหลเหล ไม่ได้ใช้เฉพาะกับเบ๊ย แต่งานส่งเสริมในชุมชนทั้งหมดก็ใช้วิธีนี้ เค้าจะไม่ ค่อยที่จะลงไปหาสมาชิก นอกจากไปเยี่ยมเยียน ก็จะไม่ไปเล่าเรื่องราวอะไรเชิงบุคคล ส่วนใหญ่จะใหญ่จะเล่าให้ฟังเป็นกลุ่ม แล้วก็ให้แสดงความคิดเห็นกันว่าใครคิดยังไง แล้วก็แลกเปลี่ยนกัน เพราะถ้าลงไปหาเป็นบุคคลส่วนใหญ่จะเถียงกันมากกว่า เราคิด แบบหนึ่งคนนั้นคิดอีกแบบหนึ่ง แต่ถ้าเป็นวงสนทนาแล้วเราจะได้ฟังได้รู้ว่าคนนั้นคิด ยังไง ได้ฟังได้แลกเปลี่ยนกัน”

(เจ้าหน้าที่ส่งเสริมของโรงสีฯ—สัมภาษณ์ 15 ก.พ. 44)

การวิจัยพบว่าสถานที่ที่ชาวบ้านมักจะใช้จัด “โหลเหล” กัน จะ เป็นไปตามความเหมาะสม ของช่วงเวลาและสถานการณ์ต่างๆ เช่นที่ “ศาลากลางบ้าน” อันเป็นที่รวมในการจัดกิจกรรมต่างๆ ของแต่ละหมู่บ้านหมู่บ้านเช่นงานบุญต่างๆ ที่ “อาคารเอนกประสงค์”ของโรงสีฯ ซึ่งโดยปกติมักใช้

เป็นที่ประชุมกลุ่มสมาชิกและเป็นที่แพคข้าวลงบรรจุภัณฑ์เพื่อส่งขาย หรือไปตามบ้านของชาวบ้าน โดยมีการร่วมทำกับข้าวกินกันด้วย

“ที่ที่ใช้ไหเหล้าเราก็เปลี่ยนไปเรื่อยๆ ตามความสะดวก เพราะเป็นการรวมตัวกันเพื่อคุย ประเด็นนั้นประเด็นนี้กันอย่างไม่เป็นทางการ เป็นการระดมความคิดเห็นของชาวบ้าน มากกว่าเป็นเรื่องที่จะต้องมีการลงมติอย่างในที่ประชุม อย่างช่วงฤดูการทำนา ก็คิดว่า จะไปจัดที่ “เถียงนา” ก็น่าจะดี”

(พ่อมื่น สามสี—สัมภาษณ์ 19 พ.ค. 43)

นอกจากนี้ระยะเวลาที่มักใช้จัดไหเหล้า โดยเฉพาะในเรื่องการแพร่วงกรรมระบบเงินตรา ชุมชน ยังพบว่า มักจะเป็นช่วงกลางคืน ในช่วงที่ชาวบ้านว่างจากงานประจำแล้ว

“เวลาไปคุย จะไปกลางคืน หนาวก็ไป กลางวันพวกเค้าเกี่ยวข้าวก็ไม่ว่าง ก็ต้องออก กลางคืน นัดกลางคืนพากันไป “

(แม่ันทรา ทองน้อย—สัมภาษณ์ 21 ม.ค. 44)

2. กลุ่มเฮ็ดอยู่เฮ็ดกิน : สื่อบุคคลในท้องถิ่น

การศึกษาข้อมูลจากการลงไปวิจัยในพื้นที่พบว่า “กลุ่มเฮ็ดอยู่เฮ็ดกิน” คือ กลุ่มชาวบ้านที่มีการรวมกลุ่มกันอย่างไม่เป็นทางการ โดยเฉพาะในพื้นที่หมู่บ้านโลกชุมปูนและหมู่บ้าน ไกล่เคียง โดยมีแนวคิดหลักภายใต้การรวมกลุ่มเพื่อการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจร่วมกันใน ลักษณะการแลกเปลี่ยนของที่ผลิตได้ หรืออาหารอย่างผัก ปลา ฯลฯ ระหว่างกันอันเป็นการลดการบริโภคสินค้าจากนอกชุมชนอยู่แล้ว ซึ่งแรงดลใจในการรวมตัวกันนั้น เกิดจากการผลักดันของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมของโรงสีชมรมรักษาระบบชาติ

การศึกษาพบว่า จุดเชื่อมต่อระหว่างการรับแนวคิดเรื่องระบบเงินตราชุมชน จากภายนอก เข้ามายังชุมชน นั้น กลุ่มเฮ็ดอยู่เฮ็ดกิน ซึ่งประกอบขึ้นจากกลุ่มผู้นำระดับกลางมาจากหลาย หมู่บ้าน มีบทบาทสำคัญในการรับแนวคิดในช่วงเริ่มแรกในลักษณะการรับนวัตกรรมอย่างเป็นทางการ และเป็นกลุ่มที่ทำการขยายผลในลักษณะตัวกระจายความคิดออกไปสู่ชุมชนใน 5 หมู่บ้านอีกชั้นหนึ่ง

“ในช่วงเล่นบทบาทสมมุติเราก็เล่นกับกลุ่มเฮ็ดอยู่เฮ็ดกินก่อน ซึ่งเป็นกลุ่มที่พร่ำบ่นผิดชอบ อยู่ ค่อยในลักษณะของการวิเคราะห์รายได้ รายรับจากรายจ่ายของคนในกลุ่มเฮ็ดอยู่เฮ็ดกิน แล้วให้กลุ่มนี้เค้าไปกระจาย ใครที่อยู่บ้านกุดหินก็ไปเล่าให้คนบ้านกุดหินฟังเรื่องระบบ เงินตราชุมชน ซึ่งตอนนั้นเราเรียกว่าคูปอง ให้ฟังแทนเรา ถ้าชาวบ้านเค้าสนใจที่จะทำ กระบวนการเหมือนกับกลุ่มเฮ็ดอยู่เฮ็ดกิน เราก็ลงไป”

(พรพิตรรา คลังภูเขียว—สัมภาษณ์ 15 ก.พ. 44)

3. “โองกัันรั้ว” การถ่ายทอดแนวคิดเชิงสัญลักษณ์

จากการสัมภาษณ์ทำให้ได้ข้อมูลว่า การเผยแพร่แนวความคิดระหว่างการ “โสดเหล็ก” ที่อาสาสมัครต่างประเทศและผู้ประสานงานเริ่มที่กลุ่มเฮ็ดอยู่เฮ็ดกินนั้น ได้มีการนำเสนอ เป็นไปในลักษณะการสานต่อแนวคิดที่มีอยู่เดิมของกลุ่มฯ โดยเฉพาะในเรื่องเศรษฐกิจพึ่งตนเองและการ แลกเปลี่ยนสินค้ากันแทนการซื้อขาย เพื่อเชื่อมโยงเข้ากับแนวคิดเศรษฐศาสตร์ชุมชน และระบบ เงินตราชุมชน โดยการสร้างรูปแบบการทำความเข้าใจที่ง่ายต่อชาวบ้านได้แก่ การถ่ายทอดแนวคิด เกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์ชุมชนที่เรียกว่า “กระบวนการวิเคราะห์เศรษฐกิจแบบโองกัันรั้ว” และ การ “เล่นบทบาทสมมุติ” หรือ role play

“กระบวนการวิเคราะห์เศรษฐกิจแบบโองกัันรั้ว” นั้น จะเป็นการอธิบายถึงระบบการ ไหลเวียนของเงินระหว่างในและนอกชุมชน โดยกำหนดสัญลักษณ์แทนระบบเศรษฐกิจของชุมชน ว่าเปรียบเสมือนโอง ถ้ามีรั้วซึ่งก็เปรียบเหมือนช่องทางที่เงินจะไหลออกจากนอกชุมชนมาก แต่ไม่มีช่องทางที่เงินจะเข้ามาชุมชนหรือมีน้อย ก็จะทำให้เกิดการขาดแคลนเงินในชุมชน หรือปัญหา ความยากจนนั่นเอง

“เราจะมีกิจกรรมเรื่องของการจัดการศึกษาาร่วมกันด้วย สมมุติเป็นโองไบหนึ่ง เราก็จะมี โองไป สมมุติการไหลเข้าไหลออกของเงินให้เค้าเห็น แล้วก็ให้เค้าวิเคราะห์ข้อมูลของเค้า ว่าในครอบครัวของเค้ามีเงินเข้ามาอย่างไรบ้าง แล้วออกไปอย่างไรบ้าง เราจะดูดูรั้วตรง นั้นได้อย่างไร มีทางไหนบ้าง”

(พรพิตรรา คลังภูเขียว—สัมภาษณ์ 15 ก.พ. 44)

แผนภาพที่ 3 : ตัวอย่างสื่อที่ใช้ในการถ่ายทอดแนวคิดเชิงสัญลักษณ์ให้กับชาวบ้าน

4. บทบาทสมมุติ อีกรูปแบบหนึ่งของการสื่อสารเชิงสัญลักษณ์

นอกจากใช้สื่อเชิงสัญลักษณ์ “โองกัณรวั” ในการถ่ายทอดแนวความคิดเกี่ยวกับระบบเงินตราชุมชนแล้ว ยังพบว่า มีรูปแบบของการ “เล่นบทบาทสมมุติ” ได้แก่ลักษณะการกำหนดสื่อที่จะใช้เพื่อการถ่ายทอดแนวความคิดออกมาในเชิง “สัญลักษณ์” และกำหนดบทบาทให้กับผู้เข้ารับการถ่ายทอดให้ได้ทดลอง และมีส่วนร่วมในสถานการณ์จำลองที่กำหนดสภาพแวดล้อมให้ใกล้เคียงกับสถานการณ์จริงมากที่สุด

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์และเอกสารวิเคราะห์ได้ว่า การออกแบบข้อมูลสำหรับใช้ในการสื่อสารผ่านการ “เล่นบทบาทสมมุติ” นั้น มีการใช้เหตุผลเพื่อชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นที่ควรจะมีระบบการแลกเปลี่ยนสินค้าหรือบริการระหว่างกันในกลุ่มชุมชน ซึ่งสอดคล้องและเชื่อมโยงไปสู่ความจำเป็นของการมีสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนที่เป็นของชุมชนเองหรือระบบเงินตราชุมชนด้วย รวมทั้งมีการกำหนดสัญลักษณ์ที่เป็นรูปธรรมของสื่อที่จะใช้ในระบบเงินตราชุมชนในขั้นแรกตอนนี้โดยให้ออกมาในรูปของ “คูปอง” ร่วมกับการให้ตัวอย่างระบบเงินตราชุมชนในต่างประเทศ เพื่อเสริมความเข้าใจกับชาวบ้าน

“เราให้บทบาทสมมุติในกลุ่มเฮ็ดอยู่เฮ็ดกินก่อนโดยใช้คูปองคู่กับเงินบาท แล้วก็คุยกันว่า มันเป็นไปได้แค่นี้เห็นว่าจะเอาคูปองมาใช้ คือกลุ่มเฮ็ดอยู่เฮ็ดกินเริ่มรับแล้ว ว่าเป็นสิ่งที่น่าสนใจ เพราะหลังจากที่ทำตัวนั้นแล้ว มันก็จะออกมาเองว่าต้องมีระบบแลกเปลี่ยน ซึ่งในกลุ่มๆ ก็มีระบบแลกเปลี่ยนกันอยู่แล้ว แต่ว่าเจฟ ก็ช่วยเล่าประสบการณ์ที่แคนาดา และที่เนเธอร์แลนด์ให้ฟังร่วมกัน ใช้เงินตราชุมชน คนในกลุ่มเฮ็ดอยู่เฮ็ดกินเค้าก็สนใจเรื่องเงินตราชุมชน”

(พรพิตรา คดังภูเขียว—สัมภาษณ์ 15 ก.พ. 44)

การเล่น “บทบาทสมมุติ” หรือ role play ที่อาสาสมัครและผู้ประสานงานได้เริ่มที่กลุ่มเฮ็ดอยู่เฮ็ดกินนั้น มีการกำหนดสถานการณ์สมมุติในรูปแบบของตลาดซื้อขายสินค้า พร้อมกับสมมุติบทบาทให้กับชาวบ้านให้แต่ละคนเป็นบุคคลในตลาด เช่น คนซื้อ พ่อค้าแม่ค้า แหล่งเงินกู้ (เอาเงินมาซื้อสินค้า) ฯลฯ ซึ่งมีการกำหนดรูปแบบของสื่อกลางการแลกเปลี่ยนเป็นลักษณะ “คูปอง” เป็นสัญลักษณ์แทนระบบเงินตราชุมชน โดยให้กลุ่มผู้เล่นบทบาทสมมุติใช้คูปองควบคู่กับเงินบาทเพื่อเป็นการกระบวนกรเรียนรู้เกี่ยวกับข้อดีของการมีสื่อกลางการแลกเปลี่ยนที่เป็นของชุมชนเอง อันเป็นขั้นตอนการสร้างความรู้เพื่อผลในการรับนวัตกรรม

จากข้อมูลการวิจัยวิเคราะห์ได้ว่า การเล่นเกมบทบาทสมมุติดังกล่าว เป็นรูปแบบการสื่อสารหลักที่ถูกใช้ในการเผยแพร่แนวคิดระบบเงินตราชุมชน และเป็นลักษณะการสร้างการรับรู้โดยตรงในรูปแบบการเพิ่มความเข้าใจในเรื่องรายละเอียดของระบบเศรษฐศาสตร์ชุมชนต่อชาวบ้านให้มากยิ่งขึ้น โดยมีลักษณะการจำลองตัวละครที่ชาวบ้านสัมผัสอยู่ในชีวิตประจำวันและมีความคุ้นเคยมาใช้ในการเล่นเกมบทบาทสมมุติด้วย

“ตอนเล่นเกมบทบาทสมมุติกัน ก็มีการสมมุติการซื้อขาย อย่างเช่น รถขายของนี้จะมีการขายของที่เป็นรถมอเตอร์ไซด์หรือ ‘รถปิ๊กๆ’ ห้อยของข้างนอกหมู่บ้านมาขายเป็นเงินบาท และมีการเปรียบเทียบกันว่า ธกส.เป็นแหล่งเงินกู้ เจฟมาอยู่ที่นี่ก็เอามาให้เล่น ก็เข้าใจ”

(แม่นันทรา ทองน้อย—สัมภาษณ์ 21 ธ.ค. 43)

วัลลภ พิษณุพงศ์ศา เจ้าหน้าที่ประสานงานในระบบเงินตราชุมชนจากสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา(LDI) ซึ่งรับช่วงต่อจากทีมของ เจฟ และเมเนโน อธิบายถึงลักษณะการเล่นเกมบทบาทสมมุติว่า “เราใช้เป็นเกมส์ แทนการมานั่งอธิบาย เป็นเกมส์ให้เค้าเห็น อย่างกรณีซื้อได้อีกหนึ่งกระป๋อง เงินตรงนี้จะออกนอกชุมชน อาจจะเหลือเพียง 1 บาทหรือ 50 สตางค์ที่เหลือเป็นกำไรที่ชุมชน มันไม่ได้อยู่ที่ร้านค้าในชุมชน การบริโภคสินค้าอย่างนั้นมันจะมีรั่วจุดไหนไหลออกจากชุมชน เค้าบ้าง แสดงว่าเงินทุนตรงนี้จะเหลือตกอยู่ที่ชุมชนแค่บาทเดียว ที่เหลือ 12 บาทก็ไหลออกนอกชุมชน และก็จะอยู่กับประเทศไทยแค่ 3 บาท ที่เหลือ อาจจะออกไปต่างประเทศ อันนี้ก็ทำให้ชาวบ้านเค้าเข้าใจระบบเศรษฐกิจมากขึ้น เค้าก็อาจจะเปรียบเทียบเศรษฐกิจในชุมชนเค้าได้มากขึ้น อย่างเช่น ถ้าเค้ามากินน้ำกระเจียบ ใช้วัตถุดิบส่วนใหญ่ในพื้นที่เค้า แรงงานก็เป็นของเค้าเอง แต่อาจต้องไปซื้อน้ำตาล ซื้อถุงพลาสติก ซื้อขวด มาจากนอกชุมชนเนื่องจากเค้าผลิตไม่ได้ แต่ทุนตรงนี้ของเค้าก็จะไม่รั่วไหลมากก็จะอยู่ในชุมชน”

“ในการเล่นเกม role play เกิดการแลกเปลี่ยนกันขึ้นมา ระหว่างว่าใช้เงินจริงๆแลกเปลี่ยนกับใช้เบี้ยใช้ระบบเงินตราชุมชนแลกเปลี่ยน ตอนนั้นยังไม่มีคำว่าเบี้ยนะ ก็แลกกัน คนก็เห็นว่า เออระบบเงินตราชุมชนมันทำให้เงินเหลืออยู่ในชุมชนมากกว่าใช้ระบบเงินตรารัฐ ด้วยความที่ว่ามันมีข้อจำกัดว่าไปแลกข้าวของข้างนอกไม่ได้ มันก็เหมือนเป็นทำงานกับเงินไม่ให้ไหลออก”

(ธวัชชัย ไตลีตระกูล—สัมภาษณ์ 20 ม.ค. 44)

- กลุ่มคนที่ลงไปเล่นบทบาทสมมติ

ผลการศึกษาพบว่า ผู้นำนวัตกรเข้าสู่ชุมชนและผู้ประสานงานโครงการ ได้จัดแบ่งกลุ่มของผู้ที่จะรับแนวคิดนวัตกรระบบเงินตราชุมชน พร้อมทั้งประเมินศักยภาพและแนวโน้มที่กลุ่มเป้าหมายจะเห็นด้วยและมีอัตราการรับนวัตกรรมได้มากที่สุดก่อน โดยจัดแบ่งกลุ่มต่างๆในชุมชนออกเป็น

- กลุ่มเยาวชน
- กลุ่มเด็ก
- กลุ่มแม่บ้าน
- กลุ่มสมาชิกข่าวอินทรี
- กลุ่มข่าวปลอดสารพิษ
- กลุ่มนางข่าวกุดหิน
- กลุ่มคนทำงานของชมรมรักษัธรรมชาติ

ข้อมูลจากการศึกษาพบว่า ในการนัดรวมกลุ่มคนแต่ละกลุ่มเพื่อกำหนดให้เล่นบทบาทสมมตินั้นและนำเสนอแนวคิดระบบเงินตราชุมชนนั้น ครั้งหนึ่งจะคุยก็ไม่ถึง 20 คน ตกประมาณครั้งละ 10 กว่าคน อย่างมากที่สุด 15 คน

จากการศึกษาได้ข้อสรุปว่า กลุ่มที่มีความกระตือรือร้น หรือ Active ที่สุดคือ กลุ่มแม่บ้าน เนื่องจากเหตุผล ที่กลุ่มแม่บ้านจะเป็นผู้รับผิดชอบดูแลการเงินของครอบครัว ควบคุมรายรับ-รายจ่าย ตลอดจนการจัดซื้อสินค้าต่างๆเข้ามาใช้ในครัวเรือน

“อย่างเวลาเราวิเคราะห์ข้อมูลเรื่องการใช้จ่ายของครอบครัว กลุ่มพ่อบ้านเค้าก็จะคิดไม่ออกว่า ใ้ซื้อน้ำปลาไปเท่าไรซื้ออาหารไปเท่าไร แต่ถ้าไปคุยเรื่องนี้กับกลุ่มแม่บ้าน กลุ่มนี้เค้าจะตอบได้ จะคิดได้ แล้วจะวิเคราะห์ได้”

(พรพิศรา คลังภูเขียว—สัมภาษณ์ 15 ก.พ.44)

โดยจากข้อมูลการสังเกตและการสัมภาษณ์ สรุปได้ว่า กลุ่มผู้หญิงที่เป็นแม่บ้านในชุมชน จะเป็นกลุ่มที่มีบทบาทในเรื่องของเบี้ยมากที่สุด และมากกว่าครึ่งของคณะทำงานเบี้ยจะเป็นแม่บ้านโดยเฉพาะกลุ่มแม่บ้านจากหมู่บ้านสันติสุข ซึ่งมีการรวมตัวในระดับหมู่บ้านอยู่แล้ว

เป็นกลุ่มแม่บ้านที่มีกิจกรรมในเรื่องธุรกิจชุมชน ได้แก่ การผลิตยาสระผม-น้ำยาล้างจาน การผลิตนมถั่วเหลือง ฯลฯ

- **ขั้นตอนที่สาม** วิเคราะห์ชุมชน (Community led research)

ผลการวิจัยจากการสัมภาษณ์พบว่า ในขั้นตอนนี้ คือ การที่ผู้นำนวัตกรรรมเข้าสู่ชุมชนได้ ดำเนินการวิเคราะห์ชุมชน ในลักษณะการให้ชาวบ้านวิเคราะห์ระบบเศรษฐกิจของตัวเอง ใช้รูปแบบการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการวิเคราะห์และกำหนดความต้องการของตนเอง (Community led research) และเป็นขั้นตอนที่ผู้นำนวัตกรรรมเข้าสู่ชุมชนได้มีการประเมินและพบทวนระดับการรับนวัตกรรมของคนในหมู่บ้าน

“ในขั้นตอนนี้ต้องมีการปรับบ้าง เพราะการนำ CCS เข้าสู่ชุมชน ไปเร็วเกินไป ดังนั้นจึงต้องจัดให้มี การวิเคราะห์โดยมีส่วนร่วม (Participatory analysis) โดยที่ชาวบ้านจะมาร่วมวิเคราะห์หว่า พวกเขาต้องการให้ชุมชนเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้าง และจะต้องทำอะไร หรือจะทำอะไรได้บ้างเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง”

(Menno Salverda—สัมภาษณ์ 25 ก.พ. 44)

การศึกษพบว่า ในช่วงนั้นที่ชุมชนกุดชุมมีการจัดสัมมนาในเชิงสรุปทเรียน “เหลียวหลัง แลหน้างานพัฒนาของกุดชุม” ขึ้น เพื่อที่จะวิเคราะห์ว่าทำงานพัฒนาของกุดชุมว่าในช่วงประมาณสิบห้าปีในชุมชนเกิดอะไรขึ้นบ้าง ได้ผลอย่างไรบ้าง มีแง่ดีแง่ไม่ดีอย่างไร โดยมีตัวแทนชาวบ้านจาก 14 หมู่บ้านเข้าร่วม ผลที่ได้จากงานสัมมนาคือการรับทราบปัญหาหลายอย่างของชุมชนที่ชาวบ้านสรุปกัน โดยมีการลำดับปัญหาว่า ใน 10 ปีข้างหน้า ปัญหาที่จะเกิดในชุมชนมีอะไรบ้าง ซึ่งส่วนหนึ่งจากข้อสรุปเป็นเรื่องของระบบการแลกเปลี่ยนที่ตรงกับรูปแบบนวัตกรรรมระบบเงินตราชุมชน

พรพิตราเล่าถึงการสัมมนาครั้งนั้นซึ่งมีการระดมสมองของชาวบ้านเพื่อวิเคราะห์ปัญหาของชุมชนว่า “ปัญหาหนึ่งที่จะเกิดแล้วก็จะมีความรุนแรงคือปัญหาหนี้สิน ปัญหาเรื่องยาเสพติด แล้วก็ปัญหาเรื่องความขัดแย้ง ก็คุยกันถึงทางออกว่าจะแก้ปัญหานี้ได้อย่างไร รูปแบบหนึ่งที่เค้าคิดก็คือการสร้างระบบการแลกเปลี่ยน พอกลับมาจากการสัมมนา “คณะทำงาน” ที่ตั้งขึ้นไว้แล้วก็กลับมาคิดเรื่องระบบการแลกเปลี่ยนแบบใหม่ขึ้น เรื่องระบบเงินตราชุมชน คือเอาผลจากงาน

สัมมนาเนี่ยมา เพราะทุกคนทั้ง 14 หมู่บ้านก็ให้ความสำคัญอยู่ แล้วก็ค่อยๆคิดเรื่องระบบ การพัฒนาระบบ และรูปแบบของสื่อกลางขึ้นมาหลังจากนั้น”

- กระจายนวัตกรรมเข้าหมู่บ้าน

หลังจากแนวคิดเรื่องระบบเงินตราชุมชนได้รับการยอมรับในกลุ่มเฮ็ดอยู่เฮ็ดกินด้วยวิธีการโสหุ่ยและการเล่นบทบาทสมมุติแล้ว แนวคิดระบบเงินตราชุมชนก็ได้รับการถ่ายทอดต่อสู่ชาวบ้านในหมู่บ้าน โดยกระจายไปในกลุ่มและพื้นที่ต่างๆที่เป็นฐานของแกนนำกลุ่มเฮ็ดอยู่เฮ็ดกิน

ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ทำให้พบว่า คนในกลุ่มเฮ็ดอยู่เฮ็ดกิน ซึ่งมีลักษณะเป็นแกนนำระดับสองในชุมชน จะลงไปทำการสื่อสารต่อกับกลุ่มต่างๆในหมู่บ้านในเบื้องต้นถึงหลักการและแนวคิดของระบบเงินตราชุมชน พร้อมกับทำหน้าที่เป็น “ผู้ประสาน” ระหว่างชาวบ้านระดับล่างและกลุ่มผู้นำนวัตกรเข้าไปในชุมชน ด้วยการประสานงานนัดหมายให้ชาวบ้านมารวมตัวกัน เพื่อให้อาสาสมัครและผู้ประสานงานโครงการได้ลงไปโสหุ่ยเพื่อถ่ายทอดรายละเอียดดีๆและตอบข้อซักถามของชาวบ้านเกี่ยวกับระบบเงินตราชุมชน รวมทั้งจัดการเล่นบทบาทสมมุติเพื่อสร้างความเข้าใจที่ลึกซึ้งให้กับชาวบ้าน

“ก็คุยกันว่าเราจะเอาแนวความคิดนี้เข้าไปในชุมชนได้อย่างไร เพราะว่าในกลุ่มเฮ็ดอยู่เฮ็ดกิน ก็คุยกันว่าให้ประสานผ่านกลุ่มฯ คือสมาชิกกลุ่มเฮ็ดอยู่เฮ็ดกินจะมาจาก 5 หมู่บ้าน ที่เป็นสมาชิกเบ็ยอยู่แล้ว ก็ให้เค้าไปประสานว่าสนใจที่จะศึกษาตรงนี้มั้ย จะเอาเข้าไปแลกเปลี่ยนกันมั้ย ทุกคนก็สนใจ ชาวบ้านก็สนใจ แล้วก็เข้าไปโดยสมาชิกกลุ่มเฮ็ดอยู่เฮ็ดกินในหมู่บ้านนั้นเป็นคนจัด เราก็ทำโดยกระบวนการเดียวกับที่ทำกับกลุ่มเฮ็ดอยู่เฮ็ดกิน คือ เล่นบทบาทสมมุติทุกหมู่บ้านใน 5 หมู่บ้าน บางหมู่บ้านก็ทำกับหลายกลุ่ม กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน กลุ่มพ่อบ้าน ทำแยกๆกลุ่มกันไปก็มี ทำหลายๆรอบ “

(พรพิตรา คลังภูเขียว—สัมภาษณ์ 15 ก.พ. 44)

ผลการศึกษายังพบอีกว่า การลงไปให้ข้อมูลในระดับชาวบ้านนั้น นอกจากวัตถุประสงค์หลักเรื่องการกระจายแนวคิดแล้ว ยังมีวัตถุประสงค์ของการประเมินกลุ่มชาวบ้านโดยเฉพาะผู้ที่ให้ความสนใจเป็นพิเศษและมีความโดดเด่น เพื่อดึงให้ชาวบ้านคนนั้นได้เข้ามามีส่วนร่วมเป็น “คณะทำงาน” ซึ่งจะร่วมเป็นผู้กำหนดรายละเอียดและดำเนินงานในระบบเงินตราชุมชนในระยะยาวด้วย

การศึกษาพบว่าวิธีการคัดเลือกคณะทำงานนั้น อาสาสมัครและผู้ประสานงานได้ทำการประเมินจากระดับความสนใจของชาวบ้านที่เข้ามารับฟังแนวคิดฯ และมีการวิเคราะห์ระดับภาวะผู้นำ โดยเฉพาะภูมิหลังเรื่องการทำงานกับชุมชน ซึ่งแหล่งที่มาขอข้อมูลเชิงบุคคลที่สำคัญคือ “พรพิตรา” ซึ่งได้จากความคุ้นเคยจากการทำงานส่งเสริมในหมู่บ้านมาก่อน และคณะทำงานนี้ยังมีบางส่วนที่มาจากคนในกลุ่มเฮ็ดอยู่เฮ็ดกินด้วย

“เออ..แม่ก็สนใจอยู่นะแม่ก็บอก ก็ตั้งให้แม่เป็นกรรมการเลย แม่ก็บอกอ้าวสนใจที่จะเป็นสมาชิกนะทำไมให้แม่เป็นกรรมการ เค้าก็บอก..ไม่ เริ่มแรกต้องเป็นกรรมการก่อนสิแม่ ใครสนใจก่อนก็เป็นก่อน มาเล่นบทบาทสมมติแล้วบอกสนใจก็เลือกกันเลย แม่ยังบอกมันง่ายอย่างงี้เชียวนะหรือ อย่างเล่นที่สันติสุข คนที่สันติสุขสนใจก็เลือกเอาคนนั้นเข้ามาเป็นกรรมการ กุดหินก็มี”

(แม่นิธิพร ทงน้อย—สัมภาษณ์ 23 ธ.ค. 43)

“พอทำกับตรงนั้นแล้วชาวบ้านเค้าก็ตอบรับ ก็เลยมีการตั้งตัวแทนในแต่ละหมู่บ้านขึ้นมาที่จะมาศึกษาาระบบนี้อย่างจริงจัง เรียกว่า “คณะทำงาน” ตอนนั้นได้มาทั้งหมด 14 คน จาก 5 หมู่บ้าน ซึ่งเป็นกลุ่มที่แยกมา แต่ก็มีมาจากกลุ่มเฮ็ดอยู่เฮ็ดกินด้วย แล้วก็มาจากตัวแทนของแต่ละหมู่บ้านด้วย มีทั้งกลุ่มเยาวชน พ่อบ้าน แม่บ้านอะไรอย่างนี้ เข้ามาเป็นคณะทำงาน”

(เจ้าหน้าที่ประสานงานโครงการฯ---สัมภาษณ์ 15 ก.พ. 44)

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์พบว่า บทบาทการหาสมาชิกของ “คณะทำงาน” มีการใช้รูปแบบการสื่อสารและการวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมาย เพื่อกำหนดลำดับของกลุ่มเป้าหมายที่จะทำการกระจายนวัตกรรม เพื่อเข้าถึงกลุ่มที่ประเมินว่าจะเป็นผู้รับนวัตกรรมได้ง่ายก่อน โดยใช้รับข้อมูลสนับสนุนจากเครือข่ายของผู้ที่ร่วมงานอยู่กับโรงสี และได้รับปรึกษาจากผู้นำความคิดในชุมชนถึงการกำหนดพื้นที่เป้าหมายที่จะกระจายกลุ่มสมาชิกระบบเงินตราชุมชน

-“คณะทำงาน” จุดเชื่อมโยงหลักในการกระจายนวัตกรรมสู่สมาชิกในหมู่บ้าน

ข้อมูลการวิจัยจากการสัมภาษณ์พบว่า “คณะทำงาน” จัดกลุ่มที่มีการรวมตัวกันอย่างเป็นทางการ เพื่อรับผิดชอบงานบริหารจัดการในระบบเงินตราชุมชนทุกอย่างนั้นบทบาทและหน้าที่ของ

บทบาทที่สำคัญของ “คณะทำงาน” สรุปได้ดังนี้ คือ

- กำหนดรายละเอียดหรือรูปแบบของเงินตราชุมชน (มีรายละเอียดในภาคผนวก)
- ชื่อเรียกเงินตราชุมชน
- เงื่อนไขการใช้เงินตราชุมชน
- การหาสมาชิก
- การสื่อสารกับสมาชิกและคนอื่นในหมู่บ้าน
- การวางแผนจัดกิจกรรมกระตุ้นให้เกิดการใช้จริงในหมู่บ้าน
- การจัดกิจกรรมหารายได้และดูแลการเงินเพื่อใช้ในการดำเนินงาน

ฯลฯ

ในส่วนของบทบาทของคณะทำงานนั้น พรพิตรอธิบายว่า“พอได้คณะทำงานมา คณะทำงานเค้าก็จะเริ่มไปประสานกับชาวบ้านเอง แล้วก็คณะทำงานเค้าก็จะช่วยดูให้ว่าใครบ้างที่สนใจจะมาเป็นสมาชิกแล้วก็มีความขยัน มีคุณสมบัติที่จะเข้ามาเป็นสมาชิกตรงนี้ได้ เค้าก็จะกลั่นกรองในระดับหนึ่ง”

- **ขั้นตอนที่สี่** ออกแบบระบบเงินตราชุมชนที่มีลักษณะเฉพาะสำหรับชุมชน

ผลการวิจัยด้วยการสัมภาษณ์พบว่า ในขั้นตอนที่สี่ นั้น ถือเป็นขั้นการกำหนดรูปแบบและลงในรายละเอียดของระบบเงินตราชุมชน โดยใช้รูปแบบการดำเนินการแบบให้ชาวบ้านซึ่งมีตัวแทนคือคณะทำงานเป็นผู้กำหนดรายละเอียดเองทั้งหมด อันเป็นรูปแบบการสร้างความเป็นเจ้าของระบบให้เกิดขึ้นต่อกลุ่มชาวบ้าน

“การออกแบบระบบเงินตราชุมชน มีการจัดตั้งคณะทำงาน 12 คน ด้วยความช่วยเหลือของเจฟกับตัวผม และกลุ่มแกนหลัก คณะทำงานใช้เวลาทั้งปี ในการออกแบบระบบ ซึ่งไม่ใช่เรื่องง่าย หลังจากการสัมมนาแล้ว เราตัดสินใจที่จะใช้เวลามากขึ้น ในการออกแบบระบบ โดยให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ซึ่งจะดีกว่าการเร่งรีบ ให้เสร็จตามเดทไลน์”

(Menno Salverda—สัมภาษณ์ 25 ก.พ. 44)

คณะทำงานได้ทำการกำหนดรูปแบบและรายละเอียดของระบบเงินตราชุมชนได้แก่

1. ชื่อ “เบีย” โดยคัดเลือกจากการนำเสนอความคิดของชาวบ้าน มีการเสนอชื่อต่างๆ และสุดท้ายก็มีการคัดเลือกมาให้ใช้คำว่า “เบีย” เป็นสัญลักษณ์เรียกแทนสื่อกลาง แลกเปลี่ยนในระบบเงินตราชุมชนครั้งนี้

“ชาวบ้านก็ช่วยกันเสนอ เสนอมาหลายชื่อ เป็น “บุญ” บ้าง เป็น “ใบ” บ้าง เป็น “ผล” บ้าง แต่ในที่สุดก็เลือกเอาว่าชื่อเบียนี้แหละ”

(คณะทำงานเบีย—สัมภาษณ์ 13 พ.ย. 43)

“เบีย ในความหมายของภาคอีสานหมายถึงต้นกล้า เราก็มั่นใจว่าความหมายมันดี คือ การทำของเราเป็นเหมือนจุดเริ่มต้น เป็นต้นกล้า ที่มันจะเจริญเติบโตขึ้นเรื่อยๆ และเข้มแข็งในวันข้างหน้า เราก็หวังให้ชุมชนเราเป็นอย่างนั้น”

(แกนนำชาวบ้าน—สัมภาษณ์ 15 ธ.ค. 43)

“ตั้งชื่อว่าเบียก็ดูดี เพราะจะได้ดูว่าเป็นสัญลักษณ์ของระดับอำเภอไม่ใช่แค่หมู่บ้าน และเราก็มีการทำกันในหลายหมู่บ้าน จึงคิดกันว่า ตั้งชื่อให้ใหญ่หน่อย”

(คณะทำงานเบีย—สัมภาษณ์ 13 พ.ย. 43)

“ที่นี้ก็ออกประชุมไปคุยกันตามหมู่บ้าน ไปวางแผน เอาอะไรดี เราจะเรียกชื่ออะไรดี สื่อกลางที่เราจะแลกเปลี่ยนสินค้า บางคนก็คิด แยก ผลไม้ ผลอะไร หลายๆชื่อ แต่ที่มาได้คือได้ชื่อเบีย เบียนี่ก็คิดที่มันเป็นเบียต้นกล้าต้นไม้อะไรๆ ไม่ได้คิดว่ามันจะกลายเป็นเบีย เป็นบาทอะไรแบบนี้เลยนะ แ่ต้นไม้อะไรๆเราก็เรียกเบียให้มันโยราณ”

(แม่นิธิรา ทองน้อย—สัมภาษณ์ 15 ธ.ค. 43)

2. รูปแบบของ “เบีย” คณะทำงานได้ร่วมกับกำหนดขึ้น โดยมีแนวคิดว่าจะอยากให้มีความสะดวก และน่าใช้ และต้องการให้เป็นตัวแทนที่จะสะท้อนความเป็นชุมชน เช่นการมีส่วนร่วมในการคิดรูปแบบ ภาพวาด สัญลักษณ์เชิงวัฒนธรรม เช่นงานบุญต่างๆของภาคอีสาน กลอนอีสาน ฯลฯ

“เงินตราชุมชนเป็นตัวที่คนในชุมชนจะตกลงสร้างมันขึ้นมาเองว่า จะสร้างขึ้นมาอย่างไร จะสร้างขึ้นมาเท่าไร ซึ่งก็ได้หลายแบบ ที่ปรากฏใหญ่ๆ ก็เป็น 2 รูปแบบ อย่างหนึ่งก็คือออกมาเป็นบัตร พิมพ์ออกมาเป็นธนบัตร แบบที่สองก็เป็นระบบบัญชี จดบันทึกบัญชีเอา”

(ธวัชชัย โตสิตระกูล—สัมภาษณ์ 20 ม.ค. 44)

“พอตกลงได้ข้อเบี๊ยะ ทีนี้ก็ต้องมีรูปแบบที่สวยงาม คำขวัญด้วย เราทำเข้าไปให้เค้าดูให้เค้าอ่าน มีความหมาย ก็มาคุยกัน ข้อได้แล้ว ก็ไปแต่งคำขวัญ ก็แต่งร่วมกัน คนนั้นคิดได้คำเอามาจับใส่กัน ไม่คล้องจองก็เปลี่ยนออกเอาคำนี้เข้า จนได้คำออกมา”

(คณะทำงานเบี๊ยะ—สัมภาษณ์ 13 พ.ย. 43)

“รูปภาพในเบี๊ยะก็ให้เด็กมันวาดให้ เดือนนี้มีเบี๊ยะอะไรบ้าง เริ่มแรกมกรา เราต้องมีเบี๊ยะอะไร กุมภาพันธ์มีเบี๊ยะอะไร มันก็ต้องใส่ไปตามเบี๊ยะนะ เบี๊ยะ 1 มันก็มีรูปแบบ มีคำขวัญ แต่ละเบี๊ยะมันไม่เหมือนกัน รูปแบบไม่เหมือนกัน อย่างเช่นหน้าเกี่ยวข้าว เราก็มีคนตีข้าว มีกองฟาง รูปแบบของเบี๊ยะ มันก็ไปตามฤดูกาล เราทำในชุมชน ต้องดูรู้ว่าชุมชนเรามีอะไร”

(แม่นิทรา ทองน้อย—สัมภาษณ์ 15 ธ.ค. 43)

- กำหนดรูปแบบการใช้และเงื่อนไขการใช้เงินตราชุมชน คณะทำงานเบี๊ยะอธิบายว่า “ขึ้นอยู่กับตกลงระหว่างชาวบ้านที่ไปขายของกับคนซื้อ ว่าของที่จะขายจะรับเป็นเบี๊ยะแทนได้เท่าไร รับเป็นเงินบาทเท่าไร เราไม่มีกำหนดตายตัวว่าจะต้องใช้เบี๊ยะกี่เปอร์เซ็นต์เป็นเบี๊ยะ ก็เปอร์เซ็นต์เป็นบาท โดยชาวบ้านที่เป็นสมาชิกเบี๊ยะคนหนึ่ง จะเบิกเบี๊ยะไปใช้ได้ 500 เบี๊ยะ โดยไม่มีดอกเบี๊ยะ แต่เมื่อถึงเวลาครบกำหนด 1 ปี ชาวบ้านคนนั้นจะต้องเอาเบี๊ยะมาคืนให้ได้ครบตามจำนวน ซึ่งเหมือนเป็นการบังคับไปในตัวว่าเค้าจะใช้เบี๊ยะอย่างเดียวไม่ได้ ต้องมีการหาเบี๊ยะเข้ามาใช้คืนธนาคารด้วย คือเค้าต้องทำอะไรขายซักอย่างหรือหากิจกรรมอะไรทำเพื่อจะให้มาซึ่งเบี๊ยะนั่นเอง และสมาชิกหรือผู้ใดก็ตามที่ใช้เบี๊ยะ จะนำเบี๊ยะไปแลกกับเงินบาทไม่ได้”

“เราคุยกันในคณะทำงานก็คือเราจะเวียนตลาด แค่ทดลองเท่านั้น คืออย่างเสาร์แรกก็จะอยู่ที่บ้านกุดหิน เสาร์ที่สองก็จะมาอยู่ที่ท่าลาด ต่อไปก็เป็นโคกกลาง เสาร์ต่อมาก็บ้านโสก แล้วสุดท้ายก็จะมาเป็นที่บ้านสันติสุข จะเวียนไปอย่างนี้”

(พรพิตรา คลังภูเขียว—สัมภาษณ์ 25 ก.พ. 44)

- **ขั้นตอนที่ห้า** เริ่มดำเนินการระบบเงินตราชุมชน

ผลจากการสัมภาษณ์ระบุว่า ช่วงนี้เป็นช่วงของการเริ่มดำเนินการระบบเงินตราชุมชนหรือเป็นขั้นที่ชาวบ้านรับที่จะทดลองใช้นวัตกรรม ซึ่งขั้นตอนนี้เริ่มเมื่อวันที่ 29 มีนาคม 2543 โดยเริ่มให้มีการใช้นวัตกรรมระบบเงินตราชุมชนจริงอย่างเป็นรูปธรรม มีการจัดตลาดชาวบ้านหรือ “ตลาดเบี้ย” ให้บริการธนาคารเบี้ย และเปิดรับสมัครใหม่

“พอบอกว่าเราเริ่มที่จะใช้เบี้ย เราก็จัดกิจกรรมที่จะส่งเสริมการใช้เบี้ยด้วย เราวางแผนที่จัดตลาดนัดหมุนเวียนกันวันใน 5 หมู่บ้านทุกวันเสาร์ คือใครมีของอะไรก็มาขายกันตรงนั้นแหละ ใช้เงินเบี้ย จะใช้เบี้ยหรือใช้เงินบาทก็ได้”

(วัลลภ พิชญ์พงศ์ศา—สัมภาษณ์ 23 ต.ค.43)

- **ขั้นตอนที่หก** ตรวจสอบและประเมินผล

การศึกษาพบว่า ขั้นตอนนี้ ผู้นำเข้านวัตกรรม และองค์กรผู้ให้ทุน ต้องการทราบผลจากการดำเนินโครงการระบบเงินตราชุมชนอย่างเป็นรูปธรรมที่อำเภอภูซุ้ม แต่ปรากฏว่า ข้อมูลที่มีอยู่ไม่เพียงพอที่จะนำมาประเมินได้ เนื่องจากเกิดภาวะการหยุดชะงักของนวัตกรรมอันมาจากวิกฤตข่าวเชิงลบ จนทำให้มีชาวบ้านไม่มีการดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการใช้ระบบเงินตราชุมชนต่อเนื่อง

“ขั้นตอนนี้เกิดขึ้นเรียบร้อยแล้ว โดยคณะกรรมการTCCS และกลุ่มพันธมิตร แต่การประเมินผลระบบไม่สามารถทำได้ เนื่องจากข้อมูลไม่เพียงพอ ที่จะบอกได้ว่าระบบนี้เปลี่ยนชีวิตของผู้เข้าร่วมโครงการอย่างไรบ้าง”

(Menno Salverda—สัมภาษณ์ 25 ก.พ.44)

“ในช่วง 1 เดือนที่ใช้นั้นก็ยังไม่บอกอะไรไม่ได้มากกว่า ชุมชนเค้าดีขึ้นม๊ยะ แต่ว่าการพัฒนาด้านอื่นๆเค้าดีขึ้น แล้วก็ที่หยุดตลาดนัดไปนั้น พอดีเค้าติดช่วงดำนากันด้วย หลังจากนั้นก็น่าจะเริ่มทำตลาดนัดอีก แต่ก็คงเป็นเงินบาทก่อน”

(วัลลภ พิชญ์พงศ์ศา—สัมภาษณ์ 15 ธ.ค. 43)

- **ขั้นตอนที่เจ็ด** การสร้างความยั่งยืนในระยะยาว

ในขั้นตอนที่เจ็ดนี้ จากข้อมูลการสัมภาษณ์สามารถสรุปได้ว่า เป็นช่วงที่ทีมผู้นำเข้านวัตกรรมได้ถอนตัวออกไปแล้ว เนื่องจากหมดวาระการดำเนินโครงการเผยแพร่ระบบเงินตราชุมชน แต่การประสานงานกับกลุ่มพันธมิตร และแกนนำการดำเนินการในพื้นที่ยังคงเป็นกลุ่มเดิม โดยมีผู้ทำงานเข้ามาเสริมจากองค์กรพัฒนาเอกชน “สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา” หรือ LDI โดยคณะทำงานพยายามที่จะให้เกิดการเดินหน้าของการใช้“เบี้ยกุดชุม”ต่อไป โดยมีการจัดทำแผนการดำเนินงานในระยะยาว เป็นแผนปี พร้อมกับมีการเดินหน้าในชุมชน โดยใช้การสัมมนา การพัฒนาสังคม และการสร้างกระบวนการเรียนรู้

“ในขั้นตอนนี้กลุ่มแกนหลักยังคงให้ความช่วยเหลือในการติดต่อกับกลุ่มนักวิชาการ ในการจัดประชุมและการวางแผน ความสัมพันธ์กับกลุ่มccs อื่นในภาคใต้และภาคเหนือ มีแผนการว่า จะต้องเผยแพร่โครงการให้กว้างขวาง แต่การเผยแพร่ที่เกิดขึ้นเกินกว่าที่เราคาดหวังไว้ คือเรื่องของสื่อ แต่ไม่ใช่เรื่องไอดีเดียวที่ต้องการสร้างCCS ขึ้นในพื้นที่อื่นๆ อย่งไรก็ตาม จากการที่เราพบว่า กระบวนการให้การศึกษาเรื่องCCS มีความสำคัญมากกว่าตัวโครงการเอง ก็ไม่ควรมองว่าสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นเรื่องน่าผิดหวัง”

(Menno Salverda—สัมภาษณ์ 25 ก.พ. 44)

ระยะวิกฤต และหาทางเดินหน้า

จากการศึกษาพบว่าในระยะนี้เป็นช่วงที่ถือว่าเป็นหัวเลี้ยวหัวต่อสำคัญของการแพร่วงกรมระบบเงินตราชุมชน โดยหลังจากที่ชาวบ้านเริ่มดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับการใช้เบี้ยกุดชุมอย่างเป็นทางการในช่วงต้นเดือนเมษายนแล้ว การดำเนินกิจกรรมดังกล่าวสามารถต่อเนื่องไปได้เพียงไม่กี่สัปดาห์ ก็ถึงช่วงวิกฤติข่าวเรื่อง “เบี้ยกุดชุม” อันมาจากสาเหตุที่สื่อมวลชนนำเสนอข่าว “เชิงลบ” ต่อการรับและเริ่มทดลองใช้นวัตกรรมของชาวบ้านในครั้งนี้ ซึ่งเป็นผลให้ขั้นตอนการทดลองใช้นวัตกรรมหยุดชะงัก การศึกษาพบว่า ในช่วงนี้ชาวบ้านที่เป็นสมาชิกเบี้ยเริ่มเกิดความไม่มั่นใจบางส่วนเกิดความกลัว โดยเฉพาะสาเหตุที่มาจากอำนาจรัฐ การที่มีเจ้าหน้าที่ตำรวจลงไปในพื้นที่ และคนจากสังคมภายนอกเริ่มให้ความสนใจ ชาวบ้านบางคนถึงกับไม่กล้าที่จะเก็บเบี้ยกุดชุมไว้กับตัว โดยช่วงก่อนหน้านั้นคณะทำงานได้ให้รายละเอียดของการจัดกิจกรรมในระบบเงินตราชุมชนในช่วงหนึ่งเดือนว่า “กว่าที่จะมีปัญหาคือถูกระงับใช้เบี้ย เราจัดตลาดไป 6 ครั้งแล้วก็มีการใช้เบี้ยไป 4 ครั้งจากการจัดตลาดนัด 6 ครั้งนั้น ระหว่างนั้นมีเรื่องบ้างไม่มีเรื่องบ้างชาวบ้านก็ไม่ค่อย

กล้าใช้ บางครั้งก็เป็นตลาดเงินบาท มี 4 ครั้งใช้เบียด ส่วนอีก 2 ครั้งที่ไม่ได้ใช้เบียดก็คือช่วงที่เริ่มมีปัญหาแล้ว”

จากข้อมูลทำให้ทราบว่า กรณีวิกฤติของ “เบียดกู๊ดชุม” เริ่มขึ้นจากการนำเสนอข่าวเชิงลบ โดยสื่อมวลชน ชาวบ้านและคณะทำงานสรุปกรณีเริ่มเกิดเหตุว่า “เรื่องเกิดเพราะนสพ.ไทยรัฐฉบับวันที่ 12 เมษายน ช่วงสงกรานต์พอดี ลงข่าวว่า เบียดได้ใช้ไปใน 5 อำเภอแล้ว แล้วก็ไปสัมภาษณ์ความคิดเห็นของนายอำเภอที่ดี ชำราชการตำรวจก็ดี ว่ากลัวจะเป็นภัยต่อความมั่นคงของประเทศ หรือไปสัมภาษณ์ครูอีกคนหนึ่งในต่างอำเภอ เกรงว่าชุมชนอาจไปตั้งเป็นรัฐอิสระ ก็ลงข่าวกันไปคนก็แตกตื่น ก็มีผลทำให้หน่วยงานรัฐอื่นๆเข้ามาเยอะมาก ไม่ว่าจะเป็น ตำรวจ เจ้าหน้าที่อำเภอ สำนักนายก กอ.รมน. ทหาร แล้วก็มีทางด้านการเงินการคลังคือคลังจังหวัดยศธร ธนาคารแห่งประเทศไทยก็เข้าไปเก็บข้อมูลดูว่ามันผิดกฎหมายหรือเปล่า”

“พอมีเรื่องบางครั้งที่ตำรวจก็เข้าไปคุยกับชาวบ้านว่า “ถ้าใช้ จะจับนะ”พูดอย่างนี้เลย ทำให้ในบางครั้งในการจัดตลาด 6 ครั้ง ชาวบ้านก็ไม่กล้าใช้ คนเค้าก็กลัวกันเพราะมีการข่มขู่ด้วย แต่ไม่ใช่ครั้งหลังสุดนะ หลังสุดก็ยังมีการใช้เบียดอยู่ แล้วก็บางครั้งเจ้าหน้าที่รัฐหรือทางอำเภอเองก็ไม่ค่อยเข้าใจ ว่าเหมือนกับจะตั้งเป็นรัฐอิสระคือพิมพ์เงินใช้เอง”

(เจ้าหน้าที่ประสานงานโครงการ—สัมภาษณ์ 15 ธ.ค. 43)

- ผลที่เกิดต่อชุมชนในช่วงวิกฤต

1. ผู้นำระดับสูงร่วมแก้วิกฤติ เล่นบทเข้ม “ผู้ให้ข่าว”

ผลจากการวิจัยด้วยการสังเกตและสัมภาษณ์พบว่า ผู้นำระดับสูงของชุมชน หรือแกนนำอาวุโสที่มีความโดดเด่นในการร่วมพัฒนาชุมชนมาเป็นเวลานาน กลายเป็นเป้าหมายจากภายนอกในการเข้ามาประสานงาน ติดต่อกับ สัมภาษณ์ ฯลฯ แม้จะเป็นผู้ทำหน้าที่ในการเชื่อมโยงนวงกรมเข้าสู่ชุมชนในครั้งแรก แต่ไม่ได้มีบทบาทในการกำหนดรายละเอียดของนวงกรมหลังจากนั้นมากนัก เนื่องจากผู้นำระดับสูงจะมีงานมาก ทั้งงานโรงเรียนและงานประสานกับภายนอกชุมชน

บทบาทของผู้นำระดับสูงของชุมชนในช่วงนี้ถือว่ามีความเข้มข้นมาก โดยเฉพาะในเรื่องการสื่อสาร โดยได้เข้ามามีส่วนในการกำหนดทิศทางการสื่อสารในช่วงเกิดวิกฤติข่าวเชิงลบต่อนวงกรมเบียดกู๊ดชุม และมีบทบาทในฐานะผู้ให้ข่าว หรือแหล่งข่าวในช่วงแรกโดยไม่ได้เจตนาเนื่องจาก

1.1 ความโดดเด่นของผู้นำกลายเป็นเป้า

ความโดดเด่นของภาวะผู้นำชุมชน เช่น “พ่อวิจิตร บุญสูง” ในฐานะประธานชมรมรักษ์ธรรมชาติ และ “พ่อมั่น สามสี” ผู้ใหญ่บ้านโลกชุมพูน และรองประธานชมรมรักษ์ธรรมชาติ และเป็นผู้มีบทบาทหลักในงานพัฒนาอุตสาหกรรมมาโดยตลอด ได้ตกเป็นเป้าหมายของสังคมภายนอกที่ให้ความสนใจต่อการทดลองใช้นวัตกรรมระบบเงินตราชุมชนในครั้งนี้อย่างพรทิตราได้ขยายความรายละเอียดเพิ่มเติมว่า “ตอนทำงานกันช่วงแรก พ่อมั่นพ่อจิตไม่ได้ลงมา แต่พอมามีข่าวพ่อมั่นกับพ่อจิตตอนนี้ก็ต้องลงมาช่วยแล้ว เพราะว่านักข่าว ส่วนราชการก็จะเข้ามาที่ชมรมฯ เพราะทุกคนเข้าใจว่ามันเป็นโครงการของชมรมฯ ก็จะเข้ามาคุยกับพ่อมั่น พ่อจิต ตอนนี้อย่า มั่นพ่อจิตก็เลยต้องเข้ามาช่วยคณะทำงานในการแก้ไข แก้ข่าวช่วยกัน ชมรมฯก็เริ่มเข้ามาช่วย”

“พอเกิดเรื่องคือเกิดข่าวขึ้น คนก็พุ่งเป้ามาที่พ่อมั่น พ่อจิต แล้วก็มาที่โรงสี เพราะหาว่าโรงสีเป็นพวกพาชาวบ้านทำ”

(คณะทำงาน—สัมภาษณ์ 20 ม.ค. 44)

“อย่างข่าวนี้ก็ธรรมดาเค้าต้องฟังมาที่ประธาน แต่เวลาทำงานจริงๆแล้ว เรื่องงานทั้งหลายก็เป็นธรรมดาที่แจงานไปแล้ว แต่บทบาทที่จะให้เค้าเคลื่อนไป ให้เค้ารู้ แกนนี้สำคัญ ต้องปลุก ไม่ปลุกไม่ไหว”

(พ่อวิจิตร บุญสูง—สัมภาษณ์ 21 ม.ค. 44)

1.2 ผู้นำสื่อสารเน้นอัตลักษณ์ชุมชน ปลุกกำลังใจชาวบ้าน

จากการสังเกตพบว่า ด้วยความโดดเด่นในด้านการสื่อสารสู่สาธารณะของผู้นำทั้ง 2 ในช่วงที่เกิดวิกฤติข่าวเชิงลบ การแสดงบทบาทด้านนี้ของกลุ่มผู้นำระดับบนจึงมีสูง เช่น การให้สัมภาษณ์ต่อสื่อมวลชนถึงการดำเนินกิจกรรมเบียดกุม และการไปพูดตามเวทีสาธารณะต่างๆ เช่น เวทีเสวนาหรือการสัมมนาต่างๆ ตลอดจนรายการโทรทัศน์ โดยกลุ่มผู้นำมีการออกแบบข้อมูลที่จะนำเสนอออกสู่สาธารณะโดยเน้นการนำเสนอประเด็น “อัตลักษณ์ของชุมชน” ซึ่งในที่นี้คือความพยายามของ “การพึ่งตนเอง” ของชุมชน

การศึกษาพบว่า “ผู้นำชุมชน”มีส่วนสำคัญในการผลักดันให้ชาวบ้านเดินทางในฐานความคิดตามแนวทาง “ชุมชนพึ่งตนเอง” โดยมีการจัดการการสื่อสารสู่สาธารณะโดยกลุ่มผู้นำร่วมกับรูปแบบการหาพันธมิตรภายนอกที่จะสนับสนุนแนวคิดของชุมชน โดยส่วนหนึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อสื่อถึงชาวบ้านในชุมชนเองในลักษณะการย้อนกลับของข้อมูล โดยมุ่งหวังกระตุ้นด้านปลุกขวัญกำลังใจในเชิงจิตวิทยาต่อชาวบ้าน เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องในการดำเนินกิจกรรมระบบเงินตราชุมชน

“แม้ที่ปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมเรื่องเบี้ยยังชีพไม่มีที่ราย แต่เราก็ต้องให้สัมภาษณ์ไปก่อน เพราะช่วงนั้นนะ ผมคิดว่าถ้าเราไม่รุกอย่างนี้ ว่าเบี้ยมันดีอย่างนั้นอย่างนี้ มันก็เหมือนเราอ่อนลงเพราะมันรุกเราหนัก ชาวบ้านเริ่มอ่อน เราต้องแสดงให้ชาวบ้านเห็นว่า เราต้องแข็งขึ้น ต้องให้ชาวในเชิงรุก...แม้แต่จะถอยนี่ก็ต้องบอกว่ารุก มีคนถาม นักข่าวมาถามว่า เดี่ยวนี้คุณยังใช้เบี้ยอยู่มั้ย ผมก็บอก เอ๊ะเค้าบอกให้เลิกก็ต้องเลิกสิ แต่คุณรู้มั้ยว่า มีตำรวจหรือสรรพสามิตรให้เค้าเลิกใส่เหล้าสาโท คุณห้ามเค้าได้มั้ย เลิกเล่นหวยได้ดินคุณห้ามเค้าได้มั้ย พวกผมก็คล้ายๆกันนั้นแหละ คือตอบถอยมาหน่อย แล้วก็รุกคืนไปว่า เราก็ไม่บอกว่าเราล้มลอบทำ แต่ก็คล้ายๆกันว่า ถึงไม่ใช่ก็ใช้อยู่กันแหละ เพราะจริงๆถ้ามาดู พวกผมก็คล้ายๆกับหยุดนะ แต่ก็คุยกันอยู่เรื่อยๆที่จะใช้ แล้วก็มีการใช้กัน มีการรับกัน แต่มันก็ไม่แพร่หลายแค่นั้นเอง”

(พ่อวิจิตร บุญสูง—สัมภาษณ์ 20 ม.ค. 44)

“ตอนแรกเราก็ไม่ได้ทำอะไรเรื่องซีเจงตรงนั้น จนมาตัดสินใจว่าเราน่าจะลงไปให้กำลังใจชาวบ้านบ้าง ไม่ใช่ว่ามามัดตัวแกปัญหาข้างบนแล้วก็ล้มสมาชิก ก็เลยลงไปไต่ห่อ นัดคุยแต่ละบ้าน คุยว่าเราไม่ได้ทิ้งเค้า เรากำลังทำอะไรอยู่บ้าง แล้วเกิดอะไรขึ้น”

(พรพิตรา คลังภูเขียว—สัมภาษณ์ 23 ธ.ค. 43)

การศึกษายังพบด้วยว่า ผู้นำระดับสอง อันได้แก่กลุ่มเอ็ดอู่เอ็ดกินที่เป็นคณะทำงาน ก็เป็นผู้ที่มีบทบาทในการจัดการการสื่อสารด้วยเช่นกัน

2. คณะทำงาน และสมาชิกเบียดลดลง

ข้อมูลจากการวิจัยพบว่า ภายหลังจากการเกิดกรณีวิกฤติชาวเชิงลบต่อระบบนวงกรรมเงินตราชุมชน และการเข้าไปในชุมชนของเจ้าหน้าที่ภาครัฐและบุคคลภายนอก อันได้แก่ ตำรวจเจ้าหน้าที่ปกครองท้องถิ่น กอธรมน. นักข่าวท้องถิ่น ฯลฯ นอกจากจะเกิดผลกระทบเชิงจิตวิทยาต่อ

ชาวบ้านแล้ว ยังเกิดผลในเชิงพฤติกรรมของชาวบ้านตามมา คือปรากฏคณะทำงาน และสมาชิกหลายคน ขอถอนตัวออกจากการร่วมกิจกรรมระบบเงินตราชุมชน ซึ่งปัจจัยที่ทำให้เกิดการถอนตัวของชาวบ้าน มีทั้งมาจากความกลัวส่วนตัว และแรงผลักดันจากครอบครัว

2.1 ความไม่มั่นใจเชิงบุคคล

การศึกษาพบว่า สาเหตุประการหนึ่งที่ทำให้ชาวบ้านที่เป็นคณะทำงานและสมาชิกเบี่ยงส่วนหนึ่งลาออกคือ ความไม่มั่นใจเกี่ยวกับการดำเนินการในเชิงกฎหมายเกี่ยวกับการขออนุญาตเรื่องเบี้ย ที่ได้รับการระบุการใช้เบี้ยกุดชุมนั้นจัดต่อข้อกำหนดของกระทรวงการคลัง แต่ก็มีส่วนที่หนักแน่นไม่กลัวโดยเฉพาะคนในระดับแกนนำ

“มาดีขึ้นจริงๆ ตอนที่เรานัดประชุมใหญ่สมาชิกทั้งหมดเลย แล้วก็ให้เค้ามีใบประเมินผลว่าเค้าคิดเห็นยังไง เค้าจะลาออกมัย แล้วก็มาประเมิน จำไม่ได้ว่าที่เปอร์เซ็นต์ที่ขอลาออก แต่ก็มีกลุ่มหนึ่งที่ขอลาออกเลย แล้วก็อีกกลุ่มหนึ่งเค้าจะบอกว่าดูๆไปก่อน แล้วก็อีกกลุ่มหนึ่งที่บอกว่าไม่ออกแล้วก็ให้ใช้เบี้ยไปเลย ส่วนใหญ่ 80 กว่าเปอร์เซ็นต์ที่ไม่ออก แล้วสนับสนุนให้ใช้เบี้ยไปเลย ไม่ต้องรอผลจากกระทรวงการคลัง “

(พรพิตรรา คลังภูเขียว—สัมภาษณ์ 15 ธ.ค.43)

2.2 เหตุผลผลักดันจากครอบครัว

การศึกษาพบว่า สถานบันครอบครัวของคนในชุมชนมีผลต่อการตัดสินใจในการร่วมกิจกรรมของชุมชนด้วย โดยเฉพาะในกรณีของเบี้ยกุดชุม โดยข้อมูลระบุว่า มีชาวบ้านบางส่วนลาออกจากการเป็นสมาชิกเบี้ยโดยมีเหตุผลมาจากครอบครัวไม่เห็นด้วย และอยากให้เลิก

“บางคนก็มาขอเลิก เพราะเมียที่บ้านไม่ให้ทำต่อ เมียไม่เข้าใจบ้าง ลูกไม่เข้าใจบ้างก็มี”

(เจ้าหน้าที่โครงการ—สัมภาษณ์ 15 ก.พ. 44)

2.3 ความเป็นส่วนตัวของชาวบ้านถูกคุกคามจากบุคคลภายนอก โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ

การศึกษาพบว่า มีชาวบ้านหลายคนที่เกิดความกลัวขึ้นเนื่องจากคนจากภายนอก โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ภาครัฐในสายปกครอง เช่น ตำรวจ และ เจ้าหน้าที่ กอรมน. ที่เข้ามา

ตรวจตราในหมู่บ้านเป็นระยะ จนชาวบ้านมีความรู้สึกว่าเป็นผู้กระทำความผิด และเกิดความกลัว

“วันดีคืนดีก็มีตำรวจแต่งเครื่องแบบมากันเต็มตันรถ มาเที่ยวถามหาเรื่องเบี้ย ถามชาวบ้านว่ายังใช้เบี้ยกันอยู่หรือเปล่า ชาวบ้านก็กลัว”

(ชาวบ้าน—สัมภาษณ์ 23 ธ.ค.43)

“มีคนเข้ามาถามเยอะ ถามหาหลวงพ่อมั่ง ถามหาแม่มั่ง ถามหาคนเซ็นชื่อในเบี้ย เดี่ยวตำรวจมา เดี่ยวกอรมน.มา นักข่าวก็มา มีคนมาถามเรื่องเบี้ยเยอะ อ้างว่าเป็นนักศึกษา เข้ามาหาข้อมูลมั่งก็มี แต่แม่รู้ว่าไม่ใช่หรอก เพราะถ้าเป็นนักศึกษาจริงไม่เห็นต้องมากับกอรมน.เลย แม่ขอคูบัตรก็บอกว่าลืมเอามา”

(แม่บัวทอง บุญศรี—สัมภาษณ์ 15 ก.พ.44)

2.4 “เบี้ยกุดชุม” กลายเป็นสิ่งต้องห้าม

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ทำให้ทราบว่า ในช่วงหลังจากเกิดวิกฤตแล้ว ตัวของ“เบี้ยกุดชุม” กลายเป็นสัญลักษณ์ที่คนนอกชุมชนต่างให้ความสนใจ และมีความต้องการทั้งในลักษณะแค่อยากเห็น อยากมีไว้เป็นที่ระลึก และมีเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองภาครัฐเข้าไปในพื้นที่เพื่อนำ “เบี้ยกุดชุม” ออกมาโดยให้เหตุผลกับชาวบ้านว่าเป็นสิ่งผิดกฎหมายทำให้ชาวบ้านบางส่วนไม่กล้าเก็บไว้ และให้“เบี้ย”กับเจ้าหน้าที่ไป

“ตอนที่ปัญหาใหม่ๆ समाชิกทุกคนก็กลัว เค้กก็ขายเบี้ยออกไป เราก็ลงไปไล่เหล่า มีตำรวจเข้ามาขู่ เค้กก็เอาให้ตำรวจไป ฐกส.เข้ามาขอซื้อบอกจะเอาไปให้เจ้านายดูเค้กก็ขาย เพราะว่ามันจะมีในข้อตกลง समाชิกว่าขายไม่ได้ แต่พอมันออกมาว่าผิดกฎหมาย ทุกคนก็ไม่อยากมีของผิดกฎหมายไว้ในมือ แล้วตำรวจเข้ามาบอกว่าผิดกฎหมายจะจับ ไปโรงพยาบาลคุณหมอก็คือซื้อ บางทีนักข่าวมาก็คือซื้อ เค้กก็ขายออกไป”

(คณะทำงานเบี้ย—สัมภาษณ์ 15 ธ.ค.43)

อย่างไรก็ดี สาเหตุของการถอนตัวของชาวบ้านจากการร่วมนอกระบบเงินตราชุมชนนั้น การศึกษาพบว่า ยังมีชาวบ้านกลุ่มหนึ่งที่ไม่ได้รับผลกระทบ เนื่องจากไม่ได้รับทราบข่าวความเคลื่อนไหวกรณีกระแสวิกฤตเชิงลบต่อนอกระบบจากสื่อมวลชน และไม่มีเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองของ

รัฐเข้าไปในหมู่บ้านเพื่อจากไม่ใช่พื้นที่หลักของงานพัฒนาและยังเป็นพื้นที่ห่างไกลและชาวบ้านไม่มีพฤติกรรมในการบริโภคข่าวสาร

“อย่างบ้างโคกกลางก็ไม่ว่าเลยว่าจะเกิดอะไรขึ้น แต่อย่างบ้านโสกนี้รุนแรงมากบ้านสันติสุข บ้านท่าลาดแรงมาก กุดหินไม่เท่าไร แต่บ้านโคกกลางนี้ไม่ได้ข่าว ไม่รู้สื่อกแล้ว ไม่ได้อ่านหนังสือพิมพ์เลย ก็ไปเล่าให้ฟังว่าทำไมนักข่าวเขาถึงไปเขียนอย่างนั้น มันเกิดเรื่องตั้งแต่ วันวันที่เท่าไร มีใครบ้างที่ให้กำลังใจเรามีใครบ้างที่สนับสนุนเราหรือเป็นพันธมิตรอยู่ ก็คือเข้าไปคุยไปให้กำลังใจในตอนแรก แล้วก็ประเมินดูว่าบ้านไหนที่กลัวมาก ก็จะมีบ้านท่าลาดที่กลัวมากมาตอน คือมาขอถอนตัวออก ลาออกจากความเป็นสมาชิก แล้วก็ไม่ร่วมประชุม ไม่ร่วมอะไรเพราะกลัวโดนจับ แต่ก็ยังมีคนที่ไม่กลัวอยู่ 9 คน เราก็ค่อยให้กำลังใจ มันก็ค่อยๆดีขึ้น”

(ผู้ประสานงานโครงการ—สัมภาษณ์ 15 ธ.ค. 43)

3. “โศก”ในชุมชน ปลุกกำลังใจชาวบ้าน

จากข้อมูลการสัมภาษณ์พบว่า นอกจากกลุ่มแกนนำระดับบนของชุมชนที่ใช้วิธีการสื่อสารทางอ้อมเพื่อกระตุ้นกำลังใจของชาวบ้านแล้ว ในส่วนของคณะทำงานและผู้ประสานงานโครงการได้ใช้รูปแบบการสื่อสาร “โศก”ต่อกลุ่มคนภายในชุมชน เพื่อสร้างความเข้าใจ และขวัญกำลังใจของชาวบ้าน โดยเฉพาะกลุ่มแกนนำเรื่องเบี้ยและสมาชิกเบี้ยทั่วไปด้วย

“มีทั้งการใช้โศกเพื่อทำความเข้าใจกับชาวบ้าน และในการประชุมใหญ่ครั้งแรกเราก็เล่าให้ฟังอีกว่ามันเกิดอะไรขึ้นบ้าง แล้วเราทำอะไรอยู่ แล้วก็เอาข่าวจากหนังสือพิมพ์ที่เค้าแสดงความคิดเห็นของนักวิชาการบางคน แจกให้อ่าน เค้าก็มีกำลังใจ จนกระทั่งเค้ามีมติกันว่าเราใช้ต่อไปเลย ผิดกฎหมายก็ใช้ต่อไปเลย มันก็ดีขึ้น”

(คณะทำงานเบี้ย—สัมภาษณ์ 21 ม.ค.44)

“แล้วต่อจากนั้น เวลาลงไปโศกเราก็จะไม่พูดถึงข่าวแล้ว แต่ว่าพูดถึงว่าที่กรุงเทพกำลังทำอะไรอยู่เพื่อที่จะแก้ปัญหา ขออนุญาตให้มันถูกต้องอะไรอย่างนี้ สมาชิกเค้าก็อยากรู้ แค่ว่ามันถูกหรือยัง ใช้ได้หรือยัง”

(เจ้าหน้าที่ประสานงาน--สัมภาษณ์ 26 ก.พ. 44)

นอกจากนี้การวิเคราะห์โดยข้อมูลจากการสัมภาษณ์และยังพบว่า ความมั่นคงของ คณะทำงานเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้การหยุดชะงักของนวัตกรรมการระบบเงินตราชุมชนในครั้งนี้ ยังสามารถที่จะดำเนินการต่อเนื่องไปได้ โดยวิเคราะห์ปัจจัยส่วนหนึ่งมาจากการได้มีโอกาสมีส่วนร่วม ร่วมสร้างระบบนวัตกรรมนี้มาตั้งแต่เริ่มต้น

“มีการประชุมสุดท้ายว่าจะใช้ต่อหรือไม่ใช้ต่อ ก็บอกเลยว่าใครจะยอมติดคุกด้วยกันบ้าง ถ้ายอมก็บอกว่าใช้ต่อ ถ้าใจไม่เอาก็บอกว่าเลิกเลย ปรากฏว่าทุกคนยอมติดคุกด้วยกัน ในกลุ่มแกนนำ แต่เค้ามีข้อแม้ว่า เราใช้ภายในกันก่อน เฉพาะแกนนำนี้คุยกันก่อน ช่าง นอกอย่างเพิ่มไปขยายอะไรไป นี่เป็นข้อเสนอของแกนบางคน ก็ต้องโอนตามเค้า คือต้อง ผ่อนได้ ก็ยังดีว่า เอมเค้าสู้อยู่กับเรา แต่เราก็ไม่แข็งเกินบอกว่าให้สู้ก็สู้ใช้ต่อไปให้เค้าจับก็ คงเป็นไปไม่ได้นะ”

(คณะทำงานเบี้ย—สัมภาษณ์ 15 ธ.ค. 43)

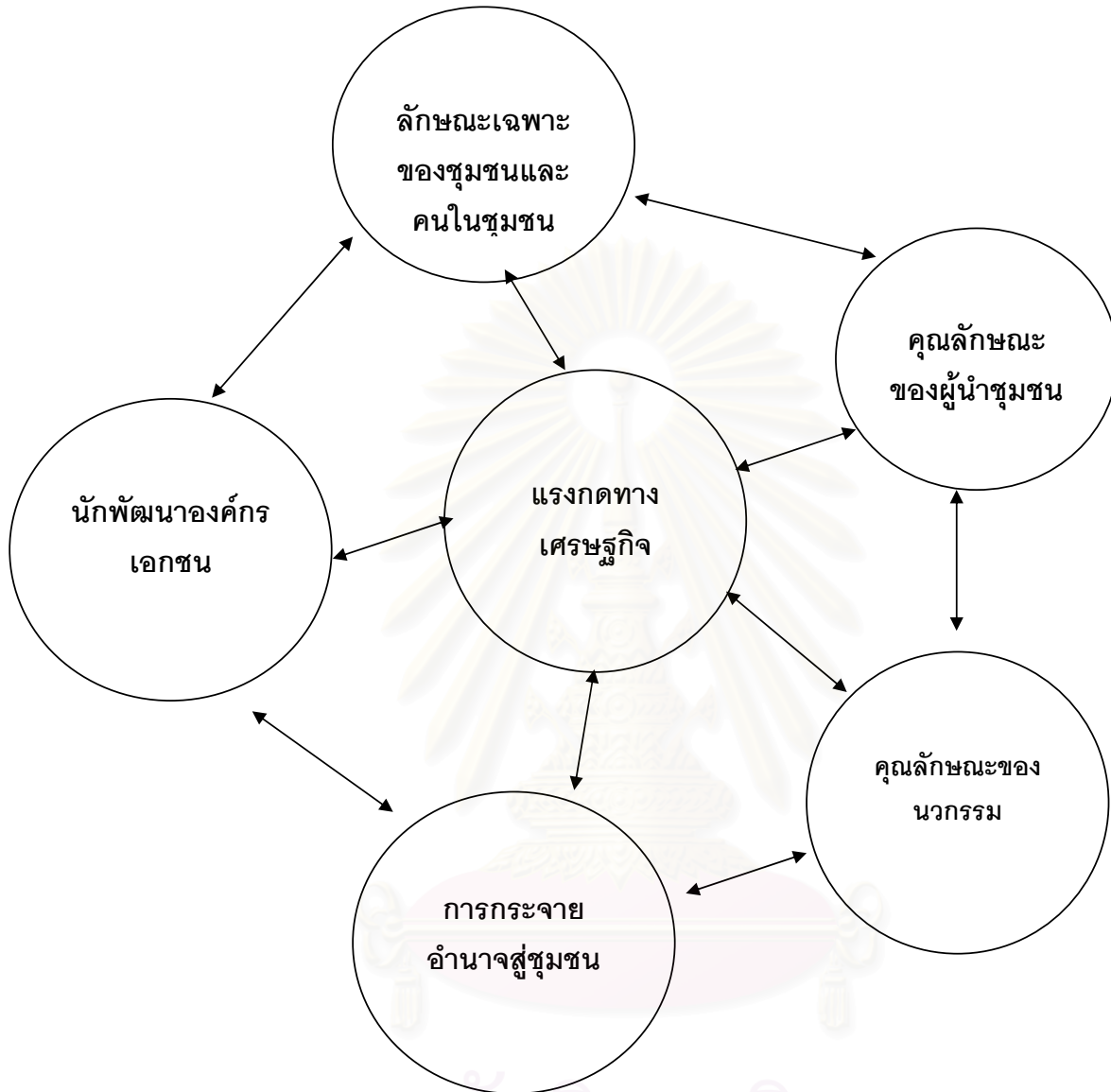
จากการศึกษาพบว่า ในระยะของการเกิดวิกฤติข่าวเชิงลบต่อนวัตกรรม แม้จะเป็นการทำให้ กระบวนการแพร่ นวัตกรรมเกิดการหยุดชะงัก และเกิดผลต่อชุมชนในหลายประการ แต่ใน ขณะเดียวกัน ชุมชนก็ได้เกิดการเกิดกระบวนการเรียนรู้และมีการรวมตัวกันในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น ต่อชุมชน ด้วยการประสานกับผู้นำชุมชน แกนนำเรื่องเบี้ย คณะทำงาน และชาวบ้าน ในการ ประสานงานเพื่อแก้ไขวิกฤติข่าวเชิงลบที่เกิดขึ้น และผลที่เกิดในระดับสังคมคือการที่ชุมชนได้เป็นที่รู้จักและเปิดตัวออกสู่สังคมในวงกว้างมากยิ่งขึ้น และมีหน่วยงานพัฒนาเอกชน ตลอดจน นักวิชาการและผู้นำความคิดในสังคม เข้ามาเป็นแนวร่วมหรือเป็นพันธมิตรกับชุมชนในการ เคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องสิทธิของชุมชนในการพัฒนาตนเองด้วยรูปแบบที่ชุมชนเห็นพ้องต้องกันว่า เป็นประโยชน์ในขั้นถัดมาด้วย

ส่วนที่ 2 : ปัจจัยที่ส่งผลต่อการรับนวัตกรรม “เบี้ยกุดชุม” ของชาวบ้านชุมชนกุดชุม

ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการรับนวัตกรรมจากข้อมูลการสัมภาษณ์ และ สังเกต โดยสามารถแยกประเภทของปัจจัยได้ดังนี้

1. ลักษณะเฉพาะของชุมชนและคนในชุมชน
2. คุณลักษณะของผู้นำในชุมชน
3. คุณลักษณะของนวัตกรรม
4. เจ้าหน้าที่พัฒนาองค์กรเอกชน (NGOs)

5. แรงกดดันทางเศรษฐกิจ
6. การกระจายอำนาจสู่ชุมชน

แบบจำลองที่ 4 : ปัจจัยที่มีผลต่อการรับนวัตกรรม “เบี้ยกุดชุม”

1. ลักษณะเฉพาะของชุมชน

จากการสังเกตและสัมภาษณ์สามารถวิเคราะห์ได้ว่าปัจจัยในเรื่องของลักษณะเฉพาะของชุมชนกุดชุม มีผลต่อการรับนวัตกรรมระบบเงินตราชุมชนของชาวบ้านกุดชุมโดยสามารถแบ่งลักษณะเฉพาะของชุมชนออกเป็น 9 ด้าน ดังนี้

1.1 สภาพสังคมชนบท

ข้อมูลการวิจัยในพื้นที่ด้วยการสังเกตพบว่า หมู่บ้านที่เป็นพื้นที่ในการแพร่ระบบนวัตกรรมเงินตราชุมชน ในอำเภอกุดชุมนั้น มีสภาพเป็นสังคมชนบทที่ยังคงมีลักษณะของความเป็นชนบทไทยอยู่สูง อันได้แก่ รูปแบบการพึ่งพาอาศัยและความเอื้ออาทรต่อกัน และความไว้วางใจกันได้ของคนในหมู่บ้าน เช่น เมื่อเจ้าของบ้านบ้านใดบ้านหนึ่งไม่อยู่ ก็สามารถฝากฝังให้เพื่อนให้ดูช่วยดูแลบ้านและช่วยงานอื่นๆเช่นการพาวันไปกินน้ำ รถมอเตอร์ไซด์สามารถขับไปจอดตามที่ต่างๆในหมู่บ้านโดยไม่ต้องถอดกุญแจออก

อัธยาศัยของชาวบ้าน มีความเป็นกันเองสูง เมื่อเดินผ่านกันหรือสวนทางกัน มักจะมีคำทักทายหรือยิ้มให้กัน คนในชุมชนส่วนใหญ่จะรู้จักกันหมด และจัดเป็นชุมชนชาวบ้านที่ไม่ปิดตัว โดยมักจะมีคนภายนอกเข้ามาศึกษาดูงานด้านการพัฒนาระบบการเกษตรของโรงสีเป็นประจำ เมื่อมีใครแปลกปลอมเข้ามาจะทราบได้ทันที โดยเฉพาะในช่วงที่เรื่องของเบี้ยกุดชุมได้กลายเป็นประเด็นทางสังคม ซึ่งทำให้มีคนจากภายนอกเข้าไปในชุมชนเป็นจำนวนมาก

ในชุมชนยังปรากฏเรื่องของการช่วยแรงงานกันในลักษณะ “ลงแขก” เช่นบ้านไหนจะสร้างบ้านใหม่ หรือการทำสิ่งปลูกสร้างส่วนกลางเพื่อเป็นสาธารณะประโยชน์ในชุมชน ก็จะได้รับความช่วยเหลือด้านแรงงานจากคนในชุมชนที่มีฝีมือด้านช่าง โดยเจ้าของบ้านหรือแมงงานจะเสียเงินซื้อเพียงวัสดุที่ต้องใช้ในการก่อสร้างเท่านั้น ส่วนพวกเครื่องมือพื้นฐาน อาทิ ฆ้อน เลื่อย แปรงทางดี ฯลฯ ชาวบ้านจะถือติดมือมาช่วยกันเองตามความถนัด โดยไม่ต้องจ่ายค่าแรง และกลุ่มแม่บ้านหรือเจ้าของบ้านก็จะช่วยกันทำอาหารเลี้ยงคนมาช่วยงาน

1.2 ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่และความเป็นท้องถิ่น

จากการสังเกตและสัมภาษณ์พบว่า พื้นที่ 5 หมู่บ้านที่มีการแพร่กระจายของ “เบ๊ยกุดชุม” เป็นพื้นที่ที่มีความห่างไกลของจากตัวเมือง ทั้งตัวจังหวัด และ ตัวอำเภอ ตลอดจนการเดินทางระหว่างหมู่บ้านด้วยกันก็ไม่สะดวกนัก ไม่มีรถรับจ้างหรือรถประจำทาง ถือได้ว่าเป็นทำเลที่ค่อนข้างจะเป็น “มูมลิก”

การเดินทางไปมาระหว่างกันระหว่างคนในหมู่บ้านมักจะเป็นรถมอเตอร์ไซด์ รถปิคอัพ และจักรยานส่วนตัว ส่วนชาวบ้านที่เป็นผู้ใหญ่ไม่ใช้พาหนะ ก็มักจะ “เดิน” เช่น เดินไปวัด เดินไปท้องนา ฯลฯ แต่เนื่องจากพื้นที่ของ 5 หมู่บ้านที่รับนวัตกรรมระบบเงินตราชุมชนนั้น มีพื้นที่ติดต่อกันส่วนใหญ่ ชาวบ้านจึงมีการเดินทางระหว่างหมู่บ้านอยู่เป็นประจำ รวมทั้งมีการย้ายถิ่นพำนักจากบ้านหนึ่งไปบ้านหนึ่ง เช่นในรูปของการแต่งงาน ฯลฯ ทำให้คนในพื้นที่มีการโยกย้ายสัมพันธ์กัน หรือความเป็นท้องถิ่นในระดับหนึ่งด้วย

“เงื่อนไขหรือสิ่งที่เป็นองค์ประกอบที่จะทำให้ระบบเงินตรามันเกิดขึ้นจริงได้ จะต้องมีความสัมพันธ์ของคนที่อยู่ไม่ไกลกันเกินไปนัก ระยะทางเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญกับระบบเงินตราชุมชนด้วย คือถ้าอยู่กันไกลมากการจะเดินทางมาแลกเปลี่ยนกันแสนจะยากลำบาก เขาก็ทำให้มันเป็นเรื่องจริงได้ยาก”

(รัชชัย ไตสิตระกูล—สัมภาษณ์ 20 ม.ค. 44)

คนจากภายนอกชุมชนจะเดินทางเข้าพื้นที่ค่อนข้างลำบาก เพราะไม่มีรถประจำทางเข้าถึงหมู่บ้าน ต้องอาศัยรถเหมาจากตัวอำเภอเข้ามา หรือคอยติดรถของคนในหมู่บ้านที่มีการติดต่อกับนอกชุมชนอยู่บ้าง เช่นรับส่งแม่ค้าที่จะไปซื้อของประจำที่ตลาด ฯลฯ

ความห่างไกลของพื้นที่ประกอบกับความยากลำบากในการเดินทางเข้าถึง ทำให้ชุมชนยังสามารถคงสภาพความเป็นชนบท และยังไม่ถูกแทรกแซงจากสังคมภายนอกมากนัก แต่ในชุมชนก็มีไฟฟ้า บ้านส่วนใหญ่มีโทรทัศน์ มีระบบการสื่อสาร ตู้โทรศัพท์สาธารณะ ร้านขายของชำ ฯลฯ ซึ่งเป็นช่องทางให้ชาวบ้านสื่อสารและรับสารจากภายนอกได้

1.3 พฤติกรรมการสื่อสาร เน้นสื่อบุคคล บริโภคสื่อมวลชนน้อย

ชาวบ้านได้ให้ข้อมูลว่า ระบบความสนใจหรือบริโภคข่าวสารของชาวบ้านเองยังมีไม่มากนัก ยกเว้นในช่วงที่มีข่าวเชิงลบเกี่ยวกับ “เบ๊ยกุดชุม” แต่ก็มีชาวบ้านบางหมู่บ้านที่แม่แต่ที่เป็นบ้านที่เป็นสมาชิกเบ๊ยกุดชุม กลับไม่ทราบข่าว เพราะไม่มีใครอ่านหนังสือพิมพ์

การศึกษาพบว่า หนังสือพิมพ์ในหมู่บ้านจะมีให้อ่านบ้างที่ศาลากลางบ้าน ศาลาอ่านหนังสือ และที่โรงเรียน แต่ก็ยังเป็นหนังสือพิมพ์เก่า และชาวบ้านก็ไม่ค่อยนิยมอ่านซึ่งสืบเนื่องมาจากระดับการอ่านออกเขียนได้ของชาวบ้านด้วย ซึ่งพฤติกรรมการบริโภคข่าวสารนั้น ชาวบ้านจะรับจากสื่อโทรทัศน์ได้มากกว่า

“ชาวบ้านที่นี่ จะอ่านหนังสือพิมพ์กันน้อย จะมีบ้างก็จะดูทีวี นสพ.น้อยเพราะไม่ค่อยมีแหล่ง จะอ่านที่ก็ต้องไปซื้อในอำเภอไกลพอสมควร นสพ.ในหมู่บ้านก็หลายวัน ต้องอ่านย้อนหลัง ส่วนใหญ่จะดูข่าวทาวที่วิมากกว่า แล้วก็แบบปากต่อปาก คนนี้อ่านแล้วก็เล่าให้ฟัง และข่าวทางวิทยุ ซึ่งจะมีผลมากเหมือนกัน แต่ยกเว้นตอนที่ข่าวเรื่องเบ๊ยกุดชุม ชาวบ้านเค้าจะตามนสพ.เลย ไทยรัฐชาติตลาตกุดชุมเลย ชาติตลาตดยโส ชาติไปถึงตลาตอุบลแน่ะ ทุกคนไปหาซื้อนสพ.ไทยรัฐถึงอุบลแน่ะ ไม่มีขาย”

(คณะทำงานเบ๊ยกุดชุม—สัมภาษณ์ 15 ธ.ค. 43)

1.4 พื้นฐานงานธุรกิจชุมชน และรูปแบบการผลิตที่หลากหลาย

การศึกษาพบว่า การที่ชุมชนกุดชุม มีพื้นฐานของการประกอบธุรกิจชุมชน โดยเฉพาะ “โรงสีข้าว” และการผลิตที่มีความหลากหลาย เช่น โครงการศูนย์สมุนไพร และการทำสินค้าภายในชุมชนเพื่อขาย อาทิ การทำนมถั่วเหลือง ทำยาสระผม หรือน้ำยาล้างจาน เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อการรับนวัตกรรมระบบเงินตราชุมชนของชาวบ้าน

จากข้อมูลที่รวบรวมสามารถวิเคราะห์ได้ว่า การที่ชุมชนมีประสบการณ์เรื่องการทำธุรกิจมาก่อน โดยเฉพาะระบบธุรกรรมกับภายนอกชุมชน การผลิต การขาย การแลกเปลี่ยนปัจจัยการผลิต การกู้-ยืม ดอกเบี้ย มีผลทำให้ชาวบ้านสามารถเกิดการตระหนักรู้ถึงควมมีประโยชน์ของนวัตกรรมระบบเงินตราชุมชนซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อลดการไหลออกของเงินในชุมชน ได้ง่ายยิ่งขึ้น

“นอกจากชุมชนต้องอยู่ใกล้กันแล้ว ยังต้องมีทรัพยากรที่หลากหลาย เพราะถ้าไม่มีทรัพยากรที่หลากหลายแล้ว ไม่รู้จะเอาอะไรมาแลกกัน อย่างถ้าทุกคนมีข้าวหมกก็ไม่รู้จะเอามาแลกอะไรกัน แต่ถ้าคนหนึ่งมีข้าว คนหนึ่งมีปลา คนหนึ่งมีไก่ คนหนึ่งมีเห็ด คนหนึ่งมีความรู้เรื่องซ่อมจักรยาน คนหนึ่งมีความรู้เรื่องซ่อมมอเตอร์ไซด์ มันมีทั้งเรื่องสินค้าและบริการที่หลากหลายในชุมชน มันก็ง่ายต่อการที่จะแลกเปลี่ยนกันได้”

(ธวัชชัย ไตสิตระกูล—สัมภาษณ์ 20 ม.ค.44)

1.5 พื้นฐานทางวัฒนธรรม

ตามข้อมูลที่ได้จากการสังเกตและสัมภาษณ์พบว่า ในชุมชนมีความพยายามที่จะสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่นอีสานดั้งเดิม อาทิ งานบุญที่มีการสวดแทรกคำสอนทางศาสนา และพิธีกรรมต่างๆ ตลอดจนภูมิปัญญาในเรื่องสุขภาพ เช่น หมอยาพื้นบ้าน หมอนวด-ประคบ-อบ สมุนไพร ซึ่งการสังเกตพบว่าการจัดกิจกรรมต่างๆ ได้รับการรื้อฟื้นและกระตุ้นโดยองค์กรในชุมชน เพื่อให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วม และในการจัดกิจกรรมเชิงวัฒนธรรมแต่ละครั้ง มักจะมีประเด็นในเรื่องของงานพัฒนาต่างๆ สื่อสารในลักษณะสอดแทรกในระหว่างงานทางวัฒนธรรมนั้นๆ เช่น ในงานบุญข้าวจีในเดือนกุมภาพันธ์ หรือการทำบุญสู่วัฒนชาติประจำปีในเดือนมีนาคม ฯลฯ โดยมีอย่างต่อเนื่องตามวัฒนธรรม “ฮีตสิบสองคองสิบสี่” ของชาวบ้านอีสาน ที่จะมีการจัดงานบุญกันทุกเดือน เรียงไปตามเดือนต่างๆว่าจะเป็นบุญอะไร

นอกจากนี้ยังพบว่า ลักษณะตามภูมิภาคของคนอีสานที่มักจะไม่ค่อยได้แย่ง และรับสิ่งต่างๆ ได้ง่าย โดยเฉพาะงานพัฒนาและความช่วยเหลืออื่นๆ ซึ่งมีผลต่อการรับนวัตกรรมระบบเงินตราชุมชนได้ง่าย เมื่อเทียบกับคนภูมิภาคอื่น โดยชาวบ้านที่กุดชุมคนหนึ่งตั้งข้อสันนิษฐานว่า “ชาวบ้านอีสานอาจจะเคยชินต่อการเป็นผู้รับ เพราะโดยสภาพพื้นที่ที่แห้งแล้งและขาดแคลนหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนก็มักจะมาลงโครงการพัฒนาเพื่อช่วยให้ชีวิตความเป็นอยู่ของคนอีสานดีขึ้น ซึ่งเมื่อสั่งสมมานาน ก็เลยกลายเป็นว่าคนอีสานมักไม่ค่อยได้แย่งกันอะไร มีพัฒนาอะไรมาให้ก็รับ แต่รับนานหรือรับแล้วเลิกเลย รับมางั้นๆ ก็อีกเรื่องหนึ่ง”

“ธวัชชัย ไตสิตระกูล” ในฐานะคนในแวดวงองค์กรพัฒนาเอกชน และมีเพื่อนฝูงเป็นเอ็นจีโอ ให้ทัศนะเสริมในประเด็นนี้ว่า “ชาวบ้านทางอีสานเข้าง่ายกว่า เมื่อเทียบกับทางภาคใต้ เพื่อนพี่ไปทำงานที่นั่น มาบ่นว่ากว่าจะทำให้ชาวบ้านยอมรับได้ เป็นเรื่องยาก และคนอีสานจะมีความถ่อมตัว จนบางครั้งกลับกลายเป็นความรู้สึกด้อยของเค้า แต่มันก็ตีข้อเสียต่างกันนะ คนอีสานจะ

เป็นคนพูดไม่ค่อยตรงกับความจริงเท่าไรๆ คือบางทีเค้าอาจจะไม่ค่อยยอมรับคุณหรอก แต่เค้าจะไม่แสดงปฏิกิริยาต่อต้านเท่าไรๆ แต่อาจจะไปพูดอะไรข้างหลัง หรือไม่ก็เงียบเฉยไม่ให้ความร่วมมือไป แต่อย่างคนใต้อาจจะสวนเลย ชัดเลย แต่ถ้าเป็นคนอีสานเค้าจะไม่ขัดกับคุณบนเวที แต่ว่าลับหลังไปเค้าจะไปอีกสไตลิ่ง”

“คนที่รับเรื่องต่างๆเร็วมาก คือมีอะไรมาเค้าก็จะรับ รับไว้ก่อน แล้วก็ค่อยมาพิจารณาทีหลัง ผมมองว่าความไว้ใจของคนในชุมชนมีมาก คือใครเข้ามาก็จะไว้ใจหมด เอาอะไรเข้ามาก็รับ”

(พรพิศรา คลังภูเขียว—สัมภาษณ์ 15 ธ.ค. 43)

1.6 ความคุ้นเคยกับงานพัฒนา

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ทำให้พบว่า พื้นที่อำเภอภูคดชุม เป็นชุมชนหนึ่งที่มึ้งงานพัฒนาด้านต่างๆมาลงในพื้นที่ค่อนข้างมาก ทั้งส่วนที่มาจากโครงการของหน่วยงานภาครัฐ และโครงการความช่วยเหลือด้านต่างๆขององค์กรพัฒนาเอกชน

ข้อมูลระบุว่า ความที่ชาวบ้านที่นี่คุ้นชินต่องานพัฒนาด้านต่างๆ หรือมีพื้นฐานแนวคิดตลอดจนทัศนคติที่ดีต่อกิจกรรมงานพัฒนาอยู่แล้ว ดังนั้นการนำนวัตกรรมเชิงพัฒนาใหม่ๆเข้ามาในชุมชน จึงไม่ใช่สิ่งแปลกปลอมสำหรับชาวบ้าน และยังมีอัตราการยอมรับที่ง่ายขึ้นด้วย

1.7 ระดับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชน

ข้อมูลจากการศึกษาด้วยการสังเกตประกอบกับการสัมภาษณ์คนในระดับแกนนำชุมชนพบว่า ระดับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมในชุมชนของชาวบ้านนั้น จัดอยู่ในระดับปานกลางไม่ถือว่ามากแต่ก็ไม่ใช่น้อยจนเกินไป ทั้งนี้ปัจจัยที่ขึ้นอยู่กับลักษณะของกิจกรรมที่จัดขึ้นในแต่ละครั้งด้วย

ส่วนระดับการมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นในประเด็นต่างๆนั้น ข้อมูลพบว่า ชาวบ้านมีระดับการแสดงความคิดเห็นค่อนข้างสูง เนื่องจากพบว่า ภายในชุมชนมักจะมีการจัดกิจกรรมในลักษณะการระดมความคิดเห็นจากชาวบ้าน เช่น การจัดประชุมเครือข่ายเกษตรกร ฐุรกิจชุมชน ตลอดจนการจัดใส่เหล่ ทำให้ชาวบ้านมีโอกาสในการฝึกและคุ้นเคยกับระบบการแสดงความคิดเห็นมากยิ่งขึ้น

“ระดับการมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นในที่ประชุมของชาวบ้านนั้น ก็ขึ้นอยู่กับว่า ประเด็นมันกระทบเค้ามั๊ย สมมุติว่าเค้าอยากรู้สถานการณ์ว่าเป็นยังไง แบบคดีชาติว่างัย นักวิชาการคิดยังไง ถ้าเป็นพวกนี้เค้าจะฟังมากกว่า และอย่างเป็นทางการประเด็นว่าชุมชนกระทบอะไร เค้าก็ยังสนใจบ้าง แต่ถ้าเป็นประเด็นที่ว่า ประเด็นร่วม อย่างเช่นว่าเค้าต้องการทำอะไรบ้าง โดยให้คณะทำงานเบี่ยช่วยเหลืออะไรบ้าง หรืออย่างที่เป็นเรื่องว่ากรรม.เข้ามาในหมู่บ้านมาทำอะไร เค้าก็จะไล่กัน เป็นประเด็นที่กระทบเค้าเค้าก็จะแลกเปลี่ยน”

(แกนนำเบี่ย—สัมภาษณ์ 15 ธ.ค. 43)

1.8 แนวคิดต่อการรวมกลุ่มและความเชื่อถือต่อระบบบริหารจัดการกลุ่ม-เครือข่าย

การศึกษาจากการสัมภาษณ์ทำให้ทราบว่า พื้นที่ 5 หมู่บ้านที่เป็นพื้นที่ในการแพร่ำนวกรรม นั้น เป็นพื้นที่ที่มีระดับความเข้มข้นในของแนวคิดเรื่องการรวมกลุ่มและมีความเชื่อถือต่อระบบการบริหารจัดการกลุ่ม เนื่องจากเป็นพื้นที่เดิมของเครือข่ายเกษตรกรที่เข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่ม เกษตรกรทำนาไร่ โรงสีชมรมรักษ์ธรรมชาติ และศูนย์สมุนไพโร ซึ่งมึระยะเวลาการรวมตัวมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน และมีกิจกรรมที่สามารถวัดระดับหรือสังเกตการเข้ามามีปฏิสัมพันธ์กับงานโรงสีซึ่งถือว่าเป็นงานส่วนรวมได้

“กิจกรรมของเราตอนนั้น มีเกษตรอินทรีย์เป็นตัวหลัก แล้วก็มึกิจกรรมการซื้อขายข้าวเปลือก เพราะส่วนมากหมู่บ้านที่เลือกเข้ามาเนี่ย ข้าวเปลือกจะไม่ไปไหน เค้าจะมาทำกิจกรรมซื้อขายร่วมกันตลอด แสดงว่าเค้าเชื่อว่าระบบกลุ่มว่าสามารถที่จะเป็นที่พึ่งของเขาได้ ก็ใช้เกณฑ์ตัวนี้เป็นตัววัดว่าจะเลือกหมู่บ้านไหนเข้ามา”

(พ่อวิจิตร บุญสูง—สัมภาษณ์ 24 พ.ค. 43)

“ความสนใจกลุ่มนี้วัดจากการเข้าร่วม การมีส่วนร่วม จากในการลงหุ้นลงขัน การเข้าร่วมประชุมสัมมนา หรือการเข้าร่วมแสดงความคิดเห็น ร่วมกิจกรรมเป็นตัวชี้วัด คือมาบ่อยมาก่อนข้างจะถี่”

(แกนนำชุมชน—สัมภาษณ์ 25 ธ.ค. 43)

“ของที่นี่ เรื่องการรวมตัวกันเองของชาวบ้าน มีเป็นฐานเดิมอยู่แล้วบ้าง ในศาลาธรรม อย่างพวกกลุ่มข้าววัด หรืออย่างที่นี่เอง ก่อนที่เอ็นจีโอจะเข้ามา เค้าก็มีกลุ่มไผ่เหล่กันอยู่

แต่เดิมแล้ว คนที่เค้าสนใจอะไรร่วมกัน หรือแม้แต่กระทั่งกองทุนร้านค้าที่เค้าตั้งขึ้นก็ไม่มีคนนอกมาช่วยเค้านะ เค้าคิดขึ้นมาจากของเค้าว่ามันควรจะมี แล้วก็ไปดึงคนอื่นมาให้ความรู้เค้า แล้วเค้าก็ตั้งกันขึ้นมา และนี่ก็คือกลุ่มที่เป็นธรรมชาติ ไม่ใช่กลุ่มที่ถูกจัดตั้งจากคนข้างนอก”

(คณะทำงานเบียร์—สัมภาษณ์ 3 ธ.ค. 43)

การศึกษาพบเรื่องของการรวมกลุ่มในชุมชนกุดชุมว่า มีระดับการรวมกลุ่มที่หลากหลาย เช่น กลุ่มเกษตรกรทำนา กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน ฯลฯ ซึ่งกลุ่มเป็นทางการและไม่เป็นทางการ กลุ่มที่รวมตัวกันเองและกลุ่มจัดตั้ง ดังที่แกนนำเบียร์คนหนึ่งระบุว่า“ในระยะเวลาหลังมีกลุ่มที่ถูกจัดตั้งขึ้นจากภายนอกเยอะแยะ ทั้งจากราชการก็มากนะ ซึ่งหลายๆกลุ่มเป็นกลุ่มแบบเทียมๆ ตั้งขึ้นมาเฉพาะกิจ เพราะราชการบางทีไม่ค่อยได้ทำอะไรที่มันจะได้ลึกๆ มีนโยบายให้ตั้งกลุ่มขึ้นมา ก็ตั้งพอให้มันเป็นกลุ่ม เสร็จแล้วก็ล้ม”

นอกจากนี้จากการศึกษาเอกสารงานวิจัยของ ดร. นันทิยา หุตานุกวัตร อาจารย์จากมหาวิทยาลัยอุบลฯ ที่ได้ทำการวิจัยภาคสนามในเรื่องเกี่ยวกับแผนธุรกิจของโรงสีชุมชนชมรมรักษ์ธรรมชาติ ได้สรุปถึงรูปแบบการมีส่วนร่วมของชาวบ้านกุดชุมในกิจกรรมของโรงสีว่า “อาจจำแนกกลุ่มคนที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับการดำเนินการของโรงสีได้เป็น 4 กลุ่ม คือ กรรมการบริหาร กรรมการฝ่ายจัดการ พนักงาน และสมาชิกทั่วไป โดยคน 4 กลุ่มนี้มีระดับการมีส่วนร่วมที่แตกต่างกัน อันطبอบอกถึงความรู้สึกเป็นเจ้าของและพันธะผูกพันมากที่สุด โดยสมาชิกจะมีความรู้สึกเป็นเจ้าของและมีพันธะผูกพันน้อย ส่วนกรรมการบริหารและพนักงานจะแสดงความรู้สึกนี้ในระดับปานกลาง แต่ขณะที่กรรมการฝ่ายจัดการซึ่งประกอบด้วยผู้นำระดับบนของชุมชนจะมีความรู้สึกเป็นเจ้าของและมีพันธะผูกพันมากที่สุด”

1.9 แนวคิดเชิงสังคม / วิธีคิดต่อการพึ่งตนเองของคนในชุมชน

ตามข้อมูลจากการสัมภาษณ์ทำให้ทราบว่า เรื่องแนวคิดเชิงสังคม และวิธีคิดต่อการพึ่งตนเองของคนในชุมชนนั้น ยังไม่มีลักษณะที่กระจายตัวในวงกว้าง กล่าวคือ ผู้ที่จะมีแนวความคิดในเชิงสังคมที่ต้องการเห็นการพัฒนาเกิดขึ้นในชุมชนเพื่อให้ชุมชนเกิดภาวะเข้มแข็งและเป็นชุมชนที่สามารถพึ่งตนเองได้นั้น จะเป็นคนที่อยู่ในระดับผู้นำชุมชน หรือแกนนำเท่านั้น ส่วนของชาวบ้านเองส่วนใหญ่จะยังไม่ปรากฏชัด ดังคณะทำงานเบียร์คนหนึ่งอธิบายว่า “การคำนึงถึงเรื่องของชุมชนจริงๆ ก็จะเป็นเฉพาะแกนที่มองไปถึงตรงนั้น ก็คือว่ามันจะมีอยู่จุดหนึ่งที่เรา

จะดึงคนที่จะมาเป็นคนทำงานในช่วงแรกที่จะเข้ามาศึกษาว่าระบบเงินตราชุมชนทำงานอย่างไร มันจะแก้ปัญหาได้จริงมั้ย ก็คือศึกษาเรื่องแนวความคิดเฉยๆ เพราะฉะนั้นคนทำงานก็จะเข้าใจมากกว่า ว่าถ้ามันทำแล้วมีประสิทธิภาพมันจะช่วยอะไรได้บ้าง ทั้งระบบของชุมชน แต่กับคนที่เค้าแค่เข้ามาสมัครเป็นสมาชิกไม่ได้ศึกษาตรงนี้อย่างจริงจัง เค้าก็จะคิดอยู่แค่เรื่องของเศรษฐกิจ ยังไม่ได้มองในเรื่องของสังคมและชุมชน เพราะตอนที่เราเข้าไปขายแนวความคิดเราเอาเรื่องเศรษฐกิจเข้าไปคุยเรื่องเศรษฐกิจมากกว่า แต่กับคนทำงานเราก็จะคุยได้กว้างกว่านี้”

“ในระดับชาวบ้านต่างๆเค้าอาจจะยังไม่มีระดับการมีส่วนร่วมมาก แต่ว่าในระดับผู้นำ แม้แต่ในระดับผู้นำหลายๆ หรือชั้นรองลงมา มันมีเวทีมากขึ้นมาช่วงหลายปีที่ผ่านมา มันช่วยให้เค้ามีสิทธิมีเสียง มีส่วนร่วม ซึ่งมันเป็นทิศทางที่ควรจะเป็น”

(คนทำงานเบี้ย—สัมภาษณ์ 3 ธ.ค. 43)

“มีเยอะเหมือนกัน มากกว่า 50% จริงๆอย่างนี้ ชาวบ้านโดยส่วนใหญ่ไม่ได้มีจิตสำนึกเพื่อส่วนรวม ไม่ได้มีจิตสำนึกของชุมชน และในจำนวนหนึ่งที่มาร่วมงานกับเรา ก็ไม่ใช่เค้ามีจิตสำนึกของชุมชน แต่เค้ามาเพื่อที่จะรับประโยชน์ หวังรับประโยชน์ เช่น มาลงเงิน ร้อยนึงก็หวังว่าจะขายข้าวได้แพงขึ้น ได้ปันผล”

(เจ้าหน้าที่ประสานงานโครงการ—สัมภาษณ์ 15 ธ.ค. 43)

“ตรงนี้เป็นจุดอ่อนหนึ่งของงานพัฒนาที่นี่ เรายังไม่สามารถสร้างการมีส่วนร่วม จิตสำนึกของชาวบ้านได้กว้างนักแม้กระทั่งโรงสีเองที่ว่าแข็งๆ เรายังทำตรงนี้ได้้น้อยมาก คนที่เป็นผู้ถือหุ้นส่วนใหญ่มาถือหุ้นเพราะหวังว่าจะได้รับประโยชน์มากกว่าจะหวังจะมาทำอะไรร่วมกันให้มันดี คนก็ยังอยู่ในกระแสว่า เวลามาร่วมกิจกรรมอะไรก็จะถามว่าฉันจะได้อะไรมากกว่าที่จะคิดว่าจะทำอะไรให้ดีขึ้นได้บ้าง จะมีคนจำนวนน้อยเท่านั้นที่จะคิดในแง่จะมาทำเพื่อคนอื่น เพื่อให้ชุมชนมันดี”

(เจ้าหน้าที่ประสานงานโครงการ—สัมภาษณ์ 15 ธ.ค. 43)

2. คุณลักษณะของผู้นำในชุมชน

ปัจจัยเกี่ยวกับผู้นำชุมชน เป็นอีกประเด็นหนึ่งที่มีการวิจัยครั้งนี้พบว่ามีส่วนสำคัญต่อการรับนวัตกรรมระบบเงินตราชุมชนด้วย ได้แก่

2.1 *ภาวะผู้นำและความเชื่อถือในตัวผู้นำชุมชน* เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความเชื่อมโยงกับการรับนวัตกรรมระบบเงินตราชุมชนของชาวบ้านกุดชุม โดยข้อมูลจากการวิจัยพบว่า “ผู้นำชุมชน” อันได้แก่ ผู้นำอย่างเป็นทางการ ผู้นำทางความคิดอย่างไม่เป็นทางการ รวมทั้งพระสงฆ์ในชุมชนที่เป็นพระผู้ใหญ่ในสายงานพัฒนา มีส่วนในผลักดันในกระบวนการตัดสินใจของชาวบ้านในการรับนวัตกรรมระบบเงินตราชุมชนในลักษณะ “ทางอ้อม” จากการที่ผู้นำชุมชนได้ทำตนเป็นแบบอย่างในเรื่องของการทำตามแนวคิดเศรษฐกิจชุมชนแบบพึ่งพาตนเอง และได้ทำการถ่ายทอดแนวคิดเรื่องการพัฒนาชุมชนในแนวทางพึ่งพาตนเองให้กับชาวบ้านมาอย่างต่อเนื่องในอดีต ซึ่งกลายเป็น “ต้นทุนทางความคิด” ให้กับชาวบ้านที่จะเห็นประโยชน์ของนวัตกรรมเชิงการพัฒนาเพื่อให้เกิดการพึ่งตนเองของชุมชน

“เราก็มีการพาชาวบ้านทำเรื่องงานพัฒนามานาน ก็พยายามบอกและสอนในแนวคิดเรื่องการพึ่งตนเองอยู่เสมอ ชาวบ้านทำได้บ้างได้บ้าง แต่ส่วนใหญ่ก็เห็นว่าดี อย่างเบี้ยกุดชุมนี้แนวคิดก็หวังให้ชาวบ้านพึ่งตัวเองได้”

(พระครูสุภาจารย์วัฒน์—สัมภาษณ์ 16 ธ.ค. 43)

การศึกษายังพบว่าเมื่อ “ผู้นำชุมชน” มีความเห็นด้วยกับนวัตกรรมระบบเงินตราชุมชน และเข้ามามีส่วนในกระบวนการแพร่ธรรมในบางช่วง เช่น การที่ประธานชมรมรักษาระบบชาติร่วมนำเสนอแนวคิดและให้คำปรึกษาในช่วงต้น หรือ การที่หลวงพ่พระครูสุภาจารย์วัฒน์ลงรอยมือชื่อในเบี้ยให้ เป็นต้น ทำให้ชาวบ้านเกิดความมั่นใจที่จะรับนวัตกรรมระบบเงินตราชุมชนมาทดลองใช้มากขึ้น วัลลภ พิษพงศ์วิชาเล่าว่า “พระครูเคยพูดในลักษณะให้สัมภาษณ์รายการลานบ้านลานเมืองว่า สาเหตุที่ไปเซ็นก็มีการคุยกันว่า พระครูเหมือนเป็นศูนย์รวมทางจิตใจอยู่แล้ว เพราะเกือบทุกกิจกรรมมีพระครูเป็นที่ปรึกษาและคอยให้คำแนะนำ และทุกครั้งที่มีการประชุมก็จะมีกรรมการนิมนต์พระครูมาด้วย ซึ่งเบี้ยที่จะใช้ก็อยู่ที่ความมั่นใจของชาวบ้านด้วยส่วนหนึ่ง พระครูก็น่าจะเซ็นเพื่อให้ความน่าเชื่อถือมากขึ้น แล้วก็มีแม่บัวเซ็นด้วย ก็เหมือนกันสร้างความเชื่อถือ”

การเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสังเกตและสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ ยังพบด้วยว่าความสามารถด้านการสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจของผู้ในระดับบน อย่างพ่อวิจิตร บุญสูง ในการถ่ายทอดแนวความคิดเรื่องงานพัฒนาต่างๆ อันได้จากประสบการณ์ที่ผู้นำได้ไปพบเห็นหรือเข้าร่วมงานสัมมนา อภิปรายจากภายนอกชุมชน ยังมีส่วนในการโน้มน้าวใจให้ชาวบ้านรับนวัตกรรมเชิงการพัฒนาด้วย

นอกจากนี้การศึกษายังพบว่า ในชุมชนมีความพยายามที่จะสร้างผู้นำ รุ่นรองและรุ่นใหม่ เพื่อสานต่อแนวความคิดกับผู้นำรุ่นแรกด้วย โดยงานพัฒนาหลายอย่างที่เป็แนวคิดใหม่ที่เข้ามา ในชุมชน ผู้นำระดับรอง กับคนรุ่นใหม่จะได้เข้ามา มีบทบาทบริหารจัดการค่อนข้างมาก

“ อย่างเรื่องเบี่ยก็จะลงไปหาคนที่เป็ผู้นำยุคใหม่แทน เพราะฉะนั้นพอมันกับพ่อจิตรก็ ไม่ได้มีส่วนร่วมตั้งแต่ต้น เพียงแต่รับรู้ว่าคุณะทำงานอะไรไปบ้าง แต่ที่บ้านมีมติกันยังไง เจฟเล่าให้ฟังบ้าง เมินโน้เล่าให้ฟังบ้าง พรเล่าให้ฟังบ้าง พี่วัชชัยก็ปรึกษาบ้างว่าจะต้อง ทำยังไงจะเป็อย่างนี้ซะมากกว่า คือตั้งแต่เริ่มต้นมาเลย”

(พรพิตรรา คลังภูเขียว—สัมภาษณ์ 15 ธ.ค.43)

2.2 ความเป็ปราชญ์ชาวบ้านของผู้นำชุมชน

การศึกษาด้วยการสัมภาษณ์และสังเกตพบว่า การให้ความยอมรับของชาวบ้านต่อผู้นำ ชุมชนในระดับบนนั้น มีลักษณะการนับถือในแนวความคิด คติเตือนใจที่อิงหลักธรรมมะ สติปัญญาการคิดอ่าน ความเพียร ความซื่อสัตย์ ฯลฯ อันเป็บุคคลิกที่เป็คุณสมบัติที่มีผู้ให้การ ยอมรับว่าเป็ปราชญ์ชาวบ้าน โดยมีเหตุการณ์ประกอบที่ยืนยันข้อสรุปดังกล่าว คือการที่คน ภายนอก เช่น องค์กรพัฒนาชุมชนต่างๆ สำนักพิมพ์ สถาบันการศึกษา มักจะเข้ามาศึกษาประวัติ ของผู้นำที่กุดชุม โดยเฉพาะในด้านการเป็ปราชญ์ชาวบ้านที่มีแนวความคิดเรื่องการพึ่งตนเองที่มี ความชัดเจนอย่างเป็รูปธรรม ตลอดจนความสามารถในด้านการสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ โดย เมื่อมีการถ่ายทอดแนวคิดเกี่ยวกับระบบการพึ่งตนเอง การแลกเปลี่ยน ประโยชน์ต่อเศรษฐกิจ ชุมชนในเรื่องของ”เป็กุดชุม”หรือระบบเงินตราชุมชน ชาวบ้านก็มีแนวโน้มที่จะการคล้อยตามได้ ง่าย

“ทั้งพอมัน พ่อจิตร และพ่อดิษฐ์ เป็คนที่มีความลึกซึ้งในเรื่องความคิดอ่าน และแนวคิด เกี่ยวกับการดำรงชีวิตมาก แม้ว่าแต่ละคนจะเป็คนละแนว แต่ความเป็ปราชญ์ของทั้ง 3 คนก็มีความชัดเจน”

(วัชชัย ไตสีตระกูล—สัมภาษณ์ 20 ม.ค. 44)

3. คุณลักษณะของนวกกรรม

3.1 ความสอดคล้องกับค่านิยมของชุมชน

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์พบว่า ภายในชุมชนกุดชุม มีการรวมกลุ่มกันอย่างไม่เป็นทางการ เพื่อร่วมกิจกรรมการแลกเปลี่ยนปัจจัยการผลิตตลอดจนอาหารกัน โดยกลุ่มเห็ดดออยู่เห็ดกิน เนื่องจากกลุ่มมีความเห็นพ้องถึงประโยชน์ของการลดการพึ่งพิงปัจจัยการผลิตต่างๆที่ต้องซื้อจากนอกชุมชนและเน้นที่การผลิตเพื่อการทำกินมากขึ้นและพยายามลดการบริโภคด้วยการซื้อ

"ค่านิยม"ของกลุ่มดังกล่าว มีความสอดคล้องกับคุณลักษณะของนวัตกรรมการเงินตราชุมชนที่ไม่มุ่งรูปแบบการบริโภคด้วยวิธีการซื้อเพียงอย่างเดียวโดยไม่หันมาผลิตด้วย ซึ่งคุณลักษณะของนวัตกรรมดังกล่าวมีส่วนในการที่ชาวบ้านกุดชุมโดยเฉพาะกลุ่มเห็ดดออยู่เห็ดกินซึ่งถือเป็นชาวบ้านกลุ่มแรก รับผิดชอบต่อความคิดนี้ เนื่องจากความสอดคล้องของนวัตกรรมและค่านิยมพื้นฐานของกลุ่มชาวบ้านในชุมชน

แต่ข้อมูลที่ได้สามารถวิเคราะห์ได้ด้วยว่า ความซับซ้อนในรายละเอียดของนวัตกรรมได้ทำให้ชาวบ้านส่วนหนึ่งสับสน โดยเฉพาะเมื่อรายละเอียดของนวัตกรรมนั้นมีความขัดแย้งกับความคุ้นเคยเดิมของชาวบ้าน เช่นลักษณะของการใช้เงินตราภาครัฐกับการใช้เบี้ยในการแลกเปลี่ยนสินค้า

"มันมีความเข้าใจเกี่ยวกับระบบเงินตราชุมชนอาจจะเขวไปบ้าง เห็นจากระยะแรกมันวัดได้ที่เริ่มเปิดใช้ หมู่บ้านที่พยายามจะมาใช้เงินอย่างเดียวคือบ้านโคกกลาง คือจะมาซื้ออย่างเดียว คือบอกซื้อรำได้แกก็ตั้งมาซื้อรำ พอรู้ได้ 500 นี้ก็จะมาจ่ายอย่างเดียว ทั้งที่ตอนนั้นคณะกรรมการโรงสียังไม่ได้คุยกันเลยว่าจะขายรำก็เบี้ยต่อกิโลอะไรพวกนี้เค้าก็มาใช้ แสดงว่าเค้ามุ่งจะใช้อย่างเดียว"

(แกนนำชุมชน—สัมภาษณ์ 3 ธ.ค.43)

3.2 ความตระหนักได้ถึงประโยชน์ของนวัตกรรมของคนในชุมชน

จากการสัมภาษณ์พบว่า คุณลักษณะของนวัตกรรมในเรื่องแนวคิดเกี่ยวกับระบบเงินตราชุมชนที่ชาวบ้านตระหนักได้ สามารถสรุปได้เป็น 3 ประการ ได้แก่

ประการที่ 1 การแก้ปัญหาเรื่องการโยกย้ายเงินในชุมชนออกสู่ภายนอก โดยแกนนำชุมชนให้ความเห็นในประเด็นเกี่ยวกับการเห็นประโยชน์ว่าระบบเงินตราชุมชนจะช่วยลดการ

โยกย้ายเงินจากภายในออกสู่ภายนอกชุมชนว่า “เปรียบเทียบระบบเงินบาทที่ประเทศไทยเราล้มละลายในปี 40 เพราะไปสู้ค่าเงิน โดยยกเทียบว่าเงินจากที่เคยคิดว่ามันเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนสินค้า มันถูกกลายเป็นตัวสินค้าซะเอง มันถูกซื้อขายเกร็งกำไร ทีนี้พอมันถูกซื้อขายได้ มันก็เคลื่อนไหวเร็ว โยกย้ายได้เร็วเท่ากับความเร็วของอิเล็กทรอนิกส์ที่สื่อสารติดต่อกัน ทำให้เงินหลายหมื่นล้านบาทที่อยู่ในคลังของเรามันหมดไป เพียงแค่การตัดสินใจของนายธนาคาร แบงก์ชาติ ในเดือนพฤษภาคมปี 40 เป็นเหตุให้ต้องมาลดค่าเงินบาทในเดือนกรกฎาคมปี 40 เงินตราชุมชนนี้ ไม่อยู่ในระบบที่ใครจะมาซื้อขายได้ มันจะมีค่าก็ต่อเมื่ออยู่ในชุมชนเท่านั้น พอออกไปข้างนอกมันก็ไม่มีความหมายเลย อันตัวนี้เองที่ป้องกันไม่ให้เงินหรือทรัพย์สินของชุมชนมันไหลออกนอก”

ประการที่ 2 ป้องกันการขาดแคลน การศึกษาพบว่า ในประเด็นนี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับการที่ต้องมีระบบการกักเงิน อันเป็นประเด็นต่อเนื่องจากการที่เงินถูกโยกย้ายสู่นอกชุมชนหรือนอกประเทศ ทำให้เกิดการขาดแคลนขึ้นในชุมชนและในประเทศ

“โยงกันกับการที่เงินเคลื่อนย้ายได้เร็ว มันก็ทำให้เกิดการขาดแคลน ซึ่งก็ชัดเจนอีกในปี 40 พอขาดไปนี่เราบอกว่าบ้านเราขาดสภาพคล่อง ถึงได้ต้องไปดิ้นรนกู้เงินมาจาก worldbank ADB”

(คณะทำงานเบื้อ—สัมภาษณ์ 25 ก.พ. 44)

ประการที่ 3 เงินตราชุมชนไม่มีดอกเบื้อ เป็นข้อสรุปที่ชี้ให้เห็นความแตกต่างระหว่างสกุลเงินตราของรัฐที่มีระบบของการกักเงินและหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องมีเรื่องของ“ดอกเบื้อ”เข้ามาเกี่ยวข้อง ทำให้คนเป็นหนี้เป็นสิน ในขณะที่เรื่องของเงินตราชุมชน “ดอกเบื้อ”คือสิ่งต้องห้าม

“ระบบเงินตรารัฐเอาเปรียบกันโดยเรื่องของดอกเบื้อ ทีนี้เงินตราชุมชนจะยึดกันหรือแลกเปลี่ยนกันโดยที่มีดอกเบื้อ ก็จะเป็นระบบที่มาชดเชยหรือแก้ไขจุดอ่อนของระบบเงินตรารัฐ”

(คณะทำงานเบื้อ—สัมภาษณ์ 15 ธ.ค. 43)

4. เจ้าหน้าที่พัฒนาองค์กรเอกชน (NGOs)

การวิจัยครั้งนี้พบว่า เจ้าหน้าที่พัฒนาจากองค์กรเอกชน หรือ เอ็นจีโอ มีส่วนในให้ชาวบ้านรับนวัตกรรมระบบเงินตราชุมชน โดยพบว่า เนื่องจากชุมชนมีลักษณะที่เปิดรับคนภายนอก โดยเฉพาะผู้ที่เข้ามาทำประโยชน์ให้กับชุมชน มาพัฒนาชุมชน นำมาซึ่งงบประมาณเพื่อการ

พัฒนาชุมชน ฯลฯ ชาวบ้านจึงมีทัศนคติที่ดีต่อนักพัฒนาเอกชน และงานพัฒนาชุมชน และประกอบกับมีเอ็นจีโอที่เข้ามาปฏิบัติงานในพื้นที่อย่างต่อเนื่องในช่วงที่ผ่านมา ทำให้ชาวบ้านค่อนข้างจะให้การต้อนรับเจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชนค่อนข้างดี

จากข้อมูลวิจัยด้วยวิธีการสัมภาษณ์พบว่า โดยส่วนใหญ่ของชาวบ้านที่ถูกชุมชนจะมีความเชื่อถือและเชื่อใจ และให้การยอมรับคนภายนอก โดยเฉพาะหากเป็นในสายองค์กรพัฒนาเอกชน หรือนักวิชาการ โดยชาวบ้านยกย่องให้เป็น “อาจารย์” ซึ่งเมื่อเอ็นจีโอเป็นผู้นำนวัตกรรมการพัฒนาเข้ามา จากทัศนคติที่ดีต่อผู้นวัตกรรม จึงมีผลให้การรับนวัตกรรมเป็นไปโดยง่ายยิ่งขึ้น

“ตอนที่พี่มาที่นี่ มาในฐานะเป็นวิทยากรเรื่องสมุนไพร นั้นชาวบ้านก็เลยคิดว่าอาจารย์มาตั้งแต่นั้น เพราะชาวบ้านเค้าจะยอมรับครู หรือคนมีความรู้อยู่แล้ว เพราะฉะนั้นเรามาครั้งแรกเรามาในฐานะคนเอาความรู้มาให้ เค้าก็จะเรียกอาจารย์ๆติดไป มันก่อนทำเรื่องยาคนเรียกหมอด้วยซ้ำ ตอนหลังมาทำเรื่องโรงสี คนเรียกหมอก็เลยน้อยลงไปเหลือแต่อาจารย์”

(ธวัชชัย ไตลีตระกูล—สัมภาษณ์ 20 ม.ค. 44)

“อย่างเจฟแม้จะเป็นฝรั่ง แต่พอเจฟเอาเรื่องนี้เข้ามาก็รับ แก่นนำอย่างพ่อมันพ่อจิตรก็รับ เพราะว่า ก็คือไว้ใจคนนะ ไม่มีใครคิดว่าจะมาหลอกมาอะไร ถ้ามาเสนอแนะความคิดเห็นอะไร ชาวบ้านเค้าจะฟัง ถ้ามีผลดีจริงๆเค้าก็จะรับและทำเลย ถ้าให้ความร่วมมือก็คือให้อย่างเต็มที่เลย สำหรับคนที่นี่”

(ชาวบ้านคณะทำงานเบ็ญ—สัมภาษณ์ 2 ธ.ค.43)

แต่ในทางกลับกัน หากเป็นคนภายนอกในกลุ่มที่เป็นเจ้าหน้าที่ภาครัฐ หรือหน่วยราชการ รูปแบบการยอมรับของชาวบ้านจะมีความแตกต่างออกไป

“แต่มีข้อยกเว้นว่าหากคนมาจากส่วนราชการ เพราะว่าที่นี่ถูกเอาเปรียบจากราชการเยอะ แต่ถ้ามาจากเป็นเอ็นจีโอ หรือคนข้างนอกอื่นๆก็จะไว้ใจก็รับ แต่ถ้าเป็นข้าราชการท้องถิ่นก็จะรับอยู่ แต่รับแบบเกรงใจแล้วก็ได้ไม่ได้ให้ความจริงกับข้าราชการที่เข้ามา”

(แก่นนำชาวบ้าน—สัมภาษณ์ 2 ธ.ค.43)

ข้อมูลจากการสังเกตยังพบว่า ความสามารถในการสื่อสารโน้มน้าวใจของนักพัฒนาจากองค์กรเอกชน รวมทั้งรูปแบบการยกตัวอย่างอย่างเป็นรูปธรรมของการระบบเงินตราชุมชน

จากสถานที่อื่นๆหรือในประเทศอื่นๆที่เจ้าหน้าที่พัฒนาฯได้มีประสบการณ์มา มีส่วนผลักดันให้ชาวบ้านมีความสนใจในนวัตกรรมระบบเงินตราชุมชนมากขึ้นด้วย

5. แรงกดดันเศรษฐกิจ

ผลจากการศึกษาพบว่า สภาพความเป็นอยู่และฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวในชุมชน เป็นปัจจัยส่วนบุคคลที่มีผลต่อการรับนวัตกรรมระบบเงินตราชุมชนเบียดชุมชน ซึ่งผู้วิจัยได้วิเคราะห์จากเหตุผลที่ผู้ตอบคำถามวิจัยระบุไว้ แบ่งเป็น

5.1 ปัญหาพื้นฐานทางเศรษฐกิจของครอบครัว อันได้แก่ ปัญหาหนี้สินของชาวบ้าน เนื่องจากอาชีพหลักของชาวบ้านที่ประกอบอาชีพทำนา มีค่าใช้จ่ายสูงในเรื่องปัจจัยการผลิต ในขณะที่ผลผลิตยังมีความไม่แน่นอนสูง และถั่วเฉลี่ยของฐานะทางเศรษฐกิจของชาวบ้านส่วนใหญ่ยังจัดอยู่ในฐานะที่ค่อนข้างยากจน รวมทั้งมีภาระหนี้สินเกือบทุกครัวเรือน

จากข้อมูลการสังเกตและสัมภาษณ์วิเคราะห์ได้ว่า ปัจจัยที่มีส่งต่อการรับนวัตกรรมระบบเงินตราชุมชนของชาวบ้านที่กุดชุม คือ เรื่องของภาระหนี้สิน เนื่องจากชาวบ้านคิดว่า นวัตกรรมทางเศรษฐกิจอันได้แก่ระบบเงินตราชุมชนนี้ จะสามารถลดการไหลออกของกระแสไหลเวียนเงินตราในชุมชน ในขณะที่เดียวกันก็เป็นการเพิ่มเงินออม ซึ่งจะนำมาใช้ในการชำระหนี้สินที่ชาวบ้านมีอยู่ได้

“คิดว่าสาเหตุที่ทำให้ชาวบ้านสนใจใช้เบียดก็คือ เรื่องที่เค้าคิดว่าจะช่วยแก้ปัญหาหนี้สินได้ คือมีเงินออมที่จะไปใช้หนี้ได้ ส่วนหนึ่งก็คืออยากจะทำดูว่าจะเป็นยังไง”

(พรพิศรา คลังภูเขียว—สัมภาษณ์ 15 ธ.ค. 43)

5.2 แรงผลักดันจากภาวะเศรษฐกิจภายนอก อันได้แก่การเกิดภาวะวิกฤตเศรษฐกิจของประเทศไทยในช่วงตั้งแต่ปี 2540 ซึ่งผลจากการวิจัยพบว่า เรื่องของความกดดันจากวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจนี้ เป็นเหตุผลหรือแรงจูงประการหนึ่งที่ทำให้ผู้ริเริ่มนำนวัตกรรมเข้าชุมชนนำระบบเงินตราชุมชนเข้ามาขยายผลทางความคิดต่อชาวบ้าน เพื่อให้เกิดการพัฒนาทางเศรษฐกิจชุมชนในแนวทางเศรษฐกิจพึ่งตนเอง

แต่ในส่วนของชาวบ้านในฐานะผู้รับนวัตกรรมระบบเงินตราชุมชน ปัจจัยด้านแรงกดดันจากภาวะเศรษฐกิจภายนอกชุมชนหรือภาวะวิกฤตเศรษฐกิจของประเทศ กลับไม่ใช่สาเหตุหลักที่เป็น

แรงผลักดันให้เกิดการรับนวัตกรรม ซึ่งข้อมูลจากการวิจัยพบว่า ชุมชนไม่ได้รับผลกระทบมากนักในเรื่องวิกฤตเศรษฐกิจของประเทศ และในทางตรงกันข้ามชาวบ้านในระดับแกนนำมีความคิดว่าชุมชนได้รับผลดีจากภาวะวิกฤตเศรษฐกิจในครั้งนั้นด้วย สืบเนื่องจากรมีแรงงานของชุมชนที่เคยมาทำงานที่กรุงเทพแต่ถูกกระแสภาวะเศรษฐกิจเล็กลง และกลับไปเป็นแรงงานในชุมชนด้วย

“พอคิดว่าวิกฤตเศรษฐกิจนี่ก็ดีอย่าง ทำให้คนที่เคยจากหมู่บ้านไปทำงานในกรุงเทพกลับมาช่วยกันทำงานที่บ้านนี่ก็หลายคน”

(พ่อประดิษฐ์ แก้วใส—สัมภาษณ์ 19 พ.ค. 43)

“เรื่องภาวะวิกฤตเศรษฐกิจนี้ ชาวบ้านที่นี่ไม่ได้รับผลกระทบเท่าไร การที่จะระบุว่าชาวบ้านรับเรื่องระบบเงินตราชุมชนเพราะเรื่องนี้จึงยังคิดว่าไม่ใช่หรือใช่ก็ไม่ใช่เรื่องหลัก”

(อวัชชัย ไตสีตระกูล—สัมภาษณ์ 20 ม.ค. 43)

6. การกระจายอำนาจสู่ชุมชน

จากข้อมูลการสังเกตและสัมภาษณ์วิเคราะห์ได้ว่า เรื่องการกระจายอำนาจสู่ชุมชนเป็นการก่อให้เกิดความมั่นใจในตัวเองและเกิดความตระหนักในสิทธิของชาวบ้าน และเป็นประเด็นหนึ่งที่มีผลต่อการรับนวัตกรรมระบบเงินตราชุมชนของชาวบ้านกุดชุม โดยการบริหารจัดการงบประมาณของภาครัฐที่กระจายสู่ชนบทในช่วงที่ผ่านมา ได้มีการเน้นรูปแบบการกระจายอำนาจในการบริหารจัดการให้กับองค์กรชุมชนท้องถิ่นค่อนข้างมาก อาทิ องค์การบริหารส่วนตำบล และการมีโครงการความช่วยเหลือต่อชุมชนในรูปแบบต่างๆ โดยเปิดโอกาสให้ชุมชนทำแผนงานเสนอเข้าไป ก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ชาวบ้านมีความมั่นใจในตัวเองมากขึ้น และมีความตระหนักถึงสิทธิของตัวเองที่จะกำหนดชะตาชีวิตของตนเองได้

จากข้อมูลการสังเกตพบว่า คนในระดับผู้นำหรือแกนนำชุมชนของกุดชุมมีความเด่นชัดในเรื่องความเชื่อมั่นใจตัวเองต่อระบบการบริหารจัดการโดยชุมชน และการตระหนักถึงสิทธิที่ชาวบ้านจะกำหนดชีวิตตนเองและสิทธิในการบริหารจัดการชุมชน โดยไม่รอฟังโครงการความช่วยเหลือจากหน่วยงานภาครัฐ เนื่องจากชุมชนมีช่องทางและการเชื่อมโยงกับหน่วยงานหรือองค์กรพัฒนาเอกชนจากภายนอกหลายแห่ง และเป็นแหล่งที่นำมาซึ่งการให้งบประมาณในโครงการเพื่อการพัฒนาชุมชนหลายอย่าง

รวมทั้งในชุมชนยังปรากฏว่ามีผู้รู้ข้อมูลที่หลากหลายเกี่ยวกับแหล่งที่จะเป็นเงินทุนให้ชุมชนดำเนินโครงการพัฒนาในด้านต่างๆได้ โดยส่วนหนึ่งเพราะมีผู้นำชุมชนระดับบนได้เข้าไปมีส่วนร่วมกับการกำหนดงบประมาณความช่วยเหลือในระดับภาคด้วย ตามที่ ธวัชชัย ไตสิตระกูลระบุว่า “อย่างพอวิจิตรนี่แกไปเป็นกรรมการระดับภาคหลายแห่ง คำเชิญแกไปเป็น อย่างเช่น กองทุน SIP สกว.ภาค และอีกสองสามแห่งที่แกไปร่วมด้วย จริงๆมีคนเชิญแกมาเยอะ ให้เป็นผู้นำ เป็นนี้เต็มไปหมด แต่แกก็ฉลาดที่จะเลือกเป็น ในส่วนที่คิดว่าเป็นประโยชน์จริงๆ เดี่ยวนี่องค์กรจัดตั้งเยอะแยะไปหมด เอาหัวโขนมาให้แกเพื่อให้ได้ชื่อว่าเชื่อมโยงกับชุมชน แต่แกก็รู้ แกฉลาดที่จะเลือกเป็น”

ในขณะเดียวกัน จากการวิเคราะห์การให้สัมภาษณ์ของแกนนำและชาวบ้านของชุมชนที่อยู่ในเครือข่ายงานพัฒนาพบว่า ความมั่นใจและเชื่อมั่นตัวเองของชาวบ้านในการดำเนินการตามแนวความคิดการพึ่งตนเองและกำหนดวิถีชีวิตตนเอง ทำให้บางครั้งการแสดงออกของชาวบ้านเป็นไปในลักษณะที่คนภายนอกมองว่าเป็น”การทำทนายอำนารัฐ” โดยการศึกษาพบว่ามีการเคลื่อนไหวในลักษณะการรณรงค์เพื่อสิทธิของชาวบ้านในหลายเรื่องด้วย

“เค้าก็เคยเตือนนะว่าอย่าไปทำเขาเนะ..ก็ไม่ได้ทำ แต่เราก็พูดความจริงว่าคุณนะเขียนกฎหมายมันถูกตามของคุณหมด แต่มันไม่ถูกใจผม และไม่ถูกตามความเป็นจริงที่มีมันน่าจะเป็น สิทธิของผมถูกคุณป็นทอนเยอะแยะหมด”

(แกนนำชุมชน—สัมภาษณ์ 21 ม.ค. 44)

“ส่วนมากจะเป็นเรื่องที่ดิน พรบ. อย่างเรื่องเหล้ม เรื่องสาโท ที่ทำกินกันเองในชุมชน อย่างเบ๊ยนี้ก็เหมือนกัน บางทีถ้าบอกว่าเรามีสิทธิจริงๆเนี่ย การที่จะมากำหนดว่า เราต้องไปขึ้นตรงต่อคนนั้นคนนั้น แล้วมาออกกฎหมายบอกว่า นี่นะถ้าคุณไม่ใช่แบบผมนะคุณจะมี ความผิด ซึ่งจริงๆแล้วผมอาจจะไม่ใช่แบบคุณก็ได้ ผมอาจจะเอาไปแลกกันเฉยๆ แต่ขณะ แลกนี้จะให้ผมหอบไปหมดไม่ได้ผมก็อาจจะทำอะไรเป็นสื่อกลางนิดหน่อย เอ๊ะมันน่าจะได้เนะอย่างนี้ ผมไม่ไปทำแย่งคุณทั้งประเทศหรอก ผมก็ทำแค่ชุมชนผมก็น่าจะอนุโลม ก็เป็นแนวคิดของเราที่คิด แล้วนำเสนอออกไป”

(ผู้นำชุมชน—สัมภาษณ์ 4 ธ.ค. 43)

“พระราชบัญญัติการเงินนี้มันไม่ยุติธรรมสำหรับพวกผม แม้แต่กรณีธนาคารมากำหนดว่าเงินคุณมาอยู่ในธนาคารผม 500 ถ้าคุณไม่เคลื่อนไหวนะคุณต้องมาเสียค่าฝากให้ผม

เดือนละ 50 บาท เงินผม 500 นี่ผมไปฝากอยู่ 10 เดือน เงินผมหมดแล้ว คุณมีสิทธิอะไร มาเอาเงินผมไป แทนที่คุณจะให้ดอกเบี้ยผม เพราะเงินผมคุณก็เอาไปหมุน แต่คุณมา กำหนดแล้วถูกต้องตามกฎหมายด้วย กฎหมายก็เอื้อให้คุณ แล้วนี่มันเป็นธรรมกับผมมั้ย”
(แกนนำชุมชน—สัมภาษณ์ 24 พ.ย. 43)

“เราต้องแข็งขัน มีการประชุมสุดท้ายว่าจะจะใช้ต่อหรือไม่ใช้ต่อ ก็บอกเลยว่าใครจะยอม ติดคุกด้วยกันบ้าง ถ้ายอมก็บอกว่าใช้ต่อ ถ้าใจไม่เอา ก็บอกว่าเลิกเลย ปรากฏว่าทุกคน ยอมติดคุกด้วยกัน ในกลุ่มแกนนำ”
(คณะทำงานเบี้ย—สัมภาษณ์ 15 ธ.ค. 43)

“ชาวบ้านส่วนมากจะยังติดอยู่กับว่า ถ้าเจ้านายบอกว่าผิดก็ต้องผิดอะไรทำนองนั้น ซึ่งเค้า ก็ไม่ค่อยวิเคราะห์ว่ามันได้ประโยชน์หรือไม่ได้ประโยชน์ และอีกอย่างหนึ่งก็คือ เค้าให้ข่าว หนักๆ อย่างว่า เอ๊ พวกกลุ่มที่คิดจะทำนี่นะ พ่อมัน พ่อวิจิตร พ่อประดิษฐ์นี่นะ เป็น สหายเก่า จะมาพิมพ์เงินใช้เอง จะแยกเป็นรัฐอิสระ เล่นหนักๆ แล้วให้สัมภาษณ์ หนังสือพิมพ์ แล้วหนังสือพิมพ์ก็เขียน พอตอนหลังไปถามนักหนังสือพิมพ์ว่าทำไมเขียน อย่างนั้น เค้าก็บอก เอ้าก็มีคนให้สัมภาษณ์อย่างนั้นก็ต้องเขียนตรงๆ”
(แกนนำชุมชน—สัมภาษณ์ 15 ธ.ค.43)

ส่วนที่ 3 : กระบวนการสื่อสารกับสาธารณะเกี่ยวกับการจัดการปัญหาที่เกิดขึ้นจากกรณี การถูกระงับใช้เบี้ยกุดชุม

การศึกษาวิจัยด้วยการลงพื้นที่ได้พบว่า วิกฤตการณ์ข่าวเชิงลบต่อ “เบี้ยกุดชุม” เมื่อวันที่ 29 เมษายน 2543 ได้ส่งผลกระทบต่อโดยตรงตรงชีวิตชาวบ้านที่กุดชุม โดยเฉพาะกลุ่มที่รวมตัวกันทำ เรื่องเบี้ย

1. ผลโดยตรง

1.1 คนภายนอกทะเลาะเข้าชุมชน ซึ่งพบว่าเป็นกลุ่มที่หลากหลายและเข้ามาในหมู่บ้าน ด้วยวัตถุประสงค์ต่างกัน เช่น เจ้าหน้าที่ภาครัฐที่มีทั้งสายปกครองและงานนโยบาย นักข่าว-สื่อมวลชน นักวิชาการ นักศึกษา ฯลฯ

ชาวบ้านอาวุโสและคณะทำงานเบียดคนหนึ่งแล้วว่า จำนวนคนภายนอกที่เข้ามาในชุมชนเยอะขึ้นมาก มีทั้งตำรวจ คนจากกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในแห่งชาติ (กอรมน.) นักข่าว เจ้าหน้าที่อำเภอ เจ้าหน้าที่ธนาคารแห่งประเทศไทย นักศึกษา นักวิชาการ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการเข้ามา “หาข้อมูล”

1.2 ขั้นตอนนวัตกรรมเกิดการ “ชะงัก”

การศึกษาพบว่า หลังจากที่มีข่าวการใช้เบียดชุมชนรับการเผยแพร่จากสื่อมวลชน ส่งผลให้กิจกรรมเกี่ยวกับนวัตกรรมเบียดชุมชนเกิดการ “ชะงัก” ทั้งจากสาเหตุอย่างเป็นทางการที่ธนาคารแห่งประเทศไทยได้มีจดหมายมาให้ชุมชนระงับการใช้เบียดชุมชน เนื่องจากผลการวิจัยสรุปว่า การดำเนินการเบียดชุมชนขัดกับมาตรา 9 แห่งพระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ.2501 ว่าด้วยการใช้วัสดุแทนเงินตรา และมาตรา 9 แห่งพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505 ว่าด้วยการใช้ชื่อธนาคารไม่ได้ และสาเหตุเชิงพฤติกรรมที่ชาวบ้านเกิดความไม่มั่นใจในการรับนวัตกรรมเนื่องจากการใช้อำนาจของเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองของรัฐที่เข้ามาในชุมชน

“จุดเปลี่ยนของเบียดตอนที่สำคัญที่สุดคือตอนที่รัฐบาลเค้ามาระกไว้ ให้เบียดชาติมาเบียดชาวบ้านจะรู้สึกสับสน รู้สึกว่าไม่น่าทำเพราะว่ามันผิดกฎหมาย เพราะว่าทางบ้านเมืองที่ดี กอรมน.ก็ดี สันติบาลตำรวจก็ดีก็พูดอย่างนั้น รวมทั้งทางอำเภอ “

(แกนนำชุมชน—สัมภาษณ์ 5 ม.ค. 2544)

2. ผลด้านอื่นๆ

จากข้อมูลการสัมภาษณ์และสังเกตพบว่าความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนอันเป็นผลสืบเนื่องจากการนำเสนอข่าวเชิงลบต่อชุมชนและเบียดชุมชนของสื่อมวลชนในช่วงแรกนั้น ได้ส่งผลต่อทัศนคติของชาวบ้านบางส่วน โดยเฉพาะคณะทำงานเบียดโดยตรง

2.1 ชาวบ้าน “เข็ดนักข่าว”

คณะทำงานเบียด และผู้ประสานงานโครงการ เล่าว่า หลังจากที่มีข่าวเชิงลบต่อชุมชนและเบียดแล้วชาวบ้านจะมีอาการ “เข็ดนักข่าว” เนื่องจากข้อมูลที่สื่อมวลชนได้นำเสนอข่าวเกี่ยวกับชุมชนและเกี่ยวกับเบียดชุมชนในช่วงแรกนั้น ไม่ตรงตามข้อเท็จจริง มีการไปสัมภาษณ์คนจากต่าง

อำเภอที่ไม่รู้เรื่องเบียดและไม่ได้เป็นสมาชิกเบียด ใส่ตัวเลขข้อมูลผิดพลาด ทำให้ชาวบ้านโดยเฉพาะ คณะทำงานเบียดมีทัศนคติที่ไม่สู้ดีต่อนักข่าว โดยเฉพาะนักข่าวท้องถิ่น

“บางฉบับ อย่างถ้าเป็นไทยรัฐนี่ ชาวบ้านไม่เอาเลย และถ้าเป็นนักข่าวท้องถิ่นของยโส เข้ามาชาวบ้านเห็นก็ไม่ให้ข้อมูลแล้ว แต่ถ้าเป็นนักข่าวที่เข้ามาแบบแจ้งก่อนว่าจะเข้ามาขอข้อมูลเรื่องนี้ๆ กับคนนี้ๆ ชาวบ้านก็จะให้ความร่วมมือดีมาก จะให้ข้อมูลอย่างจริงจังอะไรที่ปิดๆกันก็จะเล่าให้ฟัง แต่ถ้าหากว่าไม่ได้แจ้งมา จู่ๆมาขอถ่ายรูปรูปลือจะโดนสวด”

(คณะงานเบียด—สัมภาษณ์ 3 ก.พ. 44)

“เราก็มีเรียกประชุมสมาชิก บางคนก็กลัวกลัว กลัวจนที่จะเก็บเบียดไว้กับตัวเองไม่ได้ แม่บอกว่าทำไมต้องกลัวขนาดนั้น เบียดเราแค่เป็นกระดาษเฉยๆ เราไม่ได้เป็นรัฐอิสระอย่างที่ว่าหรือหอก ชาวบ้านก็ไม่เหมือนที่เราให้ไป พวกที่เป็นข่าวอะไรมันจะดั่งมันก็พูดไป มันบอก มันมากไป แค่ 5 ตำบล มันออกไป 5 อำเภอมันทำได้ยังไง เค้ายายออกไปให้มันกว้างออก แม่ก็เคยบอกนักข่าวไปว่าถ้าจะมาแบบนี้ อย่ามาเลยนะแม่บอก ไม่เอาความจริงไปพูดชักนิตนึ่งเลย ขยายออกไปเยอะมากเลย คนที่เขียนคุณมาแถวนี้ไม่ได้แล้วนะแม่บอกเลย”

(คณะทำงาน—สัมภาษณ์ 21 ม.ค. 44)

“มีที่มันนักข่าวท้องถิ่นมาขอรายชื่อชาวบ้าน แต่เรารู้ว่าทีมนี้เป็นคนของใคร คนที่เค้าเขียนข่าวกูเรื่องต่อนแรก เค้าเขียนให้สพ.ไทยรัฐ เพราะฉะนั้นพอทีมนี้เข้ามา เราก็มารับเลย คนเขียนก็ไม่กล้าเข้ามาอีก และทีมนี้ก็ไม่กล้าเข้ามาตั้งแต่ตอนที่เรารู้ว่าให้ไปตอนนั้น เค้าขอบพูดอะไรเกินไปกว่าความเป็นจริง”

(ชาวบ้านและคณะทำงานเบียด—สัมภาษณ์ 21 ม.ค.44)

“อย่างตอนที่ตัวแทนแบงก์ชาติเข้ามาในชุมชนมาหาข้อมูล แล้วก็ผู้หญิงคนหนึ่งมาจากแบงก์ชาติก็นั่งคุยกับพรกับเมโน้ ซึ่งตอนนั้นนักข่าวอยู่ด้วย เค้าบอกว่าเป็นไปได้มียะคะว่าชุมชนจะระงับการใช้ไปก่อนจนกว่าแบงก์ชาติจะอนุมัติออกมา เราก็ยังไม่ได้อบรมอะไร แต่นักข่าวเค้าก็ส่งข่าวบอกกันแล้วว่าชุมชนระงับการใช้แล้ว เสียตั้งฟังชัด แล้วก็ลงข่าว แล้วสมาชิกก็เกิดความสับสนว่า ระงับการใช้แล้วหรือ ทำไมสมาชิกไม่รู้”

(คณะทำงานเบียด—สัมภาษณ์ 23 ม.ค. 44)

2.2 สร้างระบบการสื่อสารภายนอก-ภายในชุมชน

การศึกษาพบว่า ภายหลังจากที่เรื่องเบียดชุมชนได้กลายเป็นประเด็นข่าวและเป็นที่สนใจของสังคมแล้ว กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานในรายละเอียดของการแพร่ข่าวกรรมภายในชุมชนได้ชะลอตัวลง และถูกแทนที่ด้วยความจำเป็นที่จะต้องดำเนินกระบวนการด้านการสื่อสารทำความเข้าใจต่อระบบเงินตราชุมชน “เบียดชุมชน” และป้องกันความเข้าใจผิดที่เกิดขึ้นต่อตัวนวัตกรรม

จากข้อมูลการสัมภาษณ์ทำให้พบข้อสรุปว่า การดำเนินกระบวนการสื่อสารเพื่อแก้ปัญหาช่วงวิกฤต สามารถแบ่งลำดับขั้นตอน ตามบริบทช่วงเวลาได้เป็น 5 ขั้นตอน คือ

- 2.2.1 ขั้นตอนการสื่อสารสู่ภายนอกชุมชน เพื่อลดกระแส
- 2.2.2 ขั้นตอนการสื่อสารสร้างความเข้มแข็งระหว่างแกนนำกลุ่ม
- 2.2.3 ขั้นตอนการสื่อสารสู่หน่วยงานภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องต่อการอนุญาตให้เบียด
- 2.2.4 ขั้นตอนการสื่อสารสู่ชาวบ้านและสมาชิกเบียด
- 2.2.5 ขั้นตอนการสื่อสารออกสู่สาธารณะ เพื่อสร้างกระแสการรับรู้ต่อสังคมเรื่องระบบเงินตราชุมชน

2.2.1 ขั้นตอนการสื่อสารสู่ภายนอกชุมชน เพื่อลดกระแส

การศึกษาพบว่า การสื่อสารของชุมชนในขั้นตอนแรกนี้เป็นรูปแบบการสื่อสารออกสู่ภายนอกชุมชน โดยเริ่มต้นจากการการที่ประเด็นของเบียดชุมชนถูกนำเสนอโดยสื่อมวลชน จนกลายเป็นประเด็นที่สังคมให้ความสนใจ และมีสื่อมวลชนเข้าไปในพื้นที่เพื่อหาข้อมูลนำเสนอข่าว

จากการศึกษาเอกสารข่าวจากสื่อสิ่งพิมพ์ อันได้แก่ หนังสือพิมพ์รายวัน และนิตยสารพบว่าสื่อมวลชนได้นำเสนอเกี่ยวกับ “เบียดชุมชน” ต่อเนื่องอย่างแพร่หลาย หลังจากที่หนังสือพิมพ์ “ไทยรัฐ” ได้นำเสนอข่าวเชิงลบต่อชุมชนและเบียดชุมชน ทั้งในรูปของการรายงานข่าว และบทความเชิงวิชาการ โดยเริ่มต้นแต่ปลายเดือนเมษายน 2543 เป็นต้นมา (ตามเอกสารที่นำเสนอในภาคผนวก)

การศึกษาพบว่า การสื่อสารในช่วงเวลาดังกล่าว ไม่ได้มีขั้นตอนการวางแผนล่วงหน้าของชุมชน แต่เป็นการนำเสนอข่าวและการเข้าไปสัมภาษณ์เองของสื่อมวลชน โดยผู้ให้สัมภาษณ์จะ

เป็นในระดับแกนนำชุมชน และแกนนำของคณะทำงานเบี้ยเป็นส่วนใหญ่ โดยเนื้อหาที่สื่อสารออกมานั้นจะเน้นที่เนื้อหาความเป็นมา เหตุผล และรูปแบบการใช้นวัตกรรมเงินตราชุมชนของชาวบ้าน

อย่างไรก็ดี การศึกษาพบว่า การให้สัมภาษณ์โดยในระดับผู้นำชุมชนนั้น มีการออกแบบเนื้อหาสาร(Message Design) โดยมุ่งหวังที่จะแสดงอัตลักษณ์ของชุมชน และการยืนยันในจุดยืนเพื่อสร้างความมั่นใจให้กับคนในชุมชนเอง

“ถ้าเราให้สัมภาษณ์บอกว่าเราเลิกแล้วไม่ได้ทำอะไรเลย ชาวบ้านได้ฟังว่าแกนนำหยุดแล้วใครล่ะจะมาร่วมมือกับเรา นั่นแหละ ต้องเอาเชิงรุกรุกเข้าไปบ้าง แต่ก็ต้องเหลือเยื่อใยเอาไว้ว่า เราทำแบบนี้มันถูกต้องนะ เราจะหยุดไม่ได้นะ แต่ก็ให้สัมภาษณ์ไปทำนองนั้น ถ้าจะบอกว่า ผมไม่เลิก ผมจะทำต่อไป อะไรทำนองนี้ มันก็คงไม่เหมาะ”

(แกนนำชุมชน—สัมภาษณ์ 21 ม.ค. 44)

การศึกษาพบว่าผู้นำชุมชนซึ่งเป็นผู้ให้สัมภาษณ์มีที่ปรึกษาด้านแนวคิดจากภายนอกชุมชนด้วย โดยผู้นำชุมชนเล่าว่าเรื่องการให้สัมภาษณ์สื่อมวลชนนั้นได้มาจากการศึกษาจากการไปมาหลายๆที่ แล้วก็รู้จักสื่อมวลชนหลายคน และอีกอย่างหนึ่งก็วิเคราะห์เอาจากที่เคยเห็นคนอื่นทำ และได้กำลังใจจากคนภายนอกชุมชน

“สื่อ..ที่จริงนี่ก็มีทั้งคุณทั้งโทษนะ..พวกที่ทำงานด้วยกันเค้ามาเล่าให้ฟัง ว่าถ้าเค้ามาสัมภาษณ์ใครต้องคุยกันเยอะ ถ้าไม่มีที่มงานอย่างนี้ก็แยเหมือนกัน ส่วนมากจะเป็นแกนที่อยู่ในนี้ เป็นที่ปรึกษา อย่างวิชาชีพนี้จะช่วยได้เยอะ จะช่วยกระตุ้นช่วยบอกว่า เอ้ เวลาสัมภาษณ์อะไรนี่อย่างหนักนะ แต่ก็อย่าถอย อย่งไปยอมแพ้ แม้แต่อาจารย์เสนห์ยังฝากมาบอกว่า อย่างเลิกนะพ่อวิจิตร”

(พ่อวิจิตร บุญสูง—สัมภาษณ์ 21 ม.ค. 44)

2.2.2 ชั้นการสื่อสารสู่หน่วยงานภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องต่อการอนุญาตให้เบี้ย

นอกจากนี้ การศึกษายังพบว่า ในช่วงระหว่างขั้นตอนการสื่อสารออกสู่ภายนอกชุมชนในขั้นตอนที่ 1 แล้ว การดำเนินการของเจ้าหน้าที่โครงการและแกนนำคณะทำงานยัง ยังได้มีรูปแบบการดำเนินการสื่อสารถึงหน่วยงานภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการอนุญาตให้ระบบเงินตราชุมชนด้วย

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์สรุปได้ว่า หน่วยงานภาครัฐที่ชุมชนทางการสื่อสารถึงในกรณีของ เบี้ยกุดชุมนั้น ได้แก่ เจ้าหน้าที่ปกครองในท้องถิ่น เช่น นายอำเภอ หน่วยงานด้านการพัฒนา เช่น ธนาคารเพื่อเกษตรกร ตลอดจนหน่วยงานภาครัฐในส่วนกลาง อันได้แก่ ธนาคารแห่งประเทศไทย โดยมีการแบ่งหน้าที่การประสานงานกันระหว่างเจ้าหน้าที่ที่โครงการในพื้นที่ กับที่กรุงเทพฯ ซึ่งการนัดพบปะหรือการจัดกิจกรรมเพื่อการสื่อสารสู่ชุมชนแต่ละครั้งจะมีชาวบ้านในระดับแกนนำของคณะทำงานเบี่ยเข้าร่วมด้วยเป็นส่วนใหญ่ ในลักษณะการจัดสลับสับเปลี่ยนหมุนเวียนกันในกลุ่มแกนนำ เพื่อให้แกนนำได้มีโอกาสและมีประสบการณ์ด้านการสื่อสารร่วมกัน

การศึกษายังพบด้วยว่า ช่วงเวลาที่ชุมชนสื่อสารเรื่องของเบี้ยกุดชุมออกสู่หน่วยงานภาครัฐนั้น เป็นช่วงเวลาหลังจากที่กระบวนการเกี่ยวกับนวัตกรรมเงินตราชุมชนเดินทางมาได้อย่างหนึ่งจนเกิดวิกฤตแล้ว

“มีช่วงหนึ่งที่นัดคุยกับนายอำเภอขอคำปรึกษาไปแล้วให้ฟังว่าชุมชนทำอะไรบ้าง เป็นหลังจากมีปัญหาแล้ว แต่ช่วงก่อนหน้าเราไม่ประสานกับทางราชการ แต่ถ้าเป็นราชการส่วนกลางก็จะเป็นวัลลภ และก็มีคนจากชุมชนบ้างถ้าเรื่องมันเกี่ยวกับชุมชน”

(พรพิตรา คลังภูเขียว—สัมภาษณ์ 3 ก.พ.44)

“เรื่องที่ไม่คุยก็ไม่ค่อยต่อเนื่อง แล้วแต่สถานการณ์ แล้วแต่เรื่องสำคัญที่จะเข้ามา เป็นรูปแบบปรึกษาบ้าง แจ้งให้ทราบบ้าง”

(คณะทำงาน –สัมภาษณ์ 6 ธ.ค.43)

“ทำที่เค้าก็เริ่มดีขึ้นมาก จากตอนแรกๆเค้าก็คิดว่าเราข้ามหน้าข้ามตา แต่ตอนนี้เริ่มดีขึ้น อย่างนายอำเภอหรือว่าอยู่ที่โรงพัก ก็รู้สึกว่ามีความเป็นมิตรมากกว่า”

(คณะทำงาน –สัมภาษณ์ 25 ธ.ค. 43)

2.2.3 ขั้นตอนการสื่อสารสร้างความเข้มแข็งระหว่างแกนนำกลุ่ม

การศึกษาพบว่า เมื่อกระแสข่าวออกสู่ชุมชนโดยกระบวนการในขั้นตอนที่ 1 และ 2 แล้ว ขั้นตอนการสื่อสารของชุมชนในลำดับต่อมาคือการประชุมสื่อสารกันเองภายในกลุ่มแกนนำ โดยเฉพาะแกนนำที่เป็นคณะทำงานเรื่องเบี่ย

“ในที่ประชุมใหญ่ครั้งแรกเราก็เล่าให้ฟังอีกว่ามันเกิดอะไรขึ้นบ้าง แล้วเราทำอะไรอยู่ แล้วก็เอ่ยข่าวจากหนังสือพิมพ์ที่เค้าแสดงความคิดเห็นของนักวิชาการบางคน แจกให้อ่าน เค้าก็มีกำลังใจ จนกระทั่งเค้ามีมติกันว่าเราใช้ต่อไปเลย ผิดกฎหมายก็ใช้ต่อไปเลย มันก็ดีขึ้น”

(คณะทำงาน – สัมภาษณ์ 6 ธ.ค.43)

การศึกษาพบว่า รูปแบบการจัดกิจกรรมเพื่อการสื่อสารในกลุ่มแกนนำชาวบ้านในขั้นตอนนี้ มีทั้งลักษณะอย่างเป็นทางการ ไม่เป็นทางการ เช่น การจัดประชุม การไต่ถาม และการจัดสัมมนาด้วยการพาคณะทำงานไปเที่ยวในลักษณะพักผ่อนอากาศ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่ม และคัดเลือกแกนนำที่จะเดินทางทำงานด้วยกันต่อไป

“มีการประชุมสุดท้ายว่าจะใช้หรือไม่ใช้ต่อก็บอกเลยว่าใครจะยอมติดคุกด้วยกันบ้าง ถ้ายอมก็บอกว่าใช้ต่อ ถ้าใจไม่เอาก็บอกว่าเลิกเลย ปรากฏว่าทุกคนยอมติดคุกด้วยกันในกลุ่มแกนนำ แต่เค้ามีข้อแม้ว่า เราใช้ภายในกันก่อน เฉพาะแกนนำนี้คุยกันก่อน ช่างนอกอย่างเพิ่งไปขยายอะไรไป นี่เป็นข้อเสนอของแกนบางคน ก็ต้องโอนตามเค้า คือต้องผ่อนได้ ก็ยังดีว่า เอะเค้าสู้อยู่กับเรา แต่เราก็ไม่แข็งเกินบอกว่าให้สู้ก็สู้ ใช้ต่อไปให้เค้าจับก็คงเป็นไปไม่ได้”

(เจ้าหน้าที่ประสานงาน – สัมภาษณ์ 26 ธ.ค.43)

“แต่ก่อนที่จะไปเที่ยวในก็เกิดเหตุการณ์เหตุการณ์หนึ่งที่ทำให้ทุกคนหนักแน่นขึ้น ตอนแรกเค้าก็ขวนะ คือจะออกกันหมดแล้ว บ้ายบาย ลาก่อน แต่ว่าพอไปหัวหิน เราเอาเหตุการณ์นั้นไปพูดกันที่หัวหิน มันกลับทำให้ทุกคนต้องอยู่สู้กับมัน”

(คณะทำงาน – สัมภาษณ์ 6 ธ.ค. 44)

2.2.4 ขั้นการสื่อสารสู่ชาวบ้านและสมาชิกเบียด

การศึกษาพบว่าภายหลังจากที่ระดับแกนนำมีการหารือในขั้นตอนการเดินทางรวบรวมเงินตราชุมชนต่อไป และมีการสื่อสารเพื่อการปลูกปลอบขวัญและกำลังใจกันเอง รวมทั้งมีการสื่อสารสู่ภายนอก อาทิ หน่วยงานภาครัฐ สื่อมวลชนที่เข้ามาหาข้อมูลไปนำเสนอ นักวิชาการ ฯลฯ คณะทำงานได้มีการเคลื่อนไหวที่จะลงไปให้ข้อมูลต่อกลุ่มชาวบ้านที่เป็นสมาชิกเบียด โดยข้อมูลจากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ประสานงานพบว่า ชาวบ้านที่เป็นสมาชิกเบียดบางส่วนทราบเรื่องจาก

สื่อมวลชนตลอดจนคนภายนอกที่เข้าไปในชุมชน ในขณะที่ชาวบ้านที่เป็นสมาชิกเพียงบางส่วนไม่ทราบเรื่อง จนกระทั่งคณะทำงานได้นำเรื่องไปบอก เนื่องจากชาวบ้านกลุ่มนี้ไม่มีการบริโภคข่าวสารจากสื่อมวลชน

พรพิตรากล่าวถึงระดับการรับรู้เกี่ยวกับปัญหากรณีวิกฤตชาวเบียดชุมชนของชาวบ้านว่า “อย่างบ้านโคกกลางก็รับรู้เลยว่าเกิดอะไรขึ้น แต่อย่างบ้านโสกนี้รุนแรงมากบ้านสันติสุข บ้านท่าลาดแรงมาก กุดหินไม่เท่าไร แต่บ้านโคกกลางนี้ไม่ได้ข่าว ไม่รู้ลึกกลัว ไม่ได้อ่านหนังสือพิมพ์เลย ก็ไปเล่าให้ฟังว่าทำไมมันก้าวเขาถึงไปเขียนอย่างนั้น มันเกิดเรื่องตั้งแต่วันที่เท่าไร มีใครบ้างที่ทำให้กำลังใจเรามีใครบ้างที่สนับสนุนเราหรือเป็นพันธมิตรอยู่ ก็คือเข้าไปคุยไปให้กำลังใจในตอนแรก แล้วก็ประเมินดูว่าบ้านไหนที่กลัวมาก ก็จะมีบ้านท่าลาดที่กลัวมากมาตอน คือมาขอถอนตัวออกลาออกจากความเป็นสมาชิก แล้วก็มาร่วมประชุม ไม่ร่วมอะไรเพราะกลัวโดนจับ แต่ก็ยังมีคนที่ไม่กลัวอยู่ 9 คน เราก็ค่อยให้กำลังใจ มันก็ค่อยๆดีขึ้น “

“แล้วก็มาดีขึ้นจริงๆ ตอนที่เรานัดประชุมใหญ่สมาชิกทั้งหมดเลย แล้วก็ให้เค้ามีใบประเมินผล ว่าเค้าคิดเห็นยังไง เค้าจะลาออกมั้ย แล้วก็มาประเมิน จำไม่ได้ว่าก็เปอร์เซ็นต์ที่ขอลาออก แต่ก็มีกลุ่มหนึ่งที่ขอลาออกเลย แล้วก็อีกกลุ่มหนึ่งเค้าจะบอกว่าดูๆไปก่อน แล้วก็อีกกลุ่มหนึ่งที่บอกว่าไม่ออกแล้วก็ให้ใช้เบี้ยไปเลย ส่วนใหญ่ 80 กว่าเปอร์เซ็นต์ที่ไม่ออก แล้วสนับสนุนให้ใช้เบี้ยไปเลย ไม่ต้องรอผลจากกระทรวงการคลัง “

(เจ้าหน้าที่ประสานงานโครงการ – สัมภาษณ์ 23 ธ.ค. 43)

การศึกษาพบว่า รูปแบบที่คณะทำงานดำเนินการติดต่อกับส่วนต่างๆหลังจากเกิดวิกฤตการณ์ชาวเชิงลบนั้น ไม่ได้มีกระบวนการวางแผนด้านการสื่อสารไว้ล่วงหน้า โดยเจ้าหน้าที่ประสานงานโครงการและคณะทำงานได้ทำการจัดลำดับความสำคัญของผู้ที่สื่อสารด้วยโดยเน้นทำความเข้าใจกับหน่วยงานราชการเป็นหลักในการแก้ปัญหา เมื่อถึงระยะที่ปัญหาเกี่ยวกับหน่วยงานราชการเริ่มคลี่คลายในระดับหนึ่งแล้ว จึงหันกลับมาเน้นที่การสื่อสารกับชุมชนอีกครั้ง

“ตอนแรกเราก็ไม่ได้ทำอะไร ไม่ได้ชี้แจงอะไรตรงนั้น จนมาตัดสินใจว่าเราน่าจะลงไปให้กำลังใจชาวบ้านบ้าง ไม่ใช่จะมามัดตัวแก้ปัญหาข้างบนแล้วก็ล้อมสมาชิก ก็เลยลงไปไต่ห� นัดคุยแต่ละบ้าน คุยว่าเราไม่ได้ทิ้งเค้า เรากำลังทำอะไรอยู่บ้าง แล้วเกิดอะไรขึ้น “

(พรพิตร คลังภูเขียว – สัมภาษณ์ 25 ก.พ. 44)

“แล้วต่อจากนั้น เวลาลงไปโผล่เหล่เราก็จะไม่พูดถึงข่าวแล้ว แต่ว่าพูดถึงว่าที่กรุงเทพกำลังทำอะไรอยู่เพื่อที่จะแก้ปัญหา ขออนุญาตให้มันถูกต้องอะไรอย่างนี้ สมาชิกเค้าก็อยากรู้ แค่ว่ามันถูกหรือยัง ใช้ได้หรือยัง”

(แกนนำเรื่องเบียร์—สัมภาษณ์ 7 ม.ค. 44)

2.2.5 ขั้นตอนการสื่อสารออกสู่สาธารณะ เพื่อสร้างกระแสการรับรู้ต่อสังคมเรื่องระบบเงินตราชุมชน

การศึกษาพบว่า ในขั้นตอนนี้เป็นช่วงที่เรื่องของเบียร์กุดชุม ได้ถูกสื่อสารออกนอกชุมชนอีกครั้ง โดยเป็นเรื่องการนำเสนอเหตุผลสนับสนุนให้ชาวบ้านสามารถดำเนินโครงการต่อไปได้อย่างถูกต้องตามกฎหมาย เป็นลักษณะของการนำเสนอในเชิง”แนวคิดระบบเงินตราชุมชน” มากกว่าจะเป็นความเคลื่อนไหวเฉพาะเรื่องกิจกรรมการใช้เบียร์กุดชุม โดยมีสาเหตุเนื่องมาจากว่า ชาวบ้านไม่อยากจะให้ความเคลื่อนไหวเป็นข่าว เพราะเกรงว่าจะสร้างปัญหาให้กับชุมชนโดยเฉพาะความพยายามที่จะเดินหน้าเพื่อพิสูจน์ประสิทธิภาพของนวัตกรรม

“ชาวบ้านพยายามจะใช้เบียร์กันอีกครั้ง แต่ครั้งนี้เน้นในเรื่องการศึกษาวิจัยและทดลองเพื่อพอให้ได้ข้อมูล เพื่อที่จะประเมินได้ว่า ระบบเงินตราชุมชนนั้น เหมาะสมและดีจริงสำหรับชุมชนหรือไม่”

(วัลลภ พิชญ์พงศ์ศา—สัมภาษณ์ 24 ต.ค.43)

ในการดำเนินการสื่อสารสู่ภายนอกอีกครั้งในขั้นตอนนี้ได้มีการดำเนินการพร้อมไปกับการจัดทำแผนงานประจำปี และการจัดทำกิจกรรมเพื่อบรรจุลงในแผนสำหรับการกระตุ้นให้เกิดการใช้เบียร์ขึ้นในกลุ่มชาวบ้านอีกครั้ง การสื่อสารในขั้นตอนนี้ได้ปรากฏรูปแบบที่มีความหลากหลายได้แก่

- สร้างแนวร่วมนักวิชาการ-พันธมิตรเอ็นจีโอ

จากข้อมูลการสัมภาษณ์วิเคราะห์ได้ว่า ผู้ที่ดำเนินการในขั้นตอนนี้ส่วนใหญ่จะเป็นหน้าที่ของผู้ประสานงานโครงการระบบเงินตราชุมชนทางฝ่ายกรุงเทพฯ โดยเป็นการประสานงานในระดับเครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชนซึ่งผู้ประสานงานโครงการเรียกว่า “พันธมิตร” ทั้งในและต่างประเทศ โดยปรากฏในลักษณะของ “สื่อบุคคล”

การศึกษพบว่า ในการประสานพันธมิตรของเจ้าหน้าที่ประสานงานโครงการนั้น มีรูปแบบการดึง นักวิชาการ ผู้นำความคิดทางสังคม เข้าเป็นพันธมิตรในด้านแนวความคิด และในบางโอกาสเป็นผู้นำเสนอ (Presenter) ในกรณีนำเสนอผ่านสื่อมวลชนเพื่อสร้างความสนใจและเพิ่มน้ำหนักให้กับเนื้อหาในเชิงสนับสนุนนวัตกรรมด้วย

นอกจากนี้ จากการสัมภาษณ์ยังทำให้พบว่า ชาวบ้านในระดับแกนนำของคณะทำงานเบี้ย ได้มีความตระหนักถึงความจำเป็นของการสื่อสารสู่นอกชุมชนภายหลังจากที่เรื่องของเบี้ยกุดชุมได้กลายเป็นกระแสสังคมภายหลังจากเกิดวิกฤตการณ์ข้าวเชิงลบเกี่ยวกับเบี้ยกุดชุมแล้ว และมีการฝึกการสื่อสารสู่นอกชุมชน และการพูดต่อที่สาธารณะด้วย

“เวลาไปสื่อสารให้กับภายนอกแม่ๆทั้งหลายก็จะช่วยกัน และตอนนี้เรากำลังฝึกการพูดอยู่ คือทุกคนก็ต้องพูดเป็นสื่อสารได้ และก็จะหมุนเวียนกัน ครึ่งนี้แม่บัวไป พอแม่บัวกล้าแล้ว และเริ่มคล่องแล้ว ก็เปลี่ยนคนอื่นไปบ้าง เพื่อจะได้ไปฟังคนว่าคนข้างนอกชุมชนคิดยังไง แล้วเราก็ได้ไปฝึกด้วย ก็จะเปลี่ยนเวลาที่ประชุมชาวบ้านก็จะหมุนเวียนกัน”

(คณะทำงาน – สัมภาษณ์ 16 ม.ค. 44)

“การฝึกเราก็ฝึกกันเอง มันเป็นเรื่องถ้าเราจะเป็นผู้นำเราต้องสามารถที่จะสื่อสารได้ คำก็เสนอว่าคำต้องได้ฝึก คิดประเด็นกันเอง ใครจะพูดอะไร”

(คณะทำงาน – สัมภาษณ์ 2 ก.พ. 44)

“เราประชุมคณะทำงานกันเดือนละ 2 ครั้ง และตามโอกาส แล้วก็นัดคุยกัน ใครจะไป แล้วจะพูดอะไรบ้าง ก็จะคุยกันในคณะทำงาน ไม่ว่าจะป็นแผนงานหรือแผนกิจกรรมอะไรก็ตาม จะนัดประชุมสมาชิก จะเป็นลักษณะการวางแผนร่วมกันคณะทำงานตลอด เพราะเรามองว่า ถ้าวันหนึ่งไม่มีพร คณะทำงานเค้าต้องทำงานต่อได้ เพราะฉะนั้นทุกกระบวนการเค้าต้องรับรู้ ไม่ใช่เราไปบอกว่าเค้าต้องทำอะไรๆ ต้องมีการกำหนดร่วมกันหมดเลย”

(เจ้าหน้าที่โครงการ – สัมภาษณ์ 7 ธ.ค. 43)

- **ประสานแนวร่วมคนนอก ในภาคประชาชน**

จากการศึกษาพบด้วยว่า การที่ผู้นำชุมชนได้มีโอกาสเข้าร่วมงานประชุมสัมมนา ตลอดจนเป็นผู้แทนขององค์กรชุมชนเข้าร่วมทั้งการประชุมระดับภาคและส่วนกลาง ในลักษณะเป็นวิทยากร และพูดในที่ชุมชนต่างๆ เรื่องของเบี้ยกุดชุมก็ได้รับการสื่อสารตามสถานที่นั้นๆ ด้วย ซึ่งจากข้อมูลการสัมภาษณ์และการร่วมสังเกตของผู้วิจัยพบว่า โดยส่วนใหญ่ผู้ที่ได้มีโอกาสรับฟังเรื่องแนวคิดเกี่ยวกับการทำเบี้ยกุดชุม จะมีความเห็นด้วยกับความพยายามและการดำเนินการของชุมชน โดยผู้วิจัยได้รวบรวมเอกสารแสดงความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมงานสัมมนาว่าด้วยเรื่องเบี้ย ณ สถานที่ต่างๆ ไว้ในภาคผนวกด้วย

“แต่วันหลังเค้าให้ผมพูดเรื่องเบี้ย ผมจะไม่พูดมากนัก ให้ไปถามกันเอาเอง อย่างหนึ่งคือ ถ้าพูดไปมันก็พูดบ่อยเกิน คนก็ไม่ค่อยสนใจเท่าไร แต่ถ้าเราพูดพอเป็นปริศนาไว้บ้าง คนก็ตาม อย่างเห็นใส่เสื้อเบี้ยไปนี่ เค้าก็จะถามว่าเอามาขายด้วยมั๊ย ก็บอกว่าเราไม่ได้ทำขาย แต่เรามีจำหน่ายที่กลุ่มฯ คือทำขายเราต้องเรไปขายใหม่มั๊ย แต่ผมไม่ได้ทำขาย ผมทำจำหน่ายที่กลุ่ม ถ้าอยากได้ก็ต้องไปซื้อเอาที่นั่น คือให้เค้ามาเยี่ยมแล้วจะได้คุยกัน”

(พอวิจิตร บุญสูง—สัมภาษณ์ 21 ม.ค. 43)

“คนทำงานตอนนี้มีอยู่ 2 คน คือ วัลลภกับพร วัลลภเค้าก็จะอยู่ส่วนของกรุงเทพ อยู่กรุงเทพจะประสานกับพันธมิตรที่อื่นๆ ทั้งในและต่างประเทศ ก็จะมีพรที่ประสานอยู่ในส่วนของชุมชน แล้วพรกับเก๊าก็จะประสานกันว่าเป็นอย่างไรกันบ้าง ในชุมชนเป็นไงข้างนอกเป็นไง “

(คณะทำงาน –สัมภาษณ์ 6 ธ.ค.43)

- **จัดทำของที่ระลึก และสื่อเฉพาะกิจ เพื่อเผยแพร่และหารายได้**

ในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เพื่อการกระตุ้นให้เกิดการใช้เบี้ย จำเป็นที่จะต้องใช้เงินทุนจำนวนหนึ่ง เช่นเรื่องของค่าเดินทางให้กับชาวบ้านเพื่อไปสัมมนา ดูงานด้านการผลิตสินค้าสำหรับขายในชุมชนจากที่ต่างๆ ทางคณะทำงานจึงคิดที่จะหารายได้ด้วยการผลิตของที่ระลึกเกี่ยวกับเบี้ยกุดชุมขึ้นเพื่อจำหน่ายให้กับผู้ที่สนใจทั่วไป รวมทั้งเป็นสื่อที่จะใช้เผยแพร่ “เบี้ยกุดชุม” ให้เป็นที่รู้จักกว้างขวางขึ้น ดังสามารถสรุปการจัดทำของที่ระลึกเกี่ยวกับเบี้ยกุดชุมได้แก่

- ชุดที่ระลึกเบียร์ คือ เบียร์กูดซุมที่ผลิตไว้ในช่วงแรกของการเริ่มใช้ แต่ปรากฏว่าชาวบ้านยังไม่ได้เปิดไปใช้หมดก็เกิดข่าววิกฤตเสียก่อน และเป็นสิ่งที่คนภายนอกที่เข้ามาในชุมชนและสัมผัสเรื่องราวเกี่ยวกับเบียร์กูดซุมมักจะเรียกหาที่จะอยากดู หรืออยากมีเบียร์ คณะทำงานจึงได้จัดทำเป็นชุดของที่ระลึกใส่ซอง โดยบรรจุเบียร์ชนิดต่างๆซึ่งแบ่งตามมูลค่าบนเบียร์เพื่อจำหน่าย

- เสื้อยืด และเสื้อม่อฮ่อม ที่จะมีสัญลักษณ์เบียร์กูดซุม และคำขวัญของเบียร์ติดอยู่ โดยคนในชุมชนจะร่วมใส่เพื่อเป็นการเผยแพร่เบียร์กูดซุม ซึ่งหากเข้าไปในชุมชนปัจจุบันก็ยังพบเห็นได้อยู่ทั่วไป

- แผ่นพับ ที่จะมีการแจกจ่ายในการไปจัดนิทรรศการเกี่ยวกับเรื่องเบียร์ในที่ต่างๆทั้งในและนอกชุมชน รวมทั้งมีแจกจ่ายควบคู่ไปกับของที่ระลึก

- นิทรรศการเคลื่อนที่ จะมีการไปจัดแสดงในงานต่างๆ โดยเฉพาะงานสัมมนาที่เครือข่ายเอ็นจีโอต่างๆจัดขึ้นและมีความเกี่ยวข้องกับเรื่องของระบบเงินตราชุมชนในลักษณะระบบเศรษฐกิจชุมชนและการเผยแพร่ภูมิปัญญาพื้นบ้าน

● การจัดเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นสาธารณะ

การดำเนินการส่วนนี้ ความชัดเจนจะอยู่ที่เครือข่ายการให้การสนับสนุนที่เป็นองค์กรพัฒนาเอกชน เช่นสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา (LDI) โครงการศึกษาและปฏิบัติการงานพัฒนา (Focus on the Global South) สถาบันพระปกเกล้า ฯลฯ โดยส่วนใหญ่เป็นการประสานจากศูนย์กลางคือเจ้าหน้าที่ประสานงานของ LDI โดยรูปแบบการจัดมีความหลากหลายไปตามกรณีและสถานการณ์ เช่น การจัดกับข่ายประชาสังคมเพื่อเปิดเวทีให้สมาชิกวุฒิสภาเข้าฟังและรับฟังความคิดเห็นเรื่องเบียร์กูดซุม การจัดเสวนานักคิดในสังคมไทยที่วัดสวนแก้ว โดยเชิญนักวิชาการและผู้นำความคิดทางสังคมในศาสตร์แขนงต่างๆเข้าร่วมด้วย พร้อมกับการเชิญสื่อมวลชนเข้าร่วมเพื่อการขยายผล

● สื่อบุคคล โดยผู้นำชุมชน

จากข้อมูลการสัมภาษณ์พบว่า ผู้นำชุมชนระดับบนที่มักจะได้รับเชิญไปร่วมงานประชุมสัมมนา หรือไปบรรยายในหัวข้อเรื่องเกี่ยวกับการบริหารจัดการชุมชนเพื่อการพึ่งตนเองในที่ต่างๆ มักจะมีการนำประเด็นของเบียร์กูดซุมไปเผยแพร่ในลักษณะการ"โยนความคิด"ด้วย ดังที่พอวิจิตรเล่าว่า "เวลาไปประชุมที่ต่างๆ คนเค้าก็มักจะถามถึงเรื่องเบียร์ พอก็เล่าบ้างไม่เล่าบ้างเพื่อให้เรื่องดูน่าสนใจ แต่งานไหนแม้ไม่มีคนถาม แต่ถ้ามีโอกาส พอก็จะโยนความคิดขึ้นไป เพื่อให้คนในที่

ประชุมสัมมนาได้ร่วมรับรู้กัน แล้วส่วนใหญ่ก็มีใส่เสื้อเบียร์ไป คนก็มาขอซื้อก็มีเยอะและก็มีมักจะถามว่าเรื่องไปถึงไหนแล้ว”

- **การจัดทำบทความส่งให้กับสื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ**

พบว่าเป็นบทบาทหลักของเจ้าหน้าที่ประสานงานโครงการของ LDI เช่นกัน โดยส่วนใหญ่เป็นประเด็น การผลักดันเชิงนโยบายให้เกิดขึ้น และการให้ความรู้เกี่ยวกับระบบเงินตราชุมชน และการมีระบบเงินตราชุมชนอยู่ในประเทศไทยเพื่อให้ติดอยู่ในกระแสสังคม

- **การใช้สื่ออิเล็กทรอนิกส์**

พบว่ามีการใช้เครือข่ายอินเทอร์เน็ตในการสื่อสารสู่สาธารณะในเชิงแนวคิดเกี่ยวกับความเหมาะสมในสิทธิที่ชาวบ้านจะใช้ระบบเงินตราชุมชน และในแง่การผลักดันเชิงกฎหมายให้หน่วยงานที่มีความเกี่ยวข้องกับการอนุญาตให้มีการใช้เบียร์ได้ในฐานะหน่วยงานภาครัฐและจัดเป็นการผลักดันเชิงนโยบายให้เกิดขึ้น เช่น มีการส่งบทความไปที่ thaitopic.com และมีการใช้เครือข่าย E-mail ในการกระจายข่าวสารความเคลื่อนไหวของเบียร์ชุมชนและกิจกรรมของชุมชน โดยเฉพาะเรื่องเบียร์ ให้กับเครือข่ายเอ็นจีโอต่างๆและผู้ที่มีปฏิสัมพันธ์กับโครงการด้วย

โดยสรุปขั้นตอนเกี่ยวกับการสื่อสารสู่พื้นที่สาธารณะของกรณีเบียร์ชุมชนนั้น จัดได้ว่า ยังอยู่ในช่วงพยายามที่จะให้เหตุการณ์ “ติดอยู่ในกระแส” ในช่วงเวลานี้ยังอยู่ในขั้นการนำเสนอขอแก้กฎหมายเกี่ยวกับการใช้ระบบเงินตราชุมชน โดยการประสานงานของสภาพทนายความแห่งประเทศไทย ซึ่งถือเป็นช่วงที่ชุมชนและเครือข่ายเอ็นจีโอผู้ให้การสนับสนุนพยายามที่จะช่วยกันผลักดันให้การดำเนินการระบบเงินตราชุมชนแห่งแรกในประเทศไทยนี้สามารถเดินหน้าต่อไปได้อย่างถูกต้อง

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การแพร่ของนวัตกรรมระบบเงินตราชุมชน “เบี้ยกุดชุม” ในอำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร เป็นการศึกษาเพื่อมุ่งทำความเข้าใจถึงกระบวนการแพร่ของนวัตกรรมเพื่อการพัฒนา รูปแบบการสื่อสารรวมถึงการดำเนินกิจกรรมด้านการสื่อสารในกระบวนการแพร่ของนวัตกรรมสู่ชุมชน กุดชุม จังหวัดยโสธร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. ศึกษาวิเคราะห์การแพร่ของนวัตกรรมระบบเงินตราชุมชนในประเทศไทย
2. ศึกษาวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการรับนวัตกรรม “เบี้ยกุดชุม” ของสมาชิกชุมชน กุดชุม
3. ศึกษาการสื่อสารกับสาธารณะเพื่อการจัดการปัญหาที่เกิดขึ้นจากการตัดสินใจรับนวัตกรรม “เบี้ยกุดชุม” ของชุมชนกุดชุม

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาข้อเท็จจริง ลักษณะพฤติกรรมการแสดงออก แนวคิด ทักษะคติ และความคิดเห็นที่เป็นปรากฏการณ์ทางการแพร่ของนวัตกรรมและการสื่อสาร ซึ่งอธิบายได้ในเชิงการวิเคราะห์ปัจจัยในบริบทต่างๆ โดยใช้รูปแบบการวิจัยด้วยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการสังเกตทั้งอย่างมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม โดยสามารถสรุปผลได้ดังนี้

ส่วนที่ 1 : การแพร่ของระบบเงินตราชุมชน

ผลการศึกษาสรุปได้ว่า การแพร่ของระบบเงินตราชุมชน เข้าสู่ประเทศไทยอย่างเป็นทางการเป็นครั้งแรกเป็นครั้งแรกอาสาสมัครพัฒนาชุมชนจากองค์กรพัฒนาเอกชน(NGOs)ต่างประเทศ 2 คน สามารถแบ่งลำดับขั้นในการแพร่สู่ชุมชนกุดชุมได้เป็น 4 ระยะ คือ ระยะขยายความคิดหรือหว่านความคิด ระยะเชื่อมโยงผู้นำและเจาะพื้นที่ ระยะแพร่หรือระยะติดต่อดูแล ระยะวิกฤตและหาทางเดินหน้า

1. ระยะขยายความคิด หรือ ระยะหว่านความคิด เป็นช่วงเวลาที่อาสาสมัครต่างประเทศ เข้ามานำเสนอแนวความคิดต่อสังคมไทย โดยเฉพาะต่อระบบชุมชนที่มีการรวมตัวกันอยู่ก่อนแล้ว เพื่อทำการสำรวจหาพื้นที่ที่เหมาะสมต่อการขยายผลการนำเสนอแนวคิดให้เกิดเป็น

รูปธรรมที่ชัดเจนขึ้น โดยรวมถึงการประสานเครือข่ายในลักษณะพันธมิตรกับองค์กรเอ็นจีโอในประเทศไทย

1.1 ปุ่มหลังผู้นำเข้านวัตกรรม เป็นความเกี่ยวโยงประวัติและบริบทต่างๆของผู้นำเข้านวัตกรรมที่มีผลต่อการเริ่มต้นการแพร่ นวัตกรรม ได้แก่ เรื่องของการทำงานและความสนใจในการพัฒนาบริบทในเรื่องของระยะเวลาที่ประเทศไทยเกิดวิกฤติเศรษฐกิจในปี 2540 ด้วยการเคยทำงานพัฒนาในเมืองไทยมาก่อนซึ่งทำให้มีพื้นฐานความเข้าใจเรื่องสังคมไทยและชุมชนไทยในระดับหนึ่ง และมีความคุ้นเคยในเรื่องของภาษา

1.2 ดึงพันธมิตรและสร้างเครือข่ายขั้นต้น เป็นช่วงการเริ่มดำเนินการ โดยผู้นำเข้านวัตกรรมได้ดำเนินการขอทุนจากมูลนิธิญี่ปุ่นเพื่อใช้สำหรับการเผยแพร่แนวคิดและดำเนินโครงการในลักษณะผลักดันให้เกิดขึ้นจริงอย่างเป็นรูปธรรมในประเทศไทย และเริ่มต้นที่การเผยแพร่ความคิดโดยเริ่มจากการ “หาพันธมิตรหรือแนวร่วม” ในระดับเอ็นจีโอด้วยกัน และมีการจัดหาคณะทำงานและคณะกรรมการของโครงการนี้ โดยดึงนักวิชาการและ เอ็นจีโอ ที่มีความรู้ความเข้าใจเรื่องระบบเงินตราชุมชน ร่วมเป็นคณะกรรมการและผู้ให้คำปรึกษา

1.3 ใช้สื่อมวลชนหว่านความคิด เป็นการดำเนินการเผยแพร่แนวคิดของระบบเงินตราชุมชนสู่สังคมไทยในช่วงต้นนั้น โดยผู้นำเข้านวัตกรรมใช้วิธีการเผยแพร่แนวคิดเรื่องระบบเงินตราชุมชนสู่สังคมไทยด้วยการใช้ “สื่อมวลชน” โดยมีการเขียนบทลงในหนังสือพิมพ์ และนิตยสารในเครือข่ายขององค์กรพัฒนาเอกชนไทยที่เป็นพันธมิตรในการเผยแพร่แนวคิดระบบเงินตราชุมชนขั้นต้น ซึ่งการดำเนินการครั้งนี้ยังปรากฏผลเป็นการเชื่อมโยงแนวความคิดเข้าสู่ชุมชนที่กุดชุมทางอ้อมด้วย เนื่องจากมี แกนนำที่เป็นคนภายนอกของชุมชนกุดชุม ได้อ่านและเกิดการรับรู้เกี่ยวกับแนวคิด และเกิดความสนใจในเบื้องต้น

1.4 เวทีสัมมนา...จุดเริ่มการเชื่อมโยงแนวคิดเข้าสู่ชุมชนฯ เป็นการใช้รูปแบบจัดการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ (workshop) โดยการประสานงานเอ็นจีโอซึ่งเป็นพันธมิตรและเอ็นจีโอในพื้นที่ เพื่อดึงความร่วมมือให้ช่วยประสานงานและดึงชุมชนชาวบ้านหรือองค์กรชุมชนในพื้นที่ต่างๆที่สนใจมาเข้าร่วมสัมมนา ได้มีการตั้งวัตถุประสงค์ไว้หลายประการ เช่น เพื่อนำเสนอแนวคิดในระดับลึก เพื่อดึงความสนใจ และเพื่อรวบรวมข้อมูลเพื่อประเมินชุมชนหรือพื้นที่ในการนำนวัตกรรมระบบเงินตราชุมชนเพื่อไปลงได้อย่างเป็นรูปธรรม

1.4.1 การสร้างความสนใจให้องค์กรชุมชนต่างๆ คือ รูปแบบการจัด workshop หรือการประชุมเชิงปฏิบัติการในพื้นที่ภาคต่างๆ เพื่อที่จะให้แวดวงและองค์กรชุมชนต่างๆได้เกิดสนใจ มีการพูดคุยกับถึงประเด็นความสำคัญและประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจจากระบบเงินตราชุมชน โดยเฉพาะต่อระบบเศรษฐกิจแบบการพึ่งพาตนเอง

1.4.2 การสร้างความเข้าใจต่อระบบเงินตราชุมชนในเชิงลึก คือ การสร้างรูปแบบการนำเสนอเพื่อให้เกิดความเข้าใจในเรื่องระบบเงินตราชุมชนต่อผู้เข้าร่วมด้วยการใช้ เกมส์ หรือ การเล่นบทบาทสมมุติ (role play) เพื่อสร้างความเข้าใจระบบเงินตราชุมชนอย่างถึงแก่น

1.4.3 เก็บข้อมูลเพื่อการประเมินผลหาชุมชนที่เหมาะสม คือ การที่ผู้นำเข้านวัตกรรม ได้เปิดมีการเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมสัมมนาแสดงความคิดเห็นและให้ข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่ของตน เช่นเรื่องของระบบเศรษฐกิจของชุมชน การรวมตัวเป็นองค์กรชุมชน ฯลฯ โดยมีการแยกสัมมนากลุ่มย่อย เพื่อสร้างโอกาสในการนำเสนอและการแสดงความสนใจให้กับแต่ละชุมชนมากขึ้น

1.5 เลือก“กุดชุม”เป็นพื้นที่เผยแพร่ เป็นการที่ผู้นำเข้านวัตกรรมจะทำการประเมินความสนใจของผู้เข้าร่วม รวมถึงข้อมูลความพร้อมของแต่ละชุมชนในเบื้องต้นในประเด็นปัจจัยที่เหมาะสมกับการนำแนวคิดระบบเงินตราชุมชนมาใช้ และการให้ความสนใจของผู้นำชาวบ้านที่เข้าร่วมการสัมมนา ซึ่งเป็นที่มาของการกำหนดพื้นที่ที่อำเภอกุดชุม จังหัดยโสธร ให้เป็นพื้นที่เป้าหมายในการดำเนินโครงการเผยแพร่แนวความคิดระบบเงินตราชุมชน ซึ่งปรากฏว่า “ชุมชนกุดชุม” เป็นชุมชนที่มีระดับความสนใจในเรื่องดังกล่าวสูง

1.6 วิเคราะห์พื้นที่-เลือกกลุ่มเผยแพร่ เป็นช่วงการตัดสินใจของผู้นำเข้านวัตกรรมในการเลือกพื้นที่ชุมชนกุดชุมโดยใช้เหตุผลปัจจัยสนับสนุนความเหมาะสมของพื้นที่เป็นส่วนประกอบ ได้แก่

1.6.1 มีระบบบริหารจัดการชุมชนมาอย่างต่อเนื่อง โดยเริ่มมาตั้งแต่ช่วง 20 กว่าปีที่ผ่านมา ทั้งเรื่องก็จัดการร้านค้าชุมชน การจัดการสมุนไพร ระบบโรงสี ฯลฯ

1.6.2 การมีระบบธุรกิจชุมชนการผลิตที่หลากหลาย ได้แก่ การที่ชุมชนมีธุรกิจชุมชน มีเรื่องป่าชุมชน มีเรื่องการทำมาหากินกัน ทำเกษตรผสมผสาน การผลิตที่ครบวงจร

1.6.3 พบพื้นฐานการรวมกลุ่ม / เครือข่าย ในชุมชนมีการรวมตัวในลักษณะเครือข่ายของโรงเรียน และสมาชิกการทำเกษตรอินทรีย์

2. **ระยะเชื่อมโยงผู้นำและเจาะพื้นที่** เป็นช่วงที่อาสาสมัครจากต่างประเทศสามารถเลือกพื้นที่ที่ต้องการได้แล้ว และทำการประสานงานกับผู้นำความคิดในชุมชน เพื่อลงพื้นที่จริงและเริ่มต้นนำเสนอแนวความคิดสู่ชุมชน รวมทั้งการสร้างทีมงานในการเผยแพร่แนวคิด

2.1 ใช้ผู้นำความคิดเป็นตัวเชื่อมนวัตกรรมเข้าสู่ชุมชน เป็นช่วงที่แกนนำของอำเภอกุดชุมที่ได้ไปร่วมการสัมมนาเชิงปฏิบัติการที่สุรินทร์และกลับมาถ่ายทอดกับชาวบ้านคนอื่นในกุดชุมให้ได้รับรู้ถึงแนวคิดระบบเงินตราชุมชนอีกต่อหนึ่ง อันเป็นการเชื่อมโยงแนวคิดระบบเงินตราชุมชน เข้าสู่กุดชุมเป็นครั้งแรก แต่เป็นการกระจายข้อมูลเฉพาะในระดับแกนนำชุมชนด้วยกันเท่านั้น ยังไม่ลงถึงระดับชาวบ้านทั่วไป

2.2 สร้างทีมงาน-ดึงการมีส่วนร่วมจากชุมชน เป็นช่วงที่ชุมชนให้การตอบรับการเข้ามาของนวัตกรรม ด้วยการจัดเจ้าหน้าที่ของชุมชนให้เป็นผู้ประสานงานและดำเนินงานในการกระจายนวัตกรรม และถือเป็นการกระจายระดับการมีส่วนร่วมลงสู่แกนนำชุมชนขั้นที่ 2

3. **ระยะแพร่ หรือ ระยะติดต่อ** เป็นขั้นตอนที่อาสาสมัครและทีมงานเริ่มดำเนินการนำเสนอในลักษณะจุดประกายความคิดสู่คนในชุมชน โดยมีการใช้รูปแบบการสื่อสารในลักษณะต่างๆ เพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับประโยชน์ที่คนในชุมชนจะได้รับจากนวัตกรรมนี้ รวมถึงการใช้สื่อบุคคลในชุมชน ในการรับช่วงแพร่นวัตกรรมอีกต่อหนึ่ง สามารถสรุปขั้นตอนการเผยแพร่แนวความคิดระบบเงินตราชุมชนเข้าสู่พื้นที่หรือการดำเนินกระบวนการแพร่แนวความคิดในหมู่บ้านโดยผู้นำเข้านวัตกรรม ได้ดังนี้

3.1 **ขั้นตอนแรก** สร้างการรับรู้ และความไว้วางใจซึ่งกันและกัน และเป็นช่วงที่อาสาสมัครผู้นำนวัตกรรมเข้ามาในชุมชนได้รับการ “แนะนำตัว” ให้ชาวบ้านในชุมชนรู้จักโดยแกนนำของชุมชน และให้คำอธิบายกับชาวบ้านว่าจะอะไรจะเกิดขึ้น โดยเป็นการสานต่อภารกิจที่กลุ่มผู้นำชุมชนที่เข้าร่วมงานสัมมนาที่ จ.สุรินทร์ได้มาถ่ายทอดแนวคิดระบบเงินตราชุมชนไว้ในระดับหนึ่งแล้ว แต่ยังไม่มีการลงลึกในรายละเอียดของการแนะนำนวัตกรรม

3.2 **ขั้นตอนที่สอง** แนะนำ CCS โดยให้การสัมมนาเชิงปฏิบัติการ และการจัดบทบาทสมมุติ (role play) เป็นช่วงที่ผู้นำนวัตกรรรมเข้ามาในชุมชนได้เริ่มกระบวนการแนะนำระบบเงินตราชุมชน หรือ CCS โดยให้การสื่อสารแนวคิดสู่ชาวบ้านในหลายรูปแบบ โดยมีการผสมผสานระหว่างรูปแบบพื้นบ้าน และลักษณะการใช้สัญลักษณ์ที่ผู้นำนวัตกรรรมเป็นผู้นำเข้ามาเพื่อการสื่อสารกับชุมชน

3.2.1. **“โหล่”** *เวทีการสื่อสารของชาวบ้าน* เป็นรูปแบบการสื่อสารในลักษณะการคุยกันอย่างไม่เป็นทางการของชาวบ้านอีสาน โดย “โหล่” เป็นกิจกรรมด้านการสื่อสารที่สำคัญในการแพร่ นวัตกรรมหรือแนวคิดเชิงพัฒนาหลายเรื่องในชุมชนมาเป็นเวลานานแล้ว และสถานที่ที่ชาวบ้านมักจะใช้จัด “โหล่” กัน จะ เป็นไปตามความเหมาะสมของช่วงเวลาและสถานการณ์ต่างๆไม่จำกัด โดยการโหล่ เรื่องการแพร่ นวัตกรรมระบบเงินตราชุมชน มักจะเป็นช่วงกลางคืน ในช่วงที่ชาวบ้านว่างจากงานประจำแล้ว

3.2.2. **กลุ่มเฮ็ดอยู่เฮ็ดกิน** : *สื่อบุคคลในท้องถิ่น* คือ กลุ่มชาวบ้านที่มีการรวมกลุ่มกันอย่างไม่เป็นทางการ โดยเฉพาะในพื้นที่หมู่บ้านโสกชุมพลและหมู่บ้านใกล้เคียง โดยมีแนวคิดหลักภายใต้การรวมกลุ่มเพื่อการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจร่วมกันในลักษณะการแลกเปลี่ยนของที่ผลิตได้ โดยกลุ่มเฮ็ดอยู่เฮ็ดกินเป็นจุดเชื่อมต่อการรับแนวคิดเรื่องระบบเงินตราชุมชน จากภายนอกเข้ามายังชุมชน นั้น กลุ่มเฮ็ดอยู่เฮ็ดกิน ซึ่งประกอบขึ้นจากกลุ่มผู้นำระดับกลางมาจากหลายหมู่บ้าน มีบทบาทสำคัญในการรับแนวคิดในช่วงเริ่มแรกในลักษณะการรับนวัตกรรมอย่างเป็นทางการ และเป็นกลุ่มที่ทำการขยายผลในลักษณะตัวกระจายความคิดออกไปสู่ชุมชนใน 5 หมู่บ้านอีกชั้นหนึ่ง

3.2.3. **“โองกันรั้ว”** *การถ่ายทอดแนวคิดเชิงสัญลักษณ์* รูปแบบการทำความเข้าใจที่ง่ายต่อชาวบ้านได้แก่การ การถ่ายทอดแนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์ชุมชนที่เรียกว่า “กระบวนการวิเคราะห์เศรษฐกิจแบบโองกันรั้ว” โดยเป็นการอธิบายถึงระบบการไหลเวียนของเงินระหว่างในละนอกชุมชน โดยกำหนดสัญลักษณ์แทนระบบเศรษฐกิจของชุมชนว่าเปรียบเสมือนโอง ที่มีรั้วซึ่งก็เปรียบเหมือนช่องทางที่เงินจะไหลออกจากนอกชุมชน

3.2.4 **บทบาทสมมุติ** *การสื่อสารเชิงสัญลักษณ์* เป็นลักษณะการกำหนดสื่อที่จะใช้เพื่อการถ่ายทอดแนวคิดออกมาในเชิง “สัญลักษณ์” และ

กำหนดบทบาทให้กับผู้เข้ารับการถ่ายทอดให้ได้ทดลอง และมีส่วนร่วมใน
สถานการณ์จำลองที่กำหนดสภาพแวดล้อมให้ใกล้เคียงกับสถานการณ์จริงมาก
ที่สุดและใช้ในการสื่อสารเพื่อทำความเข้าใจระบบเงินตราชุมชนไปยังกลุ่มผู้รับ
อบรมเป้าหมาย

3.2.4.1 *กลุ่มคนที่ลงไปเล่นบทบาทสมมติ* เป็นการแบ่งกลุ่มของ
ผู้ที่จะรับแนวคิดนวัตกรรมระบบเงินตราชุมชน ด้วยการลงไปสื่อสารถึง
แนวคิดระบบเงินตราชุมชนและมีขั้นตอนการประเมินศักยภาพและ
แนวโน้มที่กลุ่มเป้าหมายจะเห็นด้วยและมีอัตราการรับนวัตกรรมได้มาก
ที่สุดก่อน โดยจัดแบ่งกลุ่มต่างๆในชุมชนออกเป็นกลุ่มเยาวชน กลุ่มเด็ก
กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มสมาชิกข่าวอินทรีย์ กลุ่มข่าวปลอดภัยพิช กลุ่มช่าง
ข่าวกุดหิน กลุ่มคนทำงานของชมรมรักษารัฐธรรมนูญ โดยกลุ่มที่มีความ
กระตือรือร้น หรือ Active ที่สุดคือ กลุ่มแม่บ้าน เนื่องจากเหตุผล ที่กลุ่ม
แม่บ้านจะเป็นผู้รับผิดชอบดูแลการเงินของครอบครัว ควบคุมรายรับ-
รายจ่าย ตลอดจนการจัดซื้อสินค้าต่างๆเข้ามาใช้ในครัวเรือน

3.3 *ขั้นตอนที่สาม วิเคราะห์ชุมชน (Community led research)* คือช่วงที่ผู้นำ
นวัตกรรมเข้าสู่ชุมชนได้ดำเนินการวิเคราะห์ชุมชน ในลักษณะการให้ชาวบ้านวิเคราะห์ระบบ
เศรษฐกิจของตัวเอง ใช้รูปแบบการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการวิเคราะห์และกำหนด
ความต้องการของตนเอง (Community led research) และเป็นขั้นตอนที่ผู้นำนวัตกรรมเข้าสู่
ชุมชนได้มีการประเมินและทบทวนระดับการรับนวัตกรรมของคนในหมู่บ้าน

3.3.1 *กระจายนวัตกรรมเข้าหมู่บ้าน* เป็นช่วงที่แนวคิดระบบเงินตราชุมชน
ก็ได้รับการถ่ายทอดต่อสู่ชาวบ้านในหมู่บ้าน โดยกระจายไปในกลุ่มและพื้นที่
ต่างๆที่เป็นฐานของแกนนำกลุ่มเฮ็ดอยู่เฮ็ดกิน และคนในกลุ่มเฮ็ดอยู่เฮ็ดกิน จะลง
ไปทำการสื่อสารต่อกับกลุ่มต่างๆในหมู่บ้านในเบื้องต้นถึงหลักการและแนวคิด
ของระบบเงินตราชุมชน พร้อมกับทำหน้าที่เป็น “ผู้ประสาน” ระหว่างชาวบ้าน
ระดับล่างและกลุ่มผู้นำนวัตกรรมเข้าไปในชุมชน

3.3.2 *คณะทำงาน จุดเชื่อมโยงหลักในการกระจายนวัตกรรมสู่สมาชิกใน
หมู่บ้าน* โดยจัดกลุ่มที่มีการรวมตัวกันอย่างเป็นทางการ เพื่อรับผิดชอบงาน
บริหารจัดการในระบบเงินตราชุมชนทุกอย่าง เช่น กำหนดรายละเอียดหรือ
รูปแบบของเงินตราชุมชน ชื่อเรียกเงินตราชุมชน เงื่อนไขการใช้เงินตราชุมชน

การหาสมาชิก การสื่อสารกับสมาชิกและคนอื่นในหมู่บ้าน การวางแผนจัดกิจกรรมกระตุ้นให้เกิดการใช้จริงในหมู่บ้าน การจัดกิจกรรมหารายได้เพื่อใช้ในการดำเนินงาน

3.4 **ขั้นตอนที่สี่** ออกแบบระบบเงินตราชุมชนที่มีลักษณะเฉพาะสำหรับชุมชน เป็นขั้นการกำหนดรูปแบบและลงในรายละเอียดของระบบเงินตราชุมชน โดยใช้รูปแบบการดำเนินการแบบให้ชาวบ้านซึ่งมีตัวแทนคือคณะกรรมการเป็นผู้กำหนดรายละเอียดเองทั้งหมด อันเป็นรูปแบบการสร้างความเป็นเจ้าของระบบให้เกิดขึ้นต่อกลุ่มชาวบ้าน โดยคณะกรรมการได้ทำการกำหนดรูปแบบและรายละเอียดของระบบเงินตราชุมชนได้แก่

3.4.1 ชื่อ “เบี้ย” โดยคัดเลือกจากการนำเสนอความคิดของชาวบ้าน

3.4.2 รูปแบบของ “เบี้ย” ถูกกำหนดในลักษณะคล้ายธนบัตร

3.4.3 กำหนดรูปแบบการใช้และเงื่อนไขการใช้เงินตราชุมชน

3.5 **ขั้นตอนที่ห้า** เริ่มดำเนินการระบบเงินตราชุมชน ช่วงนี้เป็นช่วงของการเริ่มดำเนินการระบบเงินตราชุมชนหรือเป็นขั้นที่ชาวบ้านรับที่จะทดลองใช้นวัตกรรม ซึ่งขั้นตอนนี้เริ่มเมื่อวันที่ 29 มีนาคม 2000 โดยเริ่มให้มีการใช้นวัตกรรมระบบเงินตราชุมชนจริงอย่างเป็นรูปธรรม มีการจัดตลาดชาวบ้านหรือ “ตลาดเบี้ย” ให้บริการธนาคารเบี้ย และเปิดรับสมาชิกใหม่

3.6 **ขั้นตอนที่หก** ตรวจสอบและประเมินผล ขั้นตอนนี้ ผู้นำเข้านวัตกรรม และองค์กรผู้ให้ทุน ต้องการทราบผลจากการดำเนินโครงการระบบเงินตราชุมชนอย่างเป็นรูปธรรมที่อำเภอภูซุ่ม แต่ปรากฏว่า ข้อมูลที่มีอยู่ไม่เพียงพอที่จะนำมาประเมินได้ เนื่องจากเกิดภาวะการหยุดชะงักของนวัตกรรมอันมาจากวิกฤตข่าวเชิงลบ จนทำให้มีชาวบ้านไม่มีการดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการใช้ระบบเงินตราชุมชนต่อเนื่อง

3.7 **ขั้นตอนที่เจ็ด** การสร้างความยั่งยืนในระยะยาว เป็นช่วงที่ทีมผู้นำเข้านวัตกรรมได้ถอนตัวออกไปแล้ว แต่การประสานงานกับกลุ่มพันธมิตร และแกนนำการดำเนินการในพื้นที่ยังคงเป็นกลุ่มเดิม และคณะกรรมการพยายามที่จะให้เกิดการเดินหน้าของการใช้ “เบี้ยภูซุ่ม” ต่อไปโดยใช้การสัมมนา การพัฒนาสังคม และการสร้างกระบวนการเรียนรู้

4. ระยะวิกฤต และหาทางเดินหน้า ระยะนี้เป็นช่วงที่ถือว่าเป็นหัวเลี้ยวหัวต่อสำคัญของการแพร่ระบาดของระบบเงินตราชุมชน โดยหลังจากที่ชาวบ้านเริ่มดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับการใช้เบี้ยกุดชุมอย่างเป็นทางการในช่วงต้นเดือนเมษายนแล้ว การดำเนินกิจกรรมดังกล่าวสามารถต่อเนื่องไปได้เพียงไม่กี่สัปดาห์ ก็ถึงช่วงวิกฤติข่าวเรื่อง “เบี้ยกุดชุม” อันมาจากสาเหตุที่สื่อมวลชนนำเสนอข่าว “เชิงลบ” ต่อการรับและเริ่มทดลองใช้นวัตกรรมของชาวบ้านในครั้งนี้ ซึ่งเป็นผลให้ขั้นตอนการทดลองใช้นวัตกรรมหยุดชะงัก

4.1 ผลกระทบที่เกิดต่อชุมชนในช่วงวิกฤต

4.1.1 **ผู้นำระดับสูงร่วมแก้วิกฤติ** ผู้นำระดับสูงของชุมชน หรือแกนนำอาวุโสที่มีความโดดเด่นในการร่วมพัฒนาชุมชนมาเป็นเวลานาน กลายเป็นเป้าหมายจากภายนอกในการเข้ามาประสานงาน ติดต่อกับ สัมภาษณ์ ฯลฯ แม้จะเป็นผู้ทำหน้าที่ในการเชื่อมโยงนวัตกรรมเข้าสู่ชุมชนในครั้งแรก แต่ไม่ได้มีบทบาทในการกำหนดรายละเอียดของนวัตกรรม หลังจากนั้น โดยบทบาทของผู้นำชุมชนในช่วงนี้ถือว่ามีความเข้มข้นมาก โดยเฉพาะในเรื่องการสื่อสาร โดยได้เข้ามามีส่วนในการกำหนดทิศทางการสื่อสารในช่วงเกิดวิกฤติข่าวเชิงลบต่อนวัตกรรมเบี้ยกุดชุม

4.1.1.1 **ความโดดเด่นของผู้นำกลายเป็นเป้า** ความโดดเด่นของภาวะผู้นำชุมชนในงานพัฒนาสมัยก่อนตกเป็นเป้าหมายของสังคมภายนอกที่ให้ความสนใจต่อการทดลองใช้นวัตกรรมระบบเงินตราชุมชนในครั้งนี้

4.1.1.2 **ผู้นำสื่อสารเน้นอัตตลักษณ์ชุมชน** ด้วยความโดดเด่นในด้านการสื่อสารสู่สาธารณะของผู้นำทั้ง 2 ในช่วงที่เกิดวิกฤติข่าวเชิงลบ การแสดงบทบาทด้านนี้ของกลุ่มผู้นำระดับบนจึงมีสูง เช่น การให้สัมภาษณ์ต่อสื่อมวลชน และการไปพูดตามเวทีสาธารณะต่างๆ โดยกลุ่มผู้นำมีการออกแบบข้อมูลที่จะนำเสนอออกสู่สาธารณะโดยเน้นการนำเสนอประเด็น “อัตตลักษณ์ของชุมชน” ซึ่งในที่นี้คือ ความพยายามของ “การพึ่งตนเอง” ของชุมชน

4.1.2 **คณะทำงาน และสมาชิกเบียดลดลง** เป็นช่วงหลังจากการเกิดกรณีวิกฤติข่าวเชิงลบต่อระบบนวัตกรรมเงินตราชุมชน และการเข้าไปในชุมชนของเจ้าหน้าที่ภาครัฐและบุคคลภายนอก อันได้แก่ ตำรวจ เจ้าหน้าที่ปกครองท้องถิ่น กอธรมน. นักข่าวท้องถิ่น ฯลฯ เป็น

สาเหตุให้คณะทำงาน และสมาชิกหลายคน ขอดอนตัวออกจากการร่วมนวงกรรมระบบเงินตราชุมชน ซึ่งมาจากหลายปัจจัย ได้แก่

4.1.2.1 ความไม่มั่นใจเชิงบุคคลคือ ความไม่มั่นใจเกี่ยวกับการดำเนินการในเชิงกฎหมายเกี่ยวกับการขออนุญาตเรื่องเบี้ย ที่ได้รับการระบุงการใ้เบี่ยกุดชุมชนนั้นจัดต่อข้อกฎหมายของกระทรวงการคลัง แต่ก็มีส่วนที่หนักแน่นไม่กลัวโดยเฉพาะคนในระดับแกนนำ

4.1.2.2 เหตุผลผลักดันจากครอบครัว สถานบันครอบครัวของคนในชุมชนมีผลต่อการตัดสินใจในการร่วมกิจกรรมของชุมชนด้วย มีชาวบ้านบางส่วนลาออกจากการเป็นสมาชิกเบี่ยโดยมีเหตุผลมาจากครอบครัวไม่เห็นด้วย และอยากให้เลิก

4.1.3 เกิดความกลัวบุคคลภายนอก เนื่องจากคนจากภายนอกโดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ภาครัฐในสายปกครอง เช่น ตำรวจ และ เจ้าหน้าที่ กอรมน.ที่เข้ามาตรวจตราในหมู่บ้านเป็นระยะ จนชาวบ้านมีความรู้สึกถูักจับผิด และเกิดความกลัว

4.1.4 “เบี่ยกุดชุมชน”กลายเป็นสิ่งต้องห้ามไปชั่วขณะ ในช่วงหลังจากเกิดวิกฤตแล้ว ตัวของ”เบี่ยกุดชุมชน” กลายเป็นสัญลักษณ์ที่คนนอกชุมชนต่างให้ความสนใจ และตัวเบี่ยถูกกระจายออกไปนอกชุมชนทั้งในรูปแบบการให้ไปเฉยๆ และ

4.1.5 “ไสเหลือ”ในชุมชน ปลุกกำลังใจชาวบ้าน เป็นช่วงที่คณะทำงานและผู้ประสานงานโครงการ ได้ใช้รูปแบบการสื่อสาร “ไสเหลือ”ต่อกลุ่มคนภายในชุมชน เพื่อสร้างความเข้าใจ และขวัญกำลังใจของชาวบ้าน โดยเฉพาะกลุ่มแกนนำเรื่องเบี่ยและสมาชิกเบี่ยทั่วไปด้วย

ส่วนที่ 2 : ปัจจัยที่ส่งผลต่อการรับนวงกรรม “เบี่ยกุดชุมชน”ของชาวบ้านชุมชนกุดชุม

ผลการศึกษาสรุปได้ว่าปัจจัยที่มีผลต่อการรับนวงกรรมระบบเงินตราชุมชน หรือเบี่ยกุดชุมชนสามารถแยกเป็น 6 ปัจจัย ดังนี้

1. ลักษณะเฉพาะของชุมชน ได้แก่

1.1 สภาพสังคมชนบท โดยในอำเภอภูซำนั้น มีสภาพเป็นสังคมชนบทที่ยังคงมีลักษณะของความเป็นชนบทไทยอยู่สูง อันได้แก่ รูปแบบการพึ่งพาอาศัยและความเอื้ออาทรต่อกัน และความไว้วางใจกันได้ของคนในหมู่บ้าน

1.2 ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่และความเป็นท้องถิ่น พื้นที่ของ 5 หมู่บ้านที่รับนวัตกรรมการระบบเงินตราชุมชนนั้น มีพื้นที่ติดต่อกันส่วนใหญ่ ชาวบ้านจึงมีการเดินทางระหว่างหมู่บ้านอยู่เป็นประจำ รวมทั้งมีการย้ายถิ่นพำนักจากบ้านหนึ่งไปบ้านหนึ่ง ทำให้คนในพื้นที่มีการโยกย้ายสัมพันธ์กันหรือความเป็นท้องถิ่นในระดับหนึ่ง และความห่างไกลของพื้นที่ประกอบกับความยากลำบากในการเดินทางเข้าถึง ทำให้ชุมชนยังสามารถคงสภาพความเป็นชนบท และยังไม่ถูกแทรกแซงจากสังคมภายนอกมากนัก

1.3 พฤติกรรมการสื่อสาร เน้นสื่อบุคคล บริโภคสื่อมวลชนน้อย ชาวบ้านที่ภูซำจะมีรูปแบบการสื่อสารที่เน้นการสื่อสารระหว่างบุคคลเป็นส่วนใหญ่ ในขณะที่บริโภคสื่อมวลชนอันได้แก่ หนังสือพิมพ์ ฯลฯ ในจำนวนที่น้อย

1.4 พื้นฐานงานธุรกิจชุมชน และรูปแบบการผลิตที่หลากหลาย ชุมชนภูซำมีพื้นฐานของการประกอบธุรกิจชุมชน โดยเฉพาะ “โรงสีข้าว” และการผลิตที่มีความหลากหลาย เช่น โครงการศูนย์สมุนไพร และการทำสินค้าภายในชุมชนเพื่อขาย อาทิ การทำนมถั่วเหลือง ทำยาสระผม หรือน้ำยาล้างจาน และมีประสบการณ์เรื่องการทำธุรกิจมาก่อน โดยเฉพาะระบบบูรณาการกับภายนอกชุมชน การผลิต การขาย การแลกเปลี่ยนปัจจัยการผลิต การกู้-ยืม ดอกเบี้ย

1.5 พื้นฐานทางวัฒนธรรม ลักษณะตามภูมิภาคของคนอีสานที่มักจะไม่ค่อยได้แย่งและรับสิ่งต่างๆ ได้ง่าย โดยเฉพาะงานพัฒนาและความช่วยเหลืออื่นๆ มีผลต่อการรับนวัตกรรมการระบบเงินตราชุมชนได้ง่าย เมื่อเทียบกับคนภูมิภาคอื่น

1.6 ความคุ้นเคยกับงานพัฒนา พื้นที่อำเภอภูซำ เป็นชุมชนหนึ่งที่มีงานพัฒนาด้านต่างๆ มาลงในพื้นที่ค่อนข้างมาก ทั้งส่วนที่มาจากโครงการของหน่วยงานภาครัฐ และโครงการความช่วยเหลือด้านต่างๆ ขององค์กรพัฒนาเอกชน

1.7 ระดับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชน ภายในชุมชนมักจะมีการจัดกิจกรรมในลักษณะการระดมความคิดเห็นจากชาวบ้าน เช่น การจัดประชุมเครือข่ายเกษตรกร อนุรักษ์ชุมชน ตลอดจนการจัดใส่เหล็ก ทำให้ชาวบ้านมีโอกาสในการฝึกและคุ้นเคยกับระบบการแสดงความคิดเห็นมากยิ่งขึ้น

1.8 แนวคิดต่อการรวมกลุ่มและความเชื่อถือต่อระบบการบริหารจัดการกลุ่มและเครือข่าย พื้นที่ 5 หมู่บ้านที่เป็นพื้นที่ในการแพร่วงกรรมนั้น เป็นพื้นที่ที่มีระดับความเข้มข้นในของแนวคิดเรื่องการรวมกลุ่มและมีความเชื่อถือต่อระบบการบริหารจัดการกลุ่ม เนื่องจากเป็นพื้นที่เดิมของเครือข่ายเกษตรกรที่เข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มเกษตรกรทำนาใส่ โรงสีชมรมรักษัธรรมชาติ และศูนย์สมุญไพร ซึ่งมีระยะเวลาการรวมตัวมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน

1.9 แนวคิดเชิงสังคม / วิธีคิดต่อการพึ่งตนเองของคนในชุมชน โดยเฉพาะในคนระดับผู้นำชุมชน หรือแกนนำเท่านั้น ส่วนของชาวบ้านเองส่วนใหญ่จะยังไม่ปรากฏชัด

2. คุณลักษณะของผู้นำในชุมชน

2.1 ภาวะผู้นำและความเชื่อถือในตัวผู้นำ โดย “ผู้นำชุมชน” อันได้แก่ ผู้นำอย่างเป็นทางการ ผู้นำทางความคิดอย่างไม่เป็นทางการ รวมทั้งพระสงฆ์ในชุมชนที่เป็นพระผู้ใหญ่ในสายงานพัฒนา มีส่วนในผลักดันในกระบวนการตัดสินใจของชาวบ้านในการรับนวัตกรรมระบบเงินตราชุมชนในลักษณะ “ทางอ้อม” ด้วยการให้ “ต้นทุนทางความคิด” กับชาวบ้านเพื่อให้เห็นประโยชน์ของนวัตกรรมเชิงการพัฒนาเพื่อให้เกิดการพึ่งตนเองของชุมชน รวมทั้งมีความพยายามที่จะสร้างผู้นำรุ่นใหม่ขึ้นมารองรับด้วย

2.2 ความเป็นปราชญ์ชาวบ้านของผู้นำชุมชน ได้แก่การที่ชาวบ้านให้การยอมรับว่าผู้นำเป็นผู้รู้หรือที่เรียกว่าปราชญ์ชาวบ้าน การติดต่อกับคนภายนอก (Cosmopolite) ความซื่อสัตย์ รวมทั้งการที่ผู้นำชุมชนได้รับการยอมรับจากสังคมภายนอกด้วย

3. คุณลักษณะของนกอกรวม

3.1 ความสอดคล้องกับค่านิยมของชุมชน กลุ่มมีความเห็นพ้องถึงประโยชน์ของการลดการพึ่งพิงปัจจัยการผลิตต่างๆที่ต้องซื้อจากนอกชุมชนและเน้นที่การผลิตเพื่อการทำกินมากขึ้น และพยายามลดการบริโภคด้วยการซื้อ

3.2 ความตระหนักได้ถึงประโยชน์ของนกอกรวมของคนในชุมชน ตามแนวคิดเกี่ยวกับระบบเงินตราชุมชนที่ชาวบ้านตระหนักได้ สามารถสรุปได้เป็น 3 ประการ ได้แก่

3.2.1 ประการที่ 1 การแก้ปัญหาเรื่องการโยกย้ายเงินในชุมชนออกสู่ภายนอก

3.2.1 ประการที่ 2 ป้องกันการขาดแคลน

3.2.3 ประการที่ 3 เงินตราชุมชนไม่มีดอกเบี้ย

4. เจ้าหน้าที่พัฒนาองค์กรเอกชน (NGOs)

4.1 ทักษะคติต่อนักพัฒนาเอกชน และงานพัฒนาชุมชน โดยส่วนใหญ่ของชาวบ้านที่กูดชุม จะมีความเชื่อถือและเชื่อใจ และให้การยอมรับคนภายนอก โดยเฉพาะหากเป็นในสายองค์กรพัฒนาเอกชน หรือนักวิชาการ แต่ในทางกลับกัน จะปฏิเสธเจ้าหน้าที่ภาครัฐ

5. สภาพ/ฐานะทางเศรษฐกิจชุมชน

5.1 ปัญหาพื้นฐานทางเศรษฐกิจของครอบครัว อันได้แก่ ปัญหาหนี้สินของชาวบ้าน เนื่องจากอาชีพหลักของชาวบ้านที่ประกอบอาชีพทำนา มีค่าใช้จ่ายสูงในเรื่องปัจจัยการผลิต ในขณะที่ผลผลิตยังมีความไม่แน่นอนสูง และถัวเฉลี่ยของฐานะทางเศรษฐกิจของชาวบ้านส่วนใหญ่ ยังจัดอยู่ในฐานะที่ค่อนข้างยากจน รวมทั้งมีภาระหนี้สินเกือบทุกครัวเรือน

5.2 แรงผลักดันจากภาวะเศรษฐกิจภายนอก อันได้แก่การเกิดภาวะวิกฤตเศรษฐกิจของประเทศไทยในช่วงตั้งแต่ปี 2540 ซึ่งผลจากการวิจัยพบว่า เรื่องของความกดดันจากวิกฤตการณ์

ทางเศรษฐกิจนี้ เป็นเหตุผลหรือแรงจูงประการหนึ่งที่ทำให้ผู้เริ่มนำนวัตกรรมเข้าสู่ชุมชนนำระบบเงินตราชุมชนเข้ามาขยายผลทางความคิดต่อชาวบ้าน

6. การกระจายอำนาจสู่ชุมชน

เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ชาวบ้านมีความมั่นใจในตัวเองมากขึ้น และมีความตระหนักถึงสิทธิของตัวเองที่จะกำหนดชะตาชีวิตของตนเองได้

ส่วนที่ 3 : กระบวนการสื่อสารกับสาธารณะเกี่ยวกับการจัดการปัญหาที่เกิดขึ้นจากกรณีการถูกระงับใช้เบี้ยกุดชุม

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษากรณี วิกฤตการณ์ข่าวเชิงลบต่อ “เบี้ยกุดชุม” เมื่อวันที่ 29 เมษายน 2543 พบว่าส่งผลกระทบต่อโดยตรงชีวิตชาวบ้านที่กุดชุม โดยเฉพาะกลุ่มที่รวมตัวกันทำเรื่องเบียร์รวมทั้งศึกษารูปแบบการสื่อสารและการใช้สื่อเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากผลกระทบที่ชุมชนได้รับแบ่งเป็น

1. ผลกระทบโดยตรง

- 1.1 คนภายนอกทะเลาะลักเข้าชุมชน
- 1.2 นวัตกรรมเกิดการ “ชะงัก”

2. ผลกระทบด้านอื่นๆ

- 2.1 ชาวบ้าน “เข็ดนักข่าว”
- 2.2 สร้างระบบการสื่อสารภายนอก-ภายในชุมชน

ผลการวิจัยพบว่า การดำเนินกระบวนการสื่อสารเพื่อแก้ปัญหาช่วงวิกฤต สามารถแบ่งลำดับขั้นตอน ตามบริบทช่วงเวลาได้เป็น 5 ขั้น คือ

- 2.2.1 ขั้นการสื่อสารสู่นอกชุมชน เพื่อลดกระแส
- 2.2.2 ขั้นการสื่อสารสร้างความเข้มแข็งระหว่างแกนนำกลุ่ม
- 2.2.3 ขั้นการสื่อสารสู่นักวิชาการภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องต่อการอนุญาตใช้เบียร์
- 2.2.4 ขั้นการสื่อสารสู่ชาวบ้านและสมาชิกเบียร์
- 2.2.5 ขั้นการสื่อสารออกสู่สาธารณะ เพื่อสร้างกระแสการรับรู้ต่อสังคมเรื่องระบบเงินตราชุมชน

2.2.1 ขั้นการสื่อสารสู่นอกชุมชน เพื่อลดกระแส โดยเริ่มต้นจากการการที่ประเด็นของเบียร์ กุดชุมภูภูวนำเสนอโดยสื่อมวลชน จนกลายเป็นประเด็นที่สังคมให้ความสนใจ และมีสื่อมวลชนเข้าไปในพื้นที่เพื่อหาข้อมูลนำเสนอข่าว และเกิดการให้สัมภาษณ์โดยคนระดับผู้นำชุมชนนั้น มีการออกแบบเนื้อหาสาร(Message Design) โดยมุ่งหวังที่จะแสดงอัตลักษณ์ของชุมชน

2.2.2 ขั้นการสื่อสารสู่นักวิชาการภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องต่อการอนุญาตใช้เบียร์ เป็นช่วงที่มีดำเนินการของเจ้าหน้าที่โครงการและแกนนำคณะทำงานในรูปแบบการสื่อสารถึงหน่วยงานภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการอนุญาตให้ระบบเงินตราชุมชน โดยจะมีชาวบ้านในระดับแกนนำของคณะทำงานเบียร์เข้าร่วมด้วยเป็นส่วนใหญ่

2.2.3 ขั้นการสื่อสารสร้างความเข้มแข็งระหว่างแกนนำกลุ่ม เป็นขั้นตอนการสื่อสารของชุมชนด้วยการประชุมสื่อสารกันเองภายในกลุ่มแกนนำ โดยเฉพาะแกนนำที่เป็นคณะทำงานเรื่องเบียร์ มีทั้งลักษณะอย่างเป็นทางการ ไม่เป็นทางการ เช่น การจัดประชุม การไต่หน่ย และการจัดสัมมนาด้วยการพาคณะทำงานไปเที่ยวในลักษณะพักผ่อนอากาศ เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่ม และคัดเลือกแกนนำที่จะเดินทางไปทำงานด้วยกัน

2.2.4 ขั้นการสื่อสารสู่ชาวบ้านและสมาชิกเบียร์ โดยคณะทำงานได้มีการเคลื่อนไหวที่จะลงไปให้ข้อมูลต่อกลุ่มชาวบ้านที่เป็นสมาชิกเบียร์ ในลักษณะการให้กำลังใจ และลดความตื่นตระหนกของกลุ่มชาวบ้าน ซึ่งชาวบ้านที่เป็นสมาชิกเบียร์บางส่วนทราบเรื่องจากสื่อมวลชนตลอดจนคน

ภายนอกที่เข้าไปในชุมชน ในขณะที่ชาวบ้านที่เป็นสมาชิกเบี้ยบางส่วนไม่ทราบเรื่อง เนื่องจากชาวบ้านกลุ่มนี้ไม่มีการบริโภคข่าวสารจากสื่อมวลชน

2.2.5 *ขั้นการสื่อสารออกสู่สาธารณะ เพื่อสร้างกระแสการรับรู้ต่อสังคมเรื่องระบบเงินตราชุมชน* เป็นช่วงที่เรื่องของเบี้ยกุดชุม ได้ถูกสื่อสารออกนอกชุมชนอีกครั้ง แต่เป็นลักษณะของการนำเสนอในเชิง”แนวคิดระบบเงินตราชุมชน” มากกว่าจะเป็นความเคลื่อนไหวเฉพาะเรื่องเบี้ยกุดชุม โดยมีสาเหตุเนื่องมาจากว่า ชาวบ้านไม่ยอมให้ความเคลื่อนไหวเป็นข่าว เพราะเกรงว่าจะสร้างปัญหาให้กับชุมชนโดยเฉพาะความพยายามที่จะเดินหน้าเพื่อพิสูจน์ประสิทธิภาพของนวัตกรรม

3. สร้างแนวร่วมนักวิชาการ-พันธมิตรเอ็นจีโอ

3.1 *ดึงนักวิชาการ เป็น Presenter* โดยผู้ที่ดำเนินการในขั้นตอนนี้ส่วนใหญ่จะเป็นหน้าที่ของผู้ประสานงานโครงการระบบเงินตราชุมทางฝ่ายกรุงเทพฯ โดยเป็นการประสานงานในระดับเครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชนซึ่งผู้ประสานงานโครงการเรียกว่า “พันธมิตร” ทั้งในและต่างประเทศ มีรูปแบบการดึง นักวิชาการ ผู้นำความคิดทางสังคม เข้าเป็นพันธมิตรในด้านแนวความคิด และในบางโอกาสเป็นผู้นำเสนอ (Presenter) ในกรณีนำเสนอผ่านสื่อมวลชนเพื่อสร้างความสนใจและเพิ่มน้ำหนักให้กับเนื้อหาในเชิงสนับสนุนนวัตกรรมด้วย

3.2 *ชาวบ้านในระดับแกนนำของคณะทำงานเบี้ย* มีการฝึกการสื่อสารสู่นอกชุมชน เนื่องจากตระหนักถึงความจำเป็นของการสื่อสารสู่นอกชุมชนภายหลังจากที่เรื่องของเบี้ยกุดชุมได้กลายเป็นกระแสสังคม

3.3 *ประสานแนวร่วม คนนอก เป็นการที่ประชาชนทั่วไป* ที่ได้มีโอกาสรับฟังเรื่องแนวคิดเกี่ยวกับการทำเบี้ยกุดชุมจากการสัมมนาที่กลุ่มพันธมิตรจัดขึ้น จะมีความเห็นด้วยกับความพยายามและการดำเนินการของชุมชน

อภิปรายผลการวิจัย

ส่วนที่ 1 : การแพร่ของนวัตกรรมระบบเงินตราชุมชน “เบี้ยกุดชุม”

จากผลการวิจัยที่พบว่า การแพร่ของระบบเงินตราชุมชน เข้าสู่ประเทศไทยอย่างเป็นทางการเป็นครั้งแรกโดยอาสาสมัครพัฒนาชุมชนจากองค์กรพัฒนาเอกชน(NGOs)ต่างประเทศเพียง 2 คน 2 คน ซึ่งมีบทบาทเป็นเจ้าหน้าที่พัฒนา (Change Agent) ทำหน้าที่นำนวัตกรรมระบบเงินตราชุมชนเข้าสู่ประเทศไทยและลงไปในพื้นที่ชุมชนกุดชุมโดยเริ่มจากการใช้สื่อมวลชน และเชื่อมโยงผู้นำชุมชนซึ่งได้รับข่าวสารผ่านทางสื่อมวลชนในขั้นต้นจนเกิดการรับรู้ว่ามีนวัตกรรมนั้นเปรียบเทียบได้ตาม แบบจำลองการไหลแบบ 2 ขั้นตอน (Two —Step Flow Model) ซึ่งลาซาร์สเฟลด์และคณะ (Lazarsfeld and partners ,1944) ได้ระบุว่า ความคิดมักจะไหลจากสื่อวิทยุและสื่อสิ่งพิมพ์ไปยังผู้นำทางความคิด และจากผู้นำความคิดไปยังส่วนของประชาชนที่ตื่นตัวน้อยกว่า

อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยพบว่า การเผยแพร่ของนวัตกรรมระบบเงินตราชุมชนในช่วงแรกที่มีการวิจัยครั้งนี้เรียกว่า “ระยะหวานความคิด” นั้น การใช้สื่อมวลชนเพื่อนำเสนอความคิดในขั้นต้น ไม่มีผลต่อการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมของชุมชนกุดชุม โดยถือเป็นเพียงขั้นการรับรู้ (Knowledge Stage) ในเบื้องต้น ซึ่งสอดคล้องกับที่ ลาซาร์สเฟลด์ และ เมนเซล (Lazarsfeld and Menzel ,1963) ที่ทำการศึกษาอิทธิพลจากสื่อมวลชนต่อการเลือกตั้ง โดยระบุว่า ประชาชนจะได้รับอิทธิพลในการตัดสินใจจากการติดต่อสื่อสารกับบุคคลอื่นแบบตัวต่อตัว (Face-to-Face) มากกว่าที่จะได้รับผลโดยตรงจากสื่อมวลชน

ในระยะเริ่มต้นของการนำเสนอแนวคิดระบบเงินตราชุมชนเข้าสู่สังคมไทยนั้น ผู้นำเข้านวัตกรรมมีการดึงพันธมิตรและสร้างเครือข่ายขององค์กรพัฒนาเอกชนเพื่อการประสานงานต่อไปยังชุมชนต่างๆทั่วประเทศด้วย ซึ่งผู้วิจัยวิเคราะห์ว่า การดำเนินการดังกล่าวนอกจากเป็นการ “หาพันธมิตรหรือแนวร่วม” ในระดับเอ็นจีโอด้วยกัน เพื่อการจัดหาคณะทำงานและคณะกรรมการของโครงการเผยแพร่ระบบเงินตราชุมชน ยังมีลักษณะการใช้เครือข่ายที่เอ็นจีโอต่างๆมีอยู่ในประเทศเพื่อเชื่อมโยงเข้าสู่กลุ่มของชุมชนในภูมิภาคต่างๆของไทยด้วย

การใช้เครือข่ายระหว่างบุคคล (Interpersonal Network) คือรูปแบบที่งานวิจัยครั้งนี้พบว่ามีการนำมาใช้เพื่อการแพร่ของนวัตกรรมระบบเงินตราชุมชนเข้าสู่ชุมชนกุดชุม โดยในระยะแรกพบการประสานเครือข่ายจากผู้นำเข้านวัตกรรมในลักษณะประสานพันธมิตรกับองค์กรเอ็นจีโอใน

ประเทศไทย เพื่อใช้เครือข่ายการเพื่อติดต่อสื่อสารแนวคิดนวัตกรรม โดยมีการใช้ทั้งรูปแบบการใช้สื่อของเอ็นจีโอท้องถิ่น และการเชื่อมโยงระหว่างบุคคลเพื่อการประสานงานจัดการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ (Workshop) ในแต่ละภาคของประเทศไทยเพื่อกระจายแนวคิดลงสู่ชุมชน และขยายผลในเชิงปฏิบัติในเวลาต่อมา

เนื่องจากผู้นำเข้านวัตกรรมเป็นนักพัฒนาชาวต่างประเทศซึ่งมีลักษณะที่มีความแตกต่าง (Heterophily) กับคนในชุมชนเป็นอย่างมากทั้งในเรื่องลักษณะเชิงกายภาพ ตลอดจนวัฒนธรรม การศึกษา ซึ่งแม้ว่าผู้นำเข้านวัตกรรมจะมีประสบการณ์การทำงานในประเทศไทยและพยายามที่จะเรียนรู้วัฒนธรรมไทย ตลอดจนภาษาถิ่นให้ได้มากที่สุดเพื่อผลต่อการสื่อสารนวัตกรรมแล้วก็ตาม แต่การเข้าถึงชาวบ้านที่กุดชุม ผู้นำเข้านวัตกรรมก็ยังต้องอาศัยการเชื่อมโยงจากกลุ่มแกนนำชุมชน ซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกัน (Homophily) เช่น เจ้าหน้าที่พัฒนาจากองค์กรเอกชนที่ทำงานอยู่ในพื้นที่ที่มีสถานะเป็นลูกจ้างชาวบ้านและเป็นคนท้องถิ่น ซึ่งแม้จะไม่ใช่เป็นคนของพื้นที่กุดชุมมาแต่ดั้งเดิม แต่ก็ทำงานอยู่กับชาวบ้านมานาน และเป็นคนท้องถิ่นอีสานที่มีความรู้เรื่องวัฒนธรรมและพูดภาษาท้องถิ่น ให้เป็นผู้ประสานงานโครงการ โดยถือเป็นการดึงการมีส่วนร่วมจากองค์กรชาวบ้านไปในขณะเดียวกันด้วย

ช่วงเวลาที่อาสาสมัครต่างประเทศหรือผู้นำเข้านวัตกรรมระบบเงินตราชุมชนเข้ามานำเสนอแนวความคิดต่อสังคมไทยนั้น ได้พบความพยายามที่จะเชื่อมโยงระบบชุมชนต่างๆในประเทศที่มีการรวมตัวกันอยู่ก่อนแล้ว โดยมีการให้ความสำคัญกับ ”การรวมกลุ่มของชาวบ้าน” ที่มีลักษณะที่เอื้ออำนวยต่อการรับนวัตกรรมระบบเงินตราชุมชนมาปฏิบัติอย่างเป็นทางการได้แก่การที่ชุมชนนั้นจะต้องมีพื้นฐานของการบริหารจัดการกลุ่ม การมีระบบธุรกิจชุมชนและมีสถานะการผลิตที่หลากหลาย ที่จะสามารถแลกเปลี่ยนกันได้ โดยเฉพาะการเห็นความสำคัญของระบบเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง

การวิจัยยังพบว่า รูปแบบการดึงกลุ่มองค์กรชาวบ้านเพื่อร่วมในกระบวนการแพร่่นวัตกรรมระบบเงินตราชุมชน เป็นลักษณะของการสร้างการมีส่วนร่วมจากชุมชน และเป็นเป้าหมายของการพัฒนาที่เป็นการช่วยให้ประชาชนสามารถพึ่งตนเองได้อย่างแท้จริง หรือเป็นการสร้างความยั่งยืนให้กับนวัตกรรม ซึ่งสอดคล้องกับที่ กาญจนา และ กนกศักดิ์ แก้วเทพ ได้ระบุในงานวิจัยปี 2530 ว่า การพัฒนาในกรอบแนวคิดการเพิ่มศักยภาพของชุมชนให้พึ่งตนเองได้ จะต้องไม่ถือว่าประชาชนเป็นเพียงวัตถุ (object) สำหรับรองรับการพัฒนา หากแต่ต้องถือว่าประชาชนนั่นเองเป็นองค์

ประธาน(Subject) ของการพัฒนา หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง งานพัฒนานั้นต้องมีชิ้นงานที่กระทำโดยบุคคลภายนอกแต่จะต้องเป็นงานที่ประชาชนเป็นเจ้าของและมีส่วนร่วม

ปุมหลังผู้นำเข้านวัตกรรม เป็นความเกี่ยวโยงประวัติและบริบทต่างๆของผู้นำเข้านวัตกรรมที่มีแรงผลักดันให้เกิดความสนใจต่อการนำนวัตกรรมเข้ามาในประเทศไทยและเริ่มต้นการแพร่กระจายคือเรื่องของระยะเวลาที่ประเทศไทยเกิดวิกฤติเศรษฐกิจในปี 2540 ด้วย และประเด็นการถูกโจมตีค่าเงินบาท จึงทำให้ช่วงเวลานั้นมีการเห็นความสำคัญของการมีระบบเงินตราชุมชนเพื่อเป็น “ตาข่ายนิรภัยทางสังคม” ตามที่ อรรถจักร สัตยานุรักษ์ได้กล่าวไว้ และในเรื่องของบริบทสิ่งแวดล้อมนี้ มาล์คอล์ม แกลดเวลล์ (Malcom Galdwell : 2000,23) ได้กล่าวถึงการแพร่ระบาดของ”บางสิ่ง”ในลักษณะเหมือนกับการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส ซึ่งเรื่องอำนาจของบริบท (The Power of Context) เช่นช่วงเวลาที่สำคัญและส่งผลต่อการแพร่ระบาดและทำให้ “บางสิ่ง”เกิดการกระจายต่อไปยังพื้นที่ต่างๆอย่างรวดเร็ว

ในระยะเวลาที่ความคืบหน้านั้น ผู้นำเข้านวัตกรรมได้มีการใช้ “เวทีสัมมนาเชิงปฏิบัติการ (workshop) เพื่อการนำเสนอรายละเอียดในเชิงลึกเกี่ยวกับตัวนวัตกรรม ซึ่ง Rogers (1983)จัดเป็นขั้นการให้ความรู้ (Knowledge Stage) ในอีกรูปแบบหนึ่งต่อเนื่องจากรูปแบบการใช้สื่อมวลชนในขั้นต้น โดยการประสานงานเอ็นจีโอซึ่งเป็นพันธมิตรและเอ็นจีโอในพื้นที่ เพื่อดึงความร่วมมือให้ช่วยประสานงานและดึงชุมชนชาวบ้านหรือองค์กรชุมชนในพื้นที่ต่างๆที่สนใจมาเข้าร่วมสัมมนา โดยผู้นำเข้านวัตกรรมได้ดำเนินการควบคู่ไปกับขั้นตอนการโน้มน้าวใจ (Persuasion Stage) ในเชิงประโยชน์ต่อเศรษฐกิจที่ชุมชนจะได้รับจากระบบเงินตราชุมชน เพื่อให้แกนนำของกลุ่มองค์กรชุมชนที่เข้าร่วมในเวทีสัมมนาได้ความรู้และเห็นคล้อยตามถึงประโยชน์ของนวัตกรรม และเป็นการสร้างทัศนคติที่ดีต่อระบบเงินตราชุมชน ดังที่ เสถียร เขยประทับ (2531) ได้กล่าวอ้างผลการวิจัยจำนวนมาก ที่ชี้ให้เห็นว่า ทัศนคติที่ดีต่อนวัตกรรมของ “ผู้นำทางความคิด” และ “กลุ่มอิทธิพลหรือกลุ่มผลประโยชน์ในระบบสังคม”อาจจะเป็นสิ่งสำคัญที่สุดที่ทำให้เกิดอัตราการยอมรับนวัตกรรมที่สูง

ผลการวิจัยพบว่า การใช้ช่องทางสื่อสารของผู้นำเข้านวัตกรรมระบบเงินตราชุมชน ทั้งในช่วงต้น ตลอดจนการกระจายลงสู่ระดับประชาชนนั้น เป็นการใช้อยู่รูปแบบการสื่อสารที่เน้นเรื่องการสื่อสาร 2 ทาง (Interactive Communication) เช่นในการจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการ (workshop) โดยมีการแยกกลุ่มอธิบายในลักษณะ “กลุ่มย่อย” การใช้บทบาทสมมติ (role play

ในลักษณะของเกมส์ ตลอดจนการใช้สื่อสัญลักษณ์ที่มีความสอดคล้องกับชีวิตประจำวันของกลุ่มเป้าหมายอย่างการใช้ “ไอง์กันร่ว” เพื่อสร้างความเข้าใจในเชิงลึกเกี่ยวกับนวัตกรรมระบบเงินตราชุมชน ซึ่งผู้วิจัยประเมินว่า เนื่องจากเรื่องของระบบเงินตราชุมชนนั้นเป็นเรื่องเกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์การจัดการบริโภคของชุมชน ซึ่งเป็นเรื่องที่มีความสลับซับซ้อนต่อกลุ่มผู้รับนวัตกรรม โดยเฉพาะชาวบ้านในชนบท จึงต้องเน้นที่การสื่อสาร 2 ทาง และการใช้รูปแบบและเนื้อหาการนำเสนอ โดยดึงเอาสิ่งใกล้ตัวของชาวบ้านมาเป็นตัวอธิบาย

การเผยแพร่ นวัตกรรมระบบเงินตราชุมชนด้วยรูปแบบดังกล่าว เป็นการให้ความสำคัญกับกระบวนการสื่อสารที่ประชาชนมีส่วนร่วม ซึ่งสอดคล้องกับที่ ดร.ปาริชาติ สถาปิตานนท์ สโรบล (2542) ได้สรุปไว้ถึง กระบวนการสื่อสารแบบทางเลือก ซึ่งเน้นการสื่อสารแบบสองทางอย่างต่อเนื่อง (Two-way interactive communication) ในแนวระนาบ (Horizontal communication) ในหมู่สมาชิกของสังคมโดยอาจใช้วิธีการสื่อสารหลากหลายกันไป เช่น การสื่อสารแบบตัวต่อตัว การสื่อสารของกลุ่มบุคคล ตลอดจนการใช้สื่อมวลชน หรือ สื่อสมัยใหม่รูปแบบต่างๆ และยังสอดคล้องกับที่ Jurgen Habermas จากกาญญา แก้วเทพ (2543,165) ที่ให้ความสำคัญกับเรื่องความมีเหตุผลในการสื่อสารที่เรียกว่า Communication rationality ก็คือ หากมีการสื่อสารกันระหว่างคนในชุมชน จะทำให้แต่ละฝ่ายสามารถเข้าถึงอัตวิสัยของกันและกัน (Intersubjectivity) หรือพูดภาษาชาวบ้านว่า การพูดจากันทำให้เราเข้าถึงและเข้าใจกันและกัน ทำให้มีภาษาที่จะพูดกันรู้เรื่อง (Intersubjective language) และสามารถบรรลุถึงข้อเห็นพ้องต้องกันได้ในการทำที่สุด (Consensus)

การเก็บข้อมูลเพื่อการประเมินผลหาชุมชนที่เหมาะสม จึงเป็นผลพวงจากการสื่อสาร 2 ทางในเวทีสัมมนาที่สามารถประเมินความสนใจและความพร้อมของกลุ่มผู้รับนวัตกรรม โดยเฉพาะ “ผู้นำความคิด” เห็นซึ่งผลสรุปออกมาจึงสามารถเลือกได้พื้นที่ที่ “กุดชุม” เป็นพื้นที่เผยแพร่ เนื่องจาก “ชุมชนกุดชุม” ซึ่งกลุ่มแกนนำชุมชน เป็นกลุ่มที่มีความสนใจนวัตกรรมในระดับสูง ซึ่งผู้วิจัยสันนิษฐานว่าข้อมูลเบื้องต้นส่วนนี้มีผลต่อการตัดสินใจของผู้นำเข้านวัตกรรมในการลงไปเผยแพร่ระบบเงินตราชุมชนในพื้นที่กุดชุม ตามเหตุผลที่ เสถียร เขยประทับ (2531) ที่ว่า ทักษะที่ดีต่อกิจกรรมของผู้นำทางความคิดหรือกลุ่มอิทธิพลหรือกลุ่มผลประโยชน์ในระบบสังคมอาจจะเป็นสิ่งสำคัญที่สุดที่ทำให้เกิดอัตราการยอมรับนวัตกรรมที่สูง

บทบาทของ “ผู้นำชุมชน” ซึ่งมีลักษณะเป็นทั้งผู้นำอย่างเป็นทางการและเป็นผู้นำทางความคิด (Opinion Leader) มีความโดดเด่นในการรับนวัตกรรมเข้ามาในชุมชน ในลักษณะเป็น “ผู้เชื่อมโยง” ซึ่งผลการวิจัยพบว่าเป็นระยะ “เชื่อมโยงผู้นำและเจาะพื้นที่” ซึ่งเป็นไปตามลักษณะ

การไหลแบบ 2 ขั้นตอน โดยในขั้นตอนแรกจากแหล่งสื่อไปยังผู้นำความคิด ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสาร ขณะที่ขั้นตอนที่ 2 จากผู้นำความคิดไปยังผู้ตาม ซึ่งเกี่ยวกับการแพร่กระจายของอิทธิพลการจูงใจระหว่างบุคคลโดยปัจเจกชนซึ่งในที่นี้คือ “ผู้นำเข้านวัตกรรม”

ผลการวิจัยพบว่า การแพร่ของนวัตกรรมระบบเงินตราชุมชนส่วนหนึ่งมีการใช้ผู้นำความคิดที่มีความสามารถในการเข้าถึง (Accessibility) ตามแนวคิดของ โรเจอร์ (Rogers, 1995) เพื่อการเข้าถึงเครือข่ายในชุมชนกุดชุม ซึ่งเป็นเครือข่ายระหว่างบุคคลที่มักจะมีการสื่อสารกับอย่างต่อเนื่อง โดยผู้นำความคิดในการกระจายข่าวนั้นสามารถเชื่อมโยงเครือข่ายระหว่างบุคคลกับผู้ตามได้ ผู้นำกุดชุมมีลักษณะดังกล่าวประกอบกับความสามารถในการเข้าถึงสังคมได้ มีส่วนร่วมทางสังคมสูงในลักษณะการสื่อสารแบบตัวต่อตัว (Face to Face communication) ระหว่างผู้พูดกับผู้ฟังในเรื่องเกี่ยวกับแนวความคิดใหม่ๆ ผ่านทางการประชุมอย่างเป็นทางการและอภิปรายอย่างไม่เป็นทางการได้ และเป็นไปตามการวิจัยของ โรเจอร์ และ คินเคด (Rogers and Kincaid, 1981) ที่ระบุว่า ผู้นำความคิดเป็นกลุ่มแรกที่มีการยอมรับนวัตกรรมและ ประสบการณ์ต่างๆ ของเขาจะแบ่งปันไปสู่ชาวบ้านคนอื่นๆ ผ่านเครือข่ายระหว่างบุคคล

ในช่วง ระยะเวลาแพร่ หรือ ระยะเวลาติดต่อ ซึ่งเป็นขั้นตอนที่ผู้นำเข้านวัตกรรมและทีมงานเริ่มดำเนินการนำเสนอในลักษณะจุดประกายความคิดสู่คนในชุมชน โดยมีการใช้รูปแบบการสื่อสารในลักษณะต่างๆ เพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับประโยชน์ที่คนในชุมชนจะได้รับจากนวัตกรรมนี้ จัดเป็นขั้นการให้ความรู้ (Knowledge Stage) ในระดับล่าง ในลักษณะการใช้ “สื่อบุคคล” ในชุมชน เพื่อการรับช่วงแพร่นวัตกรรมอีกต่อหนึ่ง โดยเน้นที่รูปแบบการสื่อสารแบบเผชิญหน้า (Face to Face Communication) และเน้นที่การสื่อสารแบบสองทางอย่างต่อเนื่อง (Two way interactive communication) ในแนวระนาบ (Horizontal) เช่นการจัด “โศกเฮล” หรือการประชุมหารืออย่างไม่เป็นทางการกับกลุ่มสมาชิก แต่เป็นที่น่าสังเกตด้วยว่า การสื่อสารแบบเผชิญหน้าที่เน้นในการแพร่นวัตกรรมระบบเงินตราชุมชนครั้งนี้ กลุ่มผู้ประสานงานพยายามหลีกเลี่ยงที่จะทำการสื่อสารแบบ “ตัวต่อตัว” หรือ “สองต่อสอง” เพื่อหลีกเลี่ยงการเกิดความขัดแย้งทางแนวคิด รวมทั้งมีความเชื่อในระบบการสื่อสารกลุ่มและการแลกเปลี่ยนการสื่อสารแบบรวมหมู่

ในการเข้าไปในชุมชนของผู้นำเข้านวัตกรรมได้เริ่มขั้นตอนแรกตามที่ บีล และ โบเฮน (Beal and Bohlen, 1960) นักสังคมวิทยาชนบท ได้เสนอขั้นตอนในการยอมรับนวัตกรรมไว้ 5 ขั้นตอนอันได้แก่ ขั้นการรับรู้ (Awareness stage) ซึ่งเป็นขั้นที่คนเริ่มรับรู้และเรียนรู้นวัตกรรมนั้น แต่ยังไม่

รายละเอียด โดยผู้นำเข้านวัตกรรมได้เข้าไปทำการแนะนำตัวให้ชาวบ้านในชุมชนรู้จัก และให้คำอธิบายกับชาวบ้านว่าจะอะไรจะเกิดขึ้น โดยเป็นการสานต่อการทำงานที่กลุ่มผู้นำชุมชนที่เข้าร่วมงานสัมมนาที่ จ.สุรินทร์ได้มาถ่ายทอดแนวคิดระบบเงินตราชุมชนไว้ในระดับหนึ่งแล้ว แต่ยังไม่มีการลงลึกในรายละเอียดของการแนะนำนวัตกรรม

ขั้นสนใจ (Interest stage) ซึ่งเป็นขั้นที่ชาวบ้านมีความสนใจในนวัตกรรมนั้นและแสวงหารายละเอียดเพิ่มเติม และ ขั้นประเมินผล (Evaluation stage) ที่ชาวบ้านนำนวัตกรรมมาไตร่ตรองดูว่านวัตกรรมนั้นดีหรือไม่ ควรยอมรับหรือไม่ยอมรับ การประเมินผลนี้จะอยู่ในจิตใจของแต่ละคน ซึ่ง คลองแกลง และ คอวาร์ด (Klonglan and Coward) กล่าวไว้ว่า การยอมรับทางจิตใจซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการยอมรับ เป็นการยอมรับที่เป็นสัญลักษณ์ (Symbolic Adoption) เป็นการยอมรับความคิดเห็นในเรื่องนวัตกรรมหลังจากได้ประเมินผลแล้ว

ในขั้นตอนนี้ ผู้นำเข้านวัตกรรมได้ทำการจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการ และการจัดบทบาทสมมติ (role play) เพื่อเริ่มกระบวนการแนะนำระบบเงินตราชุมชน หรือ CCS ให้กับชาวบ้านในระดับการฝึกขึ้น ซึ่งเป็นการสื่อสารแนวคิดสู่ชาวบ้านในหลายรูปแบบด้วยการผสมผสานระหว่างรูปแบบพื้นบ้าน และลักษณะการใช้สัญลักษณ์ที่ผู้นำเข้านวัตกรรมเป็นผู้นำเข้ามาเพื่อการสื่อสารกับชุมชน โดยเฉพาะ และเน้นที่รูปแบบการสื่อสารแบบสองทางอย่างต่อเนื่อง (Two-way communication) และเน้นที่การสื่อสารในแนวระนาบ (Horizontal communication) ดังที่ ปารีชาติ สถาปิตานนท์ สโรบล (2542) ระบุไว้ว่าเป็นรูปแบบการสื่อสารที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน ในลักษณะการให้ชาวบ้านวิเคราะห์ระบบเศรษฐกิจของตัวเอง ใช้รูปแบบการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการวิเคราะห์และกำหนดความต้องการของตนเอง (Community led research)

ในขั้นตอนนี้เน้นให้ความสำคัญกับการสื่อสารแบบกลุ่ม ซึ่งผู้วิจัยวิเคราะห์ว่า ผู้นำเข้านวัตกรรมต้องการที่จะให้เกิดลักษณะของการสื่อสารแบบรวมหมู่ตามลักษณะของการหล่อหลอมทางความคิด ซึ่งความคิดของกลุ่มจะมีผลในเชิงการชักจูงใจของปัจเจก ประกอบกับมีการช้อนำสังเกตว่า รูปแบบการสื่อสารระหว่างผู้นำเข้านวัตกรรมและผู้ดำเนินโครงการต่อชาวบ้านนั้นจะมีการหลีกเลี่ยงรูปแบบการเผชิญหน้าเพื่อสื่อสารแบบ “ตัวต่อตัว” หรือ “สองต่อสอง” เพื่อเป็นการหลีกเลี่ยงความขัดแย้งทางความคิด

อย่างไรก็ตามการเน้นรูปแบบการสื่อสารแบบกลุ่มของผู้นำเข้านวัตกรรมนั้น ยังมีลักษณะจำกัดขนาดของกลุ่มด้วย เพื่อให้ระบบการสื่อสารกลุ่มเป็นไปในลักษณะที่ให้ทุกคนสามารถออกความคิดเห็นรวมทั้งยังเป็นการประเมินระดับความเข้าใจเกี่ยวกับระบบเงินตราชุมชนซึ่งเป็นเรื่องยากได้

เมื่อเกิดการยอมรับที่เป็นสัญลักษณ์แล้ว จึงมาถึงขั้นทดลองปฏิบัติ (Trial stage) หรือขั้นที่ชาวบ้านคนนอกรวมกันมาทดลองปฏิบัติด้วยตนเอง มีการตั้งคณะทำงานที่มาจากชาวบ้าน การกำหนดรูปแบบของนวัตกรรม ลักษณะการใช้ ตลอดจนจุดหลักเกณฑ์ต่างๆ จนกระทั่งเริ่มในขั้นลงมือปฏิบัติ (Impliment) แต่การดำเนินนวัตกรรมครั้งนี้ไม่สามารถไปถึง ขั้นยอมรับ (Adoption stage) ซึ่งเป็นขั้นสุดท้ายได้คือได้ทดลองปฏิบัติจนเป็นที่พอใจและนำไปสู่การยอมรับนวัตกรรมอย่างถาวรได้ เนื่องจากถูกองค์กรภายนอกชุมชนแทรกแซงให้เกิดการหยุดใช้นวัตกรรม

ผลการวิจัยยังพบว่า การเผยแพร่ นวัตกรรมระบบเงินตราชุมชนนั้น ได้มีการเชื่อมโยงและกระทำการแพร่อย่างไม่เป็นทางการ เช่นการแพร่จากชาวบ้านที่เป็นเพื่อนบ้าน หรือเป็นญาติกัน ซึ่งตรงกับที่ โรเจอร์ (Rogers :อ้างจากเสถียร เศษประทับ ,2531) ซึ่งกล่าวว่าการเผยแพร่ นวัตกรรม โดยเฉพาะที่เป็นนวัตกรรมด้านการเกษตร สามารถกระทำได้ 4 แนวทาง คือ อย่างไม่เป็นทางการ ได้แก่ เพื่อบ้าน ญาติ /พนักงานเดินตลาดและพ่อค้าขายปลีก /เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานของรัฐ ได้แก่ เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร และสื่อมวลชน ได้แก่ วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ และเอกสารสิ่งพิมพ์ทุกชนิด โดยในที่นี้เข้าข่ายใน 2 แนวทางคือการแพร่อย่างไม่เป็นทางการ และโดยสื่อมวลชน โดยใช้สื่อมวลชนเป็นเพียงระยะแรกเท่านั้น โดยนวัตกรรมเผยแพร่ผ่านแนวทางดังกล่าวไปยังสมาชิกในสังคมแล้ว ก็มีได้หมายความว่าสมาชิกของระบบสังคมนั้นจะยอมรับนวัตกรรมนั้นทีเดียว ยังมีปัจจัยเกี่ยวกับเรื่อง ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย

ผลการวิจัยพบว่า การแพร่ของนวัตกรรมระบบเงินตราชุมชนที่อำเภอภูซำ จังหวัดยโสธร นั้น สามารถเทียบเคียงได้กับการแพร่ระบาด ตามทฤษฎี Tipping point ของ มาล์คอล์ม แกลดเวลล์ (Malcom Gladwell ,2000) ซึ่งมีการสรุปลักษณะที่สำคัญของการแพร่ระบาด ไว้ 3 ประการ ประการแรก มีการแพร่ระบาดและมีการติดต่อกัน ประการที่สอง คือการเปลี่ยนแปลงเล็กๆทำให้เกิดผลกระทบที่ใหญ่และประการที่สามการเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดในทันทีทันใดเช่นกรณีโรคระบาด

เรื่อง “เบี้ยภูซำ” นั้น สามารถเทียบเคียงกับทฤษฎี Tipping point ของ Gladwell ได้ 2 กรณี กล่าวคือ กรณีการแพร่ระบาดติดต่อกันของการใช้เบี้ยในกลุ่มสมาชิก 5 หมู่บ้านที่อยู่ในเครือข่ายการสื่อสารงานพัฒนาของชมรมรักษาระบบชาติในพื้นที่อำเภอภูซำ และกรณีเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงเล็กๆที่เกิดขึ้นในชุมชนชนบทแห่งหนึ่งในภาคอีสาน แต่ภายหลังจากที่สื่อมวลชนด้านสิ่งพิมพ์ได้นำเสนอเรื่องราวของนวัตกรรมเบี้ยภูซำในเชิงลบแล้ว ประเด็นดังกล่าวได้ถูกกระจาย

ออกไปในวงกว้าง พร้อมกับมีการขานรับจากพันธมิตรในเครือข่ายเอ็นจีโอ นักวิชาการ และผู้นำทางความคิดในสังคม จนกลายเป็นกระแสที่ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์ในสังคมและอาจทำให้เกิดผลกระทบที่ใหญ่ เนื่องจากมีการให้ความร่วมมือจากสภาพนายความในการยื่นเสนอเรื่องให้ธนาคารแห่งประเทศไทยและกระทรวงการคลังดำเนินการพิจารณาแก้ไขพระราชบัญญัติเงินตรา เพื่อเป็นการรองรับให้นวัตกรรมเงินตราชุมชนสามารถใช้ได้ต่อไป

แต่สิ่งที่พบจากกรณีการแพร่เบียดูดชุมชน “เบียดูดชุมชน” ซึ่งจัดเป็นนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน จำเป็นที่จะต้องใช้ระยะเวลาในการบ่มฟัก เพื่อให้นวัตกรรมระบบเงินตราชุมชนแสดงผล ซึ่งคนในชุมชนมีความคาดหวังว่า เมื่อใช้เบียดูดแล้ว คนในชุมชนจะสามารถมีเงินออมได้มากขึ้น และตัวชุมชนเองจะมีรูปแบบการผลิตที่หลากหลายมากขึ้นอันเป็นผลต่อเนื่องมาจากกิจกรรมกระตุ้นของระบบเงินตราชุมชนนี้ รวมทั้งการกระจายก็จำกัดอยู่ใน 5 หมู่บ้านนำร่อง ซึ่งสามารถกำหนดขอบเขตของสมาชิกได้อย่างชัดเจน ดังนั้นกรณีการแพร่ของเบียดูดชุมชน จึงไม่เข้าข่ายตามกฎประการที่สามของ Tipping point ที่ระบุว่า การเปลี่ยนแปลงนั้นจะต้องเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทันทีทันใด

การแพร่ของเบียดูดชุมชน ตามแนวคิดของ Gladwell เทียบเคียงได้ว่าเป็นการแพร่กระจายเหมือนไวรัส โดยประกอบด้วย ความคิด(ideas) ได้แก่ ระบบเงินตราชุมชน / สาร (message) ได้แก่ แนวคิดเศรษฐกิจพึ่งตนเอง / สินค้าหรือผลิตภัณฑ์ (products) ได้แก่ตัว “เบียดูดชุมชน” และ พฤติกรรม (behavior) ได้แก่การเข้าร่วมกิจกรรมการแลกเปลี่ยนของชุมชนโดยใช้เบียดูดชุมชนเป็นสื่อกลางการแลกเปลี่ยน โดยการแพร่กระจายหรือการระบาดของเบียดูดชุมชนนี้ ให้ความสำคัญที่พฤติกรรม หรือที่เรียกว่า “การระบาดเชิงพฤติกรรม” (epidemic in action)

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าแนวคิดของ Tipping Point นั้น ไม่ใช่ว่าการระบาดทุกอย่าง แต่กรณีนวัตกรรม “เบียดูดชุมชน” นั้น ผลการวิจัยพบว่า มีลักษณะ 3 ประการที่สอดคล้องกับการเกิด tipping point ได้แก่ จุดเริ่มของการกระจายแนวความคิดระบบเงินตราชุมชนในประเทศไทยนั้นเกิดขึ้นจากคนที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจำนวนไม่กี่คน หรือเป็นคนกลุ่มเล็กๆ หรือเรียกได้ว่า “คนแพร่เชื้อ” ซึ่งสอดคล้องกับกฎ The Law of The few ของ มาล์คอล์ม แกลดเวลล์ (Malcom Gladwell ,2000) โดยเทียบเคียงคนที่มีส่วนในการแพร่ นวัตกรรมระบบเงินตราชุมชนเป็นคนที่มีความพิเศษ เช่น เป็นคนที่มีสายสัมพันธ์ (Connector) และเป็นคนที่รอบรู้ (Mavens)

ลักษณะของคนแพร่เชื้อของนวัตกรรมระบบเงินตราชุมชนหรือเปียกุดชุมชนนั้น จะมีลักษณะเด่นๆ 3 แบบ ได้แก่ ประเภทแรก Connector คือคนที่มีคนรู้จักเยอะหรือคนที่มีสายสัมพันธ์กับคนจำนวนมาก โดยอาจกล่าวได้ว่า คนกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่มีพรสวรรค์ในการเชื่อมต่อส่วนต่างๆ ของสังคมและวัฒนธรรมย่อย (subworld, subcultures) เข้าไว้ในเครือข่ายที่มีลักษณะคล้ายปิรามิด โดยตัวเองอยู่บนยอดปิรามิด และสามารถเข้าถึงคนจำนวนมากภายใน/ภายใต้อุปกรณ์ตามลำดับชั้นอย่างกว้างขวางในเวลาอันรวดเร็ว คนในกลุ่มนี้รู้จักคนจำนวนมากเพราะมีความอ่อนไหวอย่างยิ่งต่อการแสวงหามิตร ความสนิทสนมคุ้นเคย (acquaintances) ในระดับที่พอจะทำให้เกิดการติดต่อ (weak tie) นี้จะเป็นแหล่งพลังทางสังคม (source of social power) ที่แข็งแกร่งก่อให้เกิดการเชื่อมประสานที่เป็นเครือข่ายกว้างขวางอัจฉริยะ ซึ่งคนกลุ่มนี้ได้แก่นำระดับบนของชุมชนกุดชุมซึ่งมีจำนวน 3-4 คน ซึ่งมีความโดดเด่นและมีประวัติในงานพัฒนาชุมชนที่กุดชุมมาเป็นเวลานานต่อเนื่องกว่า 20 ปี

หนึ่งในผู้นำระดับบนของชุมชนกุดชุมมีความไม่ธรรมดาตามคุณลักษณะของ The Connector กล่าวคือจัดเป็นผลพวงของบุคลิกพิเศษ ซึ่งเกิดจากการหลอมรวมของความอยากรู้อยากเห็น (curiosity) ความมั่นใจในตนเอง (self-confidence) ความสามารถในการเข้าสังคม (sociability) และความเป็นคนไม่อยู่เฉย ตามที่กิตติ กันภัย (2543,6) ได้ระบุไว้ถึงคุณลักษณะของ The Connector เพื่อการแพร่กระจายนวัตกรรมหรืองานรณรงค์

ในจำนวนผู้นำชุมชนของกุดชุม เป็นผู้ที่คนเลื่อมใสศรัทธาในลักษณะที่เป็นผู้รู้มาก หรือเป็นพหูสูตร หรือกลุ่มฐานข้อมูลเคลื่อนที่ สอดคล้องตามที่ กิตติ กันภัย (2543) ได้ระบุไว้ถึงคุณลักษณะของผู้ที่เป็น Mavens คนกลุ่มนี้รู้ข้อมูลกว้างขวางมากมายที่พวกเราไม่รู้ มีนิสัยชอบสะสมข้อมูลความรู้ และที่สำคัญเป็นพิเศษคือ ชอบช่วยให้แก่ข้อมูลและความรู้แก่ผู้อื่นในการตัดสินใจเรื่องต่างๆ “Mavens” จึงอุปมาคล้าย “ครู” หรือ Information brokers” ที่ชอบสะสมซื้อขาย และแลกเปลี่ยนข้อมูลอยู่เสมอ ซึ่งผู้นำลักษณะนี้ มีส่วนทำให้ชาวบ้านเกิดความศรัทธา และเกิดพฤติกรรมในการยอมรับนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาหากผู้นำนั้นๆ มีความเห็นด้วย

อย่างไรก็ดี กลุ่มผู้นำของกุดชุม ยังไม่พบลักษณะเด่นชัดในเรื่องของการมีคุณลักษณะประเภทที่สามคือ Salesmen หรือนักขายมากนัก แม้ในบางครั้งจะฉายแววการมีลักษณะเหมือนคนขายของที่เก่งกาจ มีทักษะในการโน้มน้าวใจที่ดีเยี่ยม สามารถตรึงผู้ฟังให้คล้อยตามได้อย่างง่ายดาย หากวิเคราะห์บุคลิกที่ทางของ “salesman” แล้วจะพบลักษณะเด่นคือ เป็นคนที่ไม่

ชอบอยู่เฉย (energenitic) มีความกระตือรือร้น (ethusiasm) สูง มีเสน่ห์ (Charm) ใครเห็นใครชอบ (likability) แต่การมีพลังในการประกอบกิจกรรมทางสังคมด้วยความกระตือรือร้น (energy and ethusiasm) และการมีบุคลิกภาพ (personality) ที่เยี่ยมยอดในการโน้มน้าว ความพิเศษนี้จะก่อให้เกิดกระแสการพูดแบบปากต่อปาก (spread the word) ซึ่งถือว่าเป็นจุดขยับจุดแรกของการแพร่ระบาดเชิงพฤติกรรมทุกชนิด ตรงตามที่ กิตติ กันภัย (2543,7) ระบุไว้

กลุ่มคนที่มีสายสัมพันธ์ หรือ The Connector อันได้แก่ผู้นำชุมชน โดยมีความชัดเจน ในช่วงที่ผู้นำเข้านวัตกรรมได้ทำการเชื่อมโยงผู้นำเพื่อทำการเจาะพื้นที่ ในระยะที่สองของการแพร่ นวัตกรรม โดยมีการใช้สายสัมพันธ์ของแกนนำชุมชนที่เป็นคนภายนอกหรือเป็นเอ็นจีโอแต่มีสถานะ เป็นผู้ร่วมก่อตั้งองค์กรชุมชนอย่างชมรมรักษารวมชาติและโรงสีชุมชน รวมทั้งลักษณะของผู้รู้ หรือ Mavens ซึ่งผู้นำระดับบนของชุมชนมีความเด่นชัดในเรื่องดังกล่าว และกลุ่มผู้นำนี้เอง เป็นผู้ชักนำ ผู้นำเข้านวัตกรรมเข้ามาเผยแพร่ในชุมชน

การแพร่ของนวัตกรรมระบบเงินตราชุมชนนั้น ผลการวิจัยพบว่า บริบทของการแพร่ นวัตกรรม มีผลต่อการแพร่ระบาดของนวัตกรรมระบบเงินตราชุมชนในหมู่บ้าน ซึ่งตรงกับกฎ The Power of context อันได้แก่ อำนาจของสิ่งแวดล้อม เช่น ช่วงเวลาที่ชาวบ้านมีความตระหนักถึงภาระทาง เศรษฐกิจแม้ว่าในเรื่องของวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจของประเทศไทยจะไม่มีผลต่อชาวบ้านนัก แต่ มีผลต่อผู้นำเข้านวัตกรรมในการเป็นแรงผลักดันให้เห็นความสำคัญของการนำนวัตกรรมเพื่อการ พัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเข้ามาสู่สังคมไทยในช่วงนั้น ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่สังคมไทยได้รับบทเรียนของ การเติบโตทางเศรษฐกิจแบบฟองสบู่ ค่าเงินบาทถูกใจมตีจากภายนอกและอยู่นอกเหนือการ ควบคุมจากรัฐบาลไทย หรือเห็นจุดอ่อนเรื่องเศรษฐกิจเงินตรา ทำให้แนวคิดเรื่องการนำระบบ เงินตราชุมชนมาใช้ได้รับการสนใจ

นอกจากนี้ ในเรื่องสภาพแวดล้อม หรือผู้คนที่แวดล้อม ก็มีผลต่อการแพร่ นวัตกรรม ซึ่งใน กรณีของเบี้ยกุดชุม เรื่องของสภาพแวดล้อมชุมชน ความพร้อมด้านพื้นฐานทางความคิด การ รวมตัวทำระบบเศรษฐกิจพึ่งตนเอง เช่น การทำโรงสีชุมชน ฯลฯ การรวมตัวอย่างไม่เป็นทางการ ของชาวบ้านในนาม “กลุ่มเฮ็ดอยู่เฮ็ดกิน” ซึ่งเน้นเรื่องแนวคิดระบบการแลกเปลี่ยนสินค้าและ บริการระหว่างกันเองในชุมชน เพื่อลดการบริโภคด้วยการซื้อและลดการพึ่งพิงสินค้าที่ผลิตจาก ภายนอกและเน้นที่การผลิตกันเองในชุมชน

นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังพบว่า กรณีของการใช้เบ็ญกุดชุมที่อำเภอเบญกุดชุม สามารถพิจารณาในแง่ความแปลกใหม่ในสังคมที่มีการใช้ระบบเงินตราชุมชนเป็นแห่งแรกของประเทศไทย โดยเฉพาะการเป็นชุมชนชนบท ที่สังคมภายในเป็นผู้บริโภคข่าวสารจากสื่อมวลชนมองว่ามีลักษณะของการทำทนายอำนาจรัฐจากการที่ชุมชนสร้างระบบการแลกเปลี่ยนขึ้นมาเองอีกระบบหนึ่ง ควบคู่ไปกับระบบเงินตราประจำชาติ โดยในประเด็นนี้ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่า เป็นความเข้มข้นของเรื่อง หรือข้อความ หรือเนื้อหา (message) ที่ส่งออกมาและมีผลกระทบ (impact) มาก ซึ่งสอดคล้องกับกฎ *The stickiness factor* ใน Tipping point ที่ทุกคนจะติดอยู่ในหัวหรือติดอยู่ในความทรงจำ คือการทำอย่างไรที่ทำให้สารที่ส่งออกมาหรือแพร่ระบาดนั้นเป็นที่จดจำของคน

อย่างไรก็ตาม ในประเด็นเรื่องความเข้มข้นของสาร ในเรื่องการแพร่ของเบ็ญกุดชุมนั้น ผู้วิจัยพบว่า มีปัจจัยแทรกซ้อนที่ทำให้เนื้อหาดังกล่าวมีความน่าสนใจมากขึ้น ซึ่งอาจประเมินได้ว่าเป็นผลเชิงบวก จากการที่เรื่องของเบ็ญกุดชุม และชุมชนกุดชุมถูกนำเสนอข่าวในเชิงลบที่สื่อสารออกมาโดยสื่อมวลชนด้านสิ่งพิมพ์ซึ่งถือจุดเปลี่ยนของกระบวนการแพร่ของระบบเงินตราชุมชนด้วย โดยเนื้อหาที่นำเสนอในครั้งนั้นสื่อในลักษณะว่าชุมชนกุดชุมพยายามที่จะแยกตัวเป็นรัฐอิสระด้วยการมีระบบเงินตราใช้เองไม่พึ่งพิงระบบเงินตราของประเทศ ซึ่งเนื้อหาดังกล่าวเป็นตัวสร้างความน่าสนใจให้เกิดขึ้นกับตัวนวัตกรรมมากขึ้น และชุมชนเองตลอดจนองค์กรพัฒนาที่ให้การสนับสนุนระบบเงินตราชุมชนสามารถที่จะใช้การจุดประกายดังกล่าวเป็นสื่อการเผยแพร่ความเข้มแข็งของชุมชนออกสู่สังคมภายนอก และขยายผลในเชิงการประชาสัมพันธ์ระบบเงินตราชุมชนได้มากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะกรณีข้างเชิงลบดังกล่าวได้กลับกลายเป็นการจุดชนวนการทบทวนกฎหมายและนำไปสู่กระแสสังคมในเรื่องอื่นๆ เช่นเรื่องของแนวคิดสิทธิชุมชนให้ออกสู่สังคมภายนอก

ในสังคมของชุมชนกุดชุมนั้น ผลการวิจัยพบว่าเป็นสังคมที่มีรูปแบบการสื่อสารภายในแบบเปิด (open communication) ตามที่ เจอร์เกน ฮาร์เบอร์มาส (Jurgen Habermas) (อ้างจาก กาญจนา แก้วเทพ :2543,165) ให้คำจำกัดความไว้ว่าระบบการสื่อสารแบบเปิดจะช่วยสร้างสมดุลย์ให้เกิดการกระจายอำนาจไปยังทุกๆส่วนที่เกี่ยวข้อง ชาวบ้านที่กุดชุมทุกระดับสามารถสื่อสารกันได้อย่างไม่มีข้อจำกัด และในชุมชนเองยังมีกิจกรรมที่เอื้ออำนวยต่อการสื่อสารของชาวบ้านอย่างต่อเนื่อง เช่นการประชุมกิจกรรมธุรกิจชุมชนต่างๆ

นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังเห็นว่า ชุมชนกุดชุมเป็นสังคมที่มีเงื่อนไขการสื่อสารอย่างเป็นอิสระ ตามที่ ฮาร์เบอร์มาส (Habermas) ได้กล่าวถึงไว้ว่า สังคมที่มีเงื่อนไขการสื่อสารอย่างเป็นอิสระจะสามารถสร้างวาทกรรมในระดับสูงๆได้ ซึ่งสภาพะการสื่อสารดังกล่าวนี้ Habermas เรียกว่า ideal speech situation ซึ่งเป็นสภาพการสื่อสารที่มีคุณลักษณะสำคัญ 3 ประการได้แก่ การเป็นสภาพการณ์ที่ผู้สื่อสารสามารถพูดทุกอย่างออกมาได้โดยไม่มีข้อบังคับ หรือข้อจำกัดอันใดมาบั่นบัง การเป็นสภาพการณ์ที่ปัจเจกบุคคลทุกคนมีโอกาสเข้าร่วมสนทนาได้อย่างเท่าเทียมกัน และการเป็นการสื่อสารที่อยู่ภายในบริบททางสังคมที่มีการกระจายอำนาจให้ทุกกลุ่มทุกชนชั้นได้แสดงออก จะต้องไม่มี “ชนชั้นที่ไม่มีปากเสียง” ต้องไม่มีมาตรการการกำราบให้ “สงบปากสงบคำ” ในสังคมนั้นๆ

ส่วนที่ 2 : ปัจจัยที่มีผลต่อการยอมรับนวัตกรรมระบบเงินตราชุมชน

การวิจัยพบว่า เรื่องของการยอมรับนวัตกรรมนั้น ได้เริ่มขึ้นในช่วงต้นของการแนะนำนวัตกรรมเข้าสู่ชุมชน โดยมีลักษณะการยอมรับตามที่ Golsen และ Rails ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการยอมรับนวัตกรรมไว้ 3 ประการที่จะทำให้การยอมรับเป็นการยอมรับที่สมบูรณ์ คือ เป็นการยอมรับครั้งแรกหรือเป็นการทดลองใช้นวัตกรรมของกลุ่ม และเป็นความคิดเห็นว่าเป็นการยอมรับภายในจิตใจของคนแต่ละคนที่มีต่อกิจกรรมนั้น เมื่อคนเหล่านี้มีวิถีชีวิตในสังคมเดียวกัน ซึ่ง “เบี้ยกุดชุม” มีลักษณะของ 2 ประการนี้อย่างเด่นชัด โดยเฉพาะในประเด็นการยอมรับภายในจิตใจเกี่ยวกับคุณค่าของเบี้ยกุดชุมในการเป็นสื่อกลางการแลกเปลี่ยนในระบบเศรษฐกิจพึ่งตนเอง อันเนื่องมาจากชุมชนมีวิถีชีวิตที่คล้ายคลึงกัน

แต่สำหรับประเด็น “การใช้นวัตกรรมนั้นต่อไปเรื่อยๆ” ตามลักษณะการยอมรับนวัตกรรมของ Golsen และ Rails นั้น การวิจัยพบว่ายังไม่สามารถสรุปได้อย่างเด่นชัด เนื่องจากมีปัจจัยแทรกแซงให้นวัตกรรมนั้นเกิดการหยุดชะงักและส่งผลกระทบถึงการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของผู้รับนวัตกรรม และมีข้อกำหนดเพิ่มเติมเกี่ยวกับการจำกัดระยะเวลาในการวิจัยข้อมูลเกี่ยวกับการใช้นวัตกรรมในระยะเวลา 1 ปี ซึ่งภายหลังจากระยะเวลาดังกล่าว ชุมชนอาจจะมีการใช้นวัตกรรมต่อไปหรือไม่ก็ได้ขึ้นอยู่กับประสิทธิผล จึงอาจสรุปได้ว่า การยอมรับนวัตกรรมระบบเงินตราชุมชนครั้งนี้ ยังไม่ถือเป็นการยอมรับอย่างสมบูรณ์

ผลการวิจัยพบว่า มีปัจจัยในลักษณะกลุ่ม และในเชิงปัจเจก ของชาวบ้านที่กุดชุมที่มีระยะเวลาการสัมผัสต่อเนื่องยาวนาน มีผลต่อการยอมรับในชั้นการทดลองใช้นวัตกรรมระบบเงินตราชุมชน จนมีการดำเนินการออกมาในรูปของ “เบี้ยกุดชุม” รวมทั้งพบว่า การรวมกลุ่มหรือสร้างทีมของชาวบ้านเพื่อการดำเนินระบบเงินตราชุมชน มีการประสานระบบเครือข่าย และมีระบบการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อรองรับนวัตกรรมและวางแผนบริหารจัดการนวัตกรรมในชุมชน โดยเริ่มจากขั้นก่อตัว ขั้นดำเนินการเคลื่อนไหว และขั้นขยายกิจกรรมของกลุ่ม

ปัจจัยการรวมกลุ่ม

ชุมชนกุดชุม จัดว่าเป็นชุมชนที่มีความเด่นชัดอย่างเป็นรูปธรรม ในเรื่องของการรวมกลุ่มเพื่อดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจภายในชุมชน โดยมีทั้งการรวมตัวอย่างเป็นทางการในรูปแบบขององค์กรชุมชนที่มีการดำเนินการโรงสีชุมชนในนามชมรมรักษารัฐธรรมนูญ ซึ่งมีบทบาทเป็นศูนย์กลางการรวมกลุ่มเครือข่ายเกษตรกรที่ใหญ่ที่สุดกลุ่มหนึ่งของกุดชุม และมีรูปแบบการสื่อสารอย่างต่อเนื่องจากกลุ่มเนื่องจากเป็นศูนย์รวมของกิจกรรมทางเศรษฐกิจร่วมกันของชุมชนหลายลักษณะและมีส่วนส่งเสริมในเรื่องการทำเกษตรอินทรีย์ สอดคล้องกับที่ Marvin Shaw (อ้างใน ยุบล เบ็ญจรงค์กิจ และ คณะ , 2534) ได้ให้ความหมายว่า กลุ่ม คือ บุคคลสองคนหรือมากกว่า ซึ่งมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ในลักษณะที่บุคคลแต่ละคนมีอิทธิพลและได้รับอิทธิพลซึ่งกันและกัน และจากการที่กลุ่มบุคคลมีการปะทะสัมพันธ์ซึ่งกันและกันนี้เองทำให้กลุ่มมีลักษณะที่แตกต่างจากการรวมตัวกันเฉยๆ

กลุ่มยึดอยู่ยึดกิน จัดเป็นการรวมกลุ่มอย่างไม่เป็นทางการของชาวบ้านในอำเภอกุดชุม กลุ่มที่กุดชุมที่มีแนวความคิดตรงกันในเรื่องการทำอยู่ทำกินและการพึ่งพาตนเอง โดยประกอบขึ้นจากชาวบ้านในระดับแกนนำชั้นที่ 2 ของกุดชุมจำนวนประมาณ 14 คน และมักจะมีการติดต่อสื่อสารแลกเปลี่ยนความคิดเห็นหรือการ “ไต่ถาม” ซึ่งจัดเป็นการสื่อสารระดับกลุ่มที่มีลักษณะการสื่อสาร 2 ทางแบบเผชิญหน้า (Interactive) กันเป็นประจำ ซึ่งถือได้ว่าเป็นกลุ่มที่มีลักษณะตามที่ Edger Schein (อ้างจากพงษ์ศักดิ์ สุภรสุท , 2536) ที่ให้คำจำกัดความของกลุ่มว่า กลุ่มเป็นบุคคลจำนวนหนึ่งที่ติดต่อสื่อสารระหว่างกันในช่วงระยะเวลาหนึ่งและมีจำนวนน้อยพอที่จะทำให้บุคคลแต่ละคนติดต่อสื่อสารกับบุคคลอื่นได้ทั้งหมด และเป็นการติดต่อสื่อสารแบบเผชิญหน้า และตรงตามนิยามที่ Feldmars and Arnold (อ้างใน บุญเกิด มาอ่อน, 2537) ให้คำนิยามไว้ว่า “กลุ่ม” หมายถึง คนตั้งแต่สองคนขึ้นไปมารวมตัวกัน โดยมีลักษณะสำคัญคือ มี

ความสัมพันธ์กัน รับรู้ว่าตนมีความสนใจและเป้าหมายร่วมกัน และมารวมตัวกันเพื่อความสำเร็จของกิจกรรมในการทำงาน

ผลการวิจัยที่พบการสื่อสารภายในกลุ่มทั้ง 2 ระดับในชุมชนกุดชุมชุนนั้น ยังสามารถแบ่งระดับการติดต่อสื่อสารออกได้เป็น 2 ลักษณะด้วยเช่นกัน อันได้แก่ การรวมกลุ่มเพื่อติดต่อสื่อสารกันอย่างเป็นทางการ เช่นการนัดประชุมชาวบ้านในเครือข่ายเกษตรกรทำนา ต.นาโสี และการติดต่อสื่อสารอย่างไม่เป็นทางการคือการจัด “โกลบอล” โดยการสื่อสารทั้ง 2 รูปแบบเป็นกระบวนการสำคัญกระบวนการหนึ่งในการร่วมการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมของประชาชน หรือตามที่ ดร. ปาโรชาต สถาปิตานนท์ สโรบล (2543) เรียกว่าเป็น กระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (Participatory Communication Process) ซึ่งเป็นเรื่องกระบวนการสนทนาโต้ตอบกัน (Dialogical Process) ของสมาชิกในสังคม บนพื้นฐานของความเท่าเทียมกัน (Equal basis) เพื่อค้นหาแนวทางในการเปลี่ยนแปลงสังคม และดำเนินการร่วมกัน โดยเชื่อว่าการสนทนาโต้ตอบกันของสมาชิกในสังคม คือการระดมสมองของสมาชิกในสังคม (Brain Storming) ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้สมาชิกในสังคมได้หันหน้าเข้าหากัน พูดคุย เจาจากัน เพื่อทำความเข้าใจกับข้อมูลข่าวสารเบื้องต้น หลักการและแนวทางที่หลากหลายสำหรับการตัดสินใจร่วมกันเกี่ยวกับสังคมตน ซึ่งจะนำไปสู่การเกิดสำนึกเชิงสาธารณะร่วมกัน (Public Conscientization) กระบวนการเรียนรู้ (Learning Process) ระหว่างสมาชิกในสังคม เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงสังคมที่เหมาะสม และเป็นที่เห็นพ้องต้องกันของสมาชิกในสังคม

การที่ชุมชนกุดชุมชุน มีองค์กรชุมชนที่มีการรวมตัวกันอย่างเป็นทางการและมีความต่อเนื่องยาวนานกว่า 10 ปีและมีเครือข่ายผู้ร่วมกลุ่มตลอดจนมีการขยายกิจกรรมกลุ่มออกไปอย่างกว้างขวางนั้น และภายในกลุ่มพบระดับความไว้วางใจและความเกื้อกูลในระดับความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก ซึ่งผู้วิจัยวิเคราะห์ระดับความสัมพันธ์ของเครือข่ายดังกล่าวเป็นส่วนสำคัญในการสนับสนุนการแพร่ของนวัตกรรมระบบเงินตราชุมชนในครั้งนี้ ดังที่ นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2543) ได้กล่าวถึงตัวกลางในการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการกันหรือนวัตกรรมเงินตราชุมชนว่า ถือเป็นสิ่งที่ชุมชนในท้องถิ่นสร้างขึ้นเองด้วยการตกลงปลงใจร่วมกัน ความศักดิ์สิทธิ์ของตัวกลางจึงตั้งอยู่บนความไว้วางใจกัน ส่วนความไว้วางใจกันนั้นเกิดขึ้นได้จากความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกันของชุมชนเอง ความสัมพันธ์ในเชิงเกื้อกูลกันหรือความเป็นปึกแผ่น จึงมักเป็นหัวใจของการรวมกลุ่มเพื่อสร้างตัวกลางสำหรับการแลกเปลี่ยนในท้องถิ่นเหล่านี้เสมอ

ผลการวิจัยพบอีกว่า องค์การชุมชนที่กูดชุมจัดว่าเป็นจุดรวมและจุดเริ่มต้นของการที่ประชาชนจะเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนตนเอง และอาศัยการรวมพลังกันจากหลายฝ่ายในชุมชน เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดเห็นซึ่งกันและกัน และร่วมกันหาทางออกในการแก้ไขปัญหา เป็นลักษณะการรวมกลุ่มกันของคนในชุมชน ดังคำกล่าวของดิเรก เต็งจำัญญ (อ้างใน สุวีริรัตน์ กฤษณะรังสรรค์ ,2540) ว่า การรวมพลังประชาชน จัดตั้งเป็นองค์การประชาชน เพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ของชุมชน ด้วยกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน คิดปรึกษาหารือ วางแผนและร่วมกันลงมือกระทำ จนกระทั่งถึงสิ่งสุดท้ายคือการได้รับการแบ่งปันผลประโยชน์ที่ได้รับจากการเปลี่ยนแปลงนั้น ซึ่งการรวมตัวกันเป็นองค์การประชานั้น ไม่ใช่เป็นการรวมตัวกันเพื่อต้องการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าเท่านั้น แต่จะต้องครอบคลุมทุกด้านที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ในการพัฒนาชุมชน จึงถือได้ว่า กลุ่มเป็นหัวใจสำคัญในการทำงาน เพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแก่ชุมชน

ชุมชนกูดชุม จัดได้ว่าเป็นไปตามแนวคิดในเรื่อง ประชาสังคม ซึ่งเป็นแนวคิดเกี่ยวกับการรวมกลุ่มของประชาชนในอีกรูปแบบหนึ่ง ซึ่งในปัจจุบันกระแสการรื้อฟื้นชุมชน (Community rebuilding) หรือการรวมกลุ่มของประชาชนเพื่อดูแลรักษาชุมชนของตนเองนั้น อาจกล่าวได้ว่ามีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับกระแสการสร้างแนวคิด “ประชาสังคม” และนักคิดคนสำคัญของไทยได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับประชาสังคมไว้ เช่น ประเวศ วะสี (อ้างใน อนุชาติ พวงสำลี และวีรบุรุษวิสารทสกุล , 2540 :10) ที่ได้ให้ความหมายของประชาสังคมว่า เป็นการสร้างความเป็นชุมชน (Community Building) คือการที่ประชาชนจำนวนหนึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกันในบางเรื่อง ในการติดต่อการสื่อสารกัน หรือมีการรวมกลุ่มกัน จะอยู่ห่างกันก็ได้ มีความเอื้ออาทรกัน มีความรัก มีมิตรภาพ มีการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติบางสิ่งบางอย่างและมีระบบการจัดการในกลุ่ม

อย่างไรก็ดีในประเด็นของการรวมกลุ่มขององค์การชุมชนในกูดชุมนั้น ผู้วิจัยยังพบสภาพความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในชุมชนในลักษณะ “กลุ่มขัดแย้ง” โดยส่วนหนึ่งเป็นความขัดแย้งในระดับบุคคลและส่วนหนึ่งมีผลสืบเนื่องมาจากการรวมกลุ่มของโรงสีชมรมรักษ์ธรรมชาติด้วย โดยกลุ่มที่มีความขัดแย้งนั้นกระจายอยู่ในพื้นที่ต่างๆของแต่ละหมู่บ้าน และกลุ่มดังกล่าวมีผลกระทบต่อการแพร่แนวกรรมระบบเงินตราชุมชน และงานพัฒนาอื่น

จะเห็นได้ว่าในการจัดการด้านต่างๆภายในชุมชนประชาชนในชุมชนจะมีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มเพื่อรวมพลังกันในการพัฒนาชุมชน สอดคล้องกับหลักการของประชาสังคมตามความเห็นของเอนก เหล่าธรรมทัศน์ (อนุชาติ พวงสำลี และกฤตยา อาชวนิจกุล , 2542) แล้ว การรวมกลุ่มของประชาชนจะหมายถึงการรวมกลุ่มและองค์กรที่ไม่ผิดกฎหมายแต่ชอบธรรม ซึ่งจะมีลักษณะที่การทำงานในองค์กรหรือกลุ่มเป็นไปอย่างคนที่ค่อนข้างเท่าเทียมกัน แต่ไม่ได้หมายความว่า จะไม่มีการบังคับบัญชากันเลย ยิ่งถ้าเป็นองค์กรหรือกลุ่มใหญ่ขึ้นเท่าไรก็ย่อมต้องมีความสัมพันธ์แบบสูงกว่ำต่ำกว่ำของสมาชิกเข้ามาเกี่ยวข้อง แต่การทำงานจะไม่ถือปฏิบัติกับแบบผู้ใหญกับผู้ย่อย โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องไม่เป็นแบบมุลนายกับไพร่ ซึ่งจะไม่ถือวาระแบบอุปถัมภ์ที่มีอยู่มากมายในสังคมไทยเป็นส่วนหนึ่งของการรวมตัวกันเป็นกลุ่มตามหลักประชาสังคม

หลังจากที่เกิดกระบวนการแพร่่นวกรรมระบบเงินตราชุมชนแล้ว ในภายในชุมชน ได้เกิดการรวมกลุ่มที่ค่อนข้างจะเป็นทางการขึ้นอีก 1 กลุ่มคือ กลุ่มคณะทำงานเบี้ย ซึ่งกลุ่มคณะทำงานเบี้ยนั้นจัดเป็นกลุ่มที่มีความใกล้ชิดกับกลุ่มไม่เป็นทางการเดิมที่มีอยู่แล้วในชุมชนคือกลุ่มเฮ็ดอยู่เฮ็ดกิน โดยการที่มีสามารถจำนวนหนึ่งที่รับบทบาทควบคุมอยู่ในทั้ง 2 กลุ่ม ซึ่งกลุ่มคณะทำงานเบี้ยและกลุ่มเฮ็ดอยู่เฮ็ดกิน สามารถใช้การอธิบายในเรื่องกระบวนการเกิดกลุ่มที่นักวิชาการหลายท่านไว้ในแนวเดียวกัน ตามที่ สุวีริณ์ กฤษณะรังสรรค์ (2540) ระบุไว้ โดยประกอบด้วย ขั้นตอนแรกคือก่อตัวของกลุ่ม ที่เกิดจากการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นจนกระทั่งกลายเป็นการกระตุ้นจิตสำนึกถึงสิ่งที่เผชิญอยู่ ขั้นตอนที่สองได้แก่ ขั้นตอนดำเนินการเคลื่อนไหว หรือ การรวมตัวกันจัดตั้งกลุ่ม หลังจากทีพูดคุยตกลงกันจึงต้องมีการวางแผนงาน วางระเบียบและวางแนวทางในการทำงานกลุ่ม และขั้นตอนที่สามคือ ขั้นตอนการเจริญเติบโตและการขยายกิจกรรมของกลุ่ม ระดมทรัพยากรจากภายในและภายนอกชุมชน ใช้กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน ในการสร้างเครือข่ายกลุ่ม

กลุ่มเฮ็ดอยู่เฮ็ดกินและกลุ่มคณะทำงานเบี้ย วิเคราะห์ได้ว่า เป็นความต้องการของกลุ่มชาวบ้านจำนวนไม่น้อยของชุมชน ที่จะร่วมมือกันแก้ไขปัญหาของตนเอง ความพยายามนี้มีรากฐานที่สำคัญมาจากระบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีมาเนิ่นนาน ประกอบด้วยความศรัทธาซึ่งกันและกันซึ่ง ระบบความสัมพันธ์ทางสังคมนี้ อรรถจักร สัตยานุรักษ์ (2541) เรียกว่า วัฒนธรรมการรวมตัวของชาวบ้านในการสร้างกิจกรรมใหม่ เพื่อแก้ไขปัญหาของพวกเขาโดยมีรากฐานทางวัฒนธรรมเป็นการสร้างความยืดหยุ่นในการปะทะกับปัญหาใหม่ๆที่เกิดขึ้น

เครือข่ายการสื่อสารในกลุ่ม

ดังที่เสนาะ ตีเยาว์ (2542) ได้ให้ความเห็นว่าอิทธิพลของเครือข่ายการสื่อสารจะมีอิทธิพลต่อลักษณะความสัมพันธ์ภายในกลุ่ม เพราะลักษณะความสัมพันธ์ของสมาชิกจะขึ้นกับว่าในกลุ่มมีเครือข่ายการสื่อสารอย่างไร โดยผู้วิจัยวิเคราะห์วิเคราะห์ว่า เครือข่ายการสื่อสารของชุมชนกุดชุม มีลักษณะค่อนข้างไปทางเครือข่ายแบบมีศูนย์กลาง (Wheel Network) ตามแนวคิดของ มงก์ (Monge) (อ้างใน B.Aubrey Fisher และ Donald G. Ellis, 1990 : 69) ซึ่งเป็นเครือข่ายที่สมาชิกคนหนึ่งเป็นผู้รับข่าวสารจากสมาชิกคนใดคนหนึ่งและส่งข่าวสารไปยังสมาชิกคนอื่น ๆ แต่เครือข่ายการสื่อสารของชุมชนกุดชุมมีลักษณะต่างจากเครือข่ายการสื่อสารแบบมีศูนย์กลางของ Monge ตรงที่ผู้อยู่ตรงกลางไม่ใช่เป็นบุคคล แต่เป็นกลุ่มบุคคล โดยในกรณีเบี้ยกุดชุมได้แก่คณะทำงานเบี้ย โดยอาจตีความในลักษณะการสื่อสารตามเครือข่ายแบบติดต่อบรรยากาศ (Circle Network) ได้ด้วยเนื่องจาก ระบบการทำงานของคณะทำงานเบี้ยกุดชุมจะไม่มีผู้ที่อยู่ตรงกลางเพราะทุกคนในคณะทำงานมีระดับศูนย์รวมเท่ากันหมด และสมาชิกของคณะทำงานแต่ละคนจะสลับกันทำหน้าที่เป็นผู้นำ ซึ่งในลักษณะเครือข่ายการสื่อสารที่มีลักษณะผสมกันนี้ มีส่วนให้การแก้ปัญหาของกลุ่ม (Group Problem Solving) มีประสิทธิภาพมากขึ้น เนื่องจากลักษณะของการมีกลุ่มผู้นำมากกว่า 1 คนมาระดมกันแก้ปัญหาในลักษณะการตัดสินใจร่วม ไม่ใช่เป็นการตัดสินใจของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ทำให้เกิดความคิดที่หลากหลายและเกิดการยอมรับต่อส่วนรวมเนื่องจากถือเป็นมติจากคนส่วนใหญ่

รูปแบบการผสมผสานระหว่างเครือข่ายการสื่อสารแบบศูนย์กลางและแบบวงกลมนี้เอง มีผลกระทบต่อขวัญของกลุ่ม (Group Morale) และเนื่องมาจากคณะทำงานและสมาชิกเบี้ยกุดชุมมีลักษณะเครือข่ายแบบกระจายอำนาจด้วย ทำให้ความพึงพอใจในการทำงาน และความสัมพันธ์ที่มีต่อกันของสมาชิกในกลุ่มก็เป็นไปในแนวทางบวกมากกว่าลบ เนื่องจากมีอิสระทางการสื่อสารมาก และได้รับการเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมในการสื่อสารและนำเสนอความคิดเห็นต่อกลุ่มอย่างเป็นอิสระ

นอกจากนี้ ในกลุ่มของผู้รับนวัตกรรมเบี้ยกุดชุม ยังมีความเด่นชัดในเรื่องของบทบาทของแต่ละบุคคลที่อยู่ในเครือข่าย ดังที่ Thomas E. Harris (1993) ได้ระบุถึงบทบาทของคนที่อยู่ในเครือข่ายสามารถไว้ โดยเจ้าหน้าที่จากองค์กรพัฒนาชุมชนของกุดชุม เป็นผู้ที่ชัดเจนในการเป็นผู้ประสานงาน (Liasons) ทำหน้าที่ติดต่อประสานงานกับบุคคลต่างๆภายในกลุ่มโดยจะเป็นผู้รับ

ความคิดเห็น ผลงานจากสมาชิกในกลุ่ม และจะนำไปแจกจ่าย หรือ มอบหมายให้กับผู้ที่เกี่ยวข้อง กับงานนั้นได้ทำต่อ ดังนั้นผู้ประสานงานจึงเป็นผู้ที่รู้ข้อมูลต่างๆภายในกลุ่มเป็นอย่างดี และสามารถแก้ไขปัญหาต่างๆภายในกลุ่มได้ ในขณะที่เดียวกันก็ทำหน้าที่เป็น ผู้ควบคุมการไหลของ ข่าวสาร (Gatekeeper) ด้วย โดยเป็นผู้ควบคุมการไหลของข่าวสารจากภายนอกกว่าสมควรให้เข้ามา เผยแพร่ภายในชุมชนได้หรือไม่

ในขณะที่กลุ่มของ ผู้นำความคิดเห็น (Opinion leader / Star) ซึ่งเป็นกลุ่มแกนนำ ระดับสูงในชุมชน จะเป็นผู้ที่ เป็นจุดรวมของการสื่อสารภายในกลุ่ม ซึ่งเป็นผู้ที่มีความสัมพันธ์ที่ดี กับสมาชิกคนอื่นๆในกลุ่ม และมีแนวโน้มที่จะเป็นผู้ที่มีความคิดก้าวไกล เป็นที่ยอมรับ นับถือ และมีอิทธิพลเหนือสมาชิกคนอื่นในกลุ่ม ควบคู่ไปกับการมีบทบาทเป็น ผู้ที่ติดต่อกับบุคคลภายนอก (Cosmopolite) คือ ผู้ที่มีการติดต่อหรือมีความสัมพันธ์กับบุคคลภายนอก หรือ สภาพแวดล้อม ภายนอกสูง ซึ่งจะ มีบทบาทในการหาข้อมูลข่าวสารใหม่ๆให้กับกลุ่ม และ นำข้อมูลข่าวสารของ กลุ่มที่ต้องการเผยแพร่ไปเผยแพร่ให้กับคนนอก

ผลการวิจัยยังพบกลุ่มของ ผู้ที่แยกตัวเอง (Isolate) ด้วย ได้แก่ ผู้ที่มีแนวโน้มที่จะไม่ติดต่อกับสมาชิกคนอื่นๆในกลุ่มและไม่เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆของกลุ่ม ซึ่งสาเหตุของการไม่เข้ากับกลุ่ม คือ การไม่เข้าร่วมในการตัดสินใจบางอย่างเพราะคิดว่าตนไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง หรือถือเป็นการก้าวก่าย หน้าที่ที่กลุ่มตนควรจะต้องเป็นผู้ทำ จะทำให้การไหลของข้อมูลข่าวสารขาดช่วงไป และการขาดข้อมูลนี้เองทำให้เป็นการยากที่จะดูแลและปรับปรุงกลุ่มการสื่อสาร หรือ ร่วมกันทำกิจกรรมภายใน กลุ่ม และอีกประการหนึ่งคือ คนกลุ่มนี้จะไม่กระตือรือร้นที่จะเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่ม เพราะ ตนเองปิดการรับรู้ข่าวสารข้อมูลของกลุ่ม ซึ่งผลจากการที่บุคคลในกลุ่มบางคนแยกตัวออกมานั้น ในกรณีของชุมชน จัดเป็นอุปสรรคประการหนึ่งของการแพร่ระบบเงินตราชุมชนด้วย

ปัจจัยเชิงปัจเจก

การรวมตัวกันเพื่อดำเนินงานในกระบวนการรับนวัตกรรมระบบเงินตราชุมชนของชาวอุดรชุม ในครั้งนี้ ซึ่งการวิจัยพบว่า เป็นการที่บุคคลจะเข้ามารวมกลุ่มกันเพื่อทำกิจกรรมต่างๆร่วมกันใน การพัฒนาชุมชนของตนเอง โดย Marvin E.Shaw (หลุยส์ จัปาทเทศ, 2522) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่ ดึงดูดให้บุคคลเหล่านั้นเข้ามารวมตัวกัน ซึ่งในการเข้ากลุ่มของบุคคลมักประกอบไปด้วย เหตุผล

ส่วนตัว และส่วนรวม ได้เน้นไว้ว่าสาเหตุที่คนเข้าร่วมกลุ่มนั้นมีอยู่ด้วยกัน 5 ประการสำคัญคือโดยประการแรกได้แก่

ความน่าสนใจอันเกิดจากความสัมพันธ์ส่วนตัว (Interpersonal Attraction) ซึ่งการรวมกลุ่มของชาวบ้านที่กุดชุมเกิดจากกลุ่มคนโดยเฉพาะในระดับแกนนำชุมชนที่ลักษณะของความใกล้ชิดสนิทสนมกัน มีการติดต่อกันบ่อยๆ จนกระทั่งเกิดผลแห่งการมีปฏิกริยาร่วมกันในการปฏิบัติแก่กัน เกิดความรักชอบกันเป็นการส่วนตัว โดยเฉพาะมีความเหมือนกันในทัศนคติในระบบเศรษฐกิจพึ่งตนเอง รวมทั้งการมีความสามารถ การมีลักษณะท่าทาง และบุคลิกที่น่าศรัทธา

ประการที่สองคือ *กิจกรรมของกลุ่ม* (Group Activities) การที่ชาวบ้านของชุมชนกุดชุมเข้าร่วมกลุ่ม การวิจัยพบว่า แบ่งออกเป็น 2 ระดับ คือการรวมตัวของกลุ่มแกนนำ กับการเข้าร่วมกลุ่มของสมาชิก โดยในส่วนของกลุ่มแกนนำนั้นเกิดขึ้นจากทัศนคติและกิจกรรมของกลุ่มมีความสอดคล้องกับความสนใจส่วนตัว

ในขณะที่กลุ่มสมาชิกที่เป็นชาวบ้านทั่วไปนั้น จะมีความสนใจต่อกิจกรรมกลุ่มและเข้าร่วมเนื่องจากเหตุผลเชิงเศรษฐกิจและผลประโยชน์เชิงปัจเจก เช่นการขายข้าวได้ราคาดีกว่าการไปขายให้โรงสีอื่น หรือการเข้าร่วมในกิจกรรมที่สามารถมีการกู้ยืมเงินได้โดยปราศจากดอกเบี้ย โดยความสนใจในกิจกรรมในที่นี้ไม่จำเป็นว่าผู้เข้ากลุ่มจะต้องมีความสามารถ แต่เขามีความสนใจในกิจกรรมนั้น ซึ่งสอดคล้องกับปัจจัยข้อหนึ่งของ Show ที่ว่า *การเอาความเป็นสมาชิกกลุ่มเป็นเครื่องมือหาประโยชน์* (Instrumental Effects of Group Membership) โดยสมาชิกบางคนเข้าร่วมกลุ่มเพื่อหวังประโยชน์บางประการมิใช่เป็นเป้าหมายของการรวมกลุ่ม

เป้าหมายของกลุ่ม (Group Goal) ผลการวิจัยพบว่า การเข้าร่วมจากการมีเป้าหมายของกลุ่มที่น่าสนใจ นั้น จะพบในระดับแกนนำกลุ่มเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะในประเด็นเป้าหมายเพื่อความกินดีอยู่ดีของปัจเจกและชุมชน รวมทั้งมีการผันแปรไปตามประเภทของกลุ่มที่อาจมีเป้าหมายต่างกันด้วย เช่นในกรณีของเบี้ยกุดชุม การที่ปัจเจกของชุมชนกุดชุมเข้ามาช่วยเนื่องมาจากเป้าหมายการลดการไหลออกของเงินตราภายในชุมชน และการมีเงินออมที่เพิ่มขึ้นของสมาชิกเบี้ย ซึ่งสอดคล้องกับที่ Show กล่าวไว้ว่าเป้าหมายของกลุ่มที่ทำให้คนรวมกัน หรือเข้ากลุ่มกันก็เพราะเขามีความรับผิดชอบในเป้าหมายของกลุ่มที่วางไว้เหมือนกันนั่นเอง

ในประเด็นของการยอมรับนวัตกรรมนั้น ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่าปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ “เบียดกุม” ขึ้นในชุมชน คือการที่ชาวบ้านมีการให้ความหมายในลักษณะค่านิยมของกลุ่ม ในลักษณะการพึ่งตนเองซึ่งหมายถึง สังคมหรือกลุ่มที่มีการจัดระบบเพื่อให้ประชาชนสามารถดำเนินการตอบสนองความต้องการของตนเอง (Self fulfillment) และมีอิสระในการตั้งเป้าหมาย รวมทั้งมีอิสระในการดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายโดยอาศัยความพยายามและกำลังของตนเองตามคิดว่าเหมาะสมด้วยวิธีการช่วยเหลือตนเอง ด้วยการร่วมมือกับคนอื่นที่อยู่ในสถานการณ์เดียวกัน ตามที่ อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ (2543) ได้กล่าวไว้ โดยเฉพาะความต้องการทางเศรษฐกิจ การดำรงชีวิต และความเป็นอยู่ และอัตตลักษณ์ของชุมชน เช่นรูปแบบของการแลกเปลี่ยนของต่อของ หรือแลกเปลี่ยนด้วยสื่อกลางที่คิดเองในชุมชน โดยไม่ใช้ระบบเงินของรัฐ และสอดคล้องกับการเป็น “กลุ่มช่วยเหลือตัวเอง” ตามความหมายของกาญจนา และ กนกศักดิ์ แก้วเทพ (2530) ที่ระบุว่าวิธีการช่วยเหลือตนเอง ชาวบ้านจะต้องสามารถและมีความเป็นไปได้ที่ชาวบ้านในชนบทจะใช้แหล่งทรัพยากรที่มีอยู่และใช้งบประมาณที่มีอยู่เพื่อสามารถให้หลักประกันการดำรงชีพแก่ทุกคนได้เนื่องจากสภาพข้อเท็จจริงในชนบทที่ว่า นอกจากชาวบ้านจะไม่สามารถแสวงหาปัจจัยการผลิตได้มากขึ้นกว่าเดิม พวกเขายังไม่สามารถจะเข้าถึงปัจจัยการผลิตเดิมที่มีอยู่อีกด้วย

ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนกุดชุมจะมีความเด่นชัดอย่างมากในค่านิยมพื้นฐานด้านการพัฒนา เช่นการพึ่งพาตนเอง และการให้ความสำคัญกับสถาบันหรือองค์กรชุมชนโดยมีแนวคิดพื้นฐาน ซึ่งสอดคล้องกับที่ พอร์เตอร์ และ คลาร์ก (Porter and Clark ,1985) (อ้างจาก กาญจนา และ กนกศักดิ์ แก้วเทพ : 2530) ได้ตั้งข้อสังเกตว่า ในบรรดาองค์กรที่ทำงานเกี่ยวข้องกับงานพัฒนานั้น แม้จะมีความแตกต่างในแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา แต่ก็มีแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา แต่ก็มีแนวคิดร่วมพื้นฐานอยู่อย่างน้อย 3 แนวคิด คือ หนึ่ง การให้ความสำคัญกับสถาบันชุมชน (Community) โดยถือเป็นองค์ประกอบพื้นฐานและเป็นรากฐานของการพัฒนา สอง แนวคิดเรื่องการพึ่งพาตนเอง (Self-help or Self-reliance) และ สาม แนวคิดเรื่องความสัมพันธ์อันดีที่มีต่อกัน (Partnership) ระหว่างองค์กรชาวบ้านกับองค์กรพัฒนา หรือระหว่างองค์กรพัฒนาท้องถิ่นกับองค์กรสนับสนุนทางการเงิน

ชมรมรักษารวมชาติ กลุ่มเฮ็ดอยู่เฮ็ดกิน ตลอดจนคณะทำงานเบียด จัดเป็นองค์กรเพื่อการช่วยเหลือตนเองของชาวบ้าน (Self-help Organization) สอดคล้องกับที่ กาญจนา และ กนกศักดิ์ แก้วเทพ (2530) ได้ระบุว่า องค์กรลักษณะนี้มีความสำคัญอย่างยิ่งในฐานะที่เป็นสถาบันที่ประสานเป้าหมายที่จะปรับปรุงสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของกลุ่มประชากรที่เสียเปรียบ

ในสังคม พร้อมกับมีเป้าหมายที่จะดำเนินการให้ประชาชนส่วนนี้ได้เข้ามามีส่วนร่วมโดยตรงในการกำหนดวัตถุประสงค์และในกระบวนการตัดสินใจ องค์การดังกล่าวนี้อาจจะเป็นกลุ่มสหกรณ์ ซึ่งเป็นรูปแบบที่รู้จักกันแพร่หลายที่สุด หรืออาจจะอยู่ในรูปแบบอื่นๆ ตามแต่ความต้องการ ปัญหา และสภาพการณ์ในแต่ละท้องถิ่นที่ซึ่งแตกต่างกันออกไป

ในกรณีของการแพร่แนวความคิดระบบเงินตราชุมชนนั้น ผู้วิจัยพบว่า ส่วนสำคัญในกระบวนการแพร่ครั้งนี้คือเครือข่ายขององค์กรพัฒนาเอกชน ซึ่งทำหน้าที่ให้การสนับสนุนด้านเงินทุนและเชื่อมโยงนวัตกรรรมเข้าสู่ชุมชน ซึ่ง กาญจนา และ กนกศักดิ์ แก้วเทพ (2530 :11) ให้คำอธิบายถึงบรรดากลุ่มหรือองค์กรจากภายนอก ที่เข้าไปให้ความร่วมมือ ช่วยเหลือ สนับสนุน ที่เรียกว่า “องค์กรสนับสนุนการช่วยเหลือตนเอง” (Self Help Promotion In-stitution) ว่า แบ่งได้เป็น 2 ส่วนคือ สถาบันหรือองค์กรที่ทำงานติดต่อกับชาวบ้านโดยตรง เช่นกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนต่างๆ ฯลฯ อีกส่วนหนึ่งได้แก่กลุ่มหรือสถาบันที่ให้การสนับสนุนผ่านองค์กรที่ทำงานกับชาวบ้านโดยตรง ซึ่งในกรณีของชุมชนกุดชุมในฐานะผู้รับนวัตกรรรมระบบเงินตราชุมชนนั้น สามารถพบได้ทั้ง 2 ลักษณะ

คุณลักษณะของนวัตกรรรม

คุณลักษณะประการหนึ่งของนวัตกรรรมระบบเงินตราชุมชนที่ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่ามีผลต่อการตัดสินใจทดลองใช้นวัตกรรรมนี้ คือเรื่องของที่คาดว่าจะได้รับภายหลังจากรับนวัตกรรรมนั้นแล้ว โดยมีผลจากงานวิจัยหลายชิ้น ได้ยืนยันถึงข้อสรุปที่อ้างถึงข้อสรุปที่สอดคล้องต้องกัน ตามที่ กาญจนา และกนกศักดิ์ แก้วเทพ (2530)ระบุไว้ คือความคิดในการก้าวพ้นเงื่อนไขบีบรัด (Constraint) ที่ปิดกั้นมิให้ศักยภาพในการช่วยเหลือตนเองของชาวบ้าน อันมีทั้งเงื่อนไขภายใน เช่น ความนึกคิดที่คนจนมีต่อตนเอง เป็นต้น และเงื่อนไขภายนอก เช่น ระบบการกักขังที่คิดดอกเบี้ยในอัตราสูง เป็นต้น และเงื่อนไขทั้งสองนี้ได้ทำงานประสานกันอยู่ตลอดเวลาและเป็นปัญหาของชุมชนชนบทมาจนถึงปัจจุบัน

ความหมายและความสำคัญของเงินตราชุมชน หรือ อาจเรียกอีกอย่างหนึ่งเพื่อให้สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาทางเลือก (Alternative Development paradigm) ว่า “เงินตราทางเลือก” (alternative currency) หมายถึง เงินตราที่ถูกกำหนดขึ้นเองโดยชุมชน เพื่อช่วยให้การแลกเปลี่ยนหมุนเวียนของสินค้าและบริการเป็นไปอย่างสะดวกมากขึ้นกว่าระบบแลกเปลี่ยนของ (barter system) และอาจกล่าวได้ว่าบทบาทและความสำคัญของระบบเงินตราชุมชนยังมีฐานะ

เป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งที่สำคัญในการกระบวนทัศน์เศรษฐศาสตร์ใหม่ที่กำลังก่อตัวขึ้นในขณะนี้ (กนกศักดิ์ แก้วเทพ :2542)

โดยหลักการแล้ว ระบบเงินตราชุมชนจะไม่สามารถก้าวขึ้นมาเป็นเงินตราของโลกได้ หากแต่จะทำหน้าที่เป็นทางเลือกที่น่าจะเป็นไปได้สำหรับผู้ที่อ่อนแอใช้เป็นที่หลบภัยทางเศรษฐกิจโลกานุวัตรเท่านั้น หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งคือ เป็นระบบเงินตราของชุมชนที่ดำรงอยู่ในท่ามกลางระบบเงินตราหลักของโลก ในแง่นี้ก็เปรียบเสมือนกับ “หนึ่งประเทศ หลายระบบเงินตรา” เฉกเช่นฐานะและที่ทางของเศรษฐกิจฟุ้งตนเองในระบบเศรษฐกิจชาติหรือเศรษฐกิจโลกที่รู้จักกันในชื่อของ “หนึ่งครัวเรือน สองวิธีการผลิต” หรือ “หนึ่งประเทศ หลายวิธีการผลิต” (localization in globalization) หรือในท้ายที่สุดก็คือ จากการพึ่งพาเศรษฐกิจโลกสู่การพึ่งพาซึ่งกันและกันของเศรษฐกิจชุมชน (from global dependence to community interdependence) (กนกศักดิ์ แก้วเทพ : 2542)

ส่วนที่ 3 : การสื่อสารสู่สาธารณะในประเด็นเกี่ยวกับการจัดการปัญหา

ผลการวิจัยพบว่าชุมชนกุดชุมเริ่มมีการใช้รูปแบบการสื่อสารออกสู่สาธารณะโดยเริ่มขึ้นในช่วงเกิดวิกฤตข้าวเชิงลบต่ออนุกรมเงินตราชุมชน โดยมีการดำเนินการสื่อสารทั้งในชุมชนเองและสังคมภายนอกในลักษณะการสื่อสารออกสู่พื้นที่สาธารณะ โดยอาศัยเครือข่ายงานพัฒนาที่มีอยู่ในชุมชน และใช้สายสัมพันธ์ของเอ็นจีโอในชุมชนในการหาแนวร่วมหรือพันธมิตรในการกระจายข่าวสารออกสู่ภายนอก เช่น สร้างเวทีทางความคิดเช่น การอภิปราย การสัมมนา ฯลฯ เพื่อการขยายผล และผลักดันให้ระบบเงินตราชุมชนของชาวบ้านสามารถดำเนินการได้อย่างถูกต้องตามกฎหมาย และมีความชอบธรรมในสังคม

ในขั้นตอนการจัดการสื่อสารออกสู่ภายนอกชุมชนซึ่งเริ่มต้นจากการการที่ประเด็นของเบี้ยกุดชุมถูกนำเสนอโดยสื่อมวลชน จนกลายเป็นประเด็นที่สังคมให้ความสนใจ และมีสื่อมวลชนเข้าไปในพื้นที่เพื่อหาข้อมูลนำเสนอข่าว และเกิดการให้สัมภาษณ์โดยคนระดับผู้นำชุมชนนั้น มีการออกแบบเนื้อหาสาร(Message Design) โดยมุ่งหวังที่จะแสดงอัตตลักษณ์ของชุมชน และการยืนยันในจุดยืนเพื่อสร้างความมั่นใจให้กับคนในชุมชนเอง และมีการหารือกับที่ปรึกษาภายนอกชุมชน

การสื่อสารสู่ภายนอกชุมชนหรือการสื่อสารออกสู่สาธารณะนั้นผลการวิจัยพบว่าเป็นการสื่อสารในขั้นต้นเพื่อการลดกระแสความเข้าใจผิดต่อชุมชนอันเกิดมาจากการนำเสนอข่าวของสื่อมวลชนเกี่ยวกับจุดประสงค์ของการรับนวัตกรรมระบบเงินตราชุมชน โดยผู้วิจัยวิเคราะห์ว่า เป็นรูปแบบการสื่อสารโดยการใช้พื้นที่สาธารณะ(Public Sphere) ในลักษณะการนำเสนอเหตุผลตามที่ Jurgen Habermas (อ้างจากกาญจนา แก้วเทพ ,2543:165) เรียกว่าเป็นการสื่อสารโดยใช้มิติของเหตุผล(Resonal) โดยทำการสื่อสารผ่านสื่อมวลชนด้านสิ่งพิมพ์ในช่วงแรก

การเสนอประเด็น “เบี้ยกุดชูด”หรือระบบเงินตราชุมชนโดยผ่านพื้นที่สาธารณะ(Public Sphere) ในขั้นนี้ ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่า เป็นการนำเสนอข้อมูลที่เป็นเชิงเศรษฐศาสตร์ชุมชน มีการให้รายละเอียดของระบบเงินตราชุมชนเนื่องจากเป็นแนวความคิดใหม่ที่เพิ่มเข้ามาสู่สังคมไทยโดยอิงถึงกลไกการทำงานต่างๆของระบบเงินตราชุมชนตามวัตถุประสงค์เพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน และเป็นการกระตุ้นการผลิตให้เกิดขึ้นในชุมชน ซึ่งการนำเสนอเหตุผลในมิตินี้ Habermas เรียกว่าเป็น work ซึ่งจะเกี่ยวกับการใช้เหตุผลเพื่อพยายามที่จะจัดการกับธรรมชาติที่เรียกว่าเป็น Strategic /Instrumental rationality และเนื่องจากความพยายามจัดการกับธรรมชาตินั้นจะต้องใช้เทคนิควิทยาต่างๆ ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจึงเป็น technical Interest หรือเทียบได้กับผลประโยชน์ในเชิงเศรษฐศาสตร์ชุมชน

การดำเนินการสื่อสารสู่ภายนอกชุมชนในลำดับถัดมาคือ ขั้นการสื่อสารสู่หน่วยงานภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องต่อการอนุญาตใช้เบี้ย ซึ่งเป็นการดำเนินการทั้งระดับการขออนุญาต เพื่อให้การดำเนินการระบบเงินตราชุมชนสามารถดำเนินต่อไปได้อย่างถูกต้องตามกฎหมาย และเป็นการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจต่อนวัตกรรมที่ชุมชนใช้อยู่ ซึ่งผู้ทำหน้าที่สื่อสารในขั้นตอนนี้คือเจ้าหน้าที่โครงการและแกนนำคณะทำงาน และดำเนินการในลักษณะการจัดสลับสับเปลี่ยนหมุนเวียนกันในกลุ่มแกนนำ เพื่อให้แกนนำได้มีโอกาสนและมีประสบการณ์ด้านการสื่อสารร่วมกัน

การสื่อสารสู่ภายนอกในขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่าเป็นขั้นการจัดการของชุมชนในการสื่อสารกับพื้นที่สาธารณะเพื่อคลี่คลายปัญหาโดยเฉพาะประเด็นความขัดแย้งกับภาครัฐ และเป็น การสื่อสารเหตุผลให้กลุ่มประชาชนที่บริโภคข่าวสารได้รับรู้เหตุผลตามความต้องการของชุมชน รวมทั้งเป็นการสื่อสารทางอ้อมให้กับหน่วยงานภาครัฐผู้ทำหน้าที่ตัดสินใจต่อการทดลองใช้ระบบเงินตราชุมชนของชาวบ้านโดยเฉพาะการใช้สื่อเพื่อสร้างผลกระทบในแง่ที่ชุมชนสามารถเปิดพื้นที่สาธารณะ (Public sphere) อีกครั้งหนึ่งจากการจัดการขององค์กรพัฒนาเอกชน เพื่อส่งข่าวสารต่อ

สังคม โดยมีการสร้างประเด็นนำเสนอเพิ่มเติม เช่นการมีพันธมิตรที่เป็นนักวิชาการ หรือผู้ที่มีส่วนต่อการชี้้นำความคิดเห็นทางสังคม ที่เห็นด้วยกับการที่ชุมชนจะมีระบบเงินตราชุมชนเพื่อลดการพึ่งพิงระบบเศรษฐกิจภายนอก

แต่เมื่อกระบวนการหาทางเลือกในการนำระบบเงินตราชุมชนเข้ามาทดลองใช้ในชุมชนถูกระงับการใช้โดยรัฐ มิติ Interaction ตามแนวคิดของ Habermas จึงเกิดขึ้น โดยทางชุมชนกุดชุม ได้มีการใช้บทบาททางการสื่อสาร (Communicative action) เพื่อเจรจากับภาครัฐ ซึ่งในที่นี้จะสามารถเห็นการขัดแย้งระหว่าง rationality ปรากฏอยู่ระหว่างเหตุผลของชุมชนและเหตุผลของภาครัฐ พร้อมกับใช้รูปแบบการสื่อสารสู่สาธารณะในลักษณะอื่นควบคู่กันไปด้วยเช่นบทความในสื่อมวลชน และเวทีแสดงความคิดเห็นสาธารณะเช่นจัดเวทีการเสวนาในสถานที่ต่างๆ

ตามแนวคิดของ Habermas เมื่อเกิดความขัดแย้งระหว่าง rationality มิติที่ 3 คือ Power จะเข้ามาเป็นตัวกำหนดกระบวนการคลี่คลายและผลลัพธ์ของปรากฏการณ์ดังกล่าว เช่นในกรณีที่รัฐบาลมีอำนาจเหนือกว่าชาวบ้าน รัฐบาลก็จะใช้อำนาจนั้นตัดสินใจโดยใช้เหตุผลเชิงความรู้เชิงเทคนิคอันได้แก่ข้อกฎหมายของพระราชบัญญัติธนาคารฯ และผลักดันโดยไม่รับฟังเหตุผลเชิง practical interest ของชาวบ้านโดยระบุถึงหลักการดำเนินเศรษฐกิจพึ่งตนเอง โดยคาดหวังว่ากลุ่มคนที่มีอำนาจน้อยกว่าจะต้องปฏิบัติตามผลการตัดสินใจนั้น

เนื่องจากโครงสร้างสังคมทั้งที่เคยมีมาในอดีตและกำลังเป็นอยู่ในปัจจุบันเป็นโครงสร้างที่มีการจัดลำดับชั้นทางสังคมลดหลั่นกันไป (Social order) ทำให้มีการใช้อำนาจ Power กระจายกันไปตามแต่ละลำดับชั้นอย่างไม่เท่าเทียมกัน อำนาจทางสังคมที่ไม่เท่าเทียมกันส่งผลให้เกิดการใช้อำนาจเพื่อครอบงำการสื่อสาร และทำให้การสื่อสารบิดเบือนไป แต่ในเวลาเดียวกัน ที่ได้มีการใช้อำนาจอย่างไม่เสมอภาคหรือไม่เป็นธรรม ที่นั่นก็จะมีแรงต่อต้านหรือแรงหนีจากการครอบงำนั้น ดังนั้นจึงมีผลประโยชน์ 2 ชั้นที่เกี่ยวข้องกับการใช้อำนาจคือ ผลประโยชน์ที่จะครอบงำ (Domination interest) และผลประโยชน์ที่จะปลดปล่อยตัวเองให้เป็นอิสระ (emancipatory interest)

ขั้นการสื่อสารสร้างความเข้มแข็งระหว่างแกนนำกลุ่ม เป็นขั้นตอนการสื่อสารของชุมชนด้วยการประชุมสื่อสารกันเองภายในกลุ่มแกนนำ โดยเฉพาะแกนนำที่เป็นคณะทำงานเรื่องเบี้ย มีทั้งลักษณะอย่างเป็นทางการ ไม่เป็นทางการ เช่น การจัดประชุม การไต่หน่ และการจัดสัมมนา

ด้วยการพาคณะทำงานไปเที่ยวในลักษณะพักตากอากาศ เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่ม และคัดเลือกแกนนำที่จะเดินหน้าทำงานด้วยกันต่อไป

ในขั้นตอนนี้ซึ่งผลการวิจัยพบว่า มีการดำเนินการต่อเนื่องในขั้นการสื่อสารสู่ชาวบ้าน และสมาชิกเบียด้วย โดยคณะทำงานได้มีการเคลื่อนไหวที่จะลงไปให้ข้อมูลต่อกลุ่มชาวบ้านที่เป็นสมาชิกเบียด้วย ในลักษณะการให้กำลังใจ และลดความตื่นตระหนกของกลุ่มชาวบ้าน และให้ความสำคัญต่อกิจกรรมที่เป็นลักษณะ **Interaction** โดยจัดเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวกับการใช้ภาษา และสัญญาต่างๆที่ Harbermas เรียกว่า Communication rationality เพื่อจัดการเรื่องความสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ทั้งนี้เนื่องจากสังคมจะดำรงอยู่ได้ต่อเมื่อมีความเข้าใจกันและกัน การร่วมมือกันเท่านั้น ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากกิจกรรม Interaction จึงเป็น practical Interest ซึ่งมองเห็นได้ในการใช้เหตุผลเพื่อตีความหมาย (Hermeneutic) เพื่อแสดง ปฏิบัติการ เพื่อสร้างความสัมพันธ์กับคนอื่นในบริบทสังคมต่างๆ เช่น ครอบครัว กลางถนน ฯลฯ Harbermas เห็นว่า Interaction นี้จะทำให้มนุษย์เคลื่อนไหวเข้ามาใกล้อัตวิสัยของกันและกันมากขึ้น ที่เรียกว่า Intersubjectivity

ผลการวิจัยพบว่า ขั้นการสื่อสารออกสู่สาธารณะ เพื่อสร้างกระแสการรับรู้ต่อสังคมเรื่องระบบเงินตราชุมชน ซึ่งเป็นช่วงปัจจุบัน โดยเรื่องของเบียดชุกชุม ได้ถูกสื่อสารออกนอกชุมชนอีกครั้ง แต่เป็นลักษณะของการนำเสนอในเชิง”แนวคิดระบบเงินตราชุมชน” และนำเสนอความเห็นพ้องต่อแนวคิดระบบเงินตราชุมชนจากกลุ่มพันธมิตรและนักวิชาการต่างๆ มากกว่าจะเป็นความเคลื่อนไหวเฉพาะเรื่องเบียดชุกชุม โดยมีสาเหตุเนื่องมาจากว่า ชาวบ้านไม่ยากให้ความเคลื่อนไหวเป็นข่าว เพราะเกรงว่าจะสร้างปัญหาให้กับชุมชนชั่วคราว

ผลการวิจัยพบว่า การสร้างแนวร่วมนักวิชาการตลอดจนพันธมิตรเอ็นจีโอนั้น มีดำเนินการโดยการดึงนักวิชาการ เป็น Presenter โดยผู้ที่ดำเนินการในขั้นตอนนี้ส่วนใหญ่จะเป็นหน้าที่ของผู้ประสานงานโครงการระบบเงินตราชุมชนทางฝ่ายกรุงเทพฯ และใช้การประสานงานในระดับเครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชนซึ่งผู้ประสานงานโครงการเรียกว่า “พันธมิตร” ทั้งในและต่างประเทศ มีรูปแบบการดึง นักวิชาการ ผู้นำความคิดทางสังคม เข้าเป็นพันธมิตรในด้านแนวความคิด และในบางโอกาสเป็นผู้นำเสนอ (Presenter) ในกรณีนำเสนอผ่านสื่อมวลชนเพื่อสร้างความสนใจและเพิ่มน้ำหนักให้กับเนื้อหาในเชิงสนับสนุนนวัตกรรมด้วย ซึ่งถือเป็นรูปแบบ “ความแน่นแฟ้นของความสัมพันธ์แบบหลวม” (The Strength of Weak Ties) ตามที่ Thomas E. Harris (1993) ระบุ

ไว้ว่าเป็นความสัมพันธ์ของคนที่อยู่ห่างไกลกันไม่ได้เป็นบุคคลที่อยู่ในกลุ่ม หรือ สภาพแวดล้อมเดียวกัน ซึ่งเมื่อคนเหล่านี้ได้มาพบปะกันแบบเป็นครั้งคราวก็จะรับรู้เกี่ยวกับข้อมูลข่าวสารจากที่อื่นๆเพิ่มมากขึ้น และมีส่วนสัมพันธ์กับการเผยแพร่ แลกเปลี่ยน ความคิดเห็นข้อมูลใหม่ๆเข้าไปยังกลุ่มต่างๆ และเป็นการเชื่อมโยงเครือข่ายต่างๆเข้าด้วยกัน

กรณีของการเผยแพร่ระบบเงินตราชุมชนนี้มีลักษณะใช้ประโยชน์จากความแน่นอนของความสัมพันธ์แบบหลวมจากกลุ่มพันธมิตรในการจัดการของชุมชน เช่นในการตัดสินใจและควบคุมวิกฤตการณ์ของกลุ่ม , ช่วยสนับสนุนในการตัดสินใจ , ช่วยให้คำปรึกษา แนะนำ ติดตามกิจกรรมของกลุ่ม หรือช่วยเป็น “สะพาน” ในการขยาย หรือสร้างความสัมพันธ์กับกลุ่มอื่นๆ เช่น การประสานแนวร่วมคนนอก ซึ่งเป็นการที่ประชาชนทั่วไป ที่ได้มีโอกาสรับฟังเรื่องแนวคิดเกี่ยวกับการทำเบี้ยกุดชุมจากการสัมมนาที่กลุ่มพันธมิตรจัดขึ้น จะมีความเห็นด้วยกับความพยายามและการดำเนินการของชุมชน

นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังพบความพยายามในการจัดการกับปัญหาความขัดแย้งอันเกิดขึ้นระหว่างความต้องการของชุมชนกับข้อตัดสินใจเกี่ยวกับเรื่องระบบเงินตราชุมชนจากภาครัฐ เช่น ความขัดแย้งจากข้อมูล ความขัดแย้งจากผลประโยชน์ ความขัดแย้งจากปัญหาเชิงโครงสร้าง ความขัดแย้งจากปัญหาความสัมพันธ์ และความขัดแย้งจากค่านิยม (Moore 1986)

โดยพฤติกรรมเมื่อเกิดความขัดแย้ง (Conflict Behavior) นั้น (อ้างจากรายงานการวิจัยกรณีศึกษาป้องกันและแก้ไขความขัดแย้งที่เกี่ยวกับนโยบายของรัฐและกิจกรรมของรัฐกับชุมชนสถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2540) ผู้วิจัยพบว่ามีลักษณะที่เรียกว่า การประนีประนอม (Compromising or Sharing) ซึ่งเป็นรูปแบบที่เดินสายกลางระหว่างการผลักดันให้บรรลุเป้าประสงค์ของตนและการประสานความร่วมมือกับผู้อื่น เป็นการหาสิ่งที่เหมือนกัน หรือแยกสิ่งที่เป็นไปไม่ได้ออกไป ดังในกรณีที่ภาครัฐต้องการให้มีการระงับใช้ระบบเงินตราชุมชน แต่ชาวชุมชนกุดชุมยังมีความต้องการที่จะใช้อยู่ โดยชุมชนหาทางออกด้วยการระงับใช้ชั่วคราวเพื่อไม่ให้ถือว่าเป็นการผิดกฎหมาย แต่มีใช้ลักษณะของการล้มเลิกเป้าประสงค์ของการใช้เบี้ยกุดชุมและในที่สุดรูปแบบที่ได้รับการสรุปเพื่อเดินหน้าการทดลองใช้ระบบเงินตราชุมชนก็คือ ลักษณะของการทำเป็นโครงการวิจัยเพื่อหาข้อสรุปทางเศรษฐศาสตร์ว่าระบบเงินตราชุมชนมีผลดีผลเสียต่อระบบเศรษฐกิจชุมชนอย่างไร โดยดำเนินการในลักษณะให้ชาวบ้านเป็นผู้ใช้จริง และพร้อมให้เกิดการตรวจสอบจากหน่วยงานภาครัฐ

จากผลการวิจัยวิเคราะห์ได้ว่า แม้ชาวบ้านกลุ่มจะมีความขัดแย้งทางความคิดกับหน่วยงานภาครัฐ แต่ก็พยายามที่จะหลีกเลี่ยงการใช้ลักษณะ การแข่งขันเอาชนะ (Competin, Forcing or Compelling) และไม่เลือกใช้วิธีการยอมรับ (Accommodating or smoothing) ซึ่งแนวทางทั้ง 2 ลักษณะนั้น กลุ่มแกนนำชุมชนกลุ่มประเมินว่า จะเกิดผลเสียต่อชุมชนมากกว่าในลักษณะการถูกให้หยุดใช้เบียดชุมชนอย่างถาวร จึงมีการเลือกใช้วิธีการกลางอย่างการประนีประนอม โดยใช้การ ลูกขึ้นสู้ (Stand up) สำหรับหลักการหรือสิทธิในขณะที่ใช้ความใส่ใจในการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐต่างๆในลักษณะการยอมรับเป็นการเชื่อฟังคำสั่งมากขึ้น มาใช้ในการผลักดันให้บรรลุในเป้าประสงค์ชุมชน และเป็นการลดกระแสความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับหน่วยงานภาครัฐด้วย ซึ่งผลการวิจัยพบด้วยว่าโดยเฉพาะแกนนำชุมชนนั้นมีแนวคิดที่เข้มแข็งและไม่คิดที่จะใช้วิธี การหลีกเลี่ยงหรือถอนตัว (Avoiding or Withdrawing) ซึ่ง Thomas-Killmann (1974,10) และ Augsburger (1992) (อ้างจากเอกสารวิชาการ,กระทรวงมหาดไทย : 2539) ให้ความหมายว่าเป็นการแสดงถึงความสำคัญต่อความสัมพันธ์ การบรรลุเป้าประสงค์น้อย และตามการศึกษาวิจัยในสังคมของพวกกลุ่มนิยม (Collectivist) ได้ระบุว่าหลีกเลี่ยงและการยอมรับ เป็นสิ่งที่ถูกมองว่า เป็นการช่วยรักษาความสัมพันธ์และเห็นว่าเป็นการช่วยรักษาหน้า (face-preserving) ของตนเองและของบุคคลอื่น (Ting-Toomey,1994)

ทั้งนี้ผลการวิจัยยังพบรูปแบบการดำเนินการสื่อสารเพื่อแก้ไขภาวะวิกฤติซึ่งสามารถวิเคราะห์ได้ด้วยเชิงการประชาสัมพันธ์ โดยเมื่อเกิดภาวะวิกฤติขึ้น จำเป็นต้องนำการประชาสัมพันธ์เข้ามาเพื่อแก้ไขเหตุการณ์ ซึ่งผู้เชี่ยวชาญได้แนะนำไว้ (อำนาจ วีรวรรณ 2527)(อ้างจาก อัจฉราพร ณ สงขลา , งานวิจัย , 2535 :10) โดยเฉพาะลักษณะของการให้ข่าวกับพรรคพวกหรือคนในกลุ่ม ซึ่งตามหลักการประชาสัมพันธ์ถือว่าเป็นเรื่องสำคัญที่ควรดำเนินการก่อน เพราะเป็นกลุ่มที่เข้าใจเหตุการณ์ได้ง่ายที่สุด และเป็นกลุ่มที่จะต้องถูกซักถามมากที่สุด คนกลุ่มนี้จะช่วยแก้ไขให้ได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้จะต้องพยายามกระจายความจริงออกไปให้มากที่สุดเพื่อกลบข่าวลือที่ไม่ถูกต้อง แต่ผลจากการวิจัยได้พบลักษณะการดำเนินการสื่อสารกับกลุ่มภายในก่อนแต่เป็นในระดับแกนนำเท่านั้น ยังไม่มีการกระจายไปยังกลุ่มชาวบ้าน ซึ่งจะมีการดำเนินการสื่อสารในระดับกลุ่มชาวบ้านในภายหลัง

ผลการวิจัยยังพบรูปแบบการปฏิบัติการในแง่ประชาสัมพันธ์เมื่อเกิดภาวะวิกฤติ ตามที่ เจมส์ อี. ลูคัสซิวสกี (James E. Lukaszewski ,1990 : 68-69) ได้สรุปการดำเนินการประชาสัมพันธ์ในภาวะวิกฤติ โดยในกรณีของเรื่องเบียดชุมชนนั้นใช้รูปแบบที่เหมาะสมในการแก้ไข

วิกฤติเชิงการประชาสัมพันธ์ด้วยการที่ผู้บริหารสูงสุดของกลุ่มหรือเทียบได้กับผู้นำระดับบนของชุมชนได้ลงมาแก้ปัญหาด้วยตนเองด้วยการแถลงข้อเท็จจริงแก่สาธารณชนถึงเป้าประสงค์ของการดำเนินการระบบเงินตราชุมชนในหมู่บ้าน

ตามรูปแบบของ ลูคัสซิวสกี (Lukaszewski ,1990) ซึ่งพบได้จากผลการวิจัยด้วยว่า ชุมชนมีการดำเนินการตามแนวความคิดที่ผู้บริหารงานประชาสัมพันธ์ควรดำเนินการเมื่อเกิดภาวะฉุกเฉิน ได้แก่ การวิเคราะห์เหตุการณ์ การตัดสินใจที่จะแจ้งข่าวสารแก่ฝ่ายบริหารหรือคณะทำงานและสาธารณชน โดยมุ่งที่จะสร้างความเข้าใจและให้เกิดการรับรู้ที่ถูกต้องแก่ผู้รับสาร และให้ข้อมูลอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งมีความพยายามประสานงานและควบคุมเนื้อหาข่าวเพื่อให้ออกมาในลักษณะแสดงจุดยืนของชุมชนในขณะเดียวกันก็เป็นการให้กำลังใจชาวบ้านด้วย

นอกจากนี้การวิจัยยังพบรูปแบบการจัดเตรียมคณะทำงาน ในลักษณะการฝึกให้สื่อสารข้อเท็จจริงสู่สาธารณะด้วย ประกอบกับมีการสร้างเครือข่ายข่าวสาร ทั้งในชุมชนและนอกชุมชนด้วยในระดับหนึ่ง อันจัดได้ว่าเป็นการดำเนินกลยุทธ์การสื่อสารทั้งภายในและภายนอกในภาวะฉุกเฉิน คือ พยายามลดความกดดัน และความรุนแรงลง

จากข้อมูลการวิจัยยังสามารถวิเคราะห์ได้ว่า การสื่อสารของชุมชนกุดชุม มีลักษณะการใช้ยุทธวิธีหว่านล้อมสาธารณะให้ชื่นชอบ (The Ingratiation Strategies) โดยเน้นการสื่อสารความเป็นชุมชนพึ่งตนเองที่พยายามรับนวัตกรรมเพื่อการพึ่งพาตนเองมาดำเนินการมิใช่เป็นการทำทนายอำนาจรัฐแต่อย่างใด รวมทั้งมีลักษณะการขอความเห็นจากสาธารณชนให้แก่ชุมชน (Allen & Caillouet, 1994) เช่นในการไปเปิดเวทีเสวนาเพื่อให้ประชาชนร่วมออกเสียง อันเป็นการเน้นย้ำการให้ความสำคัญต่อมติของสาธารณชน เพื่อให้เห็นถึงข้อดีของชุมชน รวมทั้งลักษณะของตัวสารมีการพยายามทำให้สังคมสงสาร (The suffering strategy's) เป็นการสร้างภาพว่าองค์กรโดนรังแกโดนความเลวร้ายจากภายนอกรังแกด้วย ซึ่งการส่งสารดังกล่าวได้รับการชานรับจากพันธมิตรจากภายนอกชุมชน เช่น นักวิชาการ และผู้นำเชิงความคิดทางสังคมหลายคน ในการช่วยขยายผลและเป็นผู้นำเสนอต่อสาธารณะผ่านทางสื่อมวลชนอีกชั้นหนึ่ง

ข้อเสนอแนะ

1. ในกระบวนการแพร่ร่นวกรรมระบบเงินตราชุมชน ตลอดจนการแพร่ร่นวกรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนด้านอื่นๆ ควรมีการให้ความสำคัญกับกลุ่มนอกเครือข่ายของงานพัฒนาเดิมที่ชุมชนมี

อยู่แล้วด้วย เพื่อป้องกันการเกิดปัญหา “กลุ่มขัดแย้ง” ในชุมชน ซึ่งเป็นกลุ่มที่ไม่ตอบสนองต่อนวัตกรรม ทั้งยังมีลักษณะเป็นอุปสรรคต่อการแพร่ นวัตกรรม และเพื่อลดความรู้สึกว่านวัตกรรมเป็นของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเท่านั้น

2. การแพร่ นวัตกรรมระบบเงินตราชุมชนในพื้นที่อื่นๆ รวมทั้งการแพร่ นวัตกรรมเพื่อการพัฒนา ด้านอื่น เจ้าหน้าที่พัฒนาควรมีการให้ความสำคัญต่อการใช้ “สื่อบุคคล” ซึ่งในที่นี้ได้แก่ สื่อบุคคลในชุมชน ทั้งผู้นำชุมชนและชาวบ้านที่มีความสามารถโดดเด่น และสื่อบุคคลภายนอกชุมชน ได้แก่ นักวิชาการ บุคคลที่มีชื่อเสียงสังคมและมีอิทธิพลต่อการชี้นำความคิดของคนในสังคม ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ฯลฯ ในลักษณะการประสานสอดคล้องกัน ซึ่งจะสามารถเสริมให้การกระจายของนวัตกรรมเกิดการแพร่หลายมากยิ่งขึ้น โดยควรมีการวางแผนการใช้สื่อดังกล่าวตั้งแต่ในช่วงเริ่มต้นของการแพร่ นวัตกรรมเพื่อสร้างความต่อเนื่องในการนำเสนอแนวคิดของนวัตกรรมผ่านสื่อบุคคลดังกล่าวได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

3. เจ้าหน้าที่พัฒนาควรมีระบบการเสริมสร้าง “ความรู้สึกเป็นเจ้าของนวัตกรรม” ให้เพิ่มขึ้น และดำเนินการอย่างแพร่หลายในชุมชน ด้วยการเปิดโอกาสให้ผู้รับนวัตกรรมเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจนวัตกรรมในระดับที่เพิ่ม โดยเฉพาะในระดับสมาชิก เพื่อเป็นการเสริมความเข้มแข็งให้กับกลุ่มผู้นวัตกรรมและเพื่อให้เกิดการสานต่อ นวัตกรรมที่ต่อเนื่องและยั่งยืน รวมทั้งเพื่อเป็นการรองรับแรงกระแทกหากเกิดปัญหาที่เป็นผลกระทบรุนแรงจากภายนอกชุมชนอีกในอนาคต

4. บทบาทของเจ้าหน้าที่ภาครัฐในส่วน ของท้องถิ่น ควรมีการสร้าง ความสัมพันธ์กับชาวบ้านในระดับที่มีความใกล้ชิดมากยิ่งขึ้น เพื่อจะได้ทราบถึงความต้องการที่แท้จริงของชาวบ้าน โดยควรเน้นบทบาทในด้านการสื่อสาร โดยเฉพาะการสื่อสาร 2 ทางในแนวระนาบ และควรมีการทำความเข้าใจต่อ นวัตกรรมระบบเงินตราชุมชนอย่างถ่องแท้ เพื่อลดความขัดแย้งที่เจ้าหน้าที่รัฐอาจเกิดขึ้นกับชุมชน ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อ งานเผยแพร่กิจกรรมเพื่อการพัฒนาจากภาครัฐในระยะยาว

5. ในการแพร่ นวัตกรรมประเภทอื่น เจ้าหน้าที่พัฒนาอาจจะใช้สื่อเชิงสัญลักษณ์ เช่นการเล่นบทบาทสมมุติ (role play) ตลอดจนการสมมุติสิ่งของที่ใกล้ชิดกับความเป็นอยู่ของชาวบ้าน เป็นเครื่องมือประกอบการสื่อสารเพื่อทำให้ชาวบ้านเห็นภาพและเกิดความเข้าใจจากการเปรียบเทียบมากยิ่งขึ้น นวัตกรรมมีความน่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง และชาวบ้านสามารถทำความเข้าใจในต่อ นวัตกรรมได้จากประสบการณ์โดยตรง ดังนั้นควรมีการนำเรื่องของการใช้สื่อเชิงสัญลักษณ์ที่มีความสอดคล้องกับชุมชนมาใช้เป็นประโยชน์ต่อ งานเผยแพร่ นวัตกรรมเพื่อการพัฒนา ด้านต่างๆใน

ชุมชนอื่นๆ รวมถึงการใช้ “สื่อพื้นบ้าน” ของชุมชนต่างๆ ในหลายลักษณะที่ชุมชนมีอยู่แล้ว เช่น การใส่เสื้อ หนังสือนิทานไทย การจัดเวทีทางวัฒนธรรมในช่วงมีงานประเพณีพื้นบ้าน ฯลฯ เพื่อใช้ประโยชน์ในการเข้าถึงชุมชนได้มากขึ้นด้วย

6. ชุมชนควรมีระบบและสร้างเครือข่ายการประสานงานเพื่อสื่อสารและให้ข้อมูลกับบุคคลภายนอกโดยเฉพาะหน่วยงานภาครัฐเช่น เจ้าหน้าที่ในส่วนปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้ว่าราชการจังหวัด นายอำเภอ ตำรวจ ฯลฯ เพื่อสร้างการรับรู้รับทราบเกี่ยวกับการรับนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนนั้น อย่างต่อเนื่องและเป็นระบบในลักษณะการเชื่อมโยง (Connection) เพื่อให้กลุ่มดังกล่าวช่วยเป็นพันธมิตรยังประโยชน์ให้กับชุมชนได้ต่อไป

7. เจ้าหน้าที่พัฒนาและชุมชนในฐานะผู้รับนวัตกรรม ควรมีการสร้างเครือข่ายพันธมิตรในด้านของสื่อมวลชน เพื่อเป็นปัจจัยเสริมในการช่วยกระตุ้นให้เกิดการกระจายแนวคิดเรื่องเงินตราชุมชนในลักษณะเชิงรณรงค์สิทธิประชาชนเกิดเป็นกระแสสังคม โดยควรดำเนินการอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง ทั้งเพื่อเป็นการให้ข้อมูลอย่างถูกต้องต่อสื่อมวลชนและเป็นการใช้สื่อเผยแพร่แนวคิดสู่ภาคประชาชนซึ่งเป็นแนวร่วมที่มีความสำคัญในระดับการผลักดันเชิงนโยบายได้

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการวิจัยในประเด็นการแพร่ของนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาอื่นๆ และในชุมชนอื่นๆ ด้วยลักษณะของการมองจากแนวคิดการวิจัยงานเผยแพร่เรื่องระบบเงินตราชุมชน เช่น การศึกษารูปแบบการพัฒนาชุมชนด้วยระบบเกษตรพอเพียงตามแนวทฤษฎีใหม่ การเกิดขึ้นของหรือองค์กรชุมชนชนบทที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการสืบสานภูมิปัญญาพื้นบ้าน (Local wisdom) ตลอดจนการรับนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนต่างๆ เป็นต้น โดยทำการศึกษาในลักษณะเชิงเปรียบเทียบในระดับชุมชนชนบทด้วยกัน และหากมีการศึกษาความแตกต่างในเชิงภูมิภาคด้วย ก็จะเป็นประโยชน์ในการพัฒนาองค์ความรู้เพื่อการดำเนินงานด้านการสื่อสารเพื่อการพัฒนาชุมชนในประเทศไทยต่อไป

2. ในการศึกษาเกี่ยวกับการแพร่ของนวัตกรรมระบบเงินตราชุมชนครั้งต่อไป ควรมีการศึกษาด้วยรูปแบบการวิจัยที่มีความหลากหลายมากขึ้นนอกเหนือจากการสัมภาษณ์และการสังเกต เช่น การจัดสนทนากลุ่ม (Focus group) ในระดับสมาชิกเบี้ยซึ่งเป็นชาวบ้านชาวบ้านทั่วไป เพื่อจะได้สามารถทราบถึงมูลเหตุจูงใจในเชิงลึกเกี่ยวกับการรับนวัตกรรมระบบเงินตราชุมชน ซึ่งจะเป็น

ประโยชน์ในเชิงการวิเคราะห์แรงจูงใจของผู้รับนวัตกรรมในกรณีมีการดำเนินการกระจายความคิด การเกี่ยวกับระบบเงินตราชุมชนในชุมชนอื่นๆของประเทศไทยในอนาคต รวมทั้งการที่ผู้วิจัยอาจจะ เปลี่ยนบทบาทจากคนภายนอกมาเป็นคนในชุมชนเป็นผู้ดำเนินการวิจัยเองซึ่งอาจจะมีบุคคลจาก ภายนอกเป็นผู้ช่วยวิจัย หรือร่วมในการตั้งประเด็นโจทย์การวิจัยให้คนในชุมชนได้มีโอกาสร่วมคิด อันจะเป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ระหว่างผู้วิจัยภายนอกและคนในชุมชนไปพร้อมกันเพื่อให้ คนในชุมชนมีโอกาสได้รับประโยชน์จากงานวิจัยชุมชนมากยิ่งขึ้น

3. ควรมีการศึกษาประเด็นเรื่องของระบบเงินตราชุมชนในแนวคิดที่มีความหลากหลายมิติ มากยิ่งขึ้น เช่นการศึกษาในเชิงการวิเคราะห์คุณลักษณะของนวัตกรรม เช่น การเอื้ออำนวยต่อ เศรษฐกิจของชุมชน และในระดับปัจเจกในหมู่บ้าน ฯลฯ ประเด็นสิทธิของชุมชนต่อการรับนวัตกรรม ด้านการพัฒนาของชุมชน โดยเฉพาะรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรภาครัฐกับองค์กรชุมชน ประเด็นภาวะผู้นำที่มีจุดเด่นของชุมชนโดยอาจศึกษาในแง่ความสัมพันธ์กับรัฐ มุมมอง ทักษะคนดี ฯลฯ เพื่อความเข้าใจต่อโครงสร้างของกิจกรรมชุมชนชนบท และเพื่อให้เกิดประโยชน์ในแง่การนำ ข้อค้นพบจากการวิจัยมาใช้ประโยชน์ได้จริงในเชิงปฏิบัติต่อชาวบ้านในชุมชน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กาญจนา แก้วเทพ . กิตติ กันภัย และ ปารีชาต สถาปิตานนท์ สโรบล, การสื่อสารกับชุมชน : แนวคิดหลักเพื่อการพัฒนา.การสื่อสารเพื่อชุมชน.เอกสารประกอบการประชุมประจำปีว่าด้วยเรื่องชุมชน ครั้งที่ 1 “ชุมชนไทยท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลง” .สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2543.
- กาญจนา แก้วเทพ . การพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน โดยถือมนุษย์เป็นศูนย์กลาง,วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร. กรุงเทพมหานคร , 2538.
- กาญจนา แก้วเทพ . การสื่อสารกับพื้นที่สาธารณะ : ทัศนะของ Habermas. ใน กาญจนา แก้วเทพ. กิตติ กันภัย. ปารีชาต สถาปิตานนท์ สโรบล. มองสื่อใหม่ มองสังคมใหม่. กรุงเทพมหานคร : คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.
- กาญจนา และ กนกศักดิ์ แก้วเทพ .ศักยภาพในการพัฒนาชนบท ,2530.
- การสื่อสารเพื่อชุมชน “ชุมชนไทยท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลง” . เอกสารประกอบการประชุมประจำปีว่าด้วยเรื่องชุมชนครั้งที่ 1 , 2543.
- กิตติ กันภัย . กลยุทธ์การรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่แนวใหม่ . เอกสารประกอบการประชุมระดมความคิดเรื่อง “แนวทางในการพัฒนาการรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ .คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2543.
- แก้ววิบูลย์ แสงพลสิทธิ์ . “การจัดการความขัดแย้ง” กรณีศึกษาความขัดแย้ง การจัดการกับความขัดแย้งของพยาบาลหัวหน้าผู้ป่วย ในโรงพยาบาลของรัฐ กรุงเทพมหานคร . วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะพยาบาล จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2534.
- สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา. เงินตราชุมชน : วิถีแลกเปลี่ยนเพื่อฟื้นฟูแรงสร้างฐานชุมชน. โครงการวิจัยระบบเงินตราชุมชน. หนังสือชุดประชาสังคม ลำดับที่ 15., 2542.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา . วัฒนธรรมไทยกับการเปลี่ยนแปลงสังคม , 2540 .
- ชูศักดิ์ ชูช่วย . บทบาทของผู้นำท้องถิ่นในการพัฒนาชุมชนตามการรับรู้ของผู้นำท้องถิ่นและประชาชนในหมู่บ้านพัฒนาดีเด่นและหมู่บ้านทั่วไปภาคใต้ . วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการศึกษาของโรงเรียน บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533.
- ฉัตรนันทน์ อนุวัชศิริวงศ์ . การสื่อสารในกลุ่ม . จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2539.
- นิติ เขียวศรีวงศ์. เก็บที่โล่ง แก่รากหญ้า : กรุงเทพมหานคร. สำนักพิมพ์มติชน , 2542.
- นันทิยา หุตานุกัฏ. ทุนชุมชน : บทเรียนและประสบการณ์โรงเรียนวัดสังฆารามราษฎร์ธรรมชาติ(งานวิจัย).

- สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา , 2541.
- บุญศรี สุธรรมานุกวัฒน์ : การใช้สื่อสารมวลชนเพื่อจัดการภาวะวิกฤต : กรณีรณรงค์ต่อต้านการบริโภคผงชูรส , ปริญญาโท จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- บัณฑิต อ่อนดำ และ วิริยา น้อยวงศ์ . ยุทธศาสตร์ในการพัฒนาชนบท : ประสบการณ์ของประเทศไทย , 2533.
- ปาริชาติ สถาปิตานนท์ สโรบล. จับตากระบวนการสื่อสารท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงในสังคมไทย. เอกสารประกอบการประชุมประจำปีว่าด้วยเรื่องชุมชน ครั้งที่ 1 “ชุมชนไทยท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลง” สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2543.
- ปาริชาติ สถาปิตานนท์ สโรบล. การสื่อสารกลไกสำคัญในการก้าวสู่ประชาสังคมในศตวรรษที่ 21, เอกสารสำหรับการประชุมกลุ่มย่อยว่าด้วยเรื่อง “องค์ประกอบในการขับเคลื่อนประชาสังคม” ในการประชุมทางวิชาการประชาสังคมครั้งที่ 1 มหาวิทยาลัยมหิดล, 2540.
- ประเวศ วะสี . ยุทธศาสตร์เครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชน . ปัญหาวิกฤตด้านชนบทสู่ทางรอด , 2533.
- ผุสดี ทรัพย์สาร . คุณลักษณะของนวัตกรรมที่มีผลมากที่สุดต่อการยอมรับของกลุ่มเป้าหมาย : ศึกษาเฉพาะกรณีการยอมรับการประดิษฐ์ผลิตภัณฑ์ผักตบชวาของกลุ่มสตรีประดิษฐ์ผลิตภัณฑ์ผักตบชวาบ้านสันป่าม่วง ตำบลบ้านต๋อม อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา . วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2527.
- มงคล ด่านธานินทร์ และ บัณฑิต แก้วส่อง . คนธรรมดา รวมบทความและข้อเขียนในวาระอายุครบ 60 ปี ม.ร.ว. อคิน รพีพัฒน์ . การปรับตัวทางสังคมเพื่อการบริหารจัดการทรัพยากร. สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น , 2536
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. การประชุมสัมมนาในงานส่งเสริมการเกษตร . เอกสารประกอบการสอนชุดวิชา 91209 , 2536.
- รายงานการวิจัยกรณีศึกษาป้องกันและแก้ไขความขัดแย้งที่เกี่ยวกับนโยบายของรัฐและกิจกรรมของรัฐกับชุมชน . สถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น , 2540.
- รสนา โตสิตระกูล . จุดเปลี่ยนแห่งศตวรรษ 3 ทศวรรษแม่บทเพื่อการปฏิวัติวัฒนธรรมแบบใหม่ , The Turning Point ของ ฟริตซ์ออฟ คาปรั้า , 2543.
- รศวรรณ สุขศรีเลิศวิชัย . การทำงานร่วมกันของนักข่าวและนักประชาสัมพันธ์ในภาวะวิกฤติของธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ . วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2539 .
- รัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. การจัดการปกครองกับชนบทและท้องถิ่น , 2541.

- วรางคณา วงศ์มหาชัย . บทบาทของผู้นำในการพัฒนาองค์กรประชาชน : ศึกษาเฉพาะกรณีการ
พัฒนาองค์กรประชาชนระหว่างชุมชน ของมูลนิธิพัฒนาอีสาน . วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2535.
- วิรัช ลภีรัตนกุล. การประชาสัมพันธ์ฉบับสมบูรณ์ (ปรับปรุงเพิ่มเติมใหม่) . สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย , 2540 .
- วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน . การพัฒนาชนบทไทย , 2531.
- เวทีนี สตะเวทิน. การสื่อสารในการจัดการประชาคมบางลำพู. วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหา
บัณฑิตคณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.
- ศักดิ์ดา ทวีชศรี . ข่ายการสื่อสารกับการยอมรับนวัตกรรมในกลุ่มขนาดเล็ก . วิทยานิพนธ์ ปริญญา
มหาบัณฑิต คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2540.
- สุชาดา เสโส. บทบาทพระสงฆ์ในชนบทท่ามกลางภาวะวิกฤต โดยพระครูสุภาจารวัฒน์. ปาฐกถา
มูลนิธิโกมล คีมทอง , 2542.
- สุภาวงศ์ จันทวานิช. วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.
- เสถียร เขยประทับ . การสื่อสารกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในประเทศด้อยพัฒนา , 2531.
- เสวี วงษ์มณฑา . การประชาสัมพันธ์เชิงปฏิบัติ , 2540.
- อนุชาติ พวงลำลือ และ กฤตยา อาชวนิจกุล . ขบวนการประชาสังคมไทย : ความเคลื่อนไหวภาคพล
เมือง . สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) , 2540.
- อัฉรภาพร ณ สงขลา . การใช้สื่อมวลชนในภาวะวิกฤติของอุบัติเหตุทางเครื่องบินโดยสาร
ของบริษัท เดินอากาศไทย จำกัด . วิทยานิพนธ์ปริญญาโทนิเทศศาสตรมหาบัณฑิต คณะ
นิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2535 .

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาษาอังกฤษ

Gladwell ,M. The Tipping Point : How little things can make a big difference. New York : Little, Brown and Company, 2000.

Griffin , EM. A first look at communication theory . third edition , Wheaton College,1997.

Habermas,J. The theory of communicative action. Vol.1, Reason and the Retionalization of Society. Boston Press, 1984

Roger, Everett M. Diffusion of Innovation. New York : The Free Press, 1997.

Littlejohn , Stephen W. Theories of Human Communication . sixth edition. Wadsworth Publishing Company , 1999.

Thomas , Owen . edited Henry devid thoreaw . Walden and civil disobedence, 1966.

Woodside , Alexander .Reshaping Global Society : The Empowerment of Asia and the weakness of Global theory. The Empowerment of Asia , 1996.

Windahl et al. Using Communication Theory. SAGE Publication, 1992.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก

ภาคผนวก

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ฉบับวันที่ 13 เมษายน 2543

1971

ทวง "เบี้ยกุดชุม" กระทบความมั่นคง

ตามที่ราษฎรบ้านท่าจาง บ้านโสกชุมชุม และ บ้านสันติสุข ต.นาไร่ อ.กุดชุม จ.ยโสธร ได้ยื่นข้อ เสนอขอเงินตราขึ้นมาจากเงินตราและใช้กลาเป็เงินซื้อ สิบตัวกิโลภายใน ๑ หมู่บ้าน โดยเงินตราที่ขึ้นเงินมา ให้ จัดตั้งสหกรณ์การเกษตรโดยราษฎรบ้านท่าจาง "เบี้ยกุด ชุม" หากโครงการนี้เบี้ยกุดชุมอยู่ในมือ สามารถนำไปลด ข้อเสียของหรือสินค้าลงจกภายในชุมชนได้ทุกชนิด

ผู้สื่อข่าวจึงเดินทางไปที่หมู่บ้านโสกชุมชุม เมื่อวันที ๗ เม.ย. เพื่อซักถามความจริงและเมื่อทราบ ที่มาของ "เบี้ยกุดชุม" ได้รีบการเปิดเผยจากชาวบ้าน ว่า เริ่มแรกชุมชุมนี้ร่วมกันใช้เบี้ยกุดชุมอยู่ในตัว ชุมชนรวมทั้งจรรยาชาติ จึงจึงขึ้นเมื่อปี 252๓ ที่บ้าน โสกชุมชุมเป็นแห่งแรก โดยมีจุดนิธิออกหมายประจำเขต ต.โพธิ์ ไชย และ โคกขาม ให้ราษฎรนับถือ ชุมชนและกั ดึงกรมรถไฟออกสารเงินในถิ่นจ่ายจกกรมและขาย เศรษฐีเข้าไปบ้านท่าจางและบ้านสันติสุข กระทั่งมี การจัดตั้งธนาคารเงินตราขึ้นใหม่ที่บ้านสันติสุข โดยมี อภชาติกรจวงเกษมวาทและบรรณวิไลเป็นผู้แนะนำ มอบหมายให้บรรณวิไลทอง บุญศรี เป็นผู้จัดการธนาคาร แห่งนี้

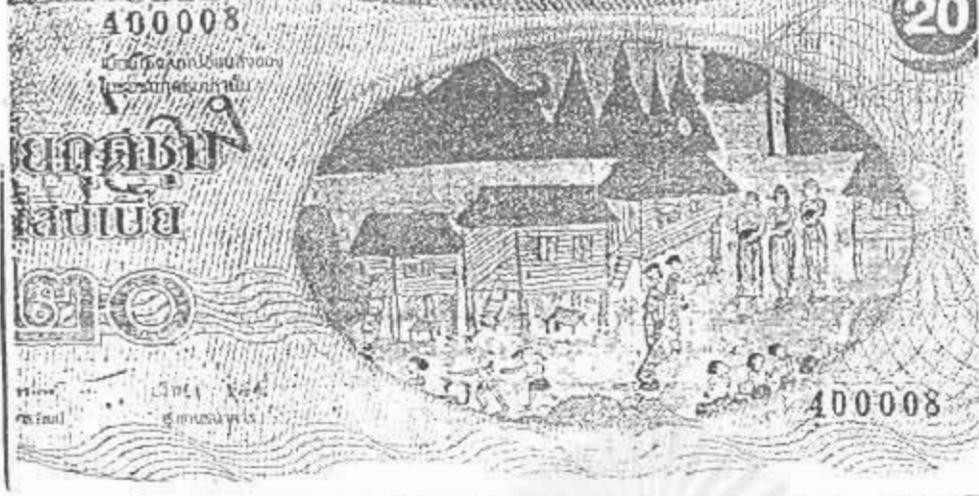
ชาวบ้านกลุ่มเดิมกล่าวอีกว่า เบี้ยกุดชุมมีทั้งและ ๑๕๐๐ บาท ๒๐๐๐ บาท ๓๐๐๐ บาท ๔๐๐๐ บาท ๕๐๐๐ บาท และมีการขายเบี้ยกุดชุมในเชิงว่า "เบี้ยกุดชุมเงิน เด็ดคำไม่รับบาทใดจกกรม" ซึ่งเบี้ยกุดชุมนี้จะใช้ชำระหนี้สิน หรือใช้

ซื้อของสินค้าและเงินบาทภายในชุมชน "๑" หมู่บ้าน แห่งนี้ เป็นเพราะถือคือการให้เป็นรางวัลความซื่อ ซื่อซื่อที่คนชุมชุมนั้น เป็นการรวมพลังของคนในชุมชน ที่สามารถเก็บรักษาสินค้าได้โดยไม่ต้องกลัวว่าเงินจะสูญ และถ้าเงินไม่ถูกใช้กับเงินกุดอื่น ความสุขโดยคนชุม ชุมในชุมชนแห่งนี้

หันมาขอใช้เงิน ๑๐๐๐ บาท ๑๐๐๐ บาท ๑๐๐๐ บาท เปิดเผยถึงกรณีใช้เบี้ยกุดชุมในชุมชน ๑ หมู่บ้าน ว่า การดำเนินการที่ธนาคารชุมชุมมีการจัดการอย่างเป็นระบบ เฉพาะโรงสีข้าวปลอดสารพิษมีการใช้เงินในกรณี ขาดสภาพเงินในหมู่เบี้ยกุดเดือนละ ๑-๒ หมื่นบาท โดย จำเป็นเงินเดือนละ ๑๐๐๐ บาท การศึกษาการศึกษามีผู้จัดการลง มาอย่างไว้วางใจว่า จะดำเนินการโดยชาวบ้าน แต่ที่ มีกลุ่มเกษตรกรบางกลุ่มจะนำเงินสด และไม่มีเงินสด ภายใ้ให้รู้แต่อย่างใด

นายอำเภอชุมชุมกล่าวอีกว่า ราษฎรที่คิดยึดและ หมดใจมาขอใช้เงินตราขึ้นมานั้นมีทั้งคณะนี้ มีผู้รักที่คิดไว้ ขึ้นมาใช้เฉพาะกลุ่ม แต่ที่หากมีเงินตราขึ้นมาก็จะเงิน และขายเงินที่ออกไป จะใช้ชำระหนี้สินจกกรมกับกรม ของชาติอย่างแน่นอน จึงต้องคอยจับตาดูกันต่อไป เช่นเดียวกับที่นาย ร.ศ. อ.ปฏิธต พรหมโพธิ์กุล แห่งกุดลือ กุดชุม กล่าวไว้ ตอนที่ได้รายงานให้ผู้บังคับบัญชา จะจับตาดูกันแล้ว และจับตาดูงบดุลความผลที่ออกมา อยู่ตลอดเวลาว่าจะมีผลกระทบต่อกับความมั่นคงของโรง หรือใช้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

◀ เบี้ยกุดชุม
 ตัวอย่างของเบี้ยกุดชุมที่ใช้ซื้อขายแลกเปลี่ยนกันคล้ายเป็นมูลค่าเท่ากับ 20 บาท ที่ถูกสมาชิกชมรมรักธรรมชาตินานาชาติอุดหนุนโครงการพัฒนาชีวิตในชนบทในระหว่างสมาชิกด้วยนั้นออกมาโดยกลุ่มที่นำโดยนักพัฒนาชนบทในจังหวัดอุบลราชธานีที่กระทำลักษณะที่คล้ายเข้าข่ายเป็นความผิดทางอาญาหรือไม่

'เบี้ยกุดชุม' ☆ ต่อจากหน้า 1

เพราะเป็นสื่อที่ง่ายที่ง่ายที่สุดขึ้น ขณะกำลังศึกษาอยู่ขณะนั้นผมพบความสนใจจากอดีตนายกรัฐมนตรีในขณะนั้นว่าผมมีความสนใจที่จะทำโครงการพัฒนาชนบทในชนบทที่จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งผมได้มีโอกาสได้ไปมีโอกาสนั้นก่อนจะเข้าใช้กับมูลนิธิฯ ผมจึงได้ไปขอคำแนะนำจากผู้ที่เกี่ยวข้อง

ตามที่ผมจะ ๘ หมู่บ้านคือบ้านท่าลาด บ้านโพนทราย และบ้านรัตนวิชัย ตามที่ได้ อุดหนุน โดยผมได้ติดต่อถึงนายอำเภอเมืองอุบลราชธานี และนายอำเภอเมืองเดชอุดมเพื่อขอใช้เงินอุดหนุนพัฒนาโครงการได้แลกเปลี่ยนซึ่งกันและกันได้ในชุมชน โดยที่โครงการนี้จะมีมาตั้งแต่ปี ๒๕๓๖ ซึ่งเป็นตอนปลายการศึกษาปริญญาโทที่ต่างประเทศ ซึ่งผมได้ชื่อว่าเป็น "เบี้ยกุดชุม" ต่อจากนั้น ซึ่งโครงการนี้ผมได้ชื่อว่าเป็นโครงการพัฒนาชีวิตในชนบทในจังหวัดอุบลราชธานี โดยมีการนำของ ๕๕๕๕ เป็นผู้จัดการ ซึ่งการดำเนินงานได้ดำเนินการไปตั้งแต่ปี ๒๕๓๖ เพราะการจะขอเงินอุดหนุนนั้นจะต้องมีการขอเงินอุดหนุนที่เสนอไปเรียบร้อยแล้ว

ต่อมาเมื่อ วันที่ ๒๒ เมษายน นายกรัฐมนตรี ได้มีคำสั่งว่า ให้มีโครงการนี้ขึ้นมาจนจนเป็นสิ่งที่ผมได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับโครงการนี้ ซึ่งผมได้ชื่อว่าเป็น "เบี้ยกุดชุม" ต่อจากนั้น ซึ่งโครงการนี้ผมได้ชื่อว่าเป็นโครงการพัฒนาชีวิตในชนบทในจังหวัดอุบลราชธานี โดยมีการนำของ ๕๕๕๕ เป็นผู้จัดการ ซึ่งการดำเนินงานได้ดำเนินการไปตั้งแต่ปี ๒๕๓๖ เพราะการจะขอเงินอุดหนุนนั้นจะต้องมีการขอเงินอุดหนุนที่เสนอไปเรียบร้อยแล้ว

'เบี้ยกุดชุม' เบิกเงินในชุมชนขยายวงถึงระดับภาค

ผู้กำหนดหรือนักกฎหมายตราสอง "เบี้ยกุดชุม" หากถามถึง ไม่กล้าในธงว่าจึงกับ อาญาหรือไม่

☆ มีต่อหน้า 16

เมื่อผมถามว่า การจะขอเงินอุดหนุนจากภาครัฐนั้นจะต้องทำอย่างไรบ้าง ผมได้คำตอบว่า จะต้องทำโครงการพัฒนาชีวิตในชนบทในจังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งผมได้ชื่อว่าเป็น "เบี้ยกุดชุม" ต่อจากนั้น ซึ่งโครงการนี้ผมได้ชื่อว่าเป็นโครงการพัฒนาชีวิตในชนบทในจังหวัดอุบลราชธานี โดยมีการนำของ ๕๕๕๕ เป็นผู้จัดการ ซึ่งการดำเนินงานได้ดำเนินการไปตั้งแต่ปี ๒๕๓๖ เพราะการจะขอเงินอุดหนุนนั้นจะต้องมีการขอเงินอุดหนุนที่เสนอไปเรียบร้อยแล้ว

ต่อมาเมื่อ วันที่ ๒๒ เมษายน นายกรัฐมนตรี ได้มีคำสั่งว่า ให้มีโครงการนี้ขึ้นมาจนจนเป็นสิ่งที่ผมได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับโครงการนี้ ซึ่งผมได้ชื่อว่าเป็นโครงการนี้ ซึ่งผมได้ชื่อว่าเป็นโครงการพัฒนาชีวิตในชนบทในจังหวัดอุบลราชธานี โดยมีการนำของ ๕๕๕๕ เป็นผู้จัดการ ซึ่งการดำเนินงานได้ดำเนินการไปตั้งแต่ปี ๒๕๓๖ เพราะการจะขอเงินอุดหนุนนั้นจะต้องมีการขอเงินอุดหนุนที่เสนอไปเรียบร้อยแล้ว

นายชัยยศ ภูมิวิจิตร ปลัดฝ่ายบริหารของชมรมกล่าวว่า ผู้คนที่มาร่วมชมรมนี้คือผู้ที่ให้ทุนสนับสนุนและสนับสนุนให้โครงการนี้ดำเนินต่อไปได้ ซึ่งผมได้ชื่อว่าเป็นโครงการพัฒนาชีวิตในชนบทในจังหวัดอุบลราชธานี โดยมีการนำของ ๕๕๕๕ เป็นผู้จัดการ ซึ่งการดำเนินงานได้ดำเนินการไปตั้งแต่ปี ๒๕๓๖ เพราะการจะขอเงินอุดหนุนนั้นจะต้องมีการขอเงินอุดหนุนที่เสนอไปเรียบร้อยแล้ว

ขณะที่ผมได้ชื่อว่าเป็นโครงการนี้ ซึ่งผมได้ชื่อว่าเป็นโครงการพัฒนาชีวิตในชนบทในจังหวัดอุบลราชธานี โดยมีการนำของ ๕๕๕๕ เป็นผู้จัดการ ซึ่งการดำเนินงานได้ดำเนินการไปตั้งแต่ปี ๒๕๓๖ เพราะการจะขอเงินอุดหนุนนั้นจะต้องมีการขอเงินอุดหนุนที่เสนอไปเรียบร้อยแล้ว

April 16

หญิงแฉ้ว

★ ต่อกฎหน้า 1

ที่มีประโยชน์ และแพร่ และ ไม่น่าผิดหวัง เพราะ
ปิดหลักการคือ แอนดรอปิดอนกับคัมภีร์ฉบับโบราณ
แยกก่อนนำออกใช้ มีการศึกษาโครงการมาก่อนเห็น
ระบุหากใช้ให้ผลดี อาจสนับสนุนให้ชุมชนอื่นทำตาม
อย่างง่าย

คุณหญิงสุภาวรา มาศศัพท์ รัฐมนตรีประจำสำนัก
นายกรัฐมนตรี เปิดเผยเมื่อวันที่ 16 เม.ย. ถึงกรณี
ชาว อ.อุตุชม ชัยรัตโร ได้ขอต่อใช้เงินและเรียก
"เบี้ยอุตุชม" และเปลี่ยนต้นในหมู่บ้านให้มาตั้งขึ้นที่
วิสาหกิจวิสาหกิจในขณะนั้น เป็นเหตุขุ่นเคือง
ผิดกฎหมาย หรือมีวัตถุประสงค์อื่นหรือไม่ เป็น
เรื่องที่ได้ศึกษาและขอต่อ (ทราบว่าได้มีการเริ่มใช้กัน
ในหมู่บ้านตั้งแต่ปีที่ 29 ปีที่ผ่านมา) แต่ยังไม่ทราบ
ดูโครงการก่อนวันที่ 29 มี.ค. พบว่าชุมชนอุตุชม
เป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็ง มีการทำโครงการร่วมกับ
กักขังหรือรัฐประหารให้คนในหมู่บ้าน หรือ
เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นจริง ก็ทำโดยวิสาหกิจ
แต่ทั้งนี้ทั้งนั้น โครงการดังกล่าวคือโครงการ
ที่นำโดยวิสาหกิจวิสาหกิจ อ.อุตุชมโครงการเป็นอุตุชม
ซึ่งเป็นชุมชนที่วิสาหกิจพัฒนา โดยที่คณะกรรมการ
ชื่อ The Thai Community Currency System
Project (TCCS) ซึ่งมีการสนับสนุนในหลายประเทศ
เท่าที่เข้าใจคือสิ่งหนึ่งที่ไม่ได้มีอะไรที่จำเป็นหรือ
ที่ผู้นำจะมีความคิดเป็นรัฐประหาร ให้เงินของตน
เชื่อว่าไม่น่าจะเป็นเช่นนั้น

รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี กล่าวอีกทั้ง ที่
เรื่องเช่นนี้กระทรวงมหาดไทยจะเห็นว่า จะต้องใช้เบี้ยอุตุชม
ให้ ต้องเป็นสมาชิกของโครงการเท่านั้น แอนดรอปิดอน
นี้คือของชุมชน ไม่ใช่ไว้ใช้ทั่วไป ซึ่งโครงการนี้มีการ
ทำการศึกษานานแล้วประมาณ 1 ปีก่อนนำออกใช้ และ
แล้วว่าเป็นการทำโครงการโดยไม่น่าจะผิดกฎหมาย
เพราะเหตุนี้การคือ การแอนดรอปิดอนกับคัมภีร์ฉบับโบราณ
ในชุมชนไทย เช่น การขอใช้เงินจากคนในหมู่บ้าน
แต่ระดับ โดยไม่สนใจกับโครงการอื่น มีวัตถุประสงค์เพื่อ
ให้ชุมชนอื่นในชุมชน (และการทำ) รัฐมนตรี
กล่าวอีกทั้งเห็นว่า การที่ชุมชนอื่นจะนำโครงการ
นี้ไปใช้เองนั้น เป็นเรื่องที่จะต้องศึกษาและ
ศึกษาโครงการนี้ให้ดีก่อนนำไปใช้

แต่อย่างไรก็ตาม ไม่ใช่ว่าชุมชนอื่นจะนำโครงการนี้ไป
ใช้ในโดยไม่ศึกษาให้ดี
ในความที่เห็นว่า รัฐมนตรีว่าโครงการนี้
จะต้องทำในหมู่บ้านหรือชุมชนที่มีความเข้มแข็ง
กว่าบ้านที่มีความขัดแย้งและร่วมมือกัน โดยใน
อ.อุตุชม เป็นบ้านที่สนใจมากพอสมควร ซึ่งข้อ
ที่มองว่าเป็นข้อดี ก็เป็นแนวทางการพัฒนา
โดยมี และการทำของในชุมชนโบราณ ที่ส่วนใหญ่
ถูกชุมชนที่ออกมาเปลี่ยนแปลงไม่เหมือนสมัย
โบราณที่ใช้เงินอยู่ปัจจุบัน เพราะมีความรู้ที่
สมัยใหม่ และสายที่รับประทังเป็นระบบและใช้
เงินที่เห็นแก่ ไม่คิดกับระบบประทัง โดย
โครงการนี้เป็นการพัฒนาโครงการเป็นวิสาหกิจ
ที่คิดค้นขึ้นมาดี เพื่อให้ไม่เปลี่ยนแปลง แต่
เชื่อว่าไม่มีผลในการพัฒนาระบบเศรษฐกิจ
ก็ตาม โครงการเบี้ยอุตุชมนี้ เป็นวิสาหกิจ
ไม่คิดกับ จะไม่ทราบผลดีและเสียของโครงการ
ดังกล่าวไว้ดีกว่า หากดำเนินการโดยวิสาหกิจ
ได้ผลเป็นอย่างดี ช่วยให้เกิดความเข้มแข็ง
ผลดีอาจจะสนับสนุนให้ดำเนินการโดยชุมชน
ขณะนี้ได้แล้วโครงการที่คล้ายๆ กันใน อ.อุตุชม
มีการทำแล้ว ทั้งในระดับอำเภอหรือทั้งในระดับ
ในระดับจังหวัดที่นำโครงการออกมาใช้ เพื่อให้ชุมชน
อื่นจะเป็นส่วนช่วยอยู่แล้ว นางสุภาวรากล่าว

หญิงแฉ้ว

โตดป้อง

เบียกุดชม

- "หญิงแฉ้ว"

โตดป้องเบียกุด
ชมเต็มที ขึ้นขึ้น
เป็นโครงการชุมชน

★ หมายเหตุ

เมื่อถึงคราวเกษียณอายุแล้วในวัยเกษียณวัยคนของเมืองหลวง
 ราว 50 ปีเศษ ชาวบ้านธรรมดา แต่การใช้ชีวิตอยู่ในสังคม
 ลึกถึงกับเขาทำมัน สังคมเร่ร่อนชีวิตกับชีวิตชีวิตชีวิต
 เติบโตเติบโตมาที่เมืองนี้ให้ ความเจริญรุ่งเรืองแห่งประ
 เทศไทย อันชุมชนคือคำว่าสังคมที่จิตใจทางเงินตรา คือ
 สันติภาพผลผลิตในชุมชนประหนึ่งเป็นเงินตราออกนอกไปใช้
 ฝ่ายของเมืองนี้เข้าเข้าเป็นคอกหมูมาเข้ เพราะวิถีชีวิตคน
 เกือบจนแล้ว และไม่ได้มีบุญญาเจาหารมาหลัง เดียว
 ใจพร.บ.รับตราของกรมงาน ข้าราชการสหกรณ์ขาดความ
 มีมรดกให้ เหลือเงินในมือไม่สามร้อยเลขเงินคืนจากใจ
 ได้เลย

เมื่อวันที 18 เม.ย. ผู้สื่อข่าวรายงานจากกรมการแห่ง
 กระทรวงเกษตรฯ ว่า จังหวัดพิจิตรได้ทำหนังสือ
 ลงกระทรวงการแห่งประเทศไทยเมื่อวันที่ 18 เม.ย.ปี
 ค่ำมาว่า ขณะนี้ในชุมชนในอำเภออุทุมพร ธงชัย ได้จัด
 พิมพ์ "เบี้ยกุดชุม" ขึ้นมา เพื่อใช้แทนเงินบาทในการ
 จำระสินค้ากับบริการ โดยมีกรรมวิธีพิมพ์สมาชิก และ
 สหกรณ์จะตั้งชื่อสินค้าที่ผลิตได้ในชุมชน รวมทั้งให้
 จำระค่าสินค้าที่จะเป็นมูลค่าเท่ากับเงินบาท แต่คือ
 จำระคือ "เบี้ยกุดชุม" โดยชุมชนคือกล่าวถึงจำเป็น
 ไหวแก่การทดลอง ซึ่งเรื่องนี้ทำให้อำเภอมองคังถึงจังหวัด
 ลือเลื่องมีเรื่องเป็นข่าว เพราะเห็นว่าการจัดพิมพ์เบี้ยกุด
 ชุมขึ้นมาใช้ภายในชุมชน น่าจะขัดกับ พ.บ.เงินตรา
 พ.ศ. 2489 มาตรา 9 ซึ่งกำหนดว่า "ห้ามมิให้ผู้ใดทำ
 หมายใช้ หรือมีของใช้ ซึ่งวิเศษหรือดีกว่าหมายใดๆ
 ลานในตรา เว้นแต่จะได้รับอนุญาตจากรัฐมนตรี" จึงได้
 ขอไปยัง พ.ต.ว.เพื่อขอเรื่องการออกเบี้ยกุดชุมมาใช้จำระ

การค้า มาออกบัตร รับตราหลังประเทศไทย ซึ่งมีหน้าที่
 ดูแลเกี่ยวกับธนบัตรที่ใช้หมุนเวียนในตลาด ได้พิจารณา
 เรื่องนี้แล้วเห็นว่าควรเห็นว่าการจัดพิมพ์เบี้ยกุดชุมของชุมชน
 ในลุ่มชุมชนบ้านนั้น จัดกับ พ.บ. เงินตราที่กรมนั้น
 เพราะไม่ได้ขออนุมัติจากรัฐบาลจึงก่อนดำเนินการออกใช้
 และจะเรียกว่า "เบี้ย" แต่มีลักษณะเป็นธนบัตรหรือ
 มีตราธนบัตร และมีวัตถุประสงค์ใช้เป็นการแลกเปลี่ยน
 ภายในชุมชน ซึ่งเป็นความหมายของเงิน ซึ่งไม่สมารถทำได้
 ตามกฎหมาย

เจ้าหน้าที่ของกรมธนบัตรมีระบุว่า การออกเบี้ยกุด
 ชุมมาใช้ยังไม่มีความมั่นคงเพียงพอ เพราะราคาเบี้ยไม่
 ได้กำหนดตายตัว แต่ขึ้นอยู่กับความพอใจของสมาชิก
 หากมีการขึ้นสมาชิกก็จะผลกลับเป็นเงินไม่ได้ คือเงิน
 ไหมคนอื่นคือ มีราคาไม่แน่นอน และถ้าหากความนิยมขึ้น
 มาจะแลกเปลี่ยนกันง่าย อย่างไรก็ตาม ฝ่ายการธนาคารจะ
 ตั้งเรื่องและข้อมูขทั้งหมด รวมทั้งความลับในเรื่องนี้วาง
 งานให้ผู้บริหารระดับสูงอุป.พ.ทราบ เพื่อจะดำเนินการ
 พิจารณาต่อไป ว่าควรจะดำเนินการอย่างไรกับโครงการนี้
 แต่ความปกติหากเป็นเรื่องดังกล่าวมาจะต้องมีการกล่าว
 โทษหรือแจ้งความกับตำรวจ

ผู้สื่อข่าวรายงานว่า สมาชิกเบี้ยกุดชุมได้กำหนดมูลค่า
 เบี้ยกุดชุมมีค่าเท่ากับเงินบาทของประเทศ คือ 1 เบี้ย เท่า
 กับ 1 บาท 5 เบี้ย เท่ากับ 5 บาท 10 เบี้ย เท่ากับ 10
 บาท 20 เบี้ย เท่ากับ 20 บาท และ 50 เบี้ย เท่ากับ 50
 บาท ซึ่งมีการกำหนดค่าสูงสุดของเบี้ยไว้ที่ 50 บาท ผล
 ปรากฏมีการกำหนดราคาและมูลค่าของเบี้ยตามที่แสดงด้วย
 เบี้ย อยู่ในอำนาจตัดสินใจของสมาชิกทั้งหมด และการ

ใช้ไม่เบียดเบียนและเป็นหนึ่งนพการมีอยู่ สองเรื่องคือ
 ยอมรับนพการเป็นเงินบาททำด้วยจำนวนเบี้ยที่คง หรือ
 โดยให้มีอัตราเงินคงที่ กรณีนี้เบี้ยที่ออกคือ คือของ
 ของโดยมีชื่อให้สมาชิกคนอื่น หรือมีชื่อให้ที่ถึงกรรม
 ของชุมชน

วันเดียวกัน ผู้สื่อข่าวได้เดินทางไปยังบ้านโลกชุมพูน
 คนนาโลกชุม คนนาโฮ่ อ.กุดชุม ๒๒.๒๒๒ เพื่อพบกับ
 วิจิตร บุญสูง อายุ 55 ปี บ้านเลขที่ ๒๑ หมู่ ๕ บ้านโลก
 ชุมพูน โคกนาโฮ่ อ.กุดชุม ๒๒.๒๒๒ ซึ่งประธานชมรมรัก
 ธรรมชาติ ผู้ริเริ่มก่อตั้งชมรมการเบี้ยกุดชุม โดยนายวิจิตร
 เปิดบอกว่า คนในชมรมจะรับใช้การที่รับเบี้ยกุดชุมจาก
 สมาชิกคนใดคนหนึ่งแล้วจะรับเงินค่าเบี้ย ซึ่งจะเท่ากับเงินบาท
 โดยมูลค่าของเบี้ยที่ใช้นั้นจะแปรตามค่าเงินบาท
 แล้ว เบี้ยกุดชุมที่ได้ออกเงินพิมพ์ที่แรกคือ ๒ ชนิด คือ
 เบี้ย 1 เบี้ย 5 เบี้ย 10 เบี้ย 20 และเบี้ย 50 โดยมีคณะกรรมการ
 การทดลองเรื่องนี้ ประกอบด้วย ศิวะ นพการวิฑู บ้าน
 และโรงเรียน ขณะนี้เบี้ยกุดชุมใช้ใน ๕ หมู่บ้าน มีสมาชิก
 ๒๕๐ คน เงินที่ออกมาทั้งหมด ๕๐,๐๐๐ เบี้ย กำลังอยู่ในระ
 วัณทดลองใช้ โดยให้สมาชิกใช้คนละ ๑๐๐ เบี้ยคนใด
 ใดใช้เงินแล้วต้องคืนบาทในหมู่บ้าน เช่น ๑๐๐ เบี้ย ๑๐๐
 บาท และเงินค่าเบี้ยที่จ่าย เขารักษาในหมู่บ้าน

นายวิจิตรกล่าวว่า ขณะนี้เงินบาทกำลังเบี้ยกุดชุมไม่ได้
 มีจดหมายที่บอกให้เรียกคืน ขณะนี้คือว่า ถ้าหากคนใดใช้
 ถ้าไม่เป็นที่ต้องการของสังคมโดยรวม ก็คืนเรียกเก็บ
 ภาย แต่ตรงที่ถือเบี้ยก็มี เบี้ยเบี้ยที่พิมพ์และ ใจวางไป
 ต่างๆ นานา คนรู้สึกไม่สบายใจ คนเขียนจำไม่ได้ก็ยอมรับ
 สอดตามข้อมูลรายละเอียด ไม่ทราบไม่เอาที่ไหนมาเรียน

จัดสรรระบบจัดการได้ใช้ ก็จะมีคนประมาณ ๓๐๐ คน
 เพราะทำให้ไม่ใช้เงินอยู่ดูแล้ว จึงมีการแจกบัตรกับ
 แลกเปลี่ยนกัน แต่ถึงนี้คือจะใช้เงินบาทมากกว่า ขึ้นอยู่กับ
 การทดลอง

นางบัวทอง บุญศรี อายุ ๔๕ ปี บ้านเลขที่ ๒๑ หมู่ ๕
 บ้านโลกชุม คนนาโฮ่ ผู้ริเริ่มชมรมการเบี้ยกุดชุม เปิด
 ว่า ที่ที่การระบบการอยู่โลกชุมพูนบ้าน เริ่มดำเนินการ
 ประชุมสมาชิกเป็นเวลา 1 ปีแล้ว เปิดตัวอย่างเป็นการ
 การเมื่อวันที่ ๒๑ มี.ค.ที่ผ่านมา ปัจจุบันมีสมาชิก ๒๕๐
 ครอบครัว ให้สมาชิกจ่ายเบี้ย ๕๐๐ เบี้ย มีผู้รับเงิน ๒๐ คน
 เบี้ยกุดชุมกับพริกมีราคา ๑๐,๐๐๐ เบี้ย เป็นกระดาษอัดมัน
 ระบุชนิดเบี้ย และเป็นกระดาษการประกวดประเพณีวัฒนธรรม
 ธรรมกับสองของฉบับนี้ กลุ่มไม่คิดคิดเขียนแบบ เพื่อจะ
 คือการทำสิ่งที่เป็นอยู่กันเป็นธรรมดาแลกเปลี่ยนภายใน
 หมู่บ้าน ส่วนกรณีนี้คือพิมพ์กระดาษเบี้ยเงินบาทนั้น
 ไม่ทราบเอาข้อมูลจากไหน ไม่เคยจำมาสอบถามจาก
 พวกคนเลย

ด้านพระครูสุทธาจารย์วัฒน์ เจ้าคณะตำบลนาโฮ่ ซึ่งเป็น
 ผู้ริเริ่มจัดทำเบี้ยกุดชุม เปิดบอกว่า เจ้าอาวาสทำเบี้ยกุด
 ชุมจะเกิดผลดีคือสังคมโดยรวม เป็นความต้องการการสน
 ับสนุนในชุมชนระหว่างบ้าน วัด และโรงเรียน ทำให้เกิด
 การออกของและการสนับสนุน

นายชาติ นพพิจิตร รองนายอำเภอ กล่าวว่า ชาวบ้าน
 มีศรัทธา แต่การใช้จะไม่แพร่หลาย เนื่องจากอยู่ห่างไกล
 ของ โดยถึงสหกรณ์แล้วก็จะไปรับเงินตราจากใจเบี้ย
 กุดชุม หากเกิดผลเสียมากกว่าคืออาจเรียก ถ้าผู้คนตั้ง
 การให้ตำรวจเข้าควบคุมดูแลอย่าให้ถึงใจแล้ว

เบี้ยกุดชุมพึ่งตนเอง
วอนรพท.อย่าจับผิด
 หัวหน้าชุมชนบ้านโลกชุมพูน-ผู้
 จัดการธนาคารชุมชนแห่ง "เบี้ยกุด
 ชุม" ไม่ได้มีเจตนาเลียนแบบธนบัตร
 แต่เป็นการทดลองเพื่อใช้ในชุมชน
 พึ่งตนเองเท่านั้น □ อ่านต่อหน้า ๘

รับตัวแล้ว ที่ห้องประชุม โรงพยาบาลจังหวัดลือเลื่อง
 พ.ศ.๒๕๓๒ ชมบุญ รอดพบ.๒๓๖ เดินทางไปประ
 ชุมคำราชที่เกี่ยวกับเบี้ยกุดชุม โดยนัก พ.ศ.๒๕๓๒
 ไทราช มาแล้วโดย กล่าวบรรดาว่า ๒๓๖๖มีการปะ
 ชุม พ.ศ.๒๕๓๒กล่าวไว้ หากเบี้ยกุดชุมขายไม่ได้แล้ว
 เกหรือหัวประเทศ น่าจะมีปัญหา อาจจะเป็นอีกระบบที่
 พัฒนาการจากระบบสหกรณ์ คือนิยมไม่เน้นไรจะมีปัญหา
 ดานนาในอนาคตรวมไม่ แต่ที่กล่าวไว้พื้นที่ตรวจสอบ
 ข้อเท็จจริงแล้ว

ซึ่งถือว่าเป็นรายการรวมต่าง เพราะมี
ทั้งนายอานันท์ ปันยารชุน อาจารย์
เด่นห์ จามริก คุณหมอลประเวศ วะสี
อาจารย์สุลักษณ์ ศิวรักษ์ รวมไปถึงนัก
วิชาการและผู้ทำงานด้านคนจนมานาน
อีกกลุ่มใหญ่

และที่สำคัญที่สุดก็คือ คนจนจะได้
มีโอกาสลุกขึ้นมาพูด ถึงรากเหง้าที่

คาบข่าว

ผิด-ถูก?

ถ้าเขียนไม่ได้
ก็อย่าบันทึก
รูปของพ่อค้า
กับอีกสารพัดชนิด

อ่านต่อหน้า 2

มาปัญหาของเขาอย่างเปิดอก
เป็นโอกาสที่ทำให้คนซึ่งมาจากที่ต่าง ๆ กัน มี
ฐานะต่างๆ กัน ได้ถกถึงปัญหาจนมองอย่าง
ตรงไปตรงมา

เมื่อจะเกิดแนวทางใหม่ๆ ในการแก้ไขปัญห
ความจนขึ้นมาบ้าง

ก็เพราะพอดีกันอย่างมีผลสะท้อน อีก
ก็จะต้องขออนุญาตสื่อมวลชนเรื่อง
'เบียดกุม' ซึ่งขณะนี้มีข่าวว่าแบงก์
ชาติกำลังเร่งเร่งอยู่

ว่าจะเป็นการทำผิดพ.ร.บ.เงินตราหรือไม่
ที่มาที่ไปของเรื่องนี้โดยสรุปก็คือว่า พี่น้อง
ชาวตำบลนาไร่ อำเภอดุสิต จังหวัดอยุธยา ซึ่ง
มีการรวมตัวเป็นสหกรณ์ ช่วยกันดูแลพ่อแม่พี่
น้อง คนร่วมชุมชนอย่างเหนียวแน่น

จัดทำ 'เบียดกุม' ขึ้นมาเป็น
เครื่องมือในการแลกเปลี่ยนของคน

ในชุมชนขึ้นมาอีกอย่างหนึ่ง นอก
เหนือไปจาก 'ธนบัตร อันเป็นเงินที่
ชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย'

แต่ก็ให้ใช้ควบคู่กันไปกับเงินของทางกระ
จะ

ไม่ได้แยกออกมาเป็นเอกเทศ หรือจะตั้งตัว
เป็นรัฐอิสระสักหน่อย

แต่ก็ต้องหาเครื่องมือใหม่เข้ามาเสริม
ก็เพราะไม่อยากให้เงินไหลออกไปจาก
ชุมชนมากเกินไป

เป็นตัวอย่างสำหรับแนวปฏิบัติและแนวคิด
เศรษฐกิจชุมชนได้อีกหนึ่งตำบลเชียวละ

ทว่าวันนี้ลำบากเสียแล้ว

เพราะเบียดกุมที่พิมพ์กันเองออกมา ถูก
ทางการเร่งสั่งว่า มันจะเข้าข่ายผิดกฎหมาย
ชาวบ้านทั้งหลายก็พยายามหาเงินขึ้นเอง ทำ
ความเข้าใจ ให้เห็นถึงผลดี ที่มากกว่าผลเสีย

ของเบียดกุมนี้

ซึ่งยังไม่รู้ว่าแบงก์ชาติจะพิจารณาออก
มาเป็นหัวหรือท้าย

แต่มีแนวโน้มสูงว่า ความคิดสร้างสรรค์ของ
ชาวบ้าน ในการจะดูแลตัวเองและชุมชนหนึ่ง
มีสิทธิ์จะถูกอำนาจรัฐมองว่าเป็นเรื่องไม่เหมาะสม
ไม่ควรได้

เพราะถ้าจะไม่มีเรื่อง ก็จะไม่มีการตั้งเรื่อง
เข้ามาให้ส่วนกลางพิจารณาหรอกนะ

อย่างไรก็ตาม ถ้ามีการพิจารณาว่าเบียด
กุมของชาวบ้านนี้ผิดกฎหมายจริง

ก็ก็ต้องยอมให้เจ้าหน้าที่แบงก์ชาติบุกไป
หลายป้อนการพนันทั้งหลาย ที่ใช้ 'ซีพี' แลก
แทนเงินด้วย

เพราะนั่นละผิดกฎหมายชัดๆ แต่มันทำให้
เสื่อมเสียต่อธรรมอันดีงาม และขัดต่อความสงบ
เรียบร้อยของบ้านเมือง (เป็นใจละ เปิดการสา
ท่างราชการดีไหม)

หรือถ้าจะปฏิเสธว่า เรื่องป้อน
พนันเป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่
ตำรวจ

แบงก์ชาติก็ควรจะไปตรวจตอน 'เ
เวมเซอร์' หรือบัตรรูปแปลงเปลี่ยน
ถ้า ของบรรดาห้างสรรพสินค้าหรืออ
ของสินค้าแต่ละชนิดทั้งหลาย

เพราะรูปของเหล่านี้ก็ไม่ต่างอะไรจากเบ
ชุม

ถ้าเบียดกุมของชาวบ้านผิดกฎหมาย
คุปองรองนายทุนใหญ่ ซึ่งใช้

การเดียวกัน ก็ควรจะผิดเช่นกัน
แต่นั้นก็ไม่ยุติธรรมกับฝ่ายใดฝ่าย
ซึ่งส่วนใหญ่ที่มักจะเป็นฝ่ายชาวบ้าน

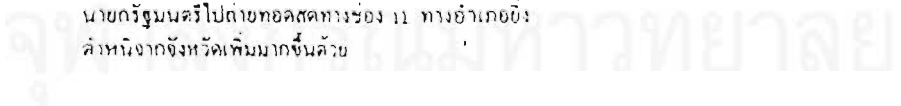
ท่านว่าอย่างนั้นไหมคะ!

เฉพาะความฟุ่มเฟือย สร้างถนนสร้างบ้านหลังใหญ่ๆ แข่งกันโดยการยืมเงินจากธนาคารมา การที่จะพัฒนาอาชีพด้านการเกษตร ด้วยการจัดการลดต้นทุนในการผลิตอย่างจริงจังไม่ทำ จะทำคือเมื่อมีรัฐมนตรีเจ้ากระทรวงลงพื้นที่พอรัฐมนตรีก็อ้อยหลังกลับเลิกโครงการ อย่างนี้จะพัฒนาความเข้มแข็งให้กับราษฎรและชุมชนได้อย่างไร ที่กลุ่มคนทำทุกวันนี้ เสียสละเพื่อส่วนรวม

“โครงการที่เพื่อให้ชุมชนเข้มแข็งเป็นตึ๊งตึง ชาวนาไทยก็พบกับวังวนความยากจนคือไป และขอถอนธนาคารแห่งประเทศไทย ได้โปรดเข้ามาศึกษาข้อมูล ให้ชัดเจนรวมทั้งได้ให้คำแนะนำถึงที่จะเป็นประโยชน์ คือการจัดการระบบเงินในชุมชน ซึ่งเป็นชาวบ้านไม่ได้เรียนรู้อีกจะเป็นวิทยาทานมากที่สุดแล้ว” นายวิจิตรกล่าว

นายวิจิตรยังได้เปิดเผยรายชื่อคณะกรรมการบริหาร ทั้งธนาคารเขี้ยวชุม และชมรมรักษารัฐธรรมนูญ ว่า ประกอบด้วย นายมัน สามสี, นายหมูน โทธิ์ธ, นายประคิมฐ แก้วใส, นายเกรียงไกร บุญถาวร, นางบัวทอง บุญศิริ และนายวิจิตร บุญสูง ที่ปรึกษาต่างประเทศนางเอก พาวเวอร์ แคนนาดา ซึ่งบุคคลที่เอนนายวิจิตรกล่าวว่าร่วมก่อตั้งกันมาโดยมีอุดมคติเหมือนกัน และอดีตเคยเป็นผู้เรียกร้องสิทธิต่างๆ ให้ชาวนามาลดอด จนเจ้าหน้าที่บ้านเมืองระบุว่า เป็นคอมมิวนิสต์ “กลุ่ม 88 แห่งเอเชีย”

ผู้สื่อข่าวรายงานว่า สาเหตุที่เรื่องดังกล่าวกลายเป็นข่าวเนื่องจากมีนักวิชาการหรือองค์กรต่างๆ จากกรุงเทพฯ เดินทางมาดูงานหรือให้คำแนะนำชุมชน ค.นาใต้ แด่ครั้ง แกนนำ ค.นาใต้ ไม่ได้เชิญเจ้าหน้าที่ทางอำเภออุดรฯ ออกไปร่วมด้วยเลยเกิดความไม่พอใจของข้าราชการบางคนซึ่งเสียหาย จึงได้ป้อนข้อมูลให้สื่อบางคนในจังหวัดยโสธร เขียนข่าวโจมตีโครงการดังกล่าวแม้ว่าโครงการที่ผ่านมาจะประสบผลสำเร็จ และชาวบ้านเคยเชิญไปก็ไม่ได้รับความร่วมมือ จากนายอำเภอ ดังนั้นช่วงหลังทางกลุ่มประสานทางจังหวัด ยิ่งสร้างความไม่พอใจให้ฝ่ายอำเภอแล้วสุดเมื่อคุณหญิงสุพัตรา มาหิดลภักดิ์ รมด.ประจำสำนักนายกรัฐมนตรีไปถ่ายทอดสดทางช่อง 11 ทางอำเภอยโสธร ดัชนีจากจังหวัดเพิ่มมากขึ้นด้วย

อนุญาตให้เปิดทวงเงินบาทเฉพาะใบชุมชน นายวิจิตร บุญสูง ประธานชมรมรักมธรรมชาติ และเป็นแกนนำโครงการเบียดชุมชน ยืนเคียงกับสมาชิกอีกประมาณ 1 สิบคนหรือมากกว่า 1 เดือน จะให้ข้อสรุปชัดเจนว่าจะยกเลิกและจะใช้เบียดชุมชนต่อไป

ต่อมาเวลา 14.00 น. คณะกรรมการฝ่ายตรวจสอบจากธนาคารแห่งประเทศไทย (ธปท.) สาขาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 3.ชอบแก่กัน จำนวน 7 คน นำโดย นายวิชา โสภค ผู้อำนวยการเขต สาขาขอนแก่น รวมทั้งพล.ต.ต. นิคม ไกรภพ ผบ.ภ.จ.ว.อโยธยา พ.ต.อ.ธนินทร์ พรหมโพธิ์ ผบ.ภ.ภ.อ.อุดรฯ นายกณิธิ บุญฤกษ์ นายอำเภออุดรฯ และคณะ เดินทางมาที่บ้านโลกชุมชน หมู่ 2 ต.นาโง้ง อ.ภูคช เพื่อตรวจสอบเรื่องเบียดชุมชนจากชาวบ้าน โดยมีนายเนโน ขาใจดี ชาวเนเธอร์แลนด์ ประธานที่ปรึกษาการรณรงค์เบียดชุมชน ทำหน้าที่ชี้แจงข้อมูล ภายหลังการตรวจสอบ เจ้าหน้าที่ธปท.ระบุว่า คนที่มีชื่อมีบัญชีอยู่หรือไม่ จะตั้งข้อมูลทั้งหมดมาให้รับท.สำนักงานใหญ่พิจารณา แต่ช่วงนี้ได้ขอให้ชาวบ้านระมัดระวังการใช้ชีวิตว่า จะได้รับความร่วมมืออย่างไร

นายเนโน ขาใจดี เปิดเผยมว่า ระบบการใช้เบียดชาวอุดรธานีอยู่ มีชุมชนต่างๆ ใน 30 ประเทศทั่วโลกที่ทับอยู่ โดยแต่ละที่ก็มีกฎและเนออร์จนด์ ส่วนใหญ่ประชาชนส่วนใหญ่ แต่ชุมชนที่ทำคือมีขมแข็งและส่วนมีอยู่รวมกัน คนมาอยู่เมืองไทย 4 ปี ตระเวนไปถามชุมชนต่างๆ พบว่าส่วนใหญ่อยู่แออัด ผู้คนมีหนี้สินเยอะ เนื่องจากขาดการพัฒนาหลายด้าน แต่เมื่อเบียดชุมชนนำไปถือ ภูคชพบว่ามีการขมแข็งและพัฒนาไปไกล จึงสามารถบริหารระบบเบียดนี้ได้โดยง่าย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อชุมชนอย่างสูง ชุมชนรับว่าเบียดกับชาวที่เกิดขึ้น และจะเดินทวงโครงการต่อไปหลังจากหาข้อยุติ

นายวิจิตร บุญสูง ประธานชมรมรักมธรรมชาติ กล่าวว่า ขอฝากไปถึงผู้ใหญ่ให้พิจารณากฎหมายที่กำกับชุมชนและซัพพอร์ตชุมชนบ้าง ไม่ใช่มุ่งรับแต่เพื่อโอนภูมิธนาคารและสถาบันการเงิน ควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งด้วย

นายกณิธิ บุญฤกษ์ นายอำเภอภูคช กล่าวว่า ขอชี้แจงว่าคนในท.ให้สัมภาษณ์โจมตีเบียดชุมชน ไม่ทราบว่ายังมีสื่อพิมพ์ฉบับหนึ่งไปเอาข้อมูลที่ไม่ตรง ทั้งที่ไม่เคยมาสัมภาษณ์แล้วแต่ก็โจมตีว่า ขออภัยจะให้สื่อที่เห็นใจได้แล้ว

พล.ต.ต.นิคม ไกรภพ ผบ.ภ.จ.ว.อโยธยา กล่าวว่า พุดได้เลยว่ากระทำการผิดกฎหมายพ.ร.บ.วินฉรฯ 2501 มาตรา 9 แต่จะไม่ใช้ดำเนินคดีกับชุมชนไม่ได้ เพราะระบบการพัฒนาที่เข้มแข็งและสนับสนุนมาก ฮยาจะหาทางออกที่ดีให้ เพราะเป็นห่วงว่าในอนาคตหากเบียดชุมชนแข็งขึ้นและบริหาร จะทำให้เกิดปัญหาตามมา

นายเดชะพิทย์ สกรสิทธิ์แก้ว ผู้ช่วยผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย(ธปท.) เปิดเผยมว่า ตัวไท้เจ้าหน้าที่ธปท.จะไปตรวจสอบกรณีเบียดชุมชนแล้ว เพื่อดูว่าทำซ้ำคิด พ.ร.บ.วินฉรฯ ตามที่ก้องกังวาลโยธยาเสนอมาหรือไม่ คาดว่าอีก 1-2 วัน ผู้อำนวยกาการทั่วโลกสำนักงานคณะวันออกเงินกษาเนออร์จนด์ พ.ร.บ.วินฉรฯ ตรวจสอบให้รับท.สำนักงานใหญ่ได้ทราบ จากนั้นจะนำมาพิจารณา หากเข้าข่ายผิดก็ต้องดำเนินการกับชุมชน แต่ตัวพิจารณาแล้วไม่ผิดกฎหมาย และเมื่อเรื่องไปถึงประโยชน์ ก็น่าจะต้องรับ

วันเดียวกัน นายเดือนใจ ดีเทศน์ ส.ว.เชียงใหม่ ผู้ว่ารมลัด เภพัฒนาชุมชนในพื้นที่ภาคเหนือ กล่าวถึงกรณีเบียดชุมชนว่า ระบบการใช้เบียดแบบนี้ เป็นกระดองเหล็กใหม่ที่เริ่มทำกันมากในยุโรป เช่น อังกฤษ สเปน อิตาลี แนวคิดก็เพื่อลดการรบกวนของระบบทุนนิยมและสังคมบริโภค ถือเป็นระบบเศรษฐกิจทางเลือกอีกแบบ เมื่อ 1 ตุลาคม วันนี้สังคมโลกจะร่วมมือกันทวงคืน เศรษฐกิจที่โลกกำลัง

แต่ เป็นการผลิผลมากขึ้น แล้วกระตุ้นให้ทุนบริโภค แต่ระบบเบียดที่วางขึ้นมาใหม่นี้จะทำให้คนรู้จักความพอดี มีวิถีชีวิตแบบพอเพียงพอใช้ เป็นไปความหลักทุกขสภณณาที่สอนให้รู้จักพอดีและประมาณในการบริโภค และหลายพระราดำริสั่งในหลวงทำให้รู้จักพอ และบริโภคแต่ปัจจัยสี่ แต่ระบบเงินตราที่ไร้กันอยู่ทั่วโลกทำให้คนละสนกันความจำเป็น ทำอะไรกันหมดแล้วแต่ประโยชน์ส่วนตัว

ส.ว.เชียงใหม่ กล่าววว่า บางชุมชนใช้วิธีลดกระบวนแบบเบียดในการลดสิ่งของและขายบริการ โดยคณะอนุกรรมการคัดค้านสิ่งของหรือบริการ เช่น ไข่ไก่ 1 กระชอน ไข่ดำละ 5 กระชอน สัตตมกรรสีละ 3 กระชอน กะทิขาวครึ่งละ 10 กระชอน เมื่อใครไปเอาสิ่งของจากใครหรือใช้บริการถึงจะจัดไว้ แล้วตีหักล้างกันไปเรื่อยๆ แล้วหลายแห่งก็จะใช้เบียดเป็นตัวเลขและเปลี่ยนกันในลักษณะเดียวกันที่เบียดชุมชน จะทำให้ทรัพยากรไม่รั่วไหลและคนในชุมชนมีความมั่งคั่ง

ผู้สื่อข่าวถามถึงกรณีรพท.กำลังตรวจสอบว่าเบียดชุมชนซ้ำเข้าคือกฎหมายหรือไม่ นายเดือนใจกล่าวว่า ยากที่จะให้รพท.มองในทางที่ดี มองถึงประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นต่อชุมชน ควรจะดูให้ว่ามีผลกระทบต่อการพัฒนาเศรษฐกิจหรือไม่ เพราะระบบเบียดนี้ไม่ได้คือตัวระบบทุนนิยม และก็ไม่ได้ตั้งใจเลือกแบบระบบนี้ด้วย ถ้ารพท.หวังก็จะคอยรับหน้าทำในอุปถนอคนที่เหมาะสม และทำอย่างรอบคอบ จะเป็นการดีกว่า

รู้เดือนใจเนะรพท.
งเสริม'เบียดชุมชน'
รู้เดือนใจ ดีเทศน์ ส.ว.เชียงใหม่
หนุนเบียดชุมชน เผยเป็นระบบ
ใหม่ทั้งทางเลือกใหม่ที่ทำสำเร็จ
แล้วหลาย อ่านต่อหน้า 13

เบียดชุมชน ต่อจากหน้า 1
ในยุโรป เพื่อหลุดพ้นจากความเป็นทาสทุนนิยม
ศักดินิยม ที่ทำให้คนละสนและหลงประโยชน์เกิน
และระบบเบียดจะทำให้คนรู้จักความพอดี ซึ่งเบียด
และส่งเสริม ค่าเบียดชาติสังคมนท.กพื้นที่เข้า
ชุมชนเบียดชุมชนแล้ว เตรียมนำข้อมูลเสนอสำนักงาน
และที่มกรรพท.ชี้แจงพบว่าเบียดชุมชนถูกกฎหมาย ก็
สนับสนุนให้ทำคือ ด้านชาวบ้านจับประชุมชนใหญ่ มี
ใช้เบียดชีวิตราว รอดการพิจารณาของรพท.
เวลา 09.00 น. วันที่ 20 เม.ย. คณะกรรมการ
รักมธรรมชาติ ต.นาโง้ง อ.ภูคช จ.อโยธยา เข็ญ
จำนวน 300 คน ร่วมประชุมหาทางออกเบียด
ใช้เบียดเปลี่ยนสันคิแทนวินกษาใบชุมชน ภาย
ทวารือ 3 ช.ม. ที่ประชุมลงมติให้รพท.ใช้เบียด

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

7/1/20
21/20 43

ประชุมกรรมการ เพราะถ่วงอย่าง
 ฟ้าอาศัยกันอยู่แล้ว
 ปัญหา
 บ้าน
 เมื่อเปิดทำการทุกวันอาทิตย์ เวลา
 มีการจัดโครงการสร้างได้อย่างเป็น
 กว้างขวางทำหน้าทีเป็นผู้แทนธนาคาร
 ผู้จัดการ ผู้ช่วย คือนางนันทรา ทอง
 บ้านโลกชุมพูน ต.นาโสี อ.กุดชุม
 พูน แก่นเจ้าบ้าน ราษฎรบ้านกุดหิน
 ต.ชุม
 กรรมการบริหารธนาคารจำนวน 7 คน
 นายประพนธ์พร เทศไทย ราษฎร
 บ้านกุดชุมพูน นายแสง ราษฎรบ้าน
 กุดชุมพูน นางหึง ราษฎรบ้านท่าลาด
 ต.ไทย ราษฎรบ้านกุดหิน นางสำ
 ราษฎรบ้านท่าลาด นายเกรียงไข
 ราษฎรบ้านโลกชุมพูน นางปราณี ศรี
 บ้าน สันติสุข นอกจากนี้ยังมีฝ่าย
 และฝ่ายประชาสัมพันธ์โครงการ

มาอีก 120 รายนั้นกระจายอยู่ใน
 4 คือบ้านกุดหิน หมู่ 4 ต.ท่าแมด
 กุดกลาง หมู่ 6 ต.ไม้ อ.ทราย
 หมู่ 3 ต.นาโสี อ.กุดชุมและ
 หมู่ 11 ต.นาโสี อ.กุดชุม
 เปิดตัวโครงการอย่างเป็นทางการ
 ที่ 29 มีนาคมที่ผ่านมา โดยมีนาย
 ภัทร์หรือ ส.ศิริวัชรย์ เดินทางไป
 พิธีเปิด ในวันดังกล่าวได้ทาง
 โครงการตลาดนัดแลกเปลี่ยน
 ตำบลกัน ซึ่งสมทบธนาคารให้ความ
 ทางการเกษตร เช่น พริก ผัก
 ผลิต ฯลฯ เข้าร่วมแลกเปลี่ยน
 และถัดมาเมื่อวันที่ 8 เมษายน
 ราชการวานตลาดนัดเคลื่อนที่ขึ้นที่
 ปันแล้วอีกแห่ง ส่วนอีก 3 หมู่บ้าน
 อยจัดเช่นกัน
 ความสำเร็จที่ว่าเบี่ยกุดชุมที่ผลิต
 หนึ่งสิ่งที่เกิดขึ้นนอกจากใช้เป็น
 สำหรับแลกเปลี่ยนสินค้าทางการ
 ล้างเคียงในชุมชนเพื่อแก้ปัญหา
 ทางการเงินของสมาชิกหรือคาเห
 ในชุมชนแล้ว ยังเป็นสื่อที่ใช้
 ธรรมพื้นบ้าน ส่งเสริมให้ชาว
 ชนในชุมชนตระหนักถึงคุณค่า
 หน้าที่เต็มไปด้วยความเอื้ออาทร
 กันใกล้เคียง
 กระบวนการผลิตเบี่ยนั้น คณะผู้
 อกาลให้เด็ก ๆ ลูกหลานในหมู่บ้าน
 กับประเทศอิสาน อีต 12 คลอง 14
 ปีเก่าพบนเบี่ย ซึ่งกำหนดว่าจะ
 ไปถึงวิถีชีวิตพื้นบ้านแบบเรียบง่าย
 ธรรมหรือเกี่ยวกับกิจกรรมทาง
 เด็ก ๆ ให้ความสนใจส่งรูปวาดเข้า
 จำนวนมาก ขณะเดียวกันก็ขอ
 ฝากผู้ดูแลในหมู่บ้านให้ช่วย
 คืออดีตเพื่อพิมพ์ลงบนเบี่ย

เนเซอร์แลนด์ ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ แต่ละ
 ชุมชนที่ใช้ระบบแลกเปลี่ยนต่างเพื่อต้องการแก้
 ปัญหาความยากจน ปัญหา เศรษฐกิจทั้งนั้น
 บางชุมชนอาจใช้ระบบบงกัก หรือระบบคูปอง
 หรือใช้ผสมทั้ง 2 ระบบควบคู่กัน โดยใช้ควบคู่
 กับสกุลเงินประจำชาติเงิน

การนำระบบแลกเปลี่ยน ด้วยการใช้คูปอง
 หรือการบันทึกเป็นเครื่องมือของชุมชนยากจน
 เหล่านี้รัฐบาลแต่ละประเทศไม่ได้ห้าม โดยเฉพาะที่
 ประเทศอังกฤษ ซึ่งขณะให้หลายชุมชน
 ยังใช้อยู่ รัฐบาลท้องถิ่นให้การสนับสนุนด้วยจำ
 เพราะมีคนตกงานจำนวนมาก เกิดความขัดสน
 เรื่องค่าใช้จ่ายของคนในชุมชน ภาครัฐจัดหา
 สถานที่นัดพบการแลกเปลี่ยนสินค้าและกำหนด
 ช่วงเวลาให้ทั้งแนะนำให้ขายผลผลิตไปใช้ในเรื่อง
 ของการบริการ เช่นตัดผม ซ่อมรองเท้า ซ่อม
 เครื่องเรือน

นอกจากนี้ ธนาคารแห่งประเทศไทย
 สำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้ส่งเจ้า
 หน้าที่เข้าไปรวบรวมข้อมูลการใช้เบี่ยกุดชุม
 ศึกษาศาสตร์และข้อตกลงระหว่างสมาชิกธนาคาร
 เบี่ยเพื่อตรวจสอบว่าการผลิตเบี่ยดังกล่าวขัดกับ
 พร.บ.เงินตรา พ.ศ.2501 มาตรา 9 หรือไม่ ซึ่ง
 มาตราดังกล่าวระบุว่า ห้ามมิให้ผู้ใดจัดทำ
 จำหน่าย ใช้ หรือนำออกใช้ ซึ่งวัตถุหรือเครื่อง
 หมายใดๆ แทนเงินตราเงินแต่จะได้รับการอนุญาต

ขณะเดียวกันเมื่อรายงานข่าวว่าหลังจากข่าว
 การผลิตเบี่ยกุดชุมแพร่หลายออกไปแล้ว ได้มี
 ทั้งเจ้าหน้าที่จากกองอำนาจการรักษาดิน
 ไม้คงภายใน(กย.รณ.)และเจ้าหน้าที่หน่วยข่าว
 กรอง ประจำสำนักนายกรัฐมนตรี ได้เดินทาง
 เข้าไปตรวจสอบข้อมูลในพื้นที่เช่นกัน โดยสิ่ง
 ประเด็นว่าการผลิตและใช้เบี่ยเข้าข่ายเป็นภัยต่อ
 ความมั่นคงของชาติหรือไม่ ■

คู่มือชาวบ้าน ฉบับที่ 25

‘เบี่ยกุดชุม’ ชุมชนยึดพึ่งตนเอง

ศูนย์ข่าวภาคอีสาน - “เบี่ยกุดชุม” อีก
 ความพยายามหนึ่งของชาวบ้านในต.นาโสี
 อ.กุดชุม พ.ยโสธร ที่นำภูมิปัญญาแลกเปลี่ยน
 ยุคโบราณ มาประยุกต์ใช้เป็น
 เครื่องมือแลกเปลี่ยนสินค้าเพื่อแก้ปัญหา
 ความยากจนในชุมชน ตรงตามพหุช
 เศรษฐกิจพอเพียงของในหลวง และ
 รัฐบาลก็พร้อมว่าส่งเสริมการพึ่งตนเอง
 ของประชาชน แต่ด้วยปัญหาระบบ
 กฎหมายแบบ “เส้นแข็ง” ที่ใช้ปฏิบัติเป็น
 แนวตั้งลงมา บวกกับแนวถือถือตลาด
 เป็นใหญ่ในโลก เบี่ยกุดชุมจึงถูกตรวจ
 สอบว่าจะผิด พ.บ.เงินตราหรือไม่ และ
 เจ้าหน้าที่บ้านเมืองถึงขั้นจับตาว่าจะเป
 ภัยต่อความมั่นคงของชาติ

บ้านตอหม้อ

เบี่ยกุดชุมมูลค่า 20 เบี่ย ด้านหน้า และมูลค่า 10 เบี่ย ด้าน
 ด้วอย่างการพึ่งพาตนเองของชุมชน แต่เจ้าหน้าที่รัฐกลับไม่ไว้ใจ

การจะบูรณาการการผลิตเบี่ยนั้น คณะผู้
 อกาลให้เด็ก ๆ ลูกหลานในหมู่บ้าน
 กับประเทศอิสาน อีต 12 คลอง 14
 ปีเก่าพบนเบี่ย ซึ่งกำหนดว่าจะ
 ไปถึงวิถีชีวิตพื้นบ้านแบบเรียบง่าย
 ธรรมหรือเกี่ยวกับกิจกรรมทาง
 เด็ก ๆ ให้ความสนใจส่งรูปวาดเข้า
 จำนวนมาก ขณะเดียวกันก็ขอ
 ฝากผู้ดูแลในหมู่บ้านให้ช่วย
 คืออดีตเพื่อพิมพ์ลงบนเบี่ย

สำเร็จรูดกลับไม่ไวใจ

ตัวอย่างเมื่อมูลค่า 50 เบี้ย ด้านหน้าเป็นภาพประเพณีโลงแหกนคร้าวของชาวบ้าน ซึ่งประเพณีโลงแหกหรือการร่อนแรงจากเพื่อนบ้านเพื่อช่วยทำงานในสภาพสังคม เศรษฐกิจทุกวันนี้หาได้ยาก เป็นสังคมต่างคนต่างอยู่ เงินเป็นตัวแปรในการแลกเปลี่ยน ส่วนด้านหลังเบี่ยเป็นภาพงานเทศกาล มีชาวบ้านและเด็กนั่งฟังพระเทศน์ ทั้งสองภาพเป็นฝีมือการวาดของ ด.ญ.สุจิตตา เวฬุวันวิเศษ มุขนบัณฑิตเข้าของเบี่ยเขียนคำกลอนเป็นภาษาอีสานว่าเพิ่งตนเองสร้างมิตรไมตรี พืชผักมีหอมกับของใส่ เกือบอมแลกเปลี่ยนกะได้ เงินไหลออกไปทางนอก

ด้านหน้าเบี่ยจะเขียนกำกับว่า เบี่ยนี้ใช้แลกเปลี่ยนสิ่งของในชุมชนเขตชุมชนเก่าแก่พร้อมกับลายเงินหางบัวทอง บุญศรี ผู้แทนธนาคารและลายเงินชื่อของพระครูสุภาภรณ์ ในฐานที่ปรึกษาธนาคาร ซึ่งพระครูเป็นที่เคารพนับถือเป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชนแห่งนี้มานานเงินตราท้องถิ่น

ต่างประเทศเห็นดี

Mr.Menno Salveroa อาสาสมัครมูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม(มอส) กล่าวยืนยันว่าการใช้เบี่ยชุมชนไม่ได้ใช้แทนเงินบาท มีสัดส่วนการใช้แลกเปลี่ยนสินค้าถึงแค่ ๗ เปอร์เซ็นต์เป้าหมายหลักต้องการกระตุ้นชาวบ้านให้ทำการผลิตพืชผักสวนครัวกันมากขึ้น ไม่ต้องไปซื้อจากตลาด หากใช้เบี่ยทั้งหมด ชุมชนจะเกิดปัญหาเงินเฟ้อเรงมันใจว่าหากโครงการธนาคารเบี่ยประสบความสำเร็จ เศรษฐกิจชุมชนจะดีขึ้น ทั้งหมายถึงความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชาติด้วย

เขาเล่าต่อว่าการใช้เงินตราชุมชนเพื่อแลกเปลี่ยนสินค้าเฉพาะที่อยู่ในตำบลระแวกใกล้เคียงว่าเป็นเรื่องที่มีดีตามกฎหมาย ในประเทศแคนาดาเองเริ่มใช้เงินตราชุมชนครั้งแรกเมื่อปี ค.ศ.1๙83 ขณะนั้นมีปัญหาเศรษฐกิจอย่างหนัก เงินดอลลาร์ขาดแคลน มีคนตกงานจำนวนมาก กรมการศกษาคนหนึ่งชื่อ Michael Lindon เป็นคนตั้งคิดแต่เป็นการใช้ระบบบันทึก ใช้ในชุมชนในละแวกคนดรงกัน คือแลกเปลี่ยนสินค้ากันแล้วบันทึกไว้ว่าคนไหนฝากเงินค่าไปมูลค่าเท่าไร เพราะแต่ละคนต่างไม่มีเงินสด

แต่ระบบก็ไม่ประสบความสำเร็จ เพราะยุ่งยากเกินไป จึงเปลี่ยนใหม่แล้วแต่ข้อตกลงร่วมกันในกลุ่ม ต่อมาในราวปี พ.ศ.2500 แนวคิดการแลกเปลี่ยนเงินกันสามารถขยับเข้ามาเป็นใช้ในอีกหลายประเทศ เช่นบราซิล เม็กซิโก แคนาดา แอฟริกา ออสเตรเลีย ไอร์แลนด์ สวิตเซอร์

สวิตเซอร์แลนด์ก็มีชุมชนแห่งหนึ่งได้รวมตัวกันราว 2,000 คน เพื่อแก้ปัญหาสังคมที่คนในชุมชนต่างคนต่างทำงาน โอกาสที่จะสังสรรค์หรือทำกิจกรรมร่วมกันน้อยมาก การช่วยเหลือเกื้อกูลไม่มี แต่พอมีระบบแลกเปลี่ยนแบบนี้จึงเข้ามา โดยมีการตั้งผู้จัดการกลุ่มขึ้นมาพร้อมคณะกรรมการชุดหนึ่งคอยจัดการระบบ สังคมอบอุ่นขึ้น มีการฝากดูแลเด็ก ฝากบ้านเมื่อไปทำธุระต่างเมือง

อย่างไรก็ตาม ระบบแลกเปลี่ยนบางประเทศก็ไม่ประสบความสำเร็จ เพราะคนในชุมชนบางส่วนที่ไม่เข้าร่วมโครงการ เพราะยังเห็นว่าแม้จะตกลงกัน ก็ยังมีสวัสดิการของรัฐบริการอยู่

แต่สำหรับเบี่ยชุมชน กลับถูกตั้งข้อสังเกตว่าผิดกฎหมายเงินตราของไทย ทั้งที่เป็นเพียงแต่อุปถัมภ์และใช้ผสมกับเงินบาท น่าจะเป็นการดีด้วยซ้ำเพราะเป็นการลดภาระให้กับภาครัฐหากชุมชนเข้มแข็งพึ่งตนเองได้หากเบี่ยชุมชนดำเนินการไปด้วยดี ก็จะส่งผลดีให้เป็นบาทหรือเศรษฐกิจโดยรวมและสังคมของประเทศชาติเริ่มแข็งไปด้วย เพราะเป็นการลดภาระการพึ่งพิงตลาดโลก โดยเริ่มตั้งพื้นฐานสิ่งคือชุมชน

หากที่ต่างประเทศไม่มีกฎหมาย การใช้เบี่ยท้องถิ่นแห่งนี้ก็ไม่น่าจะมีดีตามกฎหมายด้วย เพราะ กฎหมายเงินตราของไทยก็มีต้นแบบมาจากต่างประเทศ คือยุโรป

ภาครัฐต้นตอสิ่งสอບ่วน

ต้นตอของเบี่ยชุมชน เกิดจากเหตุ นายอำเภออุบลชุมกล่าวแสดงความเห็นว่าจะทำทั้งเข้าใบตรวจลอบซื้อขายได้กับการที่แจ้งจากรัฐมนตรีว่าการเบี่ยชุมชนว่าการใช้เบี่ยมีเป้าหมายเพื่อแลกเปลี่ยนสินค้าเกษตรระหว่างสมาชิกธนาคารในชุมชนเท่านั้น กระตุ้นให้ชาวบ้านขยันเพาะปลูกพืชผักสวนครัวแลกเปลี่ยนกัน ส่งเสริมการออมของคนในชุมชน อย่างไรก็ตามเพื่อสร้างความกระจ่างให้เกิดขึ้นกับสังคม เมื่อวันที่ 1๖ เมษายนที่ผ่านมาได้ตั้งคณะกรรมการตรวจสอบข้อเท็จจริงขึ้นมา ชุด มี พ.ต.อ.หญิง พนมไพรบูลย์ ผกาเสก อ.อุบลชุมเป็นประธาน คาดว่าจะใช้เวลาพิสูจน์ข้อมูล 15 วัน

การตั้งคณะกรรมการขึ้นมาตรวจสอบนี้ไม่หมายความว่าทางเจ้าหน้าที่รัฐต่อต้านโครงการของตนเองของชาวบ้าน แต่อยากตรวจสอบให้กระจ่างว่าการผลิตเบี่ยดังกล่าวขัดต่อข้อกฎหมายหรือไม่

นอกจากนี้ ธนาคารแห่งประเทศไทย

เบี่ยชุมชน... (Caption text partially obscured)

ชีวิตท่าลาดเป็นศูนย์กลาง
ทำงานสมาชิกในกลุ่ม ปัจจุบันมีกลุ่ม
กว่า 2 หมื่นคน

จากตั้งกลุ่มเอ็ดคอปูเอ็ดกันขึ้นมาแล้ว
ยืนยันว่าสมาชิกช่วยแก้ปัญหาความ
ยากจนที่จะนำไปใช้ทำนาได้มาก เกษตร
กรสมาชิกรายใดจะยอมไปใช้ก็จะเห็น
ความเดือดร้อนของผู้จะยอมเข้าสู่อาร
ณะกรรมกรกลุ่ม ซึ่งแต่งตั้งจาก
คน 7 คน โดยจะดูจากความลำบาก
ของผู้จะเป็นหลัก หลังจากมีเงิน
ณะกรรมกรตรวจสอบซึ่งมีอยู่ 2 คน
มีผลการใช้เงินว่าเป็นไปตาม
หรือไม่

วพของกล่าวต่อว่าเมื่อตั้งกลุ่มเอ็ดคอปู
ได้เกือบปี สมาชิกในกลุ่มรวมถึง
ยี่สิบได้ประชุมประเพณีผลดำเนินงาน
ต่างเห็นต้องกันว่าเกิดประโยชน์
มาก สามารถแก้ปัญหาความขัดสน
กันได้ดี จึงหารือกันต่อว่าควรจะทำ
อะไรขึ้นมาอีกสักโครงการที่สามารถ
คนในชุมชนในวงกว้างมากกว่ากลุ่ม
กัน ทั้งนี้กิจกรรมที่จะทำนั้นต้องอยู่
ในความร่วมมือร่วมใจระหว่งคนใน
ชุมชนใกล้เคียง

ในราวเดือนมีนาคม 2542 Mr.J
แชนด์ลา และ Mr.Menno Salveroa
และนดี อลาสตัมครจากมูลนิธิอิสรา
เอล(มอส.) ซึ่งเข้ามาทำงานในพื้นที่
ได้เข้าร่วมประชุมกับกลุ่มเอ็ดคอปูเอ็ด
ประชุมครั้งนั้นก็ได้มีการหารือถึงทาง
ปัญหาเศรษฐกิจชุมชน และอาสา
ได้เสนอแนวความคิดการสร้างระบบแลก
กอน ภายใต้ชื่อโครงการ The Thai
ly Currency System Project

แนวคิดดังกล่าวได้มาจากงานสัมมนา
เศรษฐกิจท้องถิ่น จัดขึ้นที่จังหวัด
ปี 2541 การสัมมนาครั้งนั้นได้แบ่ง
กลุ่มสัมมนาไปร่วมกันคิดวิธีการแก้
ปัญหาในท้องถิ่นภายใต้ความร่วมมือ
ชุมชน และได้มีการนำเสนอแนวคิด
แยกกลุ่มหนึ่งว่าหาหนทางออกปัญหาความ
ยากจนของชุมชนที่น่าจะลดภาระทั้ง
ภายนอกคือการกำหนดเงินตราท้องถิ่น

กล่าวว่ามีสมาชิกในกลุ่มเอ็ดคอปูเอ็ดกัน
มาคิดที่อาสาสมัครนำเสนอ พระครู
ธรรมเทโวโรหิตช่วย จึงแนะนำให้สมาชิกใน
หรือคิดหารูปแบบวิธีการใช้เงินชุมชน
ระบบจากการใช้เงิน ทั้งด้านสังคม
และบริบทกับนักกฎหมายหลายต่อ
ถึงขั้นก็เห็นว่าไม่น่าจะขัดกับพระรา
มตรา เพราะเป็นเพียงแต่สื่อกลางใน
ท้องถิ่นชุมชนเท่านั้น

ระหว่างเดือนเมษายน-พฤษภาคม 2542
ตัวสมาชิกที่วัดท่าลาดทดลองวิธีการ
การกำหนดบทบาทภาระหน้าที่ว่าใครเป็น

นายในเมื่อสมาชิกสุดท้ายหรือสุดท้ายไม่สมาชิก
ต้องรับผิดชอบเองและหากเงินขาดติดขัด ให้
นำไปเปลี่ยนเงินใหม่ที่คนเก็บเงินได้แต่ทั้งนี้แล้ว
กำกับเงินนั้นต้องชัดเจนทั้ง 2 ฝ่าย และมีแผน
ธนาคารจะโอนบัญชีของสมาชิกรายหนึ่ง
ไปยังบัญชีของสมาชิกอีกรายหนึ่งได้ทันที ก็ต่อ
เมื่อทั้ง 2 ฝ่ายไม่ทำการโอนเงินธนาคารเก็บเท่ากัน

นางบัวทองกล่าวว่าเมื่อสมาชิกเก็บเงินไป
แล้วจะต้องนำเงินมาคืนให้ครบตามจำนวนที่เบิก
เมื่อครบกำหนด 1 ปี หากไม่สามารถนำมาคืนได้
ก็ขอต่อระยะเวลาออกไปอีกเพื่อหาเงินมาคืนให้
ได้เท่ากำหนดให้นำมาคืนเมื่อครบกำหนดเช่นนี้เพื่อ
ต้องการกระตุ้นให้สมาชิกเกิดความกระตือ
ร้อนที่จะต้องยื่นตัวการเกษตร เลี้ยงสัตว์หรือ
ปลูกพืชผักสวนครัวในบ้าน ป้องกันการใช้เงิน
แลกซื้อจากสมาชิกรายอื่นเพียงฝ่ายเดียว โดย
ไม่มีผลผลิตไว้แลกเปลี่ยนกับสมาชิก

เพราะจุดมุ่งหมายสูงสุดของโครงการจัดตั้ง
โครงการธนาคารปศุสัตว์เพื่อให้เกิดกิจกรรม
ทางการเกษตรภายในชุมชนไว้แลกเปลี่ยน
กันเองที่หลากหลาย สดการไปซื้อผลิตผลเหล่านี้
จากตลาดภายนอก เป็นการพึ่งตนเองตามแนว
พระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ในเรื่องเศรษฐกิจแบบพอเพียง เงินบาทที่มีอยู่
สมาชิกจะได้เก็บออมไว้ใช้จ่ายในยามจำเป็น
หากเบียดจุกชุมผิด
รัฐต้องกำกับ, ใหม่

ตัวแทนวิจิตร บุญสูง หนึ่งในสมาชิก
ธนาคารเบียดจุกชุม ระบุว่าบ้านโลกชุมชนคนไร่
เปิดแผนว่าการนำระบบเบียดมาใช้ของชุมชนนั้น
เป็นยุคโลบายอย่างหนึ่งในการหาทางออก
ปัญหาปากท้องของชาวบ้าน ไม่ต้องขนทราย
หาเงินสกุลบาท ในภาวะที่เศรษฐกิจล้มละลาย
เช่นนี้ ผลผลิตทางการเกษตรที่ชาวบ้านผลิตขึ้น
มีคุณค่ามากกว่า นั้นหมายถึงการพึ่งตนเองแบบ
ยั่งยืน สดการถูกเอาเปรียบจากนายทุน เบียดเป็น
เพียงเครื่องมือสื่อกลางสำหรับการแลกเปลี่ยนที่
กำหนดขึ้นร่วมกันเท่านั้นคนในชุมชนมีค่ามากกว่า

ก่อนที่พวกเขาจะทำเบียดดังกล่าวขึ้นมาได้
ผ่านกระบวนการวิเคราะห์เศรษฐกิจในชุมชนแล้ว
แล้วหลายต่อหลายครั้งจนได้ข้อสรุปว่า คนใน
ชุมชนจะอยู่ได้อย่างไม่อดอยากมีเงินบาทเพียง
เมื่อใช้จ่ายบนเงินใช้หรือไว้ส่งลูกหลานเรียน
หนังสือ ต้องมีการวางแผนในการประกอบอาชีพ
เมื่อระบบแลกเปลี่ยนสินค้าเกิดขึ้นเช่นนี้
แล้ว โอกาสที่เงินบาทจะไหลออกนอกชุมชนก็
จะน้อยลง สดการพึ่งพาภายนอก ซึ่งเป็นสังคม
วัตถุนิยมไปแล้วแบบสมบูรณ์แบบ ถูกดำเนินม
ตะวันตกครอบงำแบบวัตถุนิยมแล้ว หากปล่อย
ให้สังคมท้องถิ่นเป็นไปตามกระแสการค้าโลก
โดยไม่มีการกำหนดความพอดี อนาคตชุมชน
ก็จะล่มสลาย

หากมองอีกมุมหนึ่งเบียดจุกชุมจึงเปรียบ
เสมือนเครื่องมือสร้างความสมดุลระหว่าง
กระแสวัตถุนิยมจากสังคมภายนอกและการพึ่ง
ตนเองจากผลผลิตทางการเกษตรหรือผลิต
กรรมบริการอันภายในชุมชน ป้องกันไม่ให้วิถี
ชาวบ้านถูกกระแสโลกวัตถุนิยมกลืนไปหมด

Mr.Menno Salveroa อาลาสตัมครชาวเนเธอร์แลนด์จากมูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม หนึ่งในที่ปรึกษาโครงการเบียดจุกชุม

นายวิจิตรกล่าวต่อว่าการนำระบบแลก
เปลี่ยนมาใช้ โดยใช้เงินเป็นเครื่องมือ หากชุมชน
อื่นๆ นำไปประยุกต์ใช้กันอย่างกว้างขวาง จะเกิด
ประโยชน์ ต่อประเทศชาติมาก เพราะเมื่อชุมชน
ท้องถิ่นสามารถพึ่งตนเองได้ ประเทศชาติก็ไม่ต้อง
พึ่งพิงต่างประเทศมากเกินไป พึ่งพิงอยู่ใน
ในเรื่องที่ภายในประเทศทำไม่ได้เท่านั้น ทั้งนี้
ของชาติก็จะไม่สูงอย่างทุกวันนี้

วิจิตรต้องคิดให้มากกว่านี้ อย่างเรื่องเงิน
เงินผู้ต่างประเทศมาให้จ่ายแก้ปัญหา เศรษฐกิจ
เพียงอย่างเดียวนโยบายแก้ปัญหาเศรษฐกิจของ
รัฐบาลไทยล้มเหลว ผมไม่เห็นด้วย ตรงกัน
ข้ามกับมเกลเซียที่เขากำหนดทิศทางแก้ปัญหา
วิกฤติเศรษฐกิจได้ถูกต้อง ในหลวงท่านจึงเรื่อง
เศรษฐกิจพึ่งตนเองนับตั้งไม่ถ้วน ก็ยังไม่เป็น
ผู้บริหารประเทศในภาคกำหนดเป็นนโยบายอย่าง
เป็นจริงเป็นจังสักที ทุกวันนี้ชาวบ้านขาดหวัง
กับรัฐบาลแล้ว จึงต้องหาทางพึ่งตนเอง

เมืองไทยเต็มไปด้วยหนี้สิน จอร์จี่ชาว
ก็เป็นหนี้ อ.ก.ส.จนท่วมหัว ไม่มีปัญญาจะใช้
ในระดือนี่อยู่แล้ว ประเทศชาติก็ยิ่งมาติดหนี้
ไอเอ็มเอฟอย่างมหาศาล ชาวบ้านซึ่งยากจน
เข้ากันก็ไม่ต้องมีการระดมทุนถึงขั้นนี้แล้ว
นายวิจิตรกล่าวและว่า

หากสิ่งทีพวกเขาทำเพื่อนำระบบแลกเปลี่ยน
เพื่อลดการให้เงินบาทที่หายากอยู่แล้ว ด้วยการ
ใช้เบียดจุกชุมเป็นเครื่องมือแทนบางส่วนนั้นมัน
ผิดกฎหมาย ทั้งที่ลดภาระหนี้เพื่อช่วยตัวเอง
และชุมชนให้รอดูมีกิน ก็ต้องไปขึ้นศาล
กฎหมาย กฎหมายเมื่อขึ้นมาเงินได้ก็รอดูมี
ใช้

คณะกรรมการของกฎหมายที่เป็นอุปสรรค
การพัฒนาชุมชน ก็สมควรจะแก้ไขใหม่ให้สอดคล้อง
กับสภาพความเป็นจริง สิ่งทีพวกเขาทำ
พวกเขาสงสัยคือกับปัญหาความยากจนในชุมชน
ซึ่งรัฐบาลเองช่วยทำอะไรไม่ได้เลย จะสร้าง
เติมความทุกข์ของพวกเขาไปถึงไหน

พระครูสุภาจารวิวัฒน์ เจ้าคณะตำบล
ที่ปรึกษาธนาคารเบียดคนเมืองเบียดจุกชุม
ที่จะทำการผลิตเบียดออกมาใช้นั้น อาศัยการ
นัดพร้อมกันแก่เกษตรกรสองมาเป็นปี อาศัย
ว่ามีเงินจะมีประโยชน์ต่อความเป็นอยู่ของ
ในชุมชนก็เลยสนับสนุนให้ทำเต็มที่ โดย
เห็นดีร่วมระบบเบียดเพื่อสร้างความมั่นใจให้
ชาวบ้านด้วย ขณะนี้ถึงก็ถือว่าอยู่ในขั้นทดลอง
ลงใช้มีผลแล้ว ก็ยังถูกมองว่าชุมชน

เบี้ยกุดชุม'พึ่งตนเอง

ทุกหน้า 1

ฉบับล่าสุดที่ผ่านเข้ามาที่กลางกระแสดังนี้ในแต่ละพรรคการเมือง อันตามผลเดียวก็อดความเห็นไม่ตรงกัน... รับเปลี่ยนตำแหน่งในพรรคและตัวการเมืองการ จัดสรรผลประโยชน์จากเงิน... ในโครงการ และมีข่าวลือจากรัฐมนตรี... อยุ่เพราะเป็นความคิดสร้างสรรค์ของ... โครงการพาทางออกแก่ปัญหาสภาพ... ตนเอง โดยนำระบบเบี้ยชุมชนเช่น... ว่าเบี้ยกุดชุม

ไม่รวยถูกเจ้ากั๊กหัวที่รัฐ หัวคิดชน... ชุมชนอิสระ เป็นภัยต่อความสงบ... ด้ขึ้นที่เจ้าหน้าทีธนาคารแห่งประเทศไทย... ไปตรวจสอบสวนประเด็นความผิด... รมเงินกว่า พ.ศ.2501 มาตรา 9 หรือ... จะเปิดแหล่งข่าวผลการตรวจสอบ... ติ 28 เมษายน นี้

เบี้ยกุดชุม' บัวทอง บุญศรี ราษฎรบ้านสันติสุข... กุดชุม จ.ยโสธร ในฐานะผู้แทนสภา... ชุมชนแล้วคาบกับ "ผู้จัดการรายวัน"... ทางการนำระบบเบี้ยชุมชนมาใช้ว่าเมื่อ... ปี 2541 ชาวบ้านได้รับความเดือดร้อน... หนักตัวขึ้นสูง ลูกหลานห่างไกลไม่มี... อดออกจากงาน เพราะปัญหาวิกฤติ... ของประเทศตกต่ำ คือเรื่องปรีภัก... ราชการที่นอนบ้านว่าจะทำอะไรถึงจะ... ไปใช้เงิน ในที่สุดก็รวมกลุ่มเพื่อนบ้าน... 1 ถึงกลุ่มเล็กอยู่ เข็มคืนมาเพื่อทำ... ึ่งพวกกันเองภายในกลุ่ม

อีกในกลุ่มได้ลงขันกันคนละ 1,000... ในกองกลางที่หมู่เวียงใต้สมาชิกมี... หนึ่งมีข้อตกลงว่าจะต้องไปใช้... ึ่งอำนาจการปกครองเท่านั้น เงินได้ไม่... อดอกเบี้ยร้อยละ 1 ต่อปี กำหนดใช้... ษา มีเงิน นำไปเป็นค่าใช้จ้างบุคลากร... ษา เห็นว่า ปรับสภาพดินในแปลง หรือ... ักพิชิตผัก ไม้ผลในดินนา... ณะครูสุภาพจารวัฒน์ เจ้าคณะตำบล... ับเงินจำอวดแล้วดีทาลวด"เห็นดีด้วย... ักษาจึงตั้งคณะกรรมการขึ้นมาชมเชยตัว... ไม้มีความจำเป็นจะต้องใช้เงิน ด้วยม... ึ่งเงินกองกลางแล้วมาตั้งสหกรณ์ และ... ด้ให้วัดศาลาดเป็นศูนย์กลางการ

ผู้ซื้อ-ผู้ขาย ทำการทดลองศึกษาในเรื่องการใช้... เบี้ยชุมชนมานานกว่า 1 ปี จึงตัดสินใจจะทดลองใช้เบี้ยกุดชุม ซึ่งเงินทุนที่ไว้หมักเบี้ยได้มาจาก... จากการสนับสนุนของ Japan Foundation Asia Center จำนวน 3 หมื่นบาท พิมพ์ทั้งหมด 1 หน้าใบ มูลค่า 1 หน้าเบี้ย... แนวคิดเบี้ยกุดชุม... ทฤษฎีสก.พึ่งตนเอง

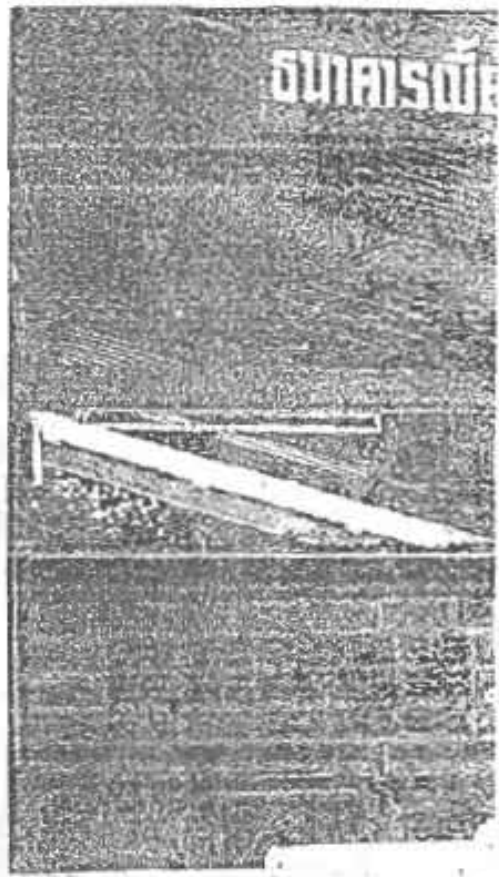
นางบัวทองกล่าวยืนยันว่าโครงการเบี้ยกุดชุมที่ทำขึ้นนี้มีเจตนาารมณ์หลักเพื่อสร้างความเข้มแข็งด้านเศรษฐกิจให้กับชุมชนเท่านั้น... ไม่หวังวัตถุประสงค์จะให้แทนเงินบาท เพราะต้องการให้สมาชิกพึ่งตนเองในชุมชน... อดการพึ่งพากันนอก... เบี้ยกุดชุมจำกัดการใช้เฉพาะแลกเปลี่ยนสินค้าที่ผลิตขึ้นในชุมชน... คือผลผลิตทางการเกษตร อาหารแปรรูป ผลผลิตจากโรงสีข้าววิเศษธรรมชาติ สินค้าหัตถกรรมหรือยาสมุนไพรต่าง ๆ เท่านั้น

การใช้เบี้ยกุดชุมนั้นจะใช้วิธีการแบบผสมใช้ควบคู่กับเงินบาท... สัดส่วนจะเป็นเท่าใดขึ้นอยู่กับ... การตกลงหรือความพอใจของสมาชิกผู้ให้เบี้ย... คือชื่อของแทนที่จะใช้เงินบาทหมดก็จ่ายเป็นเบี้ยแทนบางส่วน... เช่นแดงกว่าโลกวันละ 10 บาท... ผู้ซื้อก็จ่ายเป็นเงินบาท 5 บาท ที่เหลืออีก 5 บาทจ่ายเป็นมูลค่า 5... เบี้ยแทน เงินบาทที่พอเจียก็จ่ายออกมาใช้หรือไปซื้อสิ่งของจากชุมชนภายนอกที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตแต่ผลิตกันเองในชุมชนไม่ได้

ปัจจุบันธนาคารเบี้ยกุดชุมมีสมาชิก 120 ราย... แต่มีแค่เปิดเบี้ยจากธนาคารไปใช้จริงเพียง 13 ราย... มูลค่าเบี้ยทั้งหมด 1,000... เบี้ย 250... เบี้ยกุดชุมมีค่าเท่ากับเงินบาทคือ 1... เบี้ย เท่ากับ 1 บาท 5... เบี้ย เท่ากับ 5 บาท 10... เบี้ย เท่ากับ 10 บาท 20... เบี้ย เท่ากับ 20 บาท 50... เบี้ย เท่ากับ 50 บาท

ทั้งนี้สมาชิกในกลุ่มผู้ให้เบี้ยได้ชี้แจงข้อตกลงร่วมกันว่าการกำหนดราคาและคุณภาพของสินค้าที่จะแลกด้วยเบี้ย... อยู่ในแนวทางที่สนใจของสมาชิกทั้งหมด... ไม่ใช่กรรมการหรือคณะทำงาน... สมาชิกสามารถเบิกเบี้ยจากธนาคารเบี้ยได้ไม่เกิน 500... เบี้ย แต่ทั้งนี้ทั้งนี้สมาชิกต้องจ่ายส่วนหนึ่งหรือยอด 500... เบี้ยที่เคยเบิกก่อน... จึงมีสิทธิเบิกใหม่... กรณีการเบิกหรือฝากเบี้ย... จะไม่มีดอกเบี้ยไม่ว่ากรณีใดก็ตาม

สมาชิกหรือใครก็ตามที่ใช้เบี้ย... จะนำเบี้ยไปแลกทำเงินบาทไม่ได้... หากนำไปแลกเปลี่ยนกับเงินบาทจะถือว่าผิดข้อตกลงสมาชิก... ทั้งนี้การเบี้ยในสมาชิกสุภาพจารวัฒน์หรือถูกกล่าวถึงจะเลิก

นางบัวทอง บุญศรี ผู้แทนธนาคารเบี้ยกุดชุม

เบียดกุม

อปท. โดยมีชาวบ้าน 20 กว่าคนจาก 5 หมู่บ้าน ใน ต.นาโผ อ.กุศุม จ.ยโสธร พร้อมด้วยพระครูสุภาจารวัฒน์ เจ้าอาวาสวัดท่าศาลา และนายนิล ลามสี กรรมการโครงการเบียดกุม เข้าร่วมรับฟังด้วย

ทั้งนี้ ชาวบ้าน 5 หมู่บ้านใน ต.นาโผ ซึ่งได้ทำโครงการเศรษฐกิจชุมชนมานานกว่า 15 ปี ทั้งการเกษตรผสมผสานและสมุนไพรที่ตนเองได้คิดโครงการธนาคารเบียดกุมขึ้น เพื่อการพึ่งตนเองในช่วงเศรษฐกิจฝืดเคืองไม่สามารถหาเงินตราเข้าชุมชนได้ โดยออก "เบียดกุม" รูปร่างเหมือนธนบัตรใช้แลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้ากันเองในชาวบ้านประมาณ 120 ครอบครัว เริ่มใช้เมื่อวันที่ 29 มี.ค. ที่ผ่านมา ควบคู่กับการใช้เงินบาท

อย่างไรก็ดี บวกรกว่าโครงการดังกล่าวกลับถูกเพ่งเล็งจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ ซึ่งตั้งแง่ว่าเป็นการพิมพ์ธนบัตรเถื่อนปลอมทำลายความมั่นคงทางเศรษฐกิจ และเรียกเจ้าหน้าที่ธนาคารแห่งประเทศไทยเข้าไปตรวจสอบว่า ชาวบ้านกระทำผิด พ.ร.บ.เงินตราหรือไม่

นายสุทัศน์กล่าวว่า เมื่อชาวบ้านนำเบียดกุมมาใช้เพียงไม่กี่วัน ก็มีการใช้ยานางรัฐเข้ามาจับชาวบ้านให้เลิกใช้ ทั้งที่เบียดกุมเป็นสัญลักษณ์แสดงถึงการพึ่งพาตนเอง เป็นสิ่งที่ป่าภาคภูมิใจที่ชาวคุศุมได้ริเริ่มระบบเงินตราท้องถิ่นขึ้นในประเทศไทย ซึ่งรัฐควรจะให้ใจ และถ้าสงสัยก็ควรเข้ามาสนทนาหาทางแก้ไขข้อบกพร่อง ไม่ใช่ใช้ยานางเข้าตรวจด้วยการอ้างกฎหมาย

ถ้ารัฐเข้าใจ ก็ควรจะให้เข้ามาดูต้นแบบและใช้คำสั่งใจผมไม่โทษใคร แม้แต่นายอำเภอหรืออ.ฯ เพราะผมรู้ว่านี่มีเบื้องสูงส่งลงมา ความจริงถ้าเรื่องนี้จะจับกุม ก็ให้มาจับผม เพราะผมเป็นคนเปิดโครงการที่คุศุมเอง เก่งไม่จริงมีหรือ" นายสุทัศน์กล่าวว่า คนไม่เชื่อเงินตราของรัฐ เพราะไม่ผูกพันกับองค์กรข้ามชาติ อย่างธนาคารโลกและไอเอ็มเอฟ ที่มุ่งการหาผลประโยชน์เป็นเงินทุนและเทคโนโลยี โดยมองข้ามคนยากไร้ โดยเฉพาะคนในภาคอีสาน เป็นที่มายืนคิดที่ผู้ได้รับผลกระทบหันมาหาทางออกแก้ไขปัญหาร่วมกันตัวเอง

เบียดกุมให้ อปท.วินิจฉัยว่า จะเข้าข่ายความผิดตาม พ.ร.บ.เงินตราหรือไม่ เพราะมาตรา 9 ระบุว่า ห้ามมิให้ผู้ใดทำ จำหน่าย²ใช้ หรือนำออกใช้ซึ่งวัตถุหรือเครื่องหมายใดๆ แทนเงินตรา เว้นแต่จะได้รับอนุญาตจากรัฐมนตรีซึ่งผลจะเป็นอย่างไรก็ขึ้นกับการตีความ ส่วนตัวเห็นว่า เบียดที่นำมาใช้ยังไม่เข้าข่ายเงินตรา เพราะเป็นการใช้ในกลุ่มย่อย หากเป็นเงินตราต้องให้ทั่วประเทศมีการเปลี่ยนมือมากกว่านี้ แต่ขณะนี้เป็นนอกชุมชนก็ยังไม่ยอมรับ ส่วนตัวยอมรับว่าเป็นสิ่งที่ดี เป็นการช่วยเหลือกันเองในชุมชน แต่ยังมีปัญหาในแง่กฎหมาย โดยเฉพาะการใช้คำว่าธนาคารค่อนข้างหมิ่นเหม่งกฎหมาย

นายนครกล่าวว่า การทำความเข้าใจเรื่องเบียดกุมจะดูเฉพาะกฎหมายไม่ได้ ต้องดูความเป็นมา เพราะจุดเริ่มต้นมาจากการสร้างงานในชุมชนเจตนารมณ์โครงการนี้เนื่องมาจากชุมชนไม่สามารถแสวงหาเงินตราเข้าสู่ชุมชนได้ ความจริงแล้วรัฐต้องเป็นผู้แก้ไข แต่ระบบที่เป็นอยู่ทำให้ประชาชนไม่สามารถขอรับความช่วยเหลือได้ จึงหาทางออกด้วยการช่วยตัวเอง ส่วนในแง่กฎหมาย ก็น่าจะเป็นเรื่องของนิติสัมพันธ์ ที่ตกลงกันระหว่างคู่สัญญาในการหาสิ่งหนึ่งสิ่งใดมาทดแทนการแลกเปลี่ยนสินค้า ส่วนตัวมองว่าเป็นลักษณะเหมือนคณาค่าที่รับฝากทรัพย์สินมากกว่าผู้ใช้กฎหมายเงินตราควรเข้าใจเจตนาก็แท้จริงว่า ไม่ใช่การเอาเบียดมาใช้แทนเงิน แต่นำมาใช้แก้ปัญหาคือชุมชนควบคู่กับเงินบาท

นายสมชายกล่าวว่า เรื่องนี้ต้องดูเจตนารมณ์ เบียดกุมคือการนำมาใช้แทนธนบัตรและเหรียญกษาปณ์หรือไม่ เบียดกุมเป็นเรื่องของนิติกรรมสัญญาระหว่างสมาชิก ถือว่าเป็นไปโดยประเพณีปฏิบัติอยู่ในประเภทตัวเงินหรือคู่รองมากกว่าเป็นเรื่องความคิดใช้หมุนเวียนกันในชุมชน ไม่เข้าข่าย พ.ร.บ.เงินตรา ส่วนที่ว่าธนาคารเป็นการหมิ่นเหม่งกฎหมายนั้น ก็เห็นด้วย แต่ต้องเข้าใจว่าทางราชการได้ใช้คำว่าธนาคารว่า ธนาคารควาย ธนาคารข้าว จนกลายเป็นประเพณีไปแล้ว หน่วยงานรัฐจึงไม่ควรตีความในลักษณะเดี๋ยวนั้น โดยไม่ดูเจตนาก็แท้จริง เบียดกุมอยู่ไม่ได้ถ้าไม่ใช้คู่กับเงินบาท จึงไม่ใช่ออกตัว

พรต 26 เมษ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

โพรงน้ำๆ เท่านั้น

การใช้เบี้ยกุดชุมนั้นจะใช้วิธีการแบบกรม ให้ครอบครัวเป็นเงินบาท สัดส่วนจะเป็นเท่าใดขึ้นอยู่กับมาตรการลด หรือ ความพอใจของสมาชิกผู้ใช้เบี้ย คือวิธีของแผนที่จะใช้เงินบาทหมกก็จ่ายเป็นเบี้ยแทนบางส่วน เช่น แดงทวาทิสถกฤษ ๑๐ บาท ผู้ซื้อก็จ่ายเป็นเงินบาท ๕ บาท ที่เหลืออีก ๕ บาทจ่ายเป็นมูลค่า ๕ เบี้ย แทนเงินบาทที่เหลือก็เก็บออมไว้หรือนำไปซื้อสิ่งของจากชุมชนภายนอกที่จำเป็นต่อภาวะดำรงชีวิต แต่มีลิดกับของ ในชุมชนไม่มี

สมาชิก ๒๐ ราย แต่มีผู้เบิกเบี้ยจากธนาคารไปใช้จริงเพียง ๑๐ ราย มูลค่าเบี้ยทั้งหมด ๕,๐๐๐ เบี้ย มูลค่าเบี้ยกุดชุมมีค่าเท่ากับเงินบาทคือ ๑ เบี้ยเท่ากับ ๑ บาท ๕ เบี้ยเท่ากับ ๕ บาท ๑๐ เบี้ยเท่ากับ ๑๐ บาท ๒๐ เบี้ยเท่ากับ ๒๐ บาท ๕๐ เบี้ยเท่ากับ ๕๐ บาท

สมาชิกในกลุ่มผู้ใช้เบี้ยได้จัดทำข้อตกลงร่วมกันว่า การกำหนดราคาและคุณภาพของสินค้าที่จะแลกด้วยเบี้ย อยู่ในอำนาจตัดสินใจของสมาชิกทั้งหมด ไม่ใช้กรรมการหรือคณะทำงานสมาชิกธนาคารเบิกเบี้ยจากธนาคารเมื่อใดไม่เกิน ๕๐๐ เบี้ย แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นสมาชิกต้องจ่ายส่วนหนึ่งของยอด ๕๐๐ เบี้ยที่เบิกเบิกก่อน จึงมีสิทธิ์เบิกใหม่กรณีการเบิกหรือฝากเบี้ยจะ ไม่มีติดกเก็บไม่ฝากกรณีใดก็ตาม

สมาชิกหรือใครก็ตามที่ใช้เบิกจะนำเบี้ยไปแลกกับเงินบาทไม่ได้ หากนำไปแลกเปลี่ยนกับเงินบาทจะถือว่าผิดข้อตกลงสมาชิกแล้วดี หากเบี้ยในมือสมาชิกสูญหายหรือถูกฉ้อโกง สมาชิกต้องรับผิดชอบเอง และหากเบี้ยชำรุดฉีกขาดให้นำไปเปลี่ยนเบี้ยใหม่ที่ธนาคาร เบี้ยได้ แต่ทั้งนี้แล้วถ้าวันเบี้ยนั้นต้อง

ใช้จนถึง ๒ ฝ่าย และผู้พบธนบัตรจะโดนเก็บขายเบียร์ของสมาชิกรายหนึ่งไป ยังบัญชีของสมาชิกอีกรายหนึ่งได้นั้น ก็คือเมื่อทั้ง ๒ ฝ่ายไปทำกาารโอนที่ธนาคารเมื่อเท่านั้น

เมื่อสมาชิกเบิกเบี้ยไปแล้ว จะต้องมีเงื่อนไขมาคืนให้ครบตามจำนวนที่เบิกเมื่อครบกำหนด ๑ ปี หากไม่สามารถนำมาคืนได้ก็จะต้องระยะเวลาออกไปอีกเพื่อหาเงินมาคืนให้ได้ ที่กำหนดให้นำมาคืนเมื่อครบกำหนดเช่นนี้เพื่อต้องการกระตุ้นให้สมาชิกเกิดความกระตือรือร้นที่จะต้องจ่ายทำกาารเกษตร เลี้ยงสัตว์ หรือปลูกพืชผักสวนครัวในบ้าง ปืองกัน

การใช้เบี้ยแลกซื้อจากสมาชิกรายอื่นเพียงฝ่ายเดียว โดยไม่มีผลผลิตให้แลกเปลี่ยนรับเบี้ยเข้ามา

จุดมุ่งหมายสูงสุดของการจัดตั้งโครงการธนาคารเบี้ยกุดชุมก็เพื่อให้เกิดกิจกรรมทางาารเกษตรภายในชุมชนให้แลกเปลี่ยนกันเองที่หลากหลายลดการไปซื้อผลผลิตเหล่านี้จากตลาดภายนอก

ปัญหาข้อกฎหมาย

นายวิจิตร บุญสูง สมาชิกธนาคารเบี้ยกุดชุม ราษฎรบ้านโลกอุ้มปูน ต.นาไร่ อ.โคกกระเทียม ต.นาโพธิ์ทอง อ.เมืองสุพรรณบุรีกล่าวว่า การนำระบบเบี้ยมาใช้ของชุมชนเช่นนี้เปิดโอกาสบางอย่างหนึ่งในการหาแหล่งออกปัญหาปากท้องของชาวบ้านไม่ได้อยู่จนรวยวอหาเงินสกุลบาท ในภาวะที่เศรษฐกิจล้มละลายเช่นนี้ ผลผลิตทางการเกษตรที่ชาวบ้านผลิตขึ้นมีมูลค่าตกต่ำ มันหมายถึงการพึ่งตนเองแบบยั่งยืน ลดการถูกเอาเปรียบจากนายทุน เบี้ยเป็นเพียงเครื่องมือกลางสำหรับการแลกเปลี่ยนที่ดำเนินขึ้นร่วมกันเท่านั้น คนในชุมชนที่ต่างหากทำ

ขณะที่พวกเราจะทำเบี้ยก็ควรหาเงินมาไว้ก่อนเพราะวงการวิเคราะห์เศรษฐกิจในชุมชนมาแล้วหลายครั้งหลายครั้งจะได้หรือสรุปว่า คนในชุมชนจะอยู่ได้ยากในอีกหลายปี มีเงินบาทเก็บรวมกันไว้จะหายากเงินไว้ หรือให้ส่งลูก

หลานเรียนหนังสือ ต้องมีการวางแผนในการประกอบอาชีพ

เมื่อระบบแลกเปลี่ยนสินค้าเกิดขึ้นเช่นนี้แล้ว โลกาสที่เงินบาทจะไหลออกนอกชุมชนก็จะน้อยลง ลดการพึ่งพาภายนอก

พระครูสุภาจารวิทย์ เจ้าคณะตำบลนาไร่ ที่ปรึกษาราชการเบี้ยเทศนาถึงเบี้ยกุดชุมว่า ทว่าที่จะทำการผลิตเบี้ยออกมาใช้นั้น อาจมาจกชาวบ้านร่วมกันคิดหาผลของมาเป็นนิยามมาเห็นว่ามีจำเป็นจะเป็นประโยชน์ต่อความเป็นอยู่ของคนในชุมชนก็โดยชนบดียุคนี้ก็ยังมีความมั่นใจให้กับชาวบ้านด้วย ชุมชนนี้ยังถือว่าอยู่ในขั้นชนบทคงให้เบี้ยอยู่ ก็ยังดูมองว่าชุมชนแห่งนี้ต้องการตั้งรัฐอิสระ ปฏิเสธเงินบาท ทั้งนี้การให้เบี้ยแลกเปลี่ยนสินค้าเกษตรจะใช้ควบคู่กับเงินบาทอยู่ ถ้าหากการเห็นว่ากาารให้เบี้ยมันดีก็คิดเมื่อเราคิดจะต้องมีองวิธีารลดแลกเปลี่ยนสินค้าในชุมชนกันใหม่ด้วยวิธีการอื่น เพราะถึงอย่างไรชุมชนก็ต้องพึ่งพาอาศัยกันอยู่แล้ว

"เบี้ย" แห่งภูมิปัญญา

ธนาคารเบี้ยเปิดทำกาารทุกวันนี้ อาทิตย์ เวลา ๐๘.๐๐-๑๒.๐๐ น มีการจัดโครงการเช่นระบบ มีนางบัวทองทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยการหรือตำแหน่งผู้จัดการ ผู้ช่วยคือ นางนิพทา ทอน้อยราษฎรบ้านโลกอุ้มปูน ต.นาไร่ อ.กุดชุม และนายบุญมา แก่นจำปา ราษฎรบ้านกุดหิน ต.ก้านแสม อ.กุดชุม

คณะกรรมการบริหารธนาคารจำนวน ๘ คน มีจำนวนสมาชิก ๑๒๐ ราย กระจายอยู่ใน ๕ หมู่บ้าน คือบ้านกุดหิน หมู่ ๔ ต.ก้านแสม อ.กุดชุม บ้านโคกกลาง หมู่ ๖ ต.ไร่ อ.ห้วยมูล บ้านท่าลาด หมู่ ๑ ต.นาไร่ อ.กุดชุม และบ้านท่าดีสูง หมู่ ๑๔ ต.นาไร่ อ.กุดชุม

หลังจากเปิดตัวโครงการเมื่อวันที่ ๒๙ มีนาคมที่ผ่านมา ธนาคารได้จัดโครงการตลาดนัดแลกเปลี่ยนสินค้าด้วยเบี้ยเช่นกัน ซึ่งสมาชิกธนาคารได้ให้ความสนใจมาตลอดก็ทางการเกษตร เช่น พริก ผัก มะละกอ ปลา เขียวตาหยาเข้าร่วมแลกเปลี่ยนจำนวนไม่น้อย และอีกมารวมกัน ๔ เมษายนที่นำมาาก็ได้ใจศาราวานตลาดนัดเกิดขึ้นที่ขึ้นที่บ้านโคกกลางไปแล้วอีกแห่ง ส่วนอีก ๑ หมู่บ้านที่เหลือก็จะทยอยจัดเช่นกัน

ผู้แทนธนาคารเบี้ยกล่าวว่า เบี้ยกุด

ชุมที่มีผลออกมานั้นตามที่ตั้งใจขึ้น นอกจากใช้เป็นเครื่องมือกลางสำหรับแลกเปลี่ยนสินค้าทางการเกษตรหรือสินค้าอื่นๆในชุมชนเพื่อแก้ปัญหาความขัดสนทางการเงินของสมาชิกหรือคนที่ไม่มีสมาชิกในชุมชนแล้ว ยังมีสิทธิ์ใช้เบี้ยก็ซื้อปัจจัยของครัวเรือนที่จำเป็น ส่งเสริมให้ชาวบ้านและเยาวชนในชุมชนตระหนักถึงคุณค่าของวิถีชีวิตชุมชนที่เต็มไปด้วยความเชื่ออาพระพรหมเพ็ญบ้านโลกนี้ด้วย

เพราะในกระบวนการผลิตเบี้ยนั้น คณะผู้ทำงานได้เปิดโอกาสให้เด็กลูกหลานในหมู่บ้านวาดรูปที่เกี่ยวกับประเพณีอีสาน สีต-๑๒ สีธง ๑๕ เบี้ย ประกอบเป็นภาพบนเบี้ย ซึ่งกำหนดว่าจะต้องเป็นรูปที่สื่อถึงวิถีชีวิตพื้นบ้านแบบเรียบง่าย หรือคือวิถีวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับกิจกรรมทางศาสนาเท่านั้น เด็กๆให้ความสนใจส่งรูปวาดเข้าประกวด เชื่อกว่าจำนวนมาก ขณะเดียวกันก็ขอความร่วมมือจากผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านให้ช่วยเขียนคำขวัญที่เป็นคติ หรือพิมพ์ลงบนเบี้ย

ตัวอย่างเบี้ยมูลค่า ๕๐ เบี้ย ด้านหน้าเป็นภาพประเพณีสงกรานต์ของชาวบ้าน ซึ่งประเพณีสงกรานต์หรือการขอสงจากเพื่อนบ้านเพื่อช่วยทำานในสภาพสังคม เศรษฐกิจชุมชนนี้จะได้ยาก เป็นสิ่งคนต่างคนต่างอยู่ เป็นสิ่งตัวแปรในการแลกเปลี่ยน ส่วนด้านหลังเบี้ยเป็นภาพทางทศกฐิน มีชาวบ้านและเด็กนั่งฟังพระเทศน์ ทั้งสองภาพเป็นฝีมือการวาดของ ด.ญ.สุวิมล วัชรวนารักษ์ มุมบนด้านซ้ายของเบี้ยเขียนคำกลอนเป็นภาษาอีสานว่า "ถึงวันสงกรานต์มิตรไมตรี พิศมัยกัณธมิตรร่วมใจแม่สอนแลกเปลี่ยนกันได้ เงินไหลออกไปทางนอก"

ด้านหน้าเบี้ยจะเขียนคำว่า "เบี้ยนี้ใช้แลกเปลี่ยนสิ่งของในชุมชนกุดชุมเท่านั้น" พร้อมกับลายเซ็นกรรมการราษฎร ผู้แทนธนาคาร และลายเซ็นรับรองของพระครูสุภา จารวิทย์ ในฐานะเจ้าอาวาสนาไร่ ซึ่งพระครูเป็นที่เคารพศรัทธาของชาวบ้าน

แนวคิด "เบี้ยกุดชุม" ภูมิปัญญาแห่งการพึ่งพาตัวเองของชาวบ้านเพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจของชุมชนแทนการพึ่งพิงอำนาจรัฐแต่เพียงอย่างเดียว เป็นแนวคิดที่นำสนับสนุน และขยายต่อไปสู่ชุมชนอื่น เพียงแต่ผู้ปกครองจะเปิดใจกว้างและทำาความดีให้กับมันหรือไม่เท่านั้น

รายงาน จากชนบท

■ กศ. จนตาฤๅ

ค วามคิด ในการรวมกลุ่มเพื่อที่จะหา
พัฒนาของราษฎร ชาวไร่ ชาวนา
จนไร้ออร์ ในชนบทภาคตะวันออกเฉียง
บวกรวมกันไว้ เมื่อเป็นอันแล้วความจำเป็น
ในการรวมกันรวมกลุ่ม การบริหารการ
จัดการโดยเน้นหลักการมีส่วนร่วมของ
สมาชิก

ความจำเป็นในการที่จะรวมกลุ่ม
รวมกลุ่มเพื่อที่จะหาพัฒนาของราษฎร
ชาวไร่ ชาวนาจนไร้ออร์ในชนบทภาค
ตะวันออกเฉียงใต้ เมื่อการรวมกลุ่มได้
ความจำเป็นอย่างสูงซึ่งในประเภทและต่าง
ประเทศ ในนาม ชาวทอมะลินต์ 100%
ตราผู้ทรงพลัง จนธุรกิจชุมชนที่เข้มแข็ง
มุ่งเน้นที่จะหาพัฒนาของราษฎรชาวไร่
ชาวนาจนไร้ออร์เป็นกว่า 1,000 รายใน
ปัจจุบันโดยมีวัตถุประสงค์ในการที่จะ
เข้าร่วมกัน 10 ปีข้างหน้า

วิจิตร บุญสูง ประธานกลุ่มเกษตรกรจังหวัดระนองชาวไร่

พร้อมทั้งได้เข้าร่วมกับและแสดงความคิดเห็น
ที่จะผลิตในชุมชนเพื่อหาได้ประโยชน์กับ
สมาชิก โดยแสดงรายละเอียดเกี่ยวกับ
ภาค ได้รวมประมาณ 30 รายที่เข้มแข็ง และเมื่อ
สามารถทำงานบริหารได้ก็จะมีเงินที่
ตลอดเวลา ผู้ประกอบกิจการชุมชนที่
ปัญหาการขาดทุน ๒๖ รายแม้กระทั่งกลุ่ม
เกษตรกรที่เข้าร่วมในไร่ข้าว

จึงได้ไปกลุ่มเกษตรกรที่
ธนาชาลีอันได้ ได้ไปทำการที่จะคือมีการ
ออกตัวทางในภาคภาคที่เข้มแข็งในชุม
ชน ทางรูปแบบ เกษตรชุมชน ใช้โดยคือ

เพื่อ จังหวัดขอนแก่น และส่วนกลาง
รวมทั้งภาคกลางรวมทั้งประเทศไทย
ได้มีความเห็นเบื้องต้นว่า เบี้ยกุดชุม
ที่ ชาวชุมชนด้านนี้การอยู่ไม่ได้ออ
ระเบียบและชื่อกลุ่ม

มีการลง บุญสูง ในฐานะที่
นายธนาคารและผู้ถือหุ้น กงเจริญ ชาวนาผู้
จึงจะมีการให้ทุนอุดหนุนและจะ
ดำเนินการต่อไปเพื่อคือผู้ในชุมชน
โดยใช้ทุนที่ชุมชนที่ตนเอง ซึ่งจะปลูก
ผัก ปลูกข้าว และทำการเกษตรทุกอย่างไว้
นำไปในภาคนี้เพื่อการอยู่ในชุมชนต่อไป

'เบี้ยกุดชุม' เพื่อทางรอด ของระบบ เงินตราชุมชน

สินค้าที่ใช้เบี้ยกุดชุมแลกเปลี่ยนได้

แต่ในทางความคิดคือการที่จะ
เอาของชาวบ้านมาใช้ไม่ได้ว่านี่คือ
คือเป็นการที่จะหาเงินมาพัฒนา
ซึ่งก็คือเงินที่ชาวบ้านมีอยู่แล้ว
โดยที่พวกเขาจะเอาเงินที่ตัวเอง
ผลิตเป็นเงินที่จะใช้มาพัฒนา
ชุมชนได้ และตนเองก็จะใช้เงิน
ที่ตัวเองผลิตเป็นเงินที่จะใช้มา
พัฒนาชุมชน

แล้วจึงรวมกลุ่มไปใช้เงินที่
กันแล้ว รวมกันแล้ว ของสมาชิก
เกษตรกรจังหวัดระนอง ชาวไร่ ชาวนา
จนไร้ออร์

ว่า เบี้ยกุดชุม ที่ต้องการเปิดตัวอย่างเป็น
ทางการเมื่อวันที่ 29 มิถุนายน 2543

เบี้ยกุดชุม คือการรวมกลุ่ม
เปลี่ยนสินค้าของราษฎร ชาวนา
จนไร้ออร์ในภาคตะวันออกเฉียงใต้
ปัญหาที่คิดขึ้นเมื่อเริ่มแรกคือปัญหา
ที่ ข ย เวินตรา โดยธนาคารแห่งประเทศไทย
กำลังพิจารณาว่า เบี้ยกุดชุม มีส่วน
การที่จะช่วยเกษตรกรหรือไม่

ซึ่งสำคัญ การประชุมของเจ้า
หน้าที่หลายราย อาทิ ธนาคารแห่งประเทศไทย
สาขาภาคตะวันออกเฉียง

เบี้ยกุดชุม คือการรวมกลุ่ม
เปลี่ยนสินค้าของราษฎร ชาวนา
จนไร้ออร์ในภาคตะวันออกเฉียงใต้
ปัญหาที่คิดขึ้นเมื่อเริ่มแรกคือปัญหา
ที่ ข ย เวินตรา โดยธนาคารแห่งประเทศไทย
กำลังพิจารณาว่า เบี้ยกุดชุม มีส่วน
การที่จะช่วยเกษตรกรหรือไม่

เบี้ยกุดชุม คือการรวมกลุ่ม
เปลี่ยนสินค้าของราษฎร ชาวนา
จนไร้ออร์ในภาคตะวันออกเฉียงใต้
ปัญหาที่คิดขึ้นเมื่อเริ่มแรกคือปัญหา
ที่ ข ย เวินตรา โดยธนาคารแห่งประเทศไทย
กำลังพิจารณาว่า เบี้ยกุดชุม มีส่วน
การที่จะช่วยเกษตรกรหรือไม่

ความจำเป็นในการที่จะรวมกลุ่ม
รวมกลุ่มเพื่อที่จะหาพัฒนาของราษฎร
ชาวไร่ ชาวนาจนไร้ออร์ในชนบทภาค
ตะวันออกเฉียงใต้ เมื่อการรวมกลุ่มได้
ความจำเป็นอย่างสูงซึ่งในประเภทและต่าง
ประเทศ ในนาม ชาวทอมะลินต์ 100%
ตราผู้ทรงพลัง จนธุรกิจชุมชนที่เข้มแข็ง
มุ่งเน้นที่จะหาพัฒนาของราษฎรชาวไร่
ชาวนาจนไร้ออร์เป็นกว่า 1,000 รายใน
ปัจจุบันโดยมีวัตถุประสงค์ในการที่จะ
เข้าร่วมกัน 10 ปีข้างหน้า

เบี้ยกุดชุม มีการออกเงินโดย
ราคา 1, 5, 10, 20 และ 50 เบี้ย โดยเบี้ยนี้
สามารถนำไปแลกเปลี่ยนสินค้าในชุมชน
สมาชิกผู้ประกอบกิจการชุม
ชนมีจำนวนกว่า 1,000 ราย จาก 6 จังหวัด
คือ บ้านนาดี บ้านนาดี บ้านนาดี
บ้านนาดี บ้านนาดี บ้านนาดี บ้านนาดี
โดยสมาชิกเหล่านี้จะมีเงินใช้สำหรับ
ชุมชน ซึ่งธุรกิจที่ชุมชนได้โดยปัจจุบัน
การผลิตข้าวสาร 4 ตันต่อวัน และผัก
10 กิโลกรัมต่อ 10 บาท

การรวมกลุ่ม ๒๕๔๓

สมาชิกที่นำข้าวเปลือกมาขายให้กับโรงสีของ
กลุ่ม โดยหากใครต้องการรับข้าวเปลือกนี้
ก็จะได้รับการจัดสรรเงินอุดหนุนในอัตรา
5% ของมูลค่าสินค้าทั้งหมด และเมื่อที่ได้รับ
ไปก็สามารถนำไปแลกกับสิ่งของหรือบริการ
ที่ตนเองต้องการได้

สำหรับเรื่องข้าวเปลือก ก็อยู่ใน
ข่าย ไม่เข้าข่ายรับเงินอุดหนุน เพราะ
เราว่าตนเองได้ขายข้าวเปลือกได้เฉพาะสินค้าที่
ผลิตในท้องถิ่น เช่น ผลไม้ ผัก ปลา ข้าว ผักสด
ข้าวเปลือก ข้าว ส่วนสินค้าที่ผลิตจากนอก
เช่น สบู่ ยาสีฟัน และสินค้าอื่นๆ ไม่ได้ เพราะ
สินค้าเหล่านี้เป็นสินค้าที่มีการผลิตที่มาจาก
โรงสี ซึ่งเมื่อกลุ่มฯ ใช้กับเงินบาท เพื่อ
ป้องกันเงินไหลออกนอกชุมชนและเป็นการ
พึ่งพาตัวเองได้ทั้งหมด โดยมีการออกใบ
จำนวน 5 พันใบ และแจกจ่ายไปเพื่อ
ทดแทนใบเก่าจำนวน 7,000 ใบ มีสมาชิกที่
รับใบใบจำนวน 120 ราย จึงคิด อธิบายดังนี้
เดิม

หากคนครัวจะคิดในการพึ่งพา
ตนเอง โดยการออกใบกลุ่ม ซึ่งแนวคิดนี้
ประกอบด้วยคนหลาย เช่น แม่อาสา หรือ
คนในองค์กร ที่เป็นตัวแทนการออกใบชุมชน
ใช้เอง และสามารถแลกกับสิ่งของในชุมชนได้
หากกลุ่มพร้อมก็ได้ ซึ่งใบจะต้องมีระบบ
บัญชี เนื่องจากเราเห็นว่าประชาชน
สามารถแลกกับของในชุมชนได้สะดวก
หากคนครัวจะคิดในการพึ่งพา
ตนเอง โดยการออกใบกลุ่ม ซึ่งแนวคิดนี้
ประกอบด้วยคนหลาย เช่น แม่อาสา หรือ
คนในองค์กร ที่เป็นตัวแทนการออกใบชุมชน
ใช้เอง และสามารถแลกกับสิ่งของในชุมชนได้
หากกลุ่มพร้อมก็ได้ ซึ่งใบจะต้องมีระบบ
บัญชี เนื่องจากเราเห็นว่าประชาชน
สามารถแลกกับของในชุมชนได้สะดวก

อย่างไรก็ดี

เราจะไม่รับราย
อะไรเลยเพื่ออยู่ให้พอ
เพียงเราว่า จะดำเนินการอย่างไร
ต่อไป เพื่อที่ตรวจสอบกับสมาชิก
ชุมชนให้มีการใช้เงินอย่าง
และลดค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน
เมื่อกลุ่มเริ่มมีการออกใบใช้เอง
โดยเอาไปใช้แลกกับของ
ชุมชน พร้อมเงินตรา... จุดนี้ที่
มีองค์กรที่มีบทบาทโดย สภา
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กลาง

แสดงความคิดเห็นว่า อาจเข้าข่ายคือกลุ่ม
หากแต่ ประเด็นนี้ แล้ว

สถานการณ์กลุ่มสหกรณ์วิสาหกิจ
ที่เห็นว่า การจัดทำใบกลุ่มออกมาใช้
คณะกรรมการชุมชนทั้งหมดที่จัดทำ
จะไม่ค่อยดี แต่การที่ออกเงินให้ประชาชน
โดยมีการใช้ใบกลุ่มมาใช้ไว้ก่อนหน้า
เพราะกลัวจะเกิดปัญหาขึ้นมา
คือว่าใบกลุ่มที่ออกมาใช้
ซึ่งในชุมชนเพราะเป็นเพียงการทดลองใช้
จะดีหรือไม่ดียังไม่เห็นชัด การที่จะให้
สมาชิกแต่ละคนรับใบไปใช้ดีกว่า
และกำหนดอายุใบในการใช้ใบนี้
เป็นเวลาที่นานๆ เช่น 3 เดือน
รวมทั้งมีการเชื่อมโยงกับระบบ
ของสมาชิกบ้าง ไม่ให้ระบบแต่กลุ่ม
อื่น และควรจะมีคนคอยดูแล
ที่คือมีการพิมพ์ออกมาให้สมาชิก
ที่ตัวแทนสหกรณ์แห่งประเทศไทย นำวิ
การ สหกรณ์สหกรณ์ และเป็นโครงการ
ตามสหกรณ์เพื่อสังคม

ประเด็นนี้...
สหกรณ์ วิสาหกิจ หรือ ส.วิ.วิ.วิ.

ซึ่งได้มาทำหนังสือประสานกับ
กลุ่ม เมื่อวันที่ 29 มีนาคม 2553
การเป็นโครงการที่สอดคล้องกับ
มาก เพราะเป็นรูปแบบการพึ่งพา
ชาวบ้านที่ดี เป็นระบบที่สอดคล้อง
ป้องกันการไหลออกนอกชุมชน
ตรวจสอบเพียงทำให้ชาวบ้านรู้
ประวัติของของที่ออกมา
หนังสือรับเรื่อง

วัตถุประสงค์ของโครงการ
คือการแลกเปลี่ยนในชุมชน
ทั้งนี้ทั้งนี้...
จากที่ตัวแทนสหกรณ์แห่งประเทศไทย
หนังสือรับเรื่อง...
เข้าไปในทันทีและระบุว่าเป็นการทำ
กฎหมาย จนสามารถหาตัว
ประชุมเบื้องต้นทั้งหมดทั้งหมด
ประเทศไทยและเจ้าหน้าที่
(2554/43) ระบุไว้ ไม่สามารถ
โดยที่สหกรณ์อยู่แต่ใน
รวมทั้งสมาชิกที่รับไปใช้ถึง
ว่าจะเกิดปัญหาแต่หากมี
ลักษณะที่คล้ายคลึงกัน
ลักษณะที่คล้ายคลึงกัน
ให้ใช้เป็นรูปเล่มที่
เอกสารไปใช้ของจำนวน
การใช้เงินบาททดแทน

วิสาหกิจรับ
จากการตั้งกลุ่มเมื่อปี 2553
กลุ่มสหกรณ์วิสาหกิจ
กลุ่มนี้ไม่มีส่วน
เรื่องสหกรณ์
วิสาหกิจรับ
วิสาหกิจรับ

จากการตั้งกลุ่มเมื่อปี 2553
กลุ่มสหกรณ์วิสาหกิจ
กลุ่มนี้ไม่มีส่วน
เรื่องสหกรณ์
วิสาหกิจรับ
วิสาหกิจรับ

และในรูปแบบการ
สหกรณ์ที่
สหกรณ์ที่
สหกรณ์ที่

จากการตั้งกลุ่มเมื่อปี 2553
กลุ่มสหกรณ์วิสาหกิจ
กลุ่มนี้ไม่มีส่วน
เรื่องสหกรณ์
วิสาหกิจรับ
วิสาหกิจรับ

โครงการ...
สหกรณ์วิสาหกิจ
สหกรณ์วิสาหกิจ
สหกรณ์วิสาหกิจ

เป็นกลุ่ม...
สหกรณ์วิสาหกิจ

ผู้จัดการ

เพื่อภูมิภาคตะวันออก

<http://www.manager.co.th>

ปีที่ 10 ฉบับที่ 3033 (3031)

วันอังคารที่ 29 สิงหาคม 2543 10 บาท

จากเบี้ยกุดชุมของคนจนไปสู่ธรรมรัฐขยับตาของบัตรเครดิตสินเชื่อ

เวลานี้ เกิดธุรกรรมออกเงินโดยผ่านการออกบัตรเครดิต ซึ่งยังไม่มีกฎหมายควบคุม และทั้งทางราชการไม่สามารถเข้าไปแทรกแซงได้ ทั้งๆ ที่อาจพิจารณาหาทางยับยั้งไม่ปล่อยให้เกิดการทำธุรกรรมอย่างนี้ได้อย่างกว้างขวาง

เดิมทีเราเคยมีกรณีที่เกิดการวางการคลัง และธนาคารแห่งประเทศไทยให้ความสนใจต่อการนำเบี้ยกุดชุมมาใช้เป็นบัตรเพื่อการแลกเปลี่ยนมูลค่าในรูปแบบการบาร์เตอร์เรื่องนี้โดยเจตนาของผู้นำดำเนินการก็มีอยู่สองสามประการที่ต้องการพัฒนาชุมชนที่ยากไร้ให้มีสายใยแห่งการรวมหมู่เพื่อทรัพย์สินอันเป็นผลผลิตเบ็ดเตล็ดขึ้นมือโดยตัดคนกลาง และกลไกแสวงหากำไรอันผิดปกติวิสัย อีกประการหนึ่ง ประชาชนที่ร่วมชวชนเบี้ยกุดชุมเป็นคนในระดับล่างสุดขาดแคลนเงินและไม่มีความหวังเงินเพื่อจับจ่ายใช้สอยกับสินค้าอันเป็นปัจจัยสี่รวมทั้งของอุปโภคบริโภคโดยให้ชุมชนกระตือรือร้นการผลิต โดยผลผลิตส่วนเกินถูกนำไปแลกเปลี่ยน เพื่อให้สมาชิกพึ่งตนเองได้

นี่คือ ธรรมรัฐของชุมชน มีอาจเป็นธรรมรัฐตามที่ชนชั้นผู้ได้เปรียบ หรือหน่วยงานของรัฐในด้านการเงินการคลัง จะได้รับผลกระทบ

เพียงแต่มีเงินแต่ใจว่า มูลค่าเบี้ยกุดชุม มีมากกว่าค่าเงินบาทและธนาคารกุดชุมดำเนินธุรกรรมที่ลดผลประโยชน์ของประชาชน มีแนวโน้มการระดมของผู้นำอำนาจในปัจจุบัน ซึ่งสิ่งสิ่งโอกาสที่วิเศษของต่างชาติ และใช้กฎหมายเพื่อให้ต่างชาติได้เปรียบ

ธรรมรัฐของคนในวิวัฒนาการที่จำกัดวิถีทางระบบเศรษฐกิจชุมชนคนหรือเงิน

ข้ามและอ้างกฎหมายกำจัดเบี้ยกุดชุมและธนาคารชุมชน โดยอ้างว่าพวกเขาชิงทรัพย์บัตร ซึ่งหน้าที่นี้เป็นของกระทรวงการคลัง และธนาคารแห่งประเทศไทยเท่านั้น ที่ทรงอำนาจกำกับควบคุม

แต่ทุกวันนี้ เราถามว่า บัตรเครดิตออกโดยบริษัทต่างชาติ หรือผูกอยู่กับการทำธุรกรรมให้เงินเชื่อ แลกเปลี่ยนซื้อของด้วยดอกเบี้ยไม่มีผลตอบแทนกับควบคุม กลายเป็นสิ่งถูกต้องขึ้นมาโดยพลัน

แล้วยังอ้างว่าไม่มีกฎหมายออกกฎรองรับ ธนาคารแห่งประเทศไทย ก็ไม่ต้องการเข้าไปทำหน้าที่ควบคุมกับวิธีการไม่ต่างอะไรจากการพิมพ์บัตรในรูปบัตรเครดิต

อำนาจรัฐที่แท้จริงอยู่ที่การออกเงินตรา กษาปณ์ หรือดูแลเกี่ยวกับการฝากธนาคารการเงิน ทั้งในรูปหุ้นกู้และพันธบัตรต่างๆ ฯลฯ

เวลานี้ มีบัตรซึ่งมีค่าเท่ากับเงินตรา เพื่อใช้ในการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการ ซึ่งรวมไปถึงบัตรเครดิตใช้แทนเงินในเคาน์เตอร์ศัพท์ บัตรทางด่วนใช้เพื่อชำระหนี้ในการจ่ายค่าบริการทางด่วน

และก็มีบริษัทจีเอ็มแคปิตอล บริษัทอีออน รวมทั้งห้างสรรพสินค้าออกบัตรในรูปแบบต่างๆ ใช้กินเที่ยว ทั้งหารานลูกค้า

อย่างนี้หมายความว่าภายใต้มาตรฐานและการคิดความดีความชอบ เรากำลังมีธรรมรัฐที่ค้ำหนักหนักเปิดให้มีการใช้ช่องให้ทางกฎหมาย พิมพ์ธนบัตรกันแล้ว ในหมู่บริษัทต่างชาติและกลุ่มทุน ขณะนี้ถือกันแห่งธรรมรัฐไว้ เพื่อกลัวจะไม่

ให้ชุมชนคนยากจน สามารถหาทางเลือกของตนเอง เพื่อยุติกันโดยไม่พึ่งพาพ่อค้าคนกลาง และพวกออกเงินก็ดอกเบี้ยสูง ใช่หรือไม่ ?

ทั้งหมดนี้ แสดงถึงความไม่จริงใจ และการใช้ซึ่งวิสัยทัศน์ของกระทรวงการคลัง กระทรวงพาณิชย์ รวมไปถึงธนาคารแห่งประเทศไทยด้วย

แต่ก่อนนี้ เราเคยออกกฎระเบียบควบคุมการเช่าซื้อ โดยวางหลักการรองรับว่าต้องเป็นบริษัทพาณิชย์ที่ขึ้นไว้กับรัฐ และวางมาตรฐานการเสียดอกเบี้ยไว้ในอัตราควบคุม

แต่ทุกวันนี้ บัตรเครดิตกำลังกลายเป็นการเปิดเสรี ซึ่งมีผลน้อยว่าธุรกรรมเทียบมาตรฐานกำกับควบคุมการเช่าซื้อ สามารถเปิดโล่งใจให้ใครกระทำก็ได้ บัตรเครดิตเหล่านี้ถูกทำตลาดอย่างแพร่หลาย แม้แต่บัตรที่ว่ามีเงินเสนออัตราดอกเบี้ยเป็นปี เพื่อแลกเปลี่ยนสิทธิซื้อโทรศัพท์มือถือในราคาถูก

แล้วเราจะจัดการหนี้เสียออกโดยบัตรเครดิตเหล่านี้ได้อย่างไรกันเพราะการปล่อยให้ลูกค้า นำไปปล่อยเป็นเงิน หรือปล่อยเป็นซื้อสินค้า ก็จะเกิดปัญหาหนี้จำนวนมาก ยิ่งบริษัทจีเอ็ม แคปิตอลร่วมกับห้างสรรพสินค้าใหญ่ออกบัตรโดยไม่กำหนดคุณสมบัติผู้ถือบัตร ยิ่งหนักข้อเข้าไปใหญ่ รวมทั้งบัตรเครดิตเพื่อหารานลูกค้าทางอินเทอร์เน็ต ยิ่งจะก่อปัญหาในอนาคตกับธุรกรรม E-Commerce

นี่ธรรมรัฐแบบประเภทไหนกัน มีระบบกฏการเงินการคลังของประเทศที่ธนาคารแห่งประเทศไทย ไว้เพื่ออะไรกัน ? ■

จดหมายจาก บก. Editor Note

เมื่อไม่กี่วันที่ผ่านมก ผมมีโอกาสได้ไปอบรม Change Agents (CA) ที่บาหลีอกฟอริที่ระย่ำผละเห็นถึงท่ามอญใจหลายอย่างเลยอยากเล่าให้เพื่อนๆ ได้รู้ด้วย

งานนี้มีคนมาร่วมอบรมเกือบๆ 40 คน มีทั้งที่เป็นนิสิตศึกษา อาจารย์ อาจารย์ นักธุรกิจ และ NGOs ทั้งคนไทยและฝรั่งใหญ่ แต่ทุกคนสนใจตรงกัน คืออยากมาเรียนรู้ ส่วนจะรู้อะไร แคไหน เป็นอีกเรื่องหนึ่ง

ในการอบรมพูดถึงการทำความเข้าใจกับความซับซ้อน หลากหลาย และเดือนไหลของสังคมไทย ในขณะที่ยังมีวิถีคิดแบบงมงายหรือเส้นตรง เลยตามความซับซ้อนและเดือนไหลนั้นไม่ทัน ทำให้สังคมขาดสมดุลไป เพราะการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนั้นต้องการการมองเห็นและวิถีคิดแบบองค์รวม ซึ่งสามารถเชื่อมโยงทุกส่วนให้สัมพันธ์กัน และ CA จะต้องฝึกบทบาทในการเป็นนักวิทยาศาสตร์ของการเปลี่ยนแปลงนั้น โดยตระหนักไว้ให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้น สร้างวิธีการสื่อสารให้สาธารณะรับรู้และตระหนักถึงผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงนั้น

ดังนั้น CA จึงควรเป็นคนที่ดีและทำอย่างสร้างสรรค์ มองทุกอย่างอย่างละเอียด จับการเปลี่ยนแปลงเล็กๆ ได้ทัน และมองให้เห็นภาพรวมหรือหิ้งสังกาศโอกาสในใจเจตดีและเสริมศักยภาพของสิ่งต่างๆ ออกมาใช้ได้อย่างเต็มที่ มีการจัดการที่ดีและการสื่อให้คนอื่นสามารถเข้าใจได้ เห็นคุณค่าในสิ่งที่ทำได้ คุณสมบัติของ CA ที่เล่าให้ฟังอาจจะมองว่ายากที่คนเราจะทำได้ทั้งหมด CA จึงต้องรู้จักการทำงานเป็นทีมด้วยเพื่อเสริมหนุนกันและกัน

ทีมที่สร้างสรรคค์จะคือมีนักคิด นักวางแผน นักวิเคราะห์ที่กล้าตัดสินใจ นักสร้างแรงจูงใจ นักปฏิบัติที่มีมุ่งมั่นและอดทนหรือเรียกกันเป็นสนามจริงว่า "นักสู้" และต้องม้นักสังเกตการณ์ ที่คอยดูสถานการณ์ต่างๆ แล้วบอกเล่าเตือนถึงการเปลี่ยนแปลงรวมทั้งถอดบทเรียนกระบวนการทำงานออกมา

นอกจากความรู้ที่ได้แล้ว อีกสิ่งหนึ่งเห็นและตั้งใจให้เห็นก็คือ ความตั้งใจร่วมๆ เข้าร่วม ที่ช่วยกันคิด และมุ่งมั่นที่จะทำอะไรเพื่อส่วนรวม อย่างมีความผูกพันกับสิ่งที่ได้เห็นความกระตือรือร้นของคนรุ่นใหม่ที่อยากทำงานเพื่อสังคม อยากเห็นการเปลี่ยนแปลงที่ตนเองมีส่วนร่วมลงมือ ปล่อยให้ผู้ใหญ่ทำไป และพวกเขาจะร่วมมือกันเพื่อผลดีอย่างไร

ความตั้งใจและความสูงที่ได้เห็นอะไรแบบนี้ของผม คงจะมีมากขึ้น ถ้าเห็นการเพิ่มขึ้นของคนที่ดีและทำอะไรแบบนี้อ่างจริงจัง ผมคงไม่รอดอย่างเด็ดขังไปก็ขอเขียนกับพวกเจ้าด้วยครับ

ระบบเงินต่า Community Currency System

สภาวะการณ์

วิกฤตเศรษฐกิจที่เกิดขึ้น ได้ทำให้ระบบการใช้เงินตราสกุลต่างๆ ที่เราคุ้นเคย ไม่ว่าจะเป็นเงินบาท ดอลลาร์ เยน ปอนด์ หรือกิบ ซึ่งผู้คนคาดหวังให้มีหน้าที่เป็นสื่อกลางหรือเครื่องมือสำหรับการแลกเปลี่ยนสินค้า ได้กลายเป็นอุปสรรคใหม่ให้เกิดการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าไป ด้วยความที่ไม่มีตัวเงินมาจับจ่ายใช้สอย เพราะผลผลิตที่เราขายนั้นมีราคาตกลงเรื่อยๆ ในขณะที่มีผลิตภัณฑ์ที่เราต้องการมากขึ้นๆ กลับมีราคาแพงขึ้นทุกที เมื่อพิจารณาในรายละเอียดสถานการณ์เศรษฐกิจและสังคมที่กำลังเกิดขึ้น จะเห็นได้ว่า ระบบเงินตรา (เงินบาท) ได้กลายเป็นปัจจัยในการแลกเปลี่ยนสินค้าและการบริการอย่างสมบูรณ์ เป็นปัจจัยที่เคลื่อนไหวหรือพาหนะทุกอย่าง อย่างออกจากชุมชนไปสู่เมืองใหญ่ เมื่อระบบมีปัญหาจึงทำให้ทุกๆ คนได้รับผลกระทบ คนส่วนใหญ่ที่เคยอาศัยเพียงเศษเงินช่วยเหลือชีวิตให้พอที่จะทำงานเป็นจักรกลในการดูแลชีพหรือพาหนะของตนเองต่อไปได้เรื่อยๆ เท่านั้น จึงไม่สามารถจะยืนหยัดอยู่ได้อีกต่อไป

การที่คนเอาชีวิตไปซึ้นกับเงินและเงินก็ไปซึ้นกับระบบใหญ่ ทำให้หน้าที่ของเงินเปลี่ยนไปจนเงินได้กลายเป็นสินค้าเอง ระบบการค้าเงินโดยปกติต้องผ่านสินค้า ทำให้เกิดเป็นวิกฤตการเงินที่ควบคุมไม่ได้ จึงต้องคิดกันเรื่องการค้ำพ้อ (do-backing) ที่เชื่อมชุมชนย่อยๆ กับระบบใหญ่ที่พลัดวันออกอกจากกัน หากท้อจากระบบใหญ่ที่สุดหรือพาหนะออกจากชุมชนออกดี ทุนชุมชนจะโล่รับ ชุมชนจะมีโอกาสใช้ทุนในการพัฒนาภาคการผลิตและการเงินทางเลือกจึงควบคู่ไปกับการผลิตทางเลือกและการค้า การตลาดทางเลือก เพราะการจัดการการเงินของชุมชนเป็นการสร้างระบบให้มีพลวัติ มีพลังของตัวเองในชุมชนทำไปเรียนรู้ไป

เพื่อจิงอุปสรรคที่เกิดขึ้นจากเงินตรา จึงมีความพยายามในอันที่จะสร้างระบบการ

แลกเปลี่ยนย่อยๆ ขึ้น อันจะทำให้กิจกรรมการแลกเปลี่ยนผลผลิตหรือแรงงานสามารถเกิดขึ้นได้ต่อไปแม้ไม่มีตัวเงินมาใช้จับจ่ายซื้อขาย โดยในเบื้องต้นได้เรียกกันว่า ระบบเงินตราชุมชน เป็นระบบที่สามารถเกิดขึ้นได้ทันทีจากการตกลงร่วมกันของผู้คนที่มีความเชื่ออยู่ในละแวกหรือพื้นที่เดียวกัน โดยอัตราหรือมูลค่าของสิ่งของที่แลกเปลี่ยนกันจะเกิดจากการกำหนดร่วมกันของสมาชิกของกลุ่มหรือชุมชนนั้น (ในขณะที่สินค้าหรือบริการที่ต้องซื้อหามาจากภายนอกด้วยเงินตราปรกตินั้น ผู้ซื้อไม่สามารถกำหนดราคาได้อย่างแท้จริง หรือแม้กระทั่งสิ่งของที่ผลิตขึ้นได้เองในชุมชน เมื่อจะมีการซื้อขายกันเองก็ยังคงไปอิงกับราคาของตลาดภายนอกด้วย)

ในแต่ละชุมชนที่ถ่อถื่น ต่างยังคงมีปัจจัยในการดำรงชีพอยู่อย่างหลากหลายโดยเฉพาะอย่างยิ่งอาหาร มีทรัพยากรธรรมชาติอยู่พอสมควร รวมทั้งวิถีอุปการณ และแรงงานที่มีทักษะเหมาะสมกับท้องถิ่นของตน เช่น การเลี้ยงสัตว์ ทำสวนผลไม้ ปลูกผัก นาข้าว การแปรรูปอาหาร การใช้สมุนไพร ทอผ้า การทำธุรกิจชุมชนต่างๆ ฯลฯ ยังสามารถสร้างสรรค์กิจกรรมทางเศรษฐกิจได้เหมือนดังช่วงเวลาก่อนที่จะมีวิกฤตนี้ขึ้น การมีระบบเงินตราชุมชนจะช่วยให้เรามีอำนาจในการจัดการเศรษฐกิจของตนเองได้มากขึ้น ในขณะที่เดียวกัน ก็ยังช่วยก่อให้เกิดการหมุนเวียนของทุนในชุมชนอย่างไม่มีที่สิ้นสุดและการที่วิถีชีวิตของคนในชุมชนไม่ต้องผูกติดกับเงินตราในระบบเป็นหลักจะลดผลกระทบอันเกิดจากความผันผวนของค่าเงินของประเทศลงไปได้มาก กล่าวคือ กิจกรรมทางเศรษฐกิจในชุมชนจะยังคงสามารถดำเนินต่อไปได้ และอาจมีความเคลื่อนไหวมากกว่าเดิม เพราะเป็นอิสระจากอุปสรรคหรือปัจจัยด้านตัวเงิน โดยความเพียรดิ้นรนนี้ หมายรวมถึง ความเป็นอิสระในการผลิตของชุมชนท้องถิ่นที่จะผลิตสิ่งของ ทำงานเพื่อตอบสนองความต้องการของตนเอง ของครอบครัว

ฉบับ

และของชุมชนท้องถิ่นของตน นี่คือการเป็นอิสระทางเศรษฐกิจ เป็นการดูแลตนเองทางเศรษฐกิจ อันเป็นพื้นฐานสำหรับการดูแลตนเอง การมีสิทธิที่จะกำหนดชะตากรรมของตนเอง

ในต่างประเทศ ได้มีการใช้ระบบเงินตราชุมชนขึ้นมาก่อนแล้วอย่างแพร่หลาย เช่น ในแคนาดา สหรัฐอเมริกา อังกฤษ เบลเยียม อิตาลี โดยมี 4 ระบบใหญ่ๆ ที่ค่อนข้างได้รับความนิยมสูง คือ LETS (Local Exchange and Trading Systems) HOURS ระบบผลรวมระหว่าง LETS และ HOURS และ Time Dollars

ระบบ LETS เกิดขึ้นครั้งแรกในปี 2526 ที่เมืองโคม็อกซ์ วิลเลียม บิวริช โคโลมเบีย แคนาดา โดย Michael Linton ในระบบนี้ สมาชิกแต่ละคนจะมีบัญชีของตน เพื่อบันทึกกิจกรรมการแลกเปลี่ยนสินค้าที่เกิดขึ้นทุกครั้ง บัญชีนี้จะเริ่มต้นจากศูนย์ เมื่อมีการแลกเปลี่ยนเกิดขึ้น ก็จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตัวเลขในบัญชีไปในทางบวกหรือลบ โดยมีการโอนหน่วยของเงินตราชุมชนจากผู้ให้บริการไปยังผู้ให้บริการ กล่าวคือ บัญชีของผู้ซื้อหรือรับบริการบริการจะติดลบ ส่วนบัญชีของผู้ขายหรือให้บริการจะเป็นบวก ความเปลี่ยนแปลงในแต่ละบัญชีจะต้องรายงานไปยังฝ่ายบริหารกลาง ซึ่งทำหน้าที่ควบคุมดูแลความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

การที่บัญชีของสมาชิกคนหนึ่งเป็นศูนย์หรือติดลบ ไม่ได้หมายความว่าเขาเป็นหนี้ แต่หมายถึงเขาไม่มีการผูกพันต่อชุมชนมากขึ้น ดังนั้นเขาจึงยังมีสิทธิ์ซื้อสินค้าและบริการได้ตามปกติ ในปัจจุบันมีชุมชนที่ใช้ระบบนี้ในแคนาดากว่า 30 แห่ง ในอังกฤษ 400 แห่ง ออสเตรเลียและนิวซีแลนด์ 300 แห่ง ในยุโรปประมาณ 500 แห่ง ในแต่ละแห่งมีสมาชิกตั้งแต่ 20 ถึง 1,500 คน

ระบบ HOURS เกิดขึ้นในปี 2534 ที่เมืองลิตทิล นิวเจอร์ซีย์ สหรัฐอเมริกา โดย Paul

Glover แต่ละชุมชนจะพิมพ์ธนบัตรท้องถิ่นออกมาใช้ (แทนข้าวโมเดลของอเมริกาในชุมชน) ซึ่งช่วยเพิ่มความสะดวกในการแลกเปลี่ยนภายใน และยังสามารถใช้ในการแลกเปลี่ยนกับผู้ที่ไม่ได้เป็นสมาชิกได้ด้วย โดยระบบนี้สมาชิกไม่สามารถสร้างเครดิตได้ ปัจจุบันมีชุมชนในอเมริกาเหนือใช้ระบบนี้กว่า 50 แห่ง มีผู้เข้าร่วมมากกว่า 1,500 คน บริษัทการค้าขายหลายแห่งตกลงทำข้อตกลง

ระบบ Time Dollars เป็นรูปแบบของธนาคารบริการชุมชนที่ริเริ่มโดย Edgar Cahn ในวอชิงตัน ดีซี สหรัฐอเมริกา สมาชิกจะฝากเครดิตไว้ในธนาคารนี้ในรูปแบบของเวลาที่ทำงาน โดยวัดเป็นชั่วโมง เครดิตนี้สามารถนำไปใช้กับบริการหรือรับบริการหนุนช่วยจากสมาชิก รายอื่นได้ในลักษณะเป็นเวลาทำงาน ระบบนี้ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชน ใน

ปัจจุบันมีชุมชนที่นำระบบนี้ไปใช้ทั่วประเทศหลายร้อยแห่ง

ระบบผลรวมระหว่าง LETS กับ HOURS จะใช้ธนบัตรท้องถิ่นควบคู่ไปกับบัตรเงินสด บัญชี ซึ่งเป็นการนำจุดเด่นของทั้งสองระบบมาเสริมซึ่งกันและกัน แม้จะมีความยุ่งยากอยู่บ้าง แต่ช่วยให้อาชีพสมาชิกสามารถเลือกใช้ชีวิตการแลกเปลี่ยนได้หลากหลายมากขึ้น ความดีอกาย ดีเช่น ระบบ Guelph LETS ในเมือง Guelph ออนตาริโอ แคนาดา ซึ่งพิมพ์ธนบัตรเป็นกรีนดอลลาร์ และเปิดโอกาสให้มือเร่ขายการค้ากับผู้ที่ไม่ได้เป็นสมาชิกได้ ระบบเหล่านี้ๆ ที่คล้ายกันได้แก่ ระบบของเมือง Tusc ในอิตาลี อิตาลี ของเม็กซิโก และ Nodders ในออสเตรเลีย

เนเธอร์แลนด์ หลักการที่สำคัญของระบบเงินตราชุมชนที่ก่อตั้งนี้ คือ จะต้องปลอดดอกเบี้ย และมีค่าตามแต่สมาชิกในชุมชนกำหนด อันจะมีส่วนช่วยให้สามารถสร้างสมดุลในการซื้อขายแลกเปลี่ยน

การที่ชุมชนเป็นผู้กำหนดอัตราแลกเปลี่ยนและบริการแต่ละประเภทจะทำให้สามารถสร้างความพอเพียงในการบริโภคแก่ท้องถิ่นได้ ในขณะที่เงินตราในระบบนั้น ตลาดภายนอกจะเป็นผู้กำหนดอัตราแลกเปลี่ยน ซึ่งทำให้ชุมชนจำเป็นต้องเร่งแสวงหาเงินตราอย่างหยุดยั้งไม่ได้ เพราะมักจะไม่สามารถแสวงหาเงินมาได้ทันหรือเพียงพอที่จะใช้จ่าย หรือหากที่ควรจะใช้เพื่อตอบสนองผู้คนที่ท้องถิ่นนั้นก็ถูกนำออกจากชุมชนกลับไปสู่มือพ่อค้าจากภายนอกอีกครั้ง ก่อให้เกิดการดิ้นรนในการแลกเปลี่ยนสินค้าในที่สุด

อย่างไรก็ตามย่อมเป็นไปได้แน่นอนที่เราจะสามารถหาหรือทุกสิ่งทุกอย่างที่เราต้องการได้จากเพื่อนฝูงในละแวกบ้าน สิ่งแวดล้อม โทรศัพท์ ไปจนถึงอินเตอร์เน็ตและปากกา ซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์ที่มาจากนอกท้องถิ่นทั้งสิ้น ระบบหน่วยเงินตราท้องถิ่นไม่ได้มีจุดมุ่งหมายที่จะแยกให้เรายกอยู่อย่างโดดเดี่ยวจากโลกภายนอกโดยปราศจากสิ่งต่างๆ ที่ทำให้เราสูงเสียด หากแต่ระบบนี้มุ่งหวังให้พวกเราสามารถดำรงชีพได้อย่างอิสระ โดยส่งเสริมให้คนในท้องถิ่นเกื้อหนุนกันและกันและผลิตสิ่งของต่างๆ ในท้องถิ่นให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

ผลิตภัณฑ์บางชนิดซึ่งผลิตได้เองในท้องถิ่น บอกร้างก็ยังคงอาศัยล้วนประกอบที่ซื้อมาจากที่อื่น เช่น เราอาจจะต้องซื้อขวดบรรจุแชมพูสมุนไพรของเราจากจังหวัดข้างเคียง ราคาของสินค้าหรือการบริการนี้อาจจะมาจากต้นทุนจากภายนอกเกือบทั้งหมดก็ได้ โดยคำนึงถึงปัจจัยเหล่านี้ระบบหน่วยเงินตราชุมชนจึงเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมแลกเปลี่ยนค่าสินค้าบางส่วนตามหน่วยเงินตราท้องถิ่นและบางส่วนตามหน่วยเงินตราประจำชาติได้ วิธีนี้ผู้ผลิตจะสามารถชำระค่าวัสดุเป็นเงินบาท ในขณะที่ค่าแรงและวัตถุดิบที่มีในท้องถิ่นรวมทั้งหม้อก๋วยเตี๋ยวเป็นหน่วยเงินตราท้องถิ่น ซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์จำนวนมากทางเศรษฐกิจจะรักษาไว้กับและหมุนเวียนอยู่ภายในท้องถิ่น

เครือข่ายการแลกเปลี่ยนสินค้าใน ฮาวายเงินคิน่า

ในกรุงนิวไอร์แลนด์ สมรมแลกเปลี่ยนสินค้า เริ่มก่อตั้งขึ้นในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2538 โดยผู้คนในละแวกบ้านติดต่อกันประมาณ 20 คน ซึ่งมีความสนใจหลากหลายอาชีพแตกต่างกัน และมีความคาดหวังแตกต่างกันไป ในช่วงแรกมีเพียงผู้นำกลุ่มเท่านั้นที่จัดการสร้างอำนาจใหม่ เพื่อพัฒนาระบบคิดและพฤติกรรมในสังคมที่ต่างจากเดิมอย่างลึกซึ้ง โดยสมาชิกส่วนใหญ่เข้าร่วมเพียงเพื่อแสดงสมานฉันท์ต่อการผสมผสานคุณภาพชีวิต 'ดีชีวิต' กับการประกอบธุรกิจหวังเพียงเพิ่มรายได้ขึ้นเล็กน้อยจากการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการกับผู้อื่น

พวกเขาได้เริ่มดำเนินกิจกรรมการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการกันภายในหมู่บ้าน เมื่อเพื่อนบ้านใกล้เคียงทราบเรื่องก็ได้เข้าเป็นสมาชิกเพิ่มขึ้นทุกปีพาร์ ภายในปีแรกมีสมาชิกเพิ่มขึ้นเป็น 200 คน สินค้าที่แลกเปลี่ยนกันส่วนใหญ่เป็นอาหาร เสื้อผ้า และพฤติกรรม

สมาชิกทุกคนมีสมุดส่วนตัวที่เก็บบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับการแลกเปลี่ยนแต่ละครั้ง ซึ่งต่อมาได้นำเครื่องคอมพิวเตอร์มาใช้ลงบัญชี แต่ที่พบว่าการลงบัญชีนี้ค่อนข้างหนักเกินไปสำหรับคนคนเดียว นอกจากนี้ยังได้มีความพยายามพัฒนารูปแบบและกระบวนการทำงานอย่างต่อเนื่อง เช่น การใช้คำสั่งชื้อทาง โทรสารรับเงิน พันธบัตร โฉนดจ่าย ฯลฯ ซึ่งก็พบว่ามีความยุ่งยากในการใช้แทนอุปกรณ์คอมพิวเตอร์ ที่มีราคาแพงในการจัดระบบสินค้า โดยใช้นักวิจัยด้านปัญญาประดิษฐ์ การปลอมแปลง ทำให้มีการทดลองรวม

๑ การที่ชุมชนยึดผู้กำหนดอัตราแลกเปลี่ยนและบริการแต่ละประเภทเองทำให้สามารถสร้างความพอใจเพียงในการบริโภคหลักก็ต่อถึงได้ ในขณะที่เงินตราในระบบนัดลาดลายบอกความเป็นผู้กำหนดอัตราแลกเปลี่ยนซึ่งทำให้ชุมชนจำเป็นต้องเร่งแสวงหาเงินตราอย่างกตัญญูขังไม่ได้ เพราะมีภาระไม่สามารถแสวงหาเงินมาได้กับหรือเพียงพอที่จะใช้จ่ายทรัพยากรที่ควรจะใช้เพื่อตอบสนองของผู้อื่นในท้องถิ่นนั้นก็ถูกนำออกขายเพื่อแลกเปลี่ยนเป็นเงินตราและไหลออกจากชุมชนกลับไปอยู่มือแม่ค้าจากภายนอกอีกก็ก่อให้เกิดการติดขัดในการแลกเปลี่ยนสินค้าในที่สุด ๑

ศูนย์เพื่อสร้างสินค้าขึ้นใหม่ บางส่วนก็กระจายศูนย์ เหนือนี้และถึงกับยกย่องขึ้นการจัดปรับตัวเองได้อย่างหลากหลาย โดยอาศัยองค์ความรู้และเทคนิควิธีการต่างๆ ที่มีอยู่เข้ามาประยุกต์ใช้ ซึ่งล้วนได้สร้างประสบการณ์และบทเรียนอย่างมากมาต่อระบบการแลกเปลี่ยนสินค้าโดยไม่มีค่าใช้จ่ายในระบบกระแสหลัก

หลังจากที่ได้ดำเนินกิจกรรมไป 3 ปี พบว่ามีสมรมแลกเปลี่ยนในลักษณะเดียวกันนี้เกิดขึ้น 150 แห่ง มีสมาชิกรวมกันกว่า 100,000 คน สินค้าและบริการที่แลกเปลี่ยนกันมีหลากหลายชนิด

ตั้งแต่อาหาร เสื้อผ้า งานช่าง ศิลปะ วัฒนธรรม บริหารสุขภาพ สาระบันเทิง การท่องเที่ยว การท่องเที่ยว หักใจและนอกระบบ การฝึกอบรมในหลายๆ สาขา มีการสร้างข้อตกลงร่วมกันให้สามารถแลกเปลี่ยนกันได้ระหว่างกลุ่ม และระหว่างสมาชิกต่างสมรม อันเป็นจุดเริ่มต้นของการก่อตั้งเป็นเครือข่าย สมาชิกสามารถแลกเปลี่ยนได้กับหลายสมรมหรือหลายแห่งบริการโดยไม่มี

ค่าใช้จ่าย สินค้าและบริการที่แลกเปลี่ยนก็มีหลากหลายมากขึ้นเรื่อยๆ เช่น การดูแลสุขภาพ การก่อสร้าง การท่องเที่ยว การดูแลเด็กและคนชรา ฯลฯ

ผู้ประกอบการของแต่ละแห่งบริการจะมาร่วมกันเดือนละครั้ง เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลและประสบการณ์ ในเวทีลองแต่ละเดือนนี้ สมาชิกจะมาเสนอแนะความคิดใหม่ๆ ศึกษาค้นคว้าใหม่ ในการจัดการและพูดคุยกันเรื่องการเมือง นอกจากนี้ยังมีการนัดกันเขียนเขียนดูงานและฝึกงานในกลุ่มอื่นๆ เพื่อนำเอาจุดเด่นหรือจุดแข็งกลับมาใช้ในการปรับปรุงการทำงานของกลุ่มผู้ผลิตเวลา

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในภาคประชาชนได้ทำให้ภาครัฐเริ่มตอบสนองในเชิงของการแก้ไขระบบการกระจายตัวออกไปได้ โดยการยอมให้สมาชิกในบางพื้นที่สามารถจ่ายภาษีเป็นเงินสดหรือบริการแทนการจ่ายเป็นเงินสด เช่น การจ่ายเป็นเงินสด ใจ บริการภาพเอกสาร บริการช่างกล ฯลฯ ในบางพื้นที่หน่วยงานรัฐได้อำนวยความสะดวกด้านสถานที่ในการจัดระบบการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการ และชาวเมืองพหุนวัตกรรม

จากประสบการณ์ของการดำเนินงานในระยะเวลาที่ผ่านมา ทำให้หน่วยงานประชาชนดังกล่าว ร่วมกันสรุปเป็นสรุปหลักการและเป็นภาคเอาใจดังนี้

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาวมานิดา คอยระจับ เกิดวันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2514 เป็นคนกรุงเทพมหานครโดยกำเนิด จบการศึกษาในระดับปริญญาตรีที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ปริญญารัฐศาสตร์บัณฑิต (รัฐประศาสนศาสตร์) ในปี พ.ศ. 2534 และเข้าปฏิบัติงานในตำแหน่งผู้สื่อข่าวจนถึงหัวหน้าข่าวสายคมนาคมของหนังสือพิมพ์ผู้จัดการรายวันตั้งแต่ปี พ.ศ. 2534-2540 และเข้าทำงานในตำแหน่งผู้ช่วยผู้จัดการจนถึงผู้จัดการฝ่ายประชาสัมพันธ์ของบริษัท ดิอี แอนด์ คิน คอมมิวนิเคชั่น แอนด์ คอนซัลแตนท์ จำกัดตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 จนถึงปัจจุบัน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย